

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

**AİLE TANIMI VE İLİŞKİLERİNİN TOPLUMSAL OLARAK
İNŞASI**

Oğuzhan PEHLİVAN

Doktora Tezi

Ankara, 2017

AİLE TANIMI VE İLİŞKİLERİNİN TOPLUMSAL OLARAK İNŞASI

Oğuzhan PEHLİVAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

Oğuzhan Pehlivan tarafından hazırlanan “Aile Tanımı ve İlişkilerinin Toplumsal Olarak İnşası” başlıklı bu çalışma, 27 Şubat 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

[Prof.Dr., Feryal TURAN] (Başkan)

[Doç.Dr., Abdulkerim SÖNMEZ] (Danışman)

[Prof.Dr., Nevin GÜNGÖR ERGAN]

[Doç.Dr., Aslıhan ÖĞÜN BOYACIOĞLU]

[Yrd.Doç.Dr., Rahşan BALAMİR BEKTAŞ]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof.Dr. Sibel BOZBEYOĞLU
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 2 (iki) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[27.02.2017]
Oğuzhan Pehlivan

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o Tezimin/Raporumun 27.02.2019 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

27/02/2017

Oğuzhan PEHLİVAN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Doç.Dr. Abdulkerim SÖNMEZ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Oğuzhan PEHLİVAN

TEŞEKKÜR

Sabırla tüm doktora eğitimim ve tez yazım aşamasında bana desteğini eksik etmeyen, kendisinden çok şeyler öğrendiğim değerli hocam, ağabeyim ve tez danışmanım Doç.Dr. Abdulkerim Sönmez'e;

Tez İzleme Komitesi toplantılarında beni olumlu yönde yönlendiren ve motive eden değerli hocalarım Prof.Dr. Nevin Güngör Ergan ve Prof.Dr. Feryal Turan'a;

Gerek bu tezi yazarken gerekse tüm doktora eğitimim boyunca birlikte geçireceğimiz zamanı kısalttığımın farkında olmasına rağmen hiçbir fedakârlığı eksik etmeyen, hayat arkadaşım, yoldaşım, dostum ve biricik eşim Serpil'e;

Tezi yazmam için gerekli görgül deneyimlemeyi bana yaşatarak son derece kıymetli veriler sağlayan, gururum, onurum ve canım oğlum Burak Kağan'a;

Bu günlere gelmemde en büyük pay sahibi olan anne ve babama;

Hayatı yeniden deneyimlememde kendilerinden çok şeyler öğrendiğim Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünün çok kıymetli öğretim elemanlarına;

Eğitim süresince arkadaşlığından ve desteğinden çok keyif aldığım hâlihazırda Denizli Pamukkale Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olan Mehmet Çakır'a;

Son olarak da Ankara ve İzmir'de yüzyüze mülakat yaptığım tüm katılımcılara teşekkürlerimi bir borç bilirim.

ÖZET

[PEHLIVAN, Oğuzhan]. [Aile Tanımı ve İlişkilerinin Toplumsal Olarak İnşası], [Doktora Tezi], Ankara, [2017].

Bu araştırmada, özne merkezli bir ilişkiler alanı olarak ailenin nasıl inşa edildiğini göstermek hedeflenmiştir. Ailenin tek bir tanımı ve çeşidi yoktur. Ayrıca aile objektif olarak anlamlı da değildir. Çünkü aile ne geçmişte ne de gelecekte belirli bir ideal kavramın asli çerçevesi olarak tanımlanamaz. Aile, araştırma esnasında dahi inşası devam eden bir süreçtir. Aile, kendini tanımlayan temel karakteristiğini gerçek zaman ve yerden, her nasılsa ve her nerede olursa olsun yorumlayıcı pratik yoluyla alabilen bir yapıya sahiptir.

Bireyler dil ve konuşma vasıtasıyla aileyi anlamlandırmakta ve kavramlaştırmaktadır. Bu esnada değişik türden toplumsal etkenler ile söylemler olarak devreye girmekte ve bunlar hep birlikte bireyin yaşam sürecinde aile ideolojisini oluşturmaktadır. Bununla eş zamanlı olarak da aile habitusu ve sermayesi meydana gelmektedir. Bireyin yaşam döngüsünde bulunduğu süreç de aynı anda onun birden fazla ailenin üyesi olmasını sağlamaktadır.

Araştırmada, bireylerin zaman, mekân, yapmış oldukları olaylar ve geçmişleriyle olan ilişkileri temelinde gelişen, tecrübelerinin derinliklerdeki anlamı sorgulayan, fenomenolojik bir bakış açısı kullanılarak konu ele alınmış ve nitel analiz yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı bir tabakalandırma ile Ankara ve İzmir kent ve kırsalından seçilen kırk altı kişiyle, yüzyüze mülakat yapılmış olup sonuçlar Maxqda programı ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda ailenin, bireyin akrabalık sistemi içerisinde, kendi etrafında, kendi hayat görüşü, eğitim düzeyi, dünya algısı, sosyo-ekonomik düzeyi etrafında inşa ettiği, sınırları sosyal geçirgenlik gösteren, dâhilî ve harici etkenler ile daralıp genişleyen bir sosyal birliktelik olduğu; kişilerin öncelikle yaşam döngüsünde buldukları evre (yani

yaşları, veya bununla ilintili ergenlik, gençlik, orta yaşlılık, yaşlılık gibi dönemleri), ve paylaştıkları sosyo-ekonomik çevrenin bu sınırların inşasında rol oynadığı; aileyi anlamak için genlerin, hormonların ve organizmaların etkileşimini anlamının yeterli olmayacağı; fikirlerin, paylaşımların ve iletişimin (doğal olarak da kullanılan dilin) etkileşimini de hesaba katmak gerektiği saptanmıştır. Bu kapsamda özel tören ve günlerde aile sınırlarının genişlediği, ailenin somutlaştırılmasının gelecek nesillere aktarılması için kullanılan bir aile sermayesi stratejisi olduğu görülmüştür. Son olarak, aileyi aile yapan değerlerde önceliğin sevgi, saygı ve anlayış olduğuna; bireylerin evlendirme programı adı altında gösterilen yayınları bu değerleri zedelediği gerekçesiyle tasvip etmediğine; teknolojinin yerinde ve zamanında kullanılması halinde olumlu olarak değerlendirildiğine ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Aile, ailenin anlamı, aile üyeleri, aile ilişkileri, aile değerleri, akrabalık, sosyal inşacılık.

ABSTRACT

[PEHLIVAN, Oğuzhan]. [Social Construction of Family Definition and Relations], [Ph.D. Dissertation], Ankara, [2017].

In this study, it was aimed to show how the family was constructed as a subject-centered relationship space. There is no single definition and variety of family. Also, the family is not objectively meaningful either. Because the family can not be defined as the main frame of a certain ideal concept in the past or future. The family is a process that continues to build even during research. The family has a structure that can take its basic self-defining characteristic from the real time and place, anyhow and any wherever through interpreting practice.

Individuals understand and conceptualize the family through language and speech. At the same time, different kinds of social factors and discourses are being introduced and these together constitute the family ideology in the life process of the individual. Simultaneously with this, family habitus and capital come to the scene. The process in which the individual is in the cycle of life also ensures that he/she is a member of more than one family.

In the study, the subject was discussed using qualitative analysis method, which was based on the relation of individuals with time, space, events and pasts that they had done, using a phenomenological point of view that questioned the meaning of their experiences in the depths. With a purposeful stratification, a face-to-face interview was conducted with forty-six people selected from Ankara and İzmir city and countryside and the results were analyzed by the Maxqda program.

As a result of the research, it is seen that the family is a social cohesion that is built around the individual's own life vision, education level, world perception, socio-economic level within the kinship system of the individual, narrowing and expanding social relations with internal and external factors, the stage in which people are

primarily in the life cycle (ie, their ages, or related adolescence, youth, middle age, old age), and the socio-economic environment they share; it will not be enough to understand the interaction of genes, hormones and organisms to understand the family; it is necessary to include the interaction of ideas, exchanges and communication (naturally also used language) into account. In this context, it is seen that private ceremonies and family boundaries expanded in days and the family capitalization strategy which is used to transfer the concretization of the family to future generations. Finally, it is your love, respect and understanding that your family values your family; that individuals do not approve publications under the name of the marriage program because they impair these values; it has been evaluated as positive if the technology is used in place and on time.

Key Words

Family, meaning of family, family members, family relations, family values, kinship, social constructionism.

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar DİZİNİ	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
GİRİŞ: ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	1
1. BÖLÜM: SOSYOLOJİK ARAŞTIRMA KONUSU OLARAK AİLE TANIMLARI, YAKLAŞIMLAR VE SORUNLAR	7
1.1. AİLE NEDİR? NASIL TANIMLANMALIDIR?	7
1.2. AİLEDEKİ DEĞİŞİM VE EVRİLME: MİT Mİ YOKSA GERÇEK Mİ?	20

1.3. DÜNYADA AİLE ARAŞTIRMALARINA KISA BİR BAKIŞ	25
1.4. TÜRKİYE’DE AİLE ARAŞTIRMALARINA KISA BİR BAKIŞ	29
1.5. GRUP KAVRAMI VE AİLEYİ BİR GRUP OLARAK TANIMLAMA YAKLAŞIMI	35
1.5.1. Grubun Özellikleri	36
1.5.2. Aileyi Grup Olarak Tanımlama	37
2. BÖLÜM: KURAMSAL VE ANALİTİK ÇERÇEVE: AİLENİN TOPLUMSAL OLARAK İNŞASI VE TOPLUMSAL İNŞA KURAMI	43
2.1. AİLENİN ÖZNE MERKEZLİ İNŞASI	43
2.2. AİLENİN İNŞASINDA İLİŞKİ AĞLARININ TEMEL BİLEŞENLERİ	47
2.2.1. Karı-Koca (Ebeveyn) İlişkileri	48
2.2.2. Anne-Baba-Çocuk (Ebeveyn-Çocuk) İlişkileri	50
2.2.3. Çocuklar Arası (Kardeşlik) İlişkiler	52
2.2.4. Akrabalık İlişkileri	54
2.3. TOPLUMSAL İNŞA KURAMI BAĞLAMINDA AİLE	60
2.3.1. Ailenin Toplumsal Olarak İnşası	60
2.3.2. Toplumsal İnşa Kuramı	67
2.3.3. Toplumsal İnşa Kuramı ve Dil	71

2.3.4. Toplumsal İnşa Kuramı ve Anlam	74
2.3.5. Toplumsal İnşa Kuramı ve Söylem	77
2.3.6. Toplumsal İnşa Kuramı Bağlamında Doğruluk ve Gerçeklik	80
2.3.7. Toplumsal İnşa Kuramı Bağlamında Bilgi, Pratiklik ve Kavramlaştırma	81
2.3.8. Aile İdeolojisi	83
2.3.9. Aile ve Yaşam Süreci	85
2.3.10. Aile Sermayesi ve Habitusu Oluşturma	87
2.4. AİLEYİ İNŞA EDEN DEĞERLER	94
2.4.1. Değerler	95
2.4.2. Aile Değerlerinin Sınırlarının İnşası	96
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	99
3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	99
3.2. ARAŞTIRMANIN ANA VE ALT PROBLEMLERİ	101
3.3. ARAŞTIRMANIN ONTOLOJİSİ (VARLIK BİLİMİ)	103
3.4. MÜLAKAT KÜMESİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ	104
3.5. ARAŞTIRMACININ ARAŞTIRMA SÜRECİNE ETKİSİ	113

4. BÖLÜM: AİLENİN TANIMI VE TOPLUMSAL OLARAK İNŞASI	116
4.1. AİLE VE AİLE TANIMINA DAHİL EDİLENLER	116
4.2. AİLEYİ SOMUTLAŞTIRMA BAĞLAMINDAKİ BETİMLEMELER	142
4.3. AİLE ÜYELİĞİ VE ÜYELİĞE GİRME ÇIKMA DURUMLARI	153
4.4. "SENİN AİLEN", "BENİM AİLEM", "BİZİM AİLEMİZ"	162
5. BÖLÜM: AİLE OLMAK	172
5.1. AİLE OLMANIN ANLAMI	172
5.1.1. Ailenin Anlamı, Özü ve Ruhü	173
5.1.2. Aile İçi ile Dışı Arasındaki İlişkilerin Sınırlarının İnşası	180
5.1.3. Aile İlişkilerini Zedeleyenler	187
5.2. GEÇMİŞTEN BUGÜNE AİLE GÖRÜŞLERİ	193
5.2.1. Geçmişteki Olumlu Görülenler ve Özlem Duyulanlar	193
5.2.2. Günümüzdeki Olumlu Gelişmeler	199
SONUÇ	204
KAYNAKÇA	209
EK 1. Mülakat Cetveli Örneği	231
EK 2. Kod İlişkiler Tarayıcısı	235

EK 3. Orijinallik Raporu 236

EK 4. Etik Kurul Muafiyet İzni 237

ÖZGEÇMİŞ

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Hedeflenen ve Gerçekleşen Örneklem Dağılım Tablosu	106
Tablo 2. Kendileriyle Mülakat Yapılan Bireylerin Cinsiyet, Yaş, Yerleşim Yeri ve Medeni Durumları	109
Tablo 3. Kendileriyle Mülakat Yapılan Bireylerin Meslekleri, Öğrenim Durumları, Kendilerinin ve Hanehalklarının Gelirleri	111
Tablo 4. Katılımcıların Dağılım Tablosu	112
Tablo 5. Katılımcıların Hangi Bireyleri Aile Üyesi Olarak Algılamakta Olduğu Tablosu	133
Tablo 6. Eş ve Çocuğunu Aile Üyesi Saymayanların Medeni Durumları Tablosu	134
Tablo 7. Ailenin Neye Benzetildiğine Dair Sıklık Dağılım Tablosu	142
Tablo 8. Aile Fotoğrafı ve Aile Tanımı Tablosu	152
Tablo 9. Aile Üyeliğinden Çıkma Durumu Tablosu	153
Tablo 10. Aile Üyeliğinden Çıkma Gerekçeleri Tablosu	154
Tablo 11. "Senin"-"Benim"-"Bizim" Aile Kavramları Kullanma Durumu Tablosu	163
Tablo 12. Aile Görüşü Durumu Tablosu	169

Tablo 13. Aile Olmanın Anlamı Tablosu	174
Tablo 14. Ailenin Özü Tablosu	176
Tablo 15. Aile İçi ve Dışı İlişkileri Farklılaştıran Gerekçeler Tablosu	180
Tablo 16. Aile İçi İlişkileri Zedeleyen Gerekçeler Tablosu	188
Tablo 17. Aile Değerleri Görüşleri Tablosu	191
Tablo 18. Geçmişte Olumlu Görülenler Tablosu	194
Tablo 19. Günümüzde Olumlu Görülenler Tablosu	200

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Türkiye'nin Kültür Boyutları	156
--	------------

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın konusu ailenin toplumsal olarak nasıl inşa edildiğidir. Amacı ise, aileyi aralarında belli türden kan veya hukuki bağ bulunan bireylerden oluşan somut bir toplumsal grup olarak tanımlayan yaklaşımlar ile aileyi bir grup olarak değil, bir ilişkiler alanı olarak tanımlayan araştırmacı merkezli yaklaşımların aksine; özne merkezli bir yaklaşım izlendiğinde gerçekte ailenin toplumsal olarak nasıl inşa edildiğinin araştırılmasıdır. Böyle bir yaklaşımın sadece her bir yaklaşımın toplumsal gerçekliği tanımlama ya da resmetme kabiliyetinin ne ölçüde geçerliliğe sahip olduğunun sorgulanması bakımından değil, aynı zamanda toplumsal araştırmalarda ailenin bir araştırma nesnesi veya birimi olarak istihdam edilmek istendiğinde ne türden bir toplumsal hüviyet içinde ele alınabileceğine ve bu hüviyetteki değişmelerin mahiyeti, yönü ve biçiminin aydınlatılmasında nasıl ilerlenebileceğine ışık tutması beklenmektedir.

Bu yaklaşımdan hareketle araştırma, her bireyin kendi özneliği etrafında ailesini inşa ettiğini; bireyin yaşam döngüsü düzleminde, yoğunlukla medeni durumu ile de ilintili olarak, farklı zaman ve mekânlarda diğer bireyleri ailenin içerisine dahil ettiğini veya hariç bıraktığını; bireyin aynı zamanda birden fazla ailenin kesişim kümesi içerisinde bulunduğunu; ailenin sosyal olarak inşasında birey tarafından dilin son derece önemli bir etken olarak kullanıldığını ve bunun yanı sıra kültürel normların bu süreci etkilediğini göstermektedir.

Buradaki çıkış noktamıza göre aile objektif olarak anlamlı değildir. Çünkü aile ne geçmişte ne de gelecekte belirli bir ideal kavramın asli çerçevesi olarak tanımlanamaz. Alternatif olarak bizim düşüncemiz ailenin, araştırma esnasında dahi inşası devam eden bir süreç olduğunu ve kendini tanımlayan temel karakteristiğini gerçek zaman ve yerden her nasılsa ve her nerede olursa olsun yorumlayıcı pratik yoluyla alabilen bir yapıya sahip bulunduğunu göstermektedir.

Aileyi, anne, baba, kardeş vb. gibi kişilerden müteşekkil şekilde tanımlayanlar aileyi bir grup olarak tanımlamaktadırlar. Yaşam döngüsü içerisinde çocukların büyümesi, evlenmesi ve yeni yuva kurması gibi süreçleri de ailenin bölünmesi, ailenin evrilmesi, yapısının değişmesi şeklinde betimlemektedirler. Kişilerden biri şu veya bu sebeple (ölüm, boşanma vs.) aileden ayrılırsa bunu ailenin parçalanması şeklinde kabul etmektedirler. Halbuki aile, grup öğelerini barındırmakla birlikte gruptan öte bir kavramdır. Dolayısıyla da ailenin sosyal grup olarak tanımlanmasından ziyade ailenin ilişkiler ağı veya alanı olarak tanımlanması ve bu alanın veya ağın inşasında öznenin eylemselliğinin göz ardı edilemeyeceği daha doğru bir betimleme olacaktır.

Bu bağlamda bu araştırmanın birinci amacı, aileyi ben merkezli bir ilişkiler alanı olarak tanımladıktan sonra bu ilişkilerin sınırlarının kimler tarafından, hangi akrabalık ilişkileriyle bağlantılı olarak ve yaşam alanında kimler ile birlikte, nasıl ve hangi durumlarda çizilmekte olduğunun ortaya konulmasıdır.

İkinci öncelikli amaç ise eğer aile özne merkezli bir ilişkiler alanı ise her toplumsal ilişkinin dikkate aldığı bir takım toplumsal normlar, değerler olacağına göre; aileyi aile yapan bu norm ve değerlerin nasıl inşa edildiği, bunun içerisinde nelerin dahil edildiği veya edilmediğinin araştırılmasıdır.

Son olarak da aile tanımının inşa sürecine tesir eden yaş, toplumsal cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyal sınıf ve tabaka gibi sosyo-ekonomik etkenlerin sürece dahil edilerek bunların basitçe bir morfolojik değişme mi, yoksa değerlerdeki değişmelere bağlı olarak ilişkilerin genişlemesi veya daralması mı olduğunu sorgulamak amaçlanmaktadır.

Oğlumun kendi yatak odasında yaptığı ve aile bireylerinin resimlerini astığı mantar panodan sağladığım görgül deneyimleme, ailenin özne merkezli inşa edildiğini düşünmemde başlangıç teşkil etmektedir. Oğlumun öncelikle yaşı ve akabinde toplumsal paylaşımları ile şekillendirdiği ailesindeki bireylerin fotoğraflarını, söz konusu mantar panoya asması, bu fotoğrafların zaman zaman azalması veya artması neticesinde, aile olgusunun kalıtsal verilerden çok daha fazlası olduğu düşüncesi hasıl olmuştur. Bir araştırmacı olarak bu konuya değinmemin diğer bir nedeni de kendi

yaşam tecrübelerimden elde ettiğim birikimlerimdir. Erken yaşlarda yatılı okula gitmem münasebetiyle evden ayrılmış olmam benim zihnimdeki aile tanımlamasının evden ayrıldığı esnada birlikte yaşadığım anne, baba ve kardeşlerimden farklı yönde gelişmesine neden olmuştur. Bu durumun cevabına ancak sosyal inşa kuramını inceledikten ve irdeledikten sonra açıklama getirebileceğimi düşündüğüm için konu ile ilgili diğer insanların zihin haritalarını araştırma macerasına düşmüş bulunmaktayım.

Bir toplumda, evlilik ve hane oluşumuna ilişkin kural ve uygulamaları anlamak önemlidir, çünkü bu bilgi, başka bilgilere ilave olarak, mirasın paylaşımındaki usüller, hanenin ekonomik üretimi, doğurganlık, otorite, nesiller arası ilişkiler, toplumsal cinsiyet ilişkileri ile aile ve hanedeki sevgi ve saygı ilişkilerine yönelik önemli bakış açıları kazandırır (Duben, 2002, 17).

Modern toplumlarda aileyi bireyler için vazgeçilmez bir duygusal tatmin kaynağı olarak varsaymak olgusu doğru olmakla birlikte çok yetersiz bir ifadedir. Gerçek aslında söylenenden daha karmaşıktır (Giddens, 2013, 122). Aile, derin bir toplumsal değişimin odak noktasıdır, ancak aile kurumunun toplum tarafından önceden belirlenmiş biçimlerinden gelen değerleriyle yoğrulmuştur (Giddens, 2013, 127).

Araştırmanın birinci bölümünde, hâlihazırda mevcut aile tanımlarının tekdüzeliğinden ve belirli kalıplar içerisine sokma telaşından bahsedildikten sonra ailenin aslında nasıl tanımlanması gerektiği konusuna bir giriş yapılacak, literatürdeki değişik kuramlarda mevcut aile tanımlarına değinilecek, aile bağlamında ele alınması zorunlu olarak düşünülen aileyi aile yapan etkenlerden bahsedilecek ve bütün bunların ışığında ailenin evrensel tek bir tanımı olamayacağına vurgu yapılacaktır. Bu bağlamda hem ailenin ne olduğunun daha iyi anlaşılması temin edilecek, hem de aile tanımı altında oluşturulan kamusal ve özel kurum ve kuruluşların bu çerçeveyi dikkate alarak daha olumlu stratejiler oluşturmasına imkân sağlanacaktır.

Kurtkan (1982, 4-5)'e göre, sosyologlar ve antropologlar sosyal ilişkilerin oluşumunda iki şartın öncelikle var olması gerektiğini iddia etmektedirler: karşılıklı haberdarlık ve birlikte mensubiyet duygusu. Bireyler arasındaki etkileşim ve iletişimi içeren bu süreç

çoğunlukla sosyal grup ve kurumsallaşmalarla sonuçlanmaktadır. İlk insandan bu yana kurumsal kimliğini devam ettiren ailenin kuruluşunun da aynı kanunlara göre olduğu varsayılmaktadır.

Bu varsayımdan yola çıkarak araştırmanın birinci bölümünün sonunda, dünyada ve Türkiye'de aile araştırmalarının hangi istikamette ilerlediği konusuna kısaca değinildikten sonra, ailenin toplumsal bir grup olarak algılanması yaklaşımında küçük gruplar sosyolojisinden hareketle neyin eksik olarak değerlendirildiğine (ki ikinci bölümde detaylı olarak açıklanacağı üzere bu "ben-özne merkezli yaklaşım"dır) dikkat çekilecektir.

Bu araştırmanın ikinci bölümünde, bütün bilimsel araştırmaların doğasında olan ve mevcut literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilen bilimsellik iddiasından hareketle, hâlihazırda mevcut aile tanımlarının tekdüzeliğe yol açtığı ve aileyi belirli kalıplar içerisine sokma telaşında olduğu ifade edildikten sonra, öncelikle ailenin özne merkezinde inşa edilen bir ilişkiler ağı olduğunu göstermek hedeflenmektedir.

Araştırmayı diğer aile araştırmalarından farklı kılan özne merkezli inşa yaklaşımı, bireylerin aile olgusu hakkındaki düşüncelerini kendi deneyimlemeleri dâhilinde oluşturduğunu, bu durumun özellikle yaş ve medeni durum ekseninde etkilendiğini, bunlara ilave olarak normların sürece müdahil olduğunu göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın hangi metodolojik paradigma ekseninde ilerleyeceği, araştırmanın yöntemi, araştırmanın ana ve alt problemleri, araştırmanın ontolojisi, mülakat kümesi ve veri toplama teknikleri ile araştırmacının sürece etkisi irdelenecektir.

Aile ile ilgili araştırma yapmanın en zor yanlarında birisi Batı ve Doğu toplumları arasında kesin ve net bir çizgi ile ayrılan kamusal ve özel alan tanımlamalarıdır. Göle'nin de dikkat çektiği üzere Batı toplumu özel yaşamı daha çok gün ışığına çıkarmaya çalışır. Bu Giddens'ın "mahremiyetin dönüşümü" teziyle de örtüşmektedir.

Diğer bir deyişle Batı toplumlarında aileyi, kişiyi ilgilendiren özel, mahrem konular giderek "kamu"ya mal olmakta, üstelik görünürlük kazanmaktadır. Bunun da ötesinde; Foucault'nun deyişiyile "cinselliğin söyleme geçirilmesi" kısıtlama sürecine girmek bir yana, tersine artan bir kışkırtma mekanizması içinde yer almaktadır. Batı medeniyeti "itiraf" üzerine kurulu olduğundan dolayı söylenmesi en zor şeyleri sağlamaya en açık biçimiyle çaba göstermektedir. Adalet, tıp, aile ilişkileri, gündelik yaşam itiraf alanının içine girer; suçlar, hastalıklar, günahlar, istekler, dertler itiraf edilir. İslam kültürü ise mahrem alanın kadının geri plana atılması ve sınırlanması kadar, mahrem alana ait konuların "dillendirilmemesi, konuşulmaması", "gizler ve sırlar" üzerine bina edilmiştir. Sözün gümüş, sükûnun ise altın olduğu, tozların halı altına süpürüldüğü bir "ağzı var, dili yok" toplumdur (Göle, 2014, 75-76). Dolayısıyla da aile ile ilgili veri toplamak aile adının duyulması ile birlikte zorlaşmakta, yapılan görüşmelerde söylenecek sözler cımbızla seçilir hale gelmektedir.

Yukarıda ifade edildiği üzere, araştırmanın dördüncü bölümü, zorlu bir veri toplama sürecinin akabinde öncelikle, ailenin tanımının birey açısından ne ifade ettiği ve bu tanıma kimlerin dahil edildiği konularını ele almakla başlamaktadır. Ailesel ilişkiler karşılıklı oluşturulan anlamsal bir nitelik taşımaktadır. Bu yüzden anlam sistemi ile temellendirilmiş yaşam biçimini ve ailesel ilişkilerin doğasını çözümlenmeye çalışan yorumsal bir yaklaşım kullanılmaktadır.

Bugün aile terminolojisi ve aile algısı siyasi, ekonomik ve sosyal sınıfların çok ötesinde ikinci bölümde daha geniş bir şekilde anlatılacak olan ve Bourdieu (1996b)'nin "habitus" diye adlandırdığı, bilinç ve dil düzeyinin altında işleyen, kişinin kendi denetiminde olmayan, iradesi dışında, yemesini, içmesini, hareketlerini, konuşmasını ve olaylara bakış açısını etkileyen ve onları tanımlayan alana nüfuz etmiştir. Genel olarak bakıldığında, habitusu şekillendirenin söylem olduğunu iddia etmek pek tutarsız bir varsayım değildir. İnsan zihni hem tembel bir mekanizmaya sahip olduğu hem de kütüphaneci mantığıyla çalıştığı için her şeyi sınıflandırmakta, kategorilendirmekte ve öz bilinçsel zihin haritasını (schemata) yaratmaktadır. Madem ki duygu, düşünce, davranış üçlemesi altında mütemadiyen işleyen dilsel bir makine mevcuttur; öyleyse bu

makine sırasıyla önce nesnelere ve öznelere bağımsız bir söylemi akabinde de bunun kişideki uzantısı olan habitusu meydana getirecektir.

Dördüncü bölümün son aşamasında, bireylerin aileyi somutlaştırma bağlamındaki betimlemeleri olarak değerlendirilen aile fotoğrafları ile aile teşbihleri, aile üyeliğine girip çıkma durumları ile "senin", "benim" ve "bizim" aile tanımlarından ne anladıkları sorgulanacaktır.

Postmodernizm ile birlikte özel alanın duvarları yıkılmış ve kamusal alana doğru taşmıştır. Çok değil, daha yirmi otuz yıl önce tabu sayılan ve ortalıkta rahatlıkla konuşulmayan çok basit konular bile artık gözler önüne serilmiştir. Böyle bir ortamda ailenin de hakkında daha rahat konuşulması gerektiği düşünülmüş; bu maksatla böyle bir araştırmaya girişilmiştir. Fakat sosyal ve statü ile ilgili kalıplarından hâlâ çıkamayan insanların var olduğu, sahada yapılan çalışmada da görülmüştür.

Araştırmanın beşinci ve son bölümünde de aileyi aile yapan, ona özünü ve ruhunu veren değerlerin bireyler açısından nasıl farklı algılanabildiği, aileyi inşa ederken aile üyeleri ile diğerleri arasında gözle görülmeyen sınırların hangi geçirgenlikte inşa edildiği ve bireylerin geçmişten bu güne aile değerlerinde olumlu ve olumsuz değişiklik gösterenlerin neler olduğu konularına vurgu yapılacaktır.

Toplumsal bağların inşasında önemli bir rolü olan din bu araştırmanın kapsamı alanı dışında tutulmakla birlikte aile ilişkilerinin gerisinde çalışan mekanizmanın din ile direk ilişkisi olduğunu da unutmamak gerekir. Öte yandan araştırmada ailenin olumsuz anlamına ilişkin herhangi bir veri toplamak hedeflenmemiştir. Her ne kadar ailenin anlam ve ilişkilerine yönelik tespit edilen olguların karşıt anlamları zımnî olarak olumsuzlukları işaret etse de böyle bir konu inceleme alanı dışında tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİK ARAŞTIRMA KONUSU OLARAK AİLE TANIMLARI, YAKLAŞIMLAR VE SORUNLAR

Ailenin nasıl tanımlanacağı, bu işlem yapılırken ne tür bir tanımlama stratejisi izleneceği ve sonuçta ulaşılan tanım ile gerçeklikte var olan veya bireylerin, belirli bir toplumun, ilişkiler alanının ve kültürün mensupları olarak tanımladıkları, tanıdıkları ve bundan hareketle kendi ilişkilerini konumlandırıp yorumladıkları aile tanımları arasındaki mutabakatın nasıl sağlanacağı veya çelişkilerin nasıl giderileceği önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu bölümde bu sorunlar yapılan aile araştırmalarında ailenin nasıl tanımlandığı, bu tanımların oluşturulmasında hangi yaklaşımların kullanıldığı ve bu esnada karşılaşılan sıkıntılar kapsamında ele alınacaktır.

1.1. AİLE NEDİR? NASIL TANIMLANMALIDIR?

Sosyologlar ve tarihçiler aileyi bir birim olarak ele almışlardır. Böylece onları oluşturan bireylerin benzer şartları, kaynakları ve olanakları paylaştıklarını varsaymışlardır. Oysa aileler arasında olduğu gibi ailelerin içinde de birçok eşitsizlik vardır. Tek bir aile biçimi olduğunu varsaymak sınıf, toplumsal cinsiyet ve yaş bağlamında birçok önemli farkı reddetmektir (Gittins, 2011, 15).

Aile konusunda en kayda değer gelişmeyi gösteren antropologlar olmuşlardır (Pasternak, Ember ve Ember, 1997; Stone, 2000). Bunlara dahil edebileceğimiz Stockard (2002, 42) beş noktaya dikkat çekmektedir:

- *Toplumlar izlerinin nasıl yok olduğu konusunda farklılaşmaktadırlar. Bütün gruplar çift taraflı olarak (yani hem anne hem de baba tarafından) akrabalık bağlarını sürdürmez. Kızılderililer anne, Çin ve Nepalliler ise baba tarafından akrabalık sistemini devam ettirirler.*

- *Toplumlar eş sayısı dâhil evliliği pek çok bakımdan nasıl oluşturdukları konusunda farklılaşmaktadırlar. Bazıları poligamiye müsamaha gösterirken bazıları bu konuda son derece tutucu olmuştur.*
- *Bazı kültürler eş seçiminde bireylere son derece geniş haklar tanırken bazı kültürler de eşlere ya hiç söz hakkı tanınmaz ya da sınırlı bir söz hakkı verilir.*
- *Toplumlar uygun evlilik yaşı konusunda da farklılaşmaktadırlar.*
- *Bazı toplumlarda evlilik sonrası ayrı bir ev açılırken bazılarında ise ebeveynlerin evinde yaşama devam edilmektedir.*

Bu tespitlerin gösterdiği üzere doğal ve evrensel bir tek aile tanımlaması yapılamayacağı gibi önemli olan ailenin bireyler için ne anlam ifade ettiği. Bireylerin aile ile ilgili anlam dünyalarında bazı ortak değerler mevcuttur. Bunların nasıl oluştuğu ikinci bölümde daha detaylı olarak izah edilecektir.

Aile hayatının tüm dünyada bir takım ortak özelliklere sahip olduğu bilinmekle birlikte Goody (2004), bunları dört ana başlık altında toplamaktadır. İlk olarak, tarihte ailenin önemli olmadığı hiçbir insan topluluğu bulunmamakta ve çoğu kez bir araya gelen bu aileler yaşayan topluluklar oluşturmaktadır. İkinci olarak ailenin yasal olarak tekeşli olmadığı durumlarda bile genellikle pratikte tek eşliydi; yeniden üretim ve üretim birimi olarak küçüktü. Hanehalkının sayısındaki varyasyonlar oldukça sınırlıydı. Üçüncü olarak Roma'da olduğu gibi, babayanlı "gens"ler (kabileler) gibi tek yanlı grupların bulunduğu yerlerde bile, ebeveyn aracılığıyla soy ilişkisi kabul edilmeyen taraf da dahil edilmek üzere, ortak kan (ikili) ilişkileri kabul edilmekteydi. Son olarak, hiçbir toplumda anne ve çocuk (büyük bir çoğunlukta baba ve çocuk) arasındaki ilişki, bazı ideolojik çevrelerde bu ilişkiler önemsiz gibi gösterilse de (örneğin ilk Akdeniz toplumlarının edebiyatında üst sınıflar arasında) duygusal ve yasal olarak önemsiz değildir (Goody, 2004, 6-7).

Medya tarafından resmedilen aile, modernizmin ortaya çıkışı ile birlikte sadece kan ve akrabalık bağı ile oluşmuş ve heteroseksüel bir evlilik sınırları içerisinde yaşayan isimsiz hanehalkı birlikteliklerine doğru evrildiği düşünülen bir tanıma işaret etmektedir (Fingerman ve Hay, 2002; Galvin, 2006; Turner ve West, 2006).

Disiplinler arası çalışan bilim insanları, kan ve akrabalık bağı ilişkilerinin ötesinde var olan ve tanımlamalarında birbirileri ile doğrudan ilgili olmadığı halde aile olarak işlev gösteren ve sosyal ilişkiler ağı odaklı aile tanımları üzerinde çalışmaktadırlar (Coontz, 1999; Galvin, 2006).

Galvin, Brommel ve Bylund'un (2006, 48) sosyal inşacı aile tanımları şöyledir:

Hayatlarını uzun süreler boyunca evlilik, kan, müştereklik, resmiyet veya diğer şekillerde paylaşan; kendilerini aile olarak düşünen; belirli bir tarihi paylaşan ve aile ilişkileri içerisinde çalışma özellikleri gösteren insan ilişkiler ağıdır.

Aile ile ilgili çalışmaların çoğunluğu, temel aile veya resmî söylemde dile getirilen aile tanımlamalarına uyan aileyi baz aldığı için, kan ve akrabalık bağı olmayan aile oluşumları çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Bu konuya sosyal inşacı bir bakış açısı ile yaklaştığımızda ve aileyi oluşturan öğelerin kan ve akrabalık bağları arasında değil, sosyal pratikler ve ilişkiler temelinde şekillendiğini düşündüğümüzde, karşımıza çıkan tasavvuri akrabalık (fictive kinship) veya tasavvuri aile (fictive family) kavramlarını daha iyi anlayabiliriz; böylelikle de ailenin inşa edilen bir kurum olduğunu daha kolay idrak edebiliriz. Floyd ve Morman (2006) tarafından genetik ve resmî olarak bağlantılı olmayan aile benzeri ilişkiler olarak tanımlanan tasavvuri aile, ailenin sosyolojik olarak inşa edilen bir kurum olduğu varsayımından hareket etmektedir.

Gittins (2011, 31)'in de ifade ettiği üzere, son zamanlara kadar aile ile ilgili yapılan sosyolojik araştırmalar ailenin ne olduğu ve toplumda hangi ihtiyaçları karşıladığı ile ilgili işlevsel tanımların hakimiyeti altındaydı.

Genel olarak işlevselciler ailenin toplumsal yaşam için gerekli bazı işlevleri yerine getiren ve evrensel olarak tanımlanabilen bir kurum olduğunu iddia etmişlerdir. Örneğin Murdock aileyi şöyle tanımlamıştır:

Beraber yaşama, ekonomik işbirliği ve üremeye karakterize edilen bir grup. Aralarında sosyal onay gören bir cinsel ilişkinin bulunduğu karşı cinsten iki

yetişkini ve bunların kendilerinin veya evlat edindikleri bir veya daha çok çocuğu içerir. (Murdock, 1949, 28).

Yine Cheal'e (1991, 20) göre ailenin tanımı konusundaki yanlış algılama çoğunlukla geleneksel modelden kaynaklanmaktadır. Bu kavram tartışma ve araştırma konusu olduğunda konuşma ve söylem olarak paylaşılan ortak tanım etrafında buluşmaya çalışılmaktadır.

Bu ve buna benzer tanımlardan yola çıkıldığı takdirde ailenin temelde dört işlevi yerine getirdiği değerlendirilmektedir: beraber yaşama, ekonomik işbirliği, üreme ve cinsellik (Gittins, 2011, 42).

Bu işlevlerden ilki olan beraber yaşama aile ile ilgili tanım karmaşasını doğuran hanehalkı terimini çağrıştırmaktadır. Mevcut literatür incelendiğinde bu terimin çoğu zaman aile yerine kullanıldığı ya da aile tanımı ile karıştırıldığı aşikâr bir şekilde görülmektedir.

Genellikle evli bir çiftin veya ebeveyn ile çocuk(lar)ının hanehalkını oluşturduğu düşünülür ve aile "hanehalkı"nı belirtir ve gerektirir. Ancak durum her zaman bu derece basit değildir. Örneğin Margaret Mead, Samoan çocuklarının hangi hanehalkı arasında yaşayacaklarına karar verdiklerini ve bu kararı da sık sık değiştirdiklerini saptamıştır (Mead, 1971). Bender (1979) ise kardeşlerden oluşan hanehalkının da (frèreche) Avrupa'nın bazı bölgelerinde yaygın olarak görüldüğünü ve Ashantilerde hakim olan düzenin bu olduğunu ifade etmektedir (Mead, 1971 ve Bender, 1979).

Özellikle günümüz toplumlarında bakıldığında uzayan iş saatleri, uluslararası ve ulus ötesi çalışmak durumunda kalan ebeveynler, geçici ve daimi görevlendirmeler gibi durumlardan kaynaklı sadece kısa bir süre hanehalkı oluşturan ya da oluşturmayan aileler bulunmaktadır. Kocanın asker olduğu, gezici pazarlamacılık yaptığı, ebeveynlerden birinin sık sık yurt dışına gitmek zorunda kaldığı ailelerde tüm bireylerin bir arada bulunma süreleri ve sıklığı azalamakta; bu aileler ancak sınırlı süre dilimleri içerisinde bir araya gelebilmektedir. İş yeri uzakta olan ebeveynlerin ikinci bir ev

tuttuğu, otel veya misafirhanelerde kaldığı ve ancak hafta sonları evine gidebildiği durumlar olduğu gibi; aynı şehirde olmasına rağmen daha iyi bir eğitim veya başka maksatlarla çocuklarını yatılı okula gönderen dolayısıyla da yılın sadece dörtte biri gibi bir zamanı ebeveynleri ile geçiren çocukların bulunduğu aileler de olabilmektedir.

Gutman, ABD'deki bir çok siyahi ailenin; Solien de Gonzales de Karayipler'deki ailelerin yaygın bir kesiminin bu şekilde olduğunu ortaya koymuştur (Gutman, 1975 ve Gonzales, 1965). İnsanlar beraber yaşamasalar da kendilerini bir aile olarak tanımlayabilirler veya kendilerini bir aile saymadan birlikte yaşayabilirler (Gittins, 2011, 82).

Diğer yandan hanehalkı uyumak, alışveriş yapmak, yemek yemek, cinsel ilişki ve çocuklara ya da bağımlılara bakmak gibi beraberce yürütülen faaliyetlerle tanımlanabilir. Bazıları hanehalkının bir dizi ev işiyle tanımlanması gerektiğini iddia etmiştir. "Aynı tasta çorba içmek" terimi, genelde bir hanehalkını diğerinden ayırt etmek için nüfus bilimcilerin kullandığı geleneksel sınır çizgisi olarak ifade edilmiştir. Ancak bu eylemlerin bir hanehalkı içerisinde yapılması her zaman şart değildir ve çoğunlukla da yapılmadığı görülecektir. Hanehalkının bazı üyeleri sürekli burada yemek yerken bazıları yalnız ara sıra yemek yiyor olabilir. Daha öncede değinildiği gibi hanehalkının bazı üyeleri çoğunlukla evde uyumuyor ya da uyku saatleri evin diğer bireyleriyle örtüşmüyor (gece vardiyası vb.) olabilir. Bütün bunlara rağmen, söz konusu bireyler kendilerini bir aile olarak tanımlayabilirler. Diğer yandan hükümlü ve tutuklular, Goffman'ın *toplular kurumları* (*total institutions*) olarak belirttiği mekânlarda ikamet edenler, aynı çatı altında yer ve uyurlar ama kendilerini bir aile olarak görmezler (Gittins, 2011, 82-83).

Aslında ev işlerine uygulanabilecek evrensel bir kural ya da tanım yoktur. İster modern sanayi toplumlarında olsun, isterse Afrika'da veya Asya'da bulunsun uyumak, yemek, çocuk yetiştirmek ve cinsel ilişki gibi eylemlerin bir bütünsellik içerisinde aynı çatı altında meydana gelmesini gerektirecek hiçbir neden yoktur (Smith, 1978).

Hanehalkı, doğrudan homojen ve bölünmez bir birim olarak idrak edilmemelidir. Hanehalkı, terim olarak yararlı bir tanımlayıcı özelliktir ancak bunun cinsel ya da duygusal bir ilişki anlamı içermediği ve hanehalkları arasındaki ilişkilerinde sosyal ilişkiler ağının önemli bir yönü olduğu gerçeği de unutulmamalıdır (Gittins, 2011, 94).

Aileyi tanımlayan diğer bir unsur olarak düşünülen ekonomik işbirliği ise çok geniş bir terimdir (Gittins, 2011). Evde yapılan çok basit işlerden yüksek beceri gerektiren işlere kadar dağılan geniş bir yelpazeyi içerir. Ekonomik işbirliği toplumun her kademesinde görülebilen bir kavram olduğu gibi aynı zamanda bu işbirliğini gerçekleştiren bireyler arasında herhangi bir biyolojik ya da sosyolojik bağıntıya ihtiyaç duymaz.

Aile içinde pek çok ekonomik ilişki görülebilir ve kabul edilebilir bir durumdur. Özellikle kırsal kesimlerde, ailenin sahip olduğu üretim kapasitesi bu kaçınılmaz sonucu meydana getirir. Fakat bunu sadece aile üzerinden değerlendirmek ve aile ile ilişkilendirmek doğru bir tespit olarak gözükmemektedir. Bu bağlamda aileler, bireyler veya hiçbir sosyal bağıntısı olmayan insanlar arasında da ekonomik işbirliği oluşabilir. Özellikle üretilen mamulün, üretim yerinden pazara ulaşma aşamasında böyle bir ilişkiye zorunlu olarak ihtiyaç vardır. Burada da ister istemez toplumsal cinsiyet ve yaş dağılımı üzerine kurgulu bir ekonomik işbirliği oluşacağı da aşikârdır.

Yine aileyi tanımlayan üçüncü bir unsur olarak düşünülen cinsellik ise yalın olarak ailelere özgü bir olgu değildir (Gittins, 2011). Burada literatürde daha çok karşılaşılan ama son yıllarda modern toplumlarda farklı örnekleri meydana gelen heteroseksüel ilişkinin düşünüldüğünü kabul etmek gerekir. Yani cinsellik ile kastedilen şeyin aileyi oluşturan ebeveynlerin farklı cinsiyette olması gerektiği gibi bir gerçeklik ile karşılaşılmaktadır. Halbuki az önce de değinildiği gibi bunun farklı örneklerini de görmek mümkündür.

Aslında burada toplumsal normların kabul ettiği cinsellik biçimini esas olarak kabul etmek daha mantıklı gözükmektedir. Çünkü aile olgusu toplumdan topluma farklı şekillerde meydana gelirken bazı toplumlarda cinsellik bağlamında farklı aile

oluşumlarını benimsemek daha kolay olabilmektedir. Tam aksine bazılarında da daha fazla zaman alabilmekte veya imkânsız olabilmektedir.

Evlilikle ilgili olarak toplumdan topluma farklılık gösteren birçok değişik gelenek ve yasanın bulunduğu bilinmesine rağmen, evlilik bir kadın ile erkeği birbirine bağlayan evrensel ilişki biçimi olarak görülmektedir. Halbuki dünyadaki evliliklerin tamamı tekeşli evlilikler değildir. Pek çok farklı biçimde evlilikler olduğu ve bunların ortak özellikleri olduğu gibi, farklı nitelikler de taşıdığı görülmektedir (Gittins, 2011, 84). Monogami Türkiye'deki en temel evlilik biçimi olagelmıştır.

Evliliğe erkek ve kadınların yükledikleri anlamların farklı olduğu Jessie Bernard tarafından da vurgulanmıştır (Bernard, 1973). Öyle ise burada ailenin oluşumunun temeli olarak değerlendirilen evliliğin bireylerin gözünde bir statü değişikliği ve toplumsal kabul için gerekli bir tasdik belgesi hüviyetine büründüğü anlaşılmaktadır.

Aklımıza aileyi aile yapan faktörlerden birisinin de evlilik olup olmadığı sorusu gelebilir. Evlilik gerek ebeveynlerin birbirine karşı gerekse çocukları ile olan ilişkilerinde onlara bazı ahlaki ve hukuki sorumluluklar yüklemektedir. Bu durumda bazıları ortaya konan bu kural ve normların dışsal bir karakter taşıdığını ve zorlama içerdiğini iddia edebilir. Fakat unutulmamalıdır ki yasalar, kurallar ve normlar durduk yere ortaya çıkmaz. Onların görevi insanlar arası ilişkilerde formüleştirme yapmak; yani ruhsal ilişkilerin içsel yasalarını bilinen olumlu (pozitif) yasalar haline getirmektir. Bu bağlamda ailenin temeli evlilik olarak kabul edilebilir. Ama bu evlilik resmî olarak kabul görmemiş bir evlilik biçimi veya türevi de olabilir. Burada önemli olan nokta aile inşasında bir öz sağlayan evlilik istencinin ortaya çıkmasıdır. Bu durum da her türlü sosyal olgu gibi sağlam ilişkiler oluşturmadığında çözülme sürecine tabi olacaktır.

Evlilik, yalnızca cinsel çekicilik ve aşk düşüncelerinin etkisi altındaki ekonomik bir ilişki ya da iş sözleşmesi değildir. Aynı zamanda hem kadın hem de erkek için önemli bir statü atlama vasıtasıdır. Evlilik, toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte bireylere çoğunlukla yetişkin statüsü kazandırır. Bir erkek için bağımsızlık ve başkalarının hayatlarını idame ettirme sorumluluğunu kazanma anlamlarını taşıırken,

kadın için yeni bir bağımlılık biçimi ve hanehalkının sorumluluğunu üslenme anlamına gelir. Kadın için birisinin çocuğu olmaktan birisinin karısı olmak durumu olarak gözükmekle birlikte aslında kadının yarı bağımlı konumuna geçişini temsil eder. Şüphesiz bu statü değişikliği kadın ve erkeklerin evlenmek istemelerinin önemli sebeplerinden birisi olarak değerlendirilebilir (Gittins, 2011, 111). Yirminci yüzyıl evlilikleri eşlerin birbirlerine maddi ve duygusal destek sağladığı, birbirlerinin zevk ve uğraşlarını paylaştığı, ortak paydalar yaratmak için uğraş verdiği ve çocuk sahibi olduğu bir kooperatif olarak görülmektedir. Şüphesiz böyle bir ideal tanım her zaman olasılık dâhilinde değildir (Gittins, 2011, 112).

Corbier (1991, 65)'e göre, evlilikler ve ailenin oluşumu çeşitlilik göstermesine rağmen, genel olarak toprak toprağı, zenginlik zenginliği ve yetişme biçimi yetişme biçimini çekmiştir. Aslında bu durum tam da "davul bile dengi dengine çalar" atasözü ile açıklanmak istenen duruma işaret etmektedir.

Bu durumun tam tersi olarak, *hypergamy* (kadın için yukarı, erkek için aşağı sosyal hareketlilik sağlayan) ve *hypogamy* (erkek için yukarı, kadın için aşağı sosyal hareketlilik sağlayan) evlilikler de görülmektedir. Evlilik, aslında toplumsal katı hiyerarşik yapılar olmadığı müddetçe, bireylere aşağı ya da yukarı yönde sosyal hareketlilik sağlayan bir bulvar işleve sahiptir. Bu hareketliliğin fiiliyatta sınırlarını çizmek gerçek anlamda pek olası gözükmemektedir. Fakat evliliğin bekasını da bir önceki paragrafta izah edildiği gibi eşit sosyal statüler arasında aramak çok da yanlış bir strateji değildir.

Son olarak aileyi oluşturan dördüncü unsur olarak nitelenen üreme (Gittins, 2011), insanoğlunun soyunun devamını sağlamak için başvurduğu biyolojik bir süreçtir. Dolayısıyla da mevcut aile tanımları, bu durumu dikkate alarak biyolojik bağların (annelik, babalık, kardeşlik, akrabalık gibi) önemine dikkat çekmişlerdir.

Ebeveynlerimizin, aileyi ve bizi nasıl meydana getirdiklerini bildiğimiz için akrabalığın biyolojik bir olgu olduğu hissine kapılırız. Aslında çevremizde gördüğümüz veya duyduğumuz pek çok hikâyede olduğu gibi evlat edinilmiş ve daha sonra da bu

gerçeklik ile yüzleşmek durumunda kalmış çocuklar, bu olayın sonrasında kimlik bunalımı ile karşılaşmaktadırlar. Bu bunalımın temelinde yatan neden ise biyolojik ile sosyal ebeveyni açıkça ayıran biyolojik temelli akrabalık tanımıdır.

Toplumsal olarak biyolojik ebeveynlerin çocuğun en güçlü bağlarla bağlı olması gerektiği ve "gerçek" ebeveyn olduğu düşünülmektedir. Aslında aileler sayesinde ebeveynliğin bilinir kılınması, Batı toplumlarında bireyleri sosyal ve ekonomik olarak bir yere "yerleştirmek" için kullanılan bir yöntemdir. Bunun yanı sıra modern toplumdaki başka kültür ve gruplarda ise üreme sürecine kim katılmış olursa olsun ebeveynlerin çocuğu yetiştirenler olduğuna inanılmaktadır (Gittins, 2011, 86-87).

Türkiye'de de hâlâ yaygın olan ve diğer toplumlarda da benzerleri bulunan uygulamaya göre çocukları çoğu zaman büyük anne, büyük baba veya diğer akrabalar büyütebilmektedir. Dolayısıyla Smith'in de belirttiği üzere, çocuklar bu durumlarda da biyolojik ebeveynlerini gerçek ebeveynleri bilmekle birlikte, onları büyüten diğer akraba ya da aile büyüklerini de ebeveynleri olarak bilmekte ve onları gerçek (ya da biyolojik) ebeveynlerinden ayırt etmemektedirler. Smith, Guyana ve Jamaika'da bu uygulamaların yaygın olduğunu ifade etmiştir (Smith, 1978).

Her toplumda ebeveynlerin ve çocukların bulunduğu şüphe götürmez bir gerçek olmakla birlikte onların ilişkisini ailenin evrensel çekirdeği olarak algılamak, bu ilişkiye bazı durumlarda hiç varolmayan, gereğinden fazla bir sosyal ve kültürel önem yüklemektedir.

Bunun yanı sıra akrabalığın biyolojik temelli olmadığına inanan ve bu temel mevcut olmadan da birbirlerini akraba olarak kabul edenler olduğunu belirten araştırmacılar da mevcuttur. Rapp'ın (1980) çalışmasında belirttiği üzere Liebow, Stack ve Ladner tasavvuri (fictive) akrabalığı, arkadaşlığın aileye dönüşmesi olarak tarif etmişlerdir. Aile bağları arkadaşlıktan daha güvenilir sayıldığından "kardeş" veya "kuzen" olmak ilişkinin bağını kuvvetlendirmektedir ve kişileri birbirine karşı sorumlu kılmaktadır. Tasavvuri akrabalık ciddi bir ilişki olup nesnel bağların öznel bir bağlama dönüşme sürecini ifade etmektedir (Rapp, 1980, 42).

Akrabalık, buraya kadar belirtilenlerden de anlaşılacağı üzere tam da aile gibi biyolojik temeller üzerine inşa edilemez. Akrabalık, bazılarını diğerlerinden özel ve ayrı tutmanın ve onlara karşı sorumluluk hissetmenin bir biçimidir. Bu durumda kan bağı üzerinden bir akrabalık tanımı yapmak mümkün gözükmemektedir. Mevcut literatür ve toplumsal kabuller bizi bu yönde zorlasa da akrabalığı esnek bir sosyal bir oluşum olarak ele almak ve bu bağlamda düşünmek daha uygun bir hareket tarzı olacaktır. Son zamanlarda bazı antropologlar da akrabalığın bir anlam ve sembol sisteminden başka bir şey olmadığını beyan etmektedirler (Pasternak, Ember ve Ember, 1997; Stone, 2000).

Akrabalık, nesilden nesile geçen bir aktarımdan ya da biyolojik üreme sisteminden tamamen farklı olarak düşünülmelidir. Hayvanlar da insanlar gibi ürer, eşleşir ve şüphesiz birbirleriyle bağlar kurarlar ama bir akrabalık sistemine sahip değildirler (Smith, 1978).

Akrabalık, biyolojik temelli kabul edilmiş olsa bile bu aslında çocuğun dünyaya gelmesinde babaya göre daha çok pay sahibi olduğu düşünülen ve çocuğu, gerek doğum öncesi karnında gerekse doğum sonrası kucağında temel ihtiyaçlarını karşılayan ve babaya göre biyolojik temelde daha çok pay sahibi olması gereken annenin neden bazı toplumlarda akrabalık temelinde de daha kabul görmesi gerekirken görmediğini açıklamaz. Yakın zamana kadar tıp bilimindeki ilerlemeler mevcut değilken çocuğun biyolojik babasını bilmek mümkün değildi. Bu durumda bile akrabalık sisteminde baba kaynaklı bir veri tabanının kullanılması sadece ataerkillik ile açıklanamaz. Dolayısıyla akrabalık biyolojik bir bağlamdan bağımsız sosyal bir tanım ve tarif mekanizması olarak gelişmiştir.

Öte yandan her gün kendilerine yenileri eklenen terk edilmiş yeni doğan bebek hikâyeleri, annelik, babalık gibi akrabalık türevlerinin sadece biyolojik temelden kaynaklanmış olduğu dolayısıyla kati suretle sürekli ve sarsılmaz bir ilişki ağı sağladığı savını zayıflatmaktadır. Dolayısıyla bu olguya evrensel veya biyolojik bir kılıf aramak yersiz bir çabadan öteye geçememektedir.

Aile içindeki ilişkiler sosyal hareketlilik kavramının içerisinde de geçen dikey ve yatay ilişkiler bağlamında ele alınabilir. Burada bireyin geçen zamanla birlikte yaşlanması, dolayısıyla farklı rollere bürünmesi mümkün olmakta; bunun sonucunda ise birey aile ilişkileri bağlamında statü değiştirmektedir. Birey doğduğunda veya evlat edinildiğinde ailedeki çocuk olarak sosyal hayatına başlar. Geçen zaman içerisinde ebeveynleri ve kendisinden yaşça büyük olan akrabaları ile dikey, kardeşleri ve teyze, hala, dayı, amca çocukları gibi akrabaları ile yatay ilişkiler kurar. Bu ilişkiler daha çok bireyin akranları ile kurduğu ilişkiler olduğu gibi kardeşler arasında yaş farkları fazla olduğunda dikey ilişkiler biçimine de dönüşebilir. Burada bireyin yaş olarak büyümesi, olgunlaşması; bunun yanı sıra evden uzaklaşması, evlenmesi, ebeveynlerden birinin ölmesi vb. gibi pek çok farklı etkenin devreye girmesi ile toplumsal rolleri değişebilir. Bu esnada birey sosyal bir hareketliliğe maruz kalarak dikey ekseninde ilerleyebilir ve statü değiştirebilir. Örneğin evlenip çocuk sahibi olarak anne/baba rolüne geçebilir ve kendi çocuğu veya çocukları ile dikey ilişkiler inşa edebilir. Burada dikkat edilecek husus bu hareketlilik esnasında bireyin bazen aynı ailede (örneğin babaları vefat eden bir ailede en büyük erkek kardeşin baba rolüne bürünmesi ve kardeşleri ile yatay olan ilişkilerinin dikey eksene kayması) bazen de farklı ailede (evlenip yani aile kuran ve çocuğu olan bireyin durumu) statü değiştirebileceğidir.

Aile üzerindeki sosyolojik çalışmalar genellikle ebeveynler ile çocuklar arasındaki dikey ilişkileri ele almıştır. Kardeşler arasındaki yatay ilişkiler üzerinde daha az durulmuştur (Gittins, 2011, 90). Fakat birçok farklı kültürde ve eski dönemlerde Batı Avrupa'da kardeşlik bağları ailenin temelini oluşturmuş; ebeveynler ile çocuklar arasındaki bağlardan daha önemli kabul edilmiştir (Gittins, 2011, 90). Yakın geçmişe kadar özellikle kırsal ve yoksul kesimlerde en büyük kız çocuğunun küçük kardeşlerine bakma sorumluluğunu üstüne alması yaygın olarak görülen bir uygulamadır.

Üreme bağlamında ele alındığında kardeşlik, aynı anne ve babaya sahip olmaktır. Bunun yanı sıra sadece tek ortak ebeveyne sahip olunan durumlarda da kardeşlik bağı olduğu pek çok toplumda kabul görmektedir. Ayrıca kan kardeşi, süt kardeşi gibi tasavvuri akrabalık uygulamalarına bakıldığında kardeşlik için de biyolojik bağların yanı sıra sosyal bağların da gerekli olduğu görülecektir. Kimi zaman ahiretlik, asker arkadaşlığı

ya da son zamanların yaygın terimi kankalık açısından bakıldığında da aynı durumla karşılaşmaktadır. Demek ki, kardeşlik için bile biyolojik bağların yeterli olmayacağı; burada da toplumsal normların devreye girerek yeni ilişkiler inşa ettiği görülecektir. Türkiye'deki evlilik ve akrabalık türlerinin betimlemesi Balaman'ın çalışmasında detaylı bir şekilde irdelenmiştir (Bkz. Balaman, 1982, *Evlilik Akrabalık Türleri*).

Akrabalığın ve ailelerin organizasyonunda yaş önemli bir etkidir. Kimse aynı yaşta kalmaz. Birimler yaşlandıkça içinde yaşadıkları birimin kompozisyonu ve yapısı da değişir. Bir çiftin aile kompozisyonunu ve kaynakların değişimini ele alalım: Birinci aşamada yirmili yaşlardadırlar ve evlenirler, ikinci aşamada yirmili yaşların sonuna gelmişlerdir ve en az bir çocukları olmuştur, muhtemelen kadın çocuk/çocukları kreşe veya okula başlayıncaya kadar işgücü piyasasından çekilmek zorunda kalmıştır. Üçüncü aşamada otuzlu yaşlarda eşlerden biri ayrılır ya da ölür diğeri çocuk/çocukların tüm bakımından tek başına sorumlu kalmıştır. Dördüncü aşamada otuzlu yaşların sonuna doğru eşlerden biri ya da ikisi eski evliliğinden olan çocuk/çocukların ya da yaşlı bir ebeveynin sorumluluğunu taşıyan başka biriyle evlenir. Aile sınırları içinde bireylerden ücret kazananların ve bağımlıların da sayısı sürekli değişmektedir (Gittins, 2011, 92). Bu esnada ailenin bireylerden oluşmuş birliktelik durumu devam etmekle birlikte bu birlikteliğin kimin gözüne göre oluştuğu net değildir.

Lutz Berkner ve Tamara Hareven'in ortaya koyduğu gibi, herhangi bir aile süreç içinde bir seri değişik tipe bürünür. Aileler, büyüyen, çalışan, ölen, çocuk sahibi olan ve taşınan bireylerden oluşur. Tanım gereği aileler sürekli değişim içindedir. Tüm bireyler ve dolayısıyla tüm aileler yaşam döngüsünden geçerler (Berkner, 1972 ve Hareven, 1982). Berkner ve Hareven'in betimlemelerinden de anlaşılacağı üzere aile birlikteliktir. Birlikteliği oluşturan bireyler ise zaman değişkenine bağlı olarak farklılık göstermektedir.

Aileler sadece karmaşık olmakla kalmazlar aynı zamanda onları oluşturan bireyler yaşlandıkça, öldükçe, evlendikçe, üredikçe ve taşındıkça sürekli değişirler. Aileler birimin büyüklüğüyle olduğu kadar yaş, toplumsal cinsiyet, sınıf ve medeni duruma bağlı olarak da farklılık göstermektedirler (Gittins, 2011, 17). Gittins'in ifade ettiği

üzere, aileler, net ve açık ilişkiler alanı değildir. Çok karmaşık ve çoğu zaman akıl karıştırılacak kadar değişken olabilmektedirler (Gittins, 2011, 18).

Bunlara ilave olarak herhangi bir ailenin içinde bulunduğu çevre ve sosyo-ekonomik koşullar da sürekli değişmektedir. Bu değişmelerin aileler ve aile bireyleri üzerinde farklı etkiler doğurabileceği aşikârdır.

Bu durumla ilgili olarak Hareven, aile ile ilgili yapılan araştırmalarda bireysel zaman, aile zamanı ve tarihi zaman arasındaki ayırımı dikkat etmenin önemine vurgu yapmaktadır (Hareven, 1982). Bu durumda herhangi bir toplumdaki ailelerin yapısı incelenirken bağımlılık ve bireysel zaman tanımlarının ve bireyler ile aileler arasındaki ilişki kalıplarının sürekli değiştiğini ve tarihi gelişmelerin de tüm bunları etkilediğini kavramak çok önemlidir (Gittins, 2011, 93).

Yukarıda ifade edilen hususlar tek ve evrensel bir aile tanımına ulaşılamayacağını göstermektedir. Bununla birlikte ailenin var olduğu kültürün özel eğilimleri ve kalıpları bulunduğu unutulmaması gerekir; değişen davranış ve inanç kalıplarını anlamamızı sağlayacak tanımlayıcı özellikleri belirlememiz yine de olasıdır. Dahası da aileyi tanımlamak için aile ile varsayım ve tanımların gerçek anlamlarını sorgulayarak yeniden yorumlamak gerekir.

Her toplumun temelinde karşılıklı etkileşim yattığından bir toplum en uzağından en yakınına kadar binlerce ilişkiyi içerir. İlişkiler aynı ve farklı cinsler, aynı veya farklı yaş grupları, aynı ya da farklı sınıftan bireyler arasında kurulabilir. Bazı ilişkiler yardımlaşma ve sevgi bazıları ise şiddet ve düşmanlık üzerine kurulur. Bunlar çok kısa sürebileceği gibi uzun dönemlere de yayılabilir. Bunlardan ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkilerin doğal ilişki olduğu ve sevgi ile ilgiye dayandığı düşünülür. Fakat unutulmamalıdır ki ilişkiler evrensel olmakla birlikte bunların biçimleri değişkendir (Gittins, 2011, 94).

İnsanlar, birbirine benzer durumlarla karşılaşmakla birlikte çoğu zaman benzer tepkileri vermeyebilirler. Bu durumu insanların fitratına bağlamak bir yorum olmakla birlikte toplumsal pratiklerin ve gündelik hayatın katkısını da göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Halbuki benzer durumlar mevcut olabilir ama uygulamalar çeşitli ve farklıdır. Bu bağlamda "aile" tanımının gündelik pratiklerin inşası üzerine gerçekleştiğini kabul etmenin daha uygun bir söylem olacağını belirtmek gerekir.

Pek çok sosyolog, aile ideolojisinin derinliği ve gücünü anlamada başarısızlığa uğramıştır. Aile ile ilgili tartışmalar, biyolojik tabanlı cinsiyet eşitsizliği, endüstriyel değişim sürecine dair açıklamalar ve gelenekselden çekirdek aileye doğru bir evrim süreci başlıkları altında ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda "aile" temasının yeniden düşünülmesi ve değerlendirilmesi gerektiği aşikârdır.

1.2. AİLEDEKİ DEĞİŞİM VE EVRİLME: MİT Mİ YOKSA GERÇEK Mİ?

Genel olarak Batı kaynaklı yapılan tahliller, endüstri devrimi sonrası geleneksel üretim tarzı için uygun olan geniş ailenin modern üretim tarzına daha yatkın olan çekirdek aileye doğru evrildiği kanaatinde birleşmektedir. Halbuki Goody'e göre, modern ailenin farklılığı, özellikle Batı'da, gereğinden fazla vurgulanmıştır; oysa modern ailenin bazı özellikleri son Roma dönemlerinden beri Batı'da ve dünyanın diğer bölgelerinde oluşmuş medeniyetler de mevcuttur (Goody, 2004, 5).

Giddens, geniş aileden çekirdek aileye doğru bir evrilişi temel olarak kabul etmekte ve bunun gerisinde endüstri devrimi, üretim tarzı veya burjuvazi gibi ekonomik etmenlerin bulunduğunu düşünmemektedir. Giddens, "Mahremiyetin Dönüşümü" adlı eserinde Foucault'nun cinsellik çözümlemesi üzerine görüşlerini aktarırken geniş aileden çekirdek aileye doğru evrilişin gerisinde modern doğum kontrol yöntemlerinin yattığını savunur. Ayrıca, ona göre, modernizm ile birlikte üreme, akrabalık ve neslin devamı arasındaki bütünleşmişlik ortadan kaldırılmış; cinsel devrim adı altında yaratılan olgunun ön şartı olarak plastik bir cinsellik meydana getirilmiştir (Giddens, 1992).

Romantik aşkın doğuşu ile birlikte on sekizinci yüzyıldan itibaren erkekler ücretli işin, kadınlar ise yaratılan ev öznesinin değişmez ve ayrılmaz bir parçası haline gelirken bu yönde yaşanan değişiklikler beraberinde iki değişimi daha getirmiştir. Birincisi ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkilerin değişmesi, ikincisi ise anneliğin icadıdır (Giddens, 1992, 44). Bu iki değişim ile birlikte evin merkezi babanın mutlak otoritesinden annenin koşulsuz sevgisine kaymıştır (Giddens, 1992, 45).

Akrabalık da, cinsiyet gibi bir zamanlar doğal olarak verili, biyolojik ve evlilik bağlarının yarattığı bir haklar ve yükümlülükler dizisi olarak görülüyordu. Çekirdek aileyi yalıtılmış bir halde bırakan modern kurumların gelişmesiyle birlikte, akrabalık ilişkilerinin genellikle yıkıldığı savunuldu. Genel olarak bu görüşün hatalı veya en azından yanıltıcı olduğu görülebilir. Çekirdek aile, ayrılma ve boşanmaların görüldüğü toplumlarda aynı zamanda çeşitli yeni akrabalık bağları (örneğin yeniden birleşen aileler) üretir. Ama bu bağların doğası, öncekinden daha büyük oranda müzakereye maruz olduklarından değişmiştir. Giddens'a göre akrabalık ilişkileri genellikle bir güven temeli olarak sorgulanmaksızın kabul edilmekte iken artık karşılıklı güvenin elde edilmesi için tartışılması ve pazarlık edilmesi gerekmektedir (Giddens, 1992, 92).

Giddens'a göre, Janet Finch, bugünkü akrabalık ilişkilerini çözümlerken bir "halletme (working out)" sürecinden bahsetmektedir. İnsanlar yakınlarına nasıl davranacaklarını halletmek zorundadırlar ve bunu yaparlarken de yeni gündelik hayat etikleri oluşturmak durumunda kalmaktadırlar. İnsanlar akrabalık bağlantılarını, çeşitli bağlamlarda yakınları için "yapılacak uygun şey" in ne olduğu sorununu hallettikleri bir "müzakere edilen bağlanma" süreci yoluyla düzenleme eğilimindedirler. Örneğin bir birey kayınbiraderine, bu ailede ve daha geniş olarak toplumda bir yükümlülük ya da zorunluluk olarak tanımlanan bir şey olduğu için borç vermez; para daha çok, kişi bunu yapılacak doğru iş olarak tanımlayan bir bağlanma geliştirdiği için borç verilmektedir (Giddens, 1992, 92).

Ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkilerin ne ölçüde farklı olduğunu inceleyen Giddens, özellikle çocuğun hayatının ilk yıllarında, erişkin-çocuk etkileşimlerinde fark edilebilir bir güç dengesizliği bulunduğunu ifade etmektedir. Bu dengesizliğin ışığında

her iki taraf için de önceden mevcut bağlayıcı yükümlülükler olduğundan, ilişkinin niteliğinin pek de sağlanan ilgiye dayanmadığı varsayılabilir. Yine de, bugün bir çok grup arasında bu yükümlülüklerin bu kadar kuvvetli olduğundan şüphe etmek için iyi nedenler vardır. Bunu göstermenin en iyi yolu, açıkça konuyu müzakere edilen ebeveyn-çocuk bağlarından çocukluğun ilk dönemine özgü bağlara "geri giderek" incelemektir. Biyolojik anne babaların yanında bugün birçok üvey anne baba bulunmaktadır. Dolayısıyla Giddens'a göre bu bağlar, artık müzakere edilerek üzerinde uzlaşma sağlanmış bağlara dönmüş durumundadır (Giddens, 1992, 93).

Yine, Giddens'a göre, bir de kümülatif bağlanmalar olarak adlandırılan yeni bir bağlanma türü gelişmiştir. Kardeşlerden biri ebeveynlerine bakmayı bir zorunluluk olarak algılamak diğer böyle düşünmeyebilmektedir (Giddens, 1992, 93). Yirminci yüzyılın başında ebeveynlere çocukları ile ilişkilerinde otoriteleri zayıflamasın diye çok fazla arkadaş olmamaları öğütlenirken şimdi durum tam tersine dönmüş durumdadır (Giddens, 1992, 94).

Giddens'a (1992) göre, ailenin geniş aileden çekirdek aileye küçülmesi ile birlikte çocuklara verilen değer artarken yirminci yüzyılın başında çocuklara kendilerinden daha yaşlı ve üstün olanlara itaat etmeleri gerektiği düşüncesi öğretilmiştir. Babanın disiplini çocuğu geleneğe bağlamıştır. Annenin sevgisine geçiş ile birlikte (ki burada Giddens'ın sadece anne üzerinden geliştirdiği sevgi anlayışı aslında babada da gözükmektedir) çocuğa verilen daha özerk bir alan çocuk ile ebeveynler arasındaki ilişkiyi daha eşitlikçi bir konuma taşımıştır.

Giddens'ın ailenin yapı taşlarından birisi olarak ifade ettiği mahremiyet, her şeyden önce, kişiler arası eşitlik bağlamında, diğer insanlarla ve benlikle duygusal iletişim kurma meselesidir. Çoğu erkek mahremiyet konularında, diğerlerini eşitleri olarak sevmez, ama güç olarak kendilerinden aşağıda bulduklarına inandıkları kimselere (kadınlar, çocuklar) veya adı konmamış bir ilişkiyi paylaştıkları kişilere (ahbablarına veya bir cemiyeti üyelerine) sevgi ve itina gösterebilirler (Giddens, 1992, 123).

Aile içinde olması gereken saf ilişkinin mahremiyet temelinde geliştirilmesi gerekir. Bunun içinde ontolojik olarak güven duygusunun, ilişkinin her zerresinde hissedilmesi çok elzem bir ihtiyaçtır. Kadınlar için sorun çocuklarla ve erkeklerle ilişkili olarak bir iletişim ve öz gelişme ortamı olarak sevgiyi inşa etmektir (Giddens, 1992, 164).

Son olarak Giddens, kişisel hayatın demokratikleşmesinin de bir potansiyel olarak arkadaşlık ilişkilerine ve çok önemli bir şekilde ebeveynler, çocuklar ve diğer akrabalarla ilişkilere yayıldığını belirtmiş; bu durumun da mahremiyeti dönüştürdüğünü ve ailenin evrilmesine neden olduğunu vurgulamıştır (Giddens, 1992, 168).

Modern aileye geçiş sürecinin akrabalık ilişkilerini azalttığı şeklindeki varsayımlara Goody, özellikle Germen Avrupa üzerine yapılan araştırmalara dayanarak azalma yerine çift yanlı akrabalık sisteminin yaygınlaştığı tespitiyle cevap vermektedir. Goody'e göre gerçekte, hiçbir babayanlı sistem anne bağlarını yadsımaz (Goody, 2004). Hatta duruma göre aynı yerde yaşayan, komşuluk ilişkisi içinde bulunan bireylerin bile akrabalık terimine dahil olduğu görülmüştür. Türkiye üzerine yapılan bazı araştırmalarda da bu durumla örtüşen bulgulara rastlanmıştır (Bkz. Kongar, 1972, *İzmir'de Kentsel Aile* , Timur, 1972, *Türkiye'de Aile Yapısı*) . Ruth Benedict, 1934 yılında yazdığı ve iki milyondan fazla baskı ile dikkat çekmiş olan *Patterns of Cultures* (Kültür Kalıpları) isimli eserinde, davranış standartlarının göreceli olduğunu belirterek Avustralya Kurnailerinin bir "sosyal yükümlülük" olarak gördüğü akrabalık sisteminden bahsederken Kurnailerin birden fazla kadını "anne" ya da "kız kardeş" olarak sınıflandırdıklarını ve bunun sonuncu olarak da bir erkeğin ensest ilişkide bulunmadan evlenmesinin imkânsız hale geldiğini ifade etmiştir. Hal böyle olunca evlenmek isteyen genç bir çift yakın bir adaya kaçmak durumunda kalmakta; eğer peşlerinden gelenler tarafından yakalanmazlarsa bir barınağa sahip olabilmekte; gittikleri adada hayatta kalarak bir çocuk sahibi olmayı başarabilirlerse yakalandıklarında dövülerek ve kırbaçlanarak cezalandırılmakta ve daha sonra toplum içinde yaşamalarına izin verilmektedir. Açıkça görüleceği üzere, bu grup içindeki uyarlayıcı uygulamalar akrabalık sistemindeki sosyal olarak inşa edilmiş düzenlemelerden kaynaklanmaktadır (Edgerton, 2016, 54).

Goody (2004)'e göre, modern ailelerde fazlaca yapılan duygusal bireycilik vurgusu gereğinden fazla karakteristik bir ifadedir. Goody (2004) açısından da bu tür bir bakış açısı psikolojik ve sosyolojik faktörleri yeterince tahlil etmeden yapılmış bir değerlendirmeden öteye geçmemektedir.

Yine Goody'e göre, Avrupa'da toplumun hemen hemen her alanında etkili olan kilise sekülerleşme ile birlikte, aile alanından çekilmiş ve yerini devlete bırakmıştır (Goody, 2004). Avrupa'daki duruma benzer şekilde Türkiye'de özellikle Cumhuriyetin ilanı ve Medeni Kanun ile birlikte laikleşmenin ve laik hukukun gelmesi, devletin aile konusunda yönlendirici ve etkileyici bir konuma gelmesini sağlamıştır. Alışlagelmiş geleneksel ilişkiler üzerine kurulu, neredeyse doğal sayılan aile, Tanzimat sonrası ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni ideallerin hedefi olmakta ve değişmeye başlamıştır. Gökalp (1975, 38), "Biz Türkler, aile hayatını bilmiyoruz. İnsan milletinden sonra, en çok ailesini düşünmelidir; yurdundan sonra en çok yuvası için çalışmalıdır" demektedir. Bu ifadesiyle ahlakçı bir anlayışla düşündüğü anlaşılan Gökalp, aile birimini de yeni inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal idealleri içerisine almaktadır. Böylelikle Göle'nin de işaret ettiği gibi, o döneme kadar sadece "özel" alan kapsamında düşünülen ailenin "kamusallaştığını", ulusal idealler ve normlar ışığında yeniden betimlendiği görülmektedir (Göle, 2014, 80).

Göle'ye göre, tarih, sürekli olarak kitap ile toplumsal pratiğin, ütopya ile praxis'in yeniden eklemlenmesiyle yazılmaktadır. Kitaplar, kurallar ve siyasi ideolojiler toplumsal aktörler tarafından farklı biçimlerde anlaşılmakta ve yorumlanmakta, farklı biçimlerde uygulamaya geçirilmektedir. Böylelikle toplumsal aktörlerin davranışları, ekonomik ve siyasi yapı ve konumlarından yola çıkarak, bu tür neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde sınırlı kalınarak anlaşılmamaktadır (Göle, 2014, 118-119).

Avrupa'da kuzey ve güney bölgelerinin aile algıları üzerinde görülen temel farklılık kuzeyde günümüzdeki modern ailenin çekirdeği olarak kabul edilebilecek sayıca az, daha demokratik ve duygusal birliktelikler mevcut iken; güneyde onur, utanç ve iffet kavramları üzerinde şekillenen daha baskıcı ve otoriter aile rejimlerine rastlanılmasıdır (Goody, 2004). Bu algısal farklılıkların benzer şekilde Türkiye'deki aileler içinde

coğrafi olarak batı ve doğu ekseninde mevcut olduğu düşünülmektedir. Fakat bu konuda elde somut bir veri bulunmadığı gibi Türkiye'nin Aile Yapısı Araştırması (TAYA, 2011, 34) verilerine göre de Türkiye'de aile yapılarının sayısal anlamda belirgin bir farklılık barındırmadığı aşikâr bir biçimde gözükmemektedir. Batı Avrupa ailesiyle Güneydoğu Avrupa (ya da Balkan) ailesi arasındaki farklılığın, nicelikte değil daha çok Balkanlardaki genişletilmiş ve çok aileli tipin yaygınlığında ve bireysel aile yaşam-devri gelişme aşamasının uzunluğunda olduğu belirtilmiştir (Todorova, 1993). Diğer bir ifadeyle, bölünme meydana gelmeden önce kuşaklar çok daha uzun bir süre birlikte yaşamışlardır (Goody, 2004, 132).

Öyleyse ailenin geniş aileden çekirdek aileye doğru evrildiği bir şehir efsanesinden öteye gidememektedir. Değişik zaman ve kültürlerde farklı aile biçimleriyle hep karşılaşmıştır. Burada önemli olan nokta, araştırma kurgusunu kolaylaştırma adına aile ile ilgili temel bir biçimsel ön kabulle işe başlamaktan ziyade, ailede neyin ve neden araştırıldığıdır. Şimdi bu nedenle öncelikle dünyada aile araştırmalarının hangi yönde ilerleme kaydettiği konusuna değinilecektir.

1.3. DÜNYADA AİLE ARAŞTIRMALARINA KISA BİR BAKIŞ

Aile sosyolojisi çalışmaları çeşitlilik göstermekle birlikte temel alanları şu üç başlıkla çerçeveselendirmek mümkündür (Mayer'den aktaran Canatan, 2013, 16):

- *Ailenin yapısı ve çeşitleri: Aile bağlamında kimler bir arada bulunmaktadır ve aralarındaki ilişkiler nasıl düzenlenmiştir?*
- *Ailenin tarihsel gelişimi ve varlığını sürdürme biçimleri: Aile ne tür bir değişim geçirmektedir ve bu değişimde hangi faktörler etkili olmaktadır?*
- *Ailenin anlamı ve işlevleri: Ailenin anlamı ve işlevleri, taraflar açısından ne ifade etmektedir?*

Genel anlamda baktığımızda sosyolojide mevcut temel perspektifler aileyi farklı şekilde tanımladıkları için farklı alanlarda araştırmalar yapmışlardır. İşlevselcilere göre aile, toplumsal yapının devamlılığını sağlamak ve onun bir parçası olmak işlevini yerine getiren bir kurumdur. Toplumun sürekliliği, aile üyelerinin ve dolayısıyla ailenin

üzerlerine düşeni yaparak işlevlerini yerine getirmesi ile mümkündür. Bu kuramın cevap aradığı başlıca sorunlar şunlardır:

- *Ne tür aile yapıları vardır?*
- *Bu aile yapılarının kendi üyeleri ve diğer toplumsal kuramlar için işlevleri nelerdir?*
- *Toplumsal istikrara nasıl katkıda bulunurlar? (Canatan, 2013, 39)*

Çatışmacı perspektiften hareket eden araştırmacılar ise aileyi, toplumsal eşitsizliklerin meydana getirdiği sorunlar ile uğraşmak ve bunun üstesinden gelebilmek için mücadele etmek zorunda olan bir grup olarak tanımlarlar. Bu kuramın ilgi alanı kaynakların paylaşımı ve eşitsiz güç ilişkilerinin doğurduğu aile içi çatışmalar ve rekabet ilişkileridir.

Sembolik etkileşimcilere göre aile, bilgi, inanç, tutum, değer ve rollerden oluşan bir etkileşim odağıdır. Genel olarak bakıldığında sembolik etkileşimcilerin ilgilendikleri sorular iki noktada özetlenebilir:

- *Aile üyeleri gerçekliği nasıl algılamakta ve açıklamaktadırlar?*
- *Aile, “doğru” ve “yanlış” davranışları nasıl tanımlamakta, yorumlamakta, pekiştirmekte ve isteklendirmektedir? (Canatan, 2013, 43)*

Feminist perspektif ise cinsiyetler arasındaki ilişkilere vurgu yapmaktadır. Ataerkil ve insan etkenini mekanik bir düzleme koyan ekonomik düzenin aile üzerindeki etkilerini araştırmakta, toplumda meydana gelen bu bozuk düzenin aile yapıları ve ilişkileri üzerine ne gibi etkileri olduğunu irdelemektedir (Canatan, 2013, 48).

Aile konusundaki araştırmalar sosyolojideki hakim paradigmlar ile paralellik gösteren bir doğrultuda gelişme göstermiştir. Bunun haricinde evrimci bakış açısından etkilenen düşünürler ailenin uzamsal bir gelişme gösterdiğine, ailenin geniş aileden çekirdek aileye doğru evrildiğine vurgu yapmışlardır. Bu bağlamda, modernizmin aile üzerindeki etkisi, kadının iş hayatında daha sık görülmesi ile birlikte aile içi işbölümünde ve bireylerin aile içi işlevlerinde meydana gelen değişiklikler, uzun süreli

iş hayatının aile içerisinde meydana getirdiği olumsuz işlevler ve aile-iş çatışması konuları son dönemde yapılan çalışmalar olup işlevsel ve yapısal-işlevsel kuramın uzantıları olarak ifade edilebilir (Estes, 2005; Grzywacz, Almeida ve McDonald, 2002; Milkie ve Peltola, 1999; Moen ve Dempster-McClain, 1987; Williams, 2000)

Marksist paradigmayı kullanan bir kısım aile çalışmaları ise öncelikle kapitalizm ve modern sanayi yaşamının aileyi yok ettiğine vurgu yapılmaktadır. Goody'e göre, hanehalkının oluşumunun ve aile yapısının maddi belirleyicisi olan mülkiyetin miras yoluyla sonraki nesillere aktarılması, ailenin işgücü birimi olarak öne çıkmasıyla önemini kaybetmiştir (Medick, 1976). Bunun tersini savunan ortodoks olarak tabir edilen Marksistlere göre ise kapitalizm, ailenin yapısını kesinlikle değiştirmiştir. Mülkiyet (özel mülk) üzerine kurulu kapitalizm, sahip olunan nesnelere sürekli bölünerek azalmasını önlemek amacıyla aile içi birey sayısını azaltıp mülkiyet üzerindeki hak sahiplerinin sayısını azaltmış; dolayısıyla da geniş aileden çekirdek aileye doğru evrilmenin gerçek nedeni olmuştur (Marks, Engels ve Lenin, 2014).

Özellikle sosyal antropolojik çalışmalar akraba ve aile bağları üzerine yoğunlaşmıştır (Firth ve diğ., 1970; Bell, 2006). Bu çalışmalarda modernlik ve sanayileşme ile başlayan sürecin aile ve akrabalık bağları üzerindeki etkisini belirleyen, yüzeysel sorulardan ziyade yoğun yüz yüze görüşmelere dayanan, nitel veriler ile destekli araştırmalar yapılmıştır. Bolivya'nın doğusunda yer alan tropik ormanlarda yaşayan Siriono yerlileri ile çalışan Allan R. Holmberg, 1941-1942 yıllarında onlarla birlikte yaşamış ve küçük gruplarda sanılanın aksine daha kuvvetli bağlar kurulamayacağını yaptığı gözlemler ve dinlediği hikâyeler sonrası şu cümleler ile ifade etmiştir (Edgerton, 2016, 28):

Bir bireyin diğerine karşı aile içinde bile hissiz olması kendimi şaşkına çevirmekten asla durduramaz. Ay ışığının olmadığı bir gecede kaybolmuş bir adam defalarca yardım istemiş, Siriono yakınlarındaki bir kampta yaşayan akrabaları ise adamın çığlıklarını duymalarına rağmen önemsememişler. Yarım saat sonra bağırma sesi kesildiğinde, adamın kız kardeşi neşeli bir şekilde "Bir jaguar onu kapmış olmalı" demiş. Karanlık gecenin sabahında kampta kimse onu karşılamadığı gibi kız kardeşi yakaladığı avların küçük bir kısmını ona verdiği için serzenişte bulunmuştu.

Bunun yanı sıra ülkeler arası farklılıklara vurgu yapan karşılaştırmalı araştırmalar da mevcuttur (Oinonen, 2008). Bu araştırmalar genellikle ülkelerin nüfus müdürlükleri, aile ile ilgili kurum ve kuruluşları veya bireysel olarak toplanan nicel ve demografik veriler üzerinden yapılmakta olup ailenin inşa sürecinden ziyade benzerlikler ve farklılıklar üzerine odaklanmaktadır.

Uluslararası ve ulus ötesi göçler ile başlayan aile, ailenin çözülmesi, ailede meydana gelen yapısal değişiklikler çalışmaları son dönemde bir hayli revaçta olan çalışmalardır (Nazio, 2008). Bu çalışmalarda ilave olarak küreselleşme, toplumsal sermaye, duygular sosyolojisi gibi konularda aile araştırmalarına dahil edilmiştir. Yine aile çalışmalarında, özellikle uluslararası literatürde uzun bir zamandır toplumsal cinsiyet dinamiklerini dikkate alan ya da bu dinamiklere odaklanan çalışmalar da vardır (Beşpınar, 2014).

Özellikle ailenin, ebeveynlerin ve çocukların sosyalleşmesindeki önemini vurgulayan çalışmalar, ailenin bir kurum olarak toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılması ve yeniden kurgulanmasındaki önemine odaklanmaktadır. Yine evlilik üzerine yapılan eş seçimi, bunun toplumdan topluma nasıl değiştiği, evlilikte karşımıza çıkan uygulamalar, adetler, törenler, evlilik yapıları araştırmaları da aile sosyolojisi literatüründe karşılaşılan çalışmalardır (Knox ve Schact, 2010, 173, 242).

Bunun haricinde son dönemde özellikle Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlarda aile ve aile politikaları konuları görüşülmekte; ailenin geleceğine dair sunumlar yapılmakta ve bir takım soru ve sorunlar çerçevesinde görüşler beyan edilmektedir. Bu bağlamda toplanan konferanslarda Bernardes'in (1988) ifadesine göre başlıca üç teoriden hareketle aile konusunun tartışılması gerektiği ifade edilmiştir:

- *Sosyolojik Prensipten Teorisi: Teorik olarak yetersiz olan aile tanımını tamamen reddetmek ve aktörleri de sürece dahil eden araştırmalar yapmak (Bernardes, 1988, 72),*
- *Sosyolojik Pratik Teorisi: Gündelik cari hayatın deneyimleri ve birliği üzerine odaklanarak aktörlerin ailenin anlamına ne kattıklarını araştırmak (Bernardes, 1988, 74),*

- *Sosyal Sorumluluk Teorisi: Yetersiz aile sosyolojisinin zararlarının farkına varmak ve sonuç olarak toplumun refah ve mutluluğunu sağlayacak yeni aile çalışmaları yapmak (Bernardes, 1988, 76).*

Konferansta da görüldüğü üzere bu konuda yapılacak araştırmalarda üç aşamanın birbirinden bağımsız yürüyemeyeceği konusunda mutabık kalınmıştır. Öte yandan bir önceki yaklaşım tarzının bir sonraki yaklaşım tarzının alt yapısını oluşturacağı da aşıkârdır. Türkiye’deki aile araştırmalarını incelediğimizde bunların çoğunun birinci yaklaşım tarzından hareketle yürütölmüş olduğunu, ikinci ve üçüncü yaklaşım tarzından hareketler için henüz yeterli çalışma yapılmadığını görmekteyiz. şimdi de bu kanıya nasıl vardığımızı anlamak için Türkiye’de yapılan aile sosyolojisi araştırmalarının hangi doğrultuda ilerlediğini kısaca incelemek yerinde olur.

1.4. TÜRKİYE’DE AİLE ARAşTIRMALARINA KISA BİR BAKIş

Aile, Türkçeye Arapçadan geçmiş bir sözcüktür. Türklerde aile sözcüğünün bulunmaması ve bunun yerine daha çok “ev”(eb) ya da “ocak” sözcüklerinin kullanılmış olması ilginçtir. Türk atasözlerinde de "aile" ile ilgili ifadelere genel olarak pek rastlanmamaktadır. Ancak “ev” ile başlayan ya da “ev”i kapsayan pek çok atasözü bulunmaktadır: “Evinde rahat olmayan dünya cehennemindedir”, “Ev yapanla evlenene Tanrı yardımcıdır” vb. Canatan'a göre, buradan Türklerde ailenin, ev ile özdeşleştirilmiş olduğu; evin, aynı zamanda aile yerine geçen bir sözcük olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılabilir (Canatan, 2013, 55). Bu belki de bu iki kavramla atıfta bulunulan toplumsal gerçekliğin fiiliyatta ve birçok halde uyuşmasının ve örtüşmesinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Tarihsel bakış açısından Türk ailesi genel olarak üç aşamada incelenmiştir:

- Eski Türklerde Aile,
- İşlami Dönemde Aile,
- Modern Türkiye’de Aile.

Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinde Platon ve Aristoteles ile başlayan ve ailenin siyasi hayatla doğrudan ve çelişen ilişkilerine vurgu yapan çalışmalara Türk tarihi çalışmalarında rastlanılmaz. Aile deyince Türk tarih ve kültürü açısından daha çok ahlak ile örtüşen, kadın ve erkeğin konumlarını belirleyen hususlar akla gelmektedir. Bu durum İslamiyet öncesi dönemde de mevcuttur. Bu bağlamda aile, evlilik sonucu çocukların doğumu ile perçinlenen ve tarafların karşılıklı yükümlülüklerini içeren toplumsal bir birim olarak tanımlanmıştır. Gökalp'e göre eski Türklerde tekeşli (monogram), anaerkil, demokratik ve çekirdek bir aile biçimi bulunmaktadır (Gökalp, 1975). Ögel ise bunun aksine Türklerde hakim olan aile tipinin baba ailesi olduğunu ve Türklerde ailenin esas çekirdeğinin baba, oğul ve torunlardan meydana geldiğini savunmaktadır. Ögel, eski Türk ailesinin işbölümü cinsiyet ve yaş temelinde şekillenmekte olduğunu, kız ve erkek çocukları arasında da bir ayırım yapılmadığını ifade etmektedir (Ögel, 1988, 237-295). Bu bağlamda daha önceki bölümlerde değindiğimiz, Batılı kaynaklarda incelediğimiz ve geniş aileden çekirdek aileye doğru bir evrilmenin olduğunu savunan bilim insanlarının tersine Eski Türklerde o tarihlerde de çekirdek aile biçiminin yaygın olan aile formunu ifade ettiği görülecektir.

İbn Haldun'un ünlü yapıtı *Mukaddime*'de ortaya koyduğu gibi, göçebe bir toplum olan Eski Türkler, yerleşik yaşayanlara askerî olarak galip gelseler bile kültürel olarak mağlup olmak zorunda idiler (İbn Haldun, 1977, 327-328). Bu nedenle Orta Asya bozkırlarından göçle birlikte temasa geçilen İslam medeniyeti zamanla Türkleri kucaklayıp kavramıştır. Bunun doğal olarak sonucunda da kucakladıkları İslam medeniyeti ile birlikte Türkler, bu dini benimsemiş yakın komşuları olan Arapların ve Farsların kültürlerine, adet ve göreneklerine maruz kalmışlardır. Aile ile ilgili bir takım ananeler de bu yolla Türk kültür hayatına giriş yapmıştır (Ögel, 2010).

Yusuf Has Hacip'in ünlü eseri *Kutadgu Bilig*'de "Eğer evlenmek istersen çok dikkatli ol ve iyi bir kız ara. Alacağın kimsenin soyu-sopu ve ailesi iyi olsun." demektedir (Yusuf Has Hacib, 1988, 127). Türk ailesinin ahlaki yönden sağlam bir temele dayanması ve kayıtsız ve şartsız sadâkâta bağlı olması gerektiği, İslamiyet dönemine geçişle birlikte daha çok vurgulanmaya başlamıştır. Gerek dünyada haysiyetin gerekse ahirette saadetin temini için aile ahlakının bir ilim olarak alınması gerektiği ve aile çatısı altında bir araya

gelen kimselerin metot, kaide ve kanunlara göre hareket etmesi gerektiği Kınalızâde Ali Efendi tarafından da dile getirilmektedir (Kınalızâde Ali Efendi, 1980).

Osmanlı döneminde Türk ailesi hakkında yapılan araştırmaların genel olarak iki özelliği dikkat çekmektedir (Doğan, 2001; Ortaylı, 2001). Birinci olarak ailenin, Osmanlının bir milletler cemiyeti olması dolayısıyla farklı biçimlerde tezahür ettiğine vurgu yapmakta; ikinci olarak da tarih sahnesinde altı yüz yıl gibi uzunca bir dönem hüküm süren Osmanlının farklı dönemlerindeki farklı biçimler sergileyen aile yapılarına sahip olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında Osmanlı ailesinin demografik yapısını ortaya koymak için en sağlam kaynak olarak kullanılan tereke defterleri üzerinden yapılan araştırmalar da dikkat çekmektedir (Bkz. Erten, 2001, *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı, Kültür Bakanlığı Yayınları*; Kandiyoti, 1984, *Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. Türkiye'de Ailenin Değişimi, Toplumbilimsel İncelemeler*). Evlilik kurumuna ve aileye tarihsel bir yaklaşımla yapılan çalışmalar da mevcuttur (Bkz. Ortaylı, 2001, *Osmanlı Toplumunda Aile*; ; Duben ve Behar, 1991, *Istanbul Households: Marriage, Family and Fertility, 1880-1940*). Bu çalışmalarda da ana tema olarak Osmanlı topraklarında tek bir aile biçimi bulunmadığı ve farklı biçimlerde aileler mevcut olduğuna işaret edilmektedir.

Modern Türkiye'de aile araştırmalarını, aslında Meşrutiyet ve Tanzimat dönemi aydınlarının yapmış olduğu çalışmalar ile birlikte irdelemek gerekir. Tanzimat ile başlayan yenileşme ve reform hareketlerinin aile kurumuna yansıtılmak istenmesinin arkasındaki amaç ise ancak ailenin kurtarılmasıyla ülkenin genel gelişiminin düzeleceğine dair inançtır.

Özellikle Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yapılan çalışmaların dönemin sosyoloji biliminin temellerini atan Gökalp ve dolayısıyla onun da etkisi altında kaldığı Durkheim'dan etkilendiğini görmekteyiz.

Gökalp'in Durkheim'dan etkilenecek başlatmış olduğu bu gelenekten hareket eden Fındıkoğlu, ailenin cemiyetin teşkilinden sonra ortaya çıktığını kabul ederek, aileyi bir toplumsal kurum (kendi ifadesiyle "içtimai müessesese") olarak nitelendirir. Bunu

yanında aile, doğal duyguların ürünü olmayıp onların da içine girdiği daha karmaşık ve çözülmesi zor bir adetler ve kurallar toplamıdır. Siyasi cemiyetten soyutlanarak bir ev cemiyeti olarak düşünülen ailenin ev cemiyeti dışında bulunan unsurları aynı kalmayacağı ve içtimai zümre ile birlikte değişeceği için aile sosyolojisinin ana amacının bu değişimin evrensel yasasını bulmak olduğunu ifade eden Fındıkoğlu, bu yasayı keşfedebilmek için de aile tarihinin gösterdiği tipleri incelemek gerektiğini belirtir (Fındıkoğlu, 1991). Bu bağlamda özellikle Fındıkoğlu sonrası dönemle başlayan Türk aile sosyolojisi araştırmalarında yoğun bir tipoloji çalışması göze çarpar.

Bunlardan özellikle İbrahim Yasa tarafından yapılan araştırmalar literatüre "taygeldi ailesi", "gecekondu ailesi" gibi yeni kavramların eklenmesine vesile olmuştur (Yasa, 1991a, 1991b). Öte yandan Yasa, 1944'te Ankara'ya bağlı Hasanoğlan Köyü'nde yaptığı çalışmada, oradaki köylülerin, aileyi, eş veya daha açıkçası "çocuklarının annesi" anlamında kullandıklarını belirtir (1953, 145-146).

Bunun yanında Rezan Şahinkaya, Birsen Gökçe, Mehmet Eröz, Rıfat Özdemir gibi pek çok sosyolog ve araştırmacı Türkiye genelinde veya belirli coğrafyalarda yaptıkları çalışmalar ile aile tipolojisinin geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu çalışmalarda yer alan aile anlayışı Ülken'in ifadesiyle iki şart üzerine inşa edilmiştir:

- *Aile zümresine giren insanlar arasında gerçek (biyolojik) veya tasavvuri kandaşlık bağı,*
- *Ailenin bağı olduğu cemiyet tarafından kendisine verilen hukuk düzeni (Ülken, 1991, 38).*

Diğer taraftan özellikle 1960'lı yıllardan sonra sosyo-ekonomik veriler üzerinden giden ve ağırlıklı olarak nüfus etüt çalışmaları ile paralel olarak yürütülen, Timur, Atalay ve Kongar tarafından yapılan aile araştırmaları görülmeye başlamaktadır (Bkz. Timur, 1972, *Türkiye'de Aile Yapısı*; Atalay, 1992, *Türk Aile Yapısı Araştırması*; Kongar, 1972, *İzmir'de Kentsel Aile*). Bu çalışmalarda göze çarpan temel paradoks ise aile ile hanehalkı kavramlarının birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmasıdır. Ancak her iki kavramın işaret ettiği kavramsal çerçevede bazı ayırıcı özellikler bulunmaktadır. Hanehalkı aralarında bir akrabalık bağı olan ya da olmayan bireylerin oluşturduğu

sosyo-ekonomik bir birim iken; aile, aralarında gelenekler ya da yasalar ile kurulmuş akrabalık ilişkilerini ihtiva eden bir kurumdur. Hanehalkı kavrayışı esasında ilişkisel ve sosyal bir bağ olan aileyi kendini çevreleyen toplumsallıktan yalıtılmaktadır. Aile ile ilgili tartışmayı da sosyal alandan demografik alana kaydırmaktadır (Aytaç, 2012, 91). Berkes de ailenin karı, koca ve çocuklardan oluştuğunu, ekonomik bir birim olmadığını ifade eder (1942, 117). Stirling ise yaptığı çalışmada aile kavramı ile anne, baba ve çocuklardan (veya torunlar) oluşan bir toplumsal gruba işaret etmektedir (1965, 36). Duben'e göre, Berkes, Yasa ve Stirling'in haneye ilişkin "tek kese, tek kazan ve sofrâ" tanımları, tereke defterlerinden anlaşıldığı kadarıyla muhtemelen Osmanlı yönetiminin haneyi bir vergilendirme birimi olarak görmesinden kaynaklanan bir anlayışın sürdürülmesinden ileri gelmektedir (Duben, 2002, 110).

Ayrıca bu çalışmalar ile analiz birimi aslında hanehalkı olduğu için yapılan sınıflandırma da aile yapısının sınıflandırılmasından daha çok hanehalklarının kompozisyonunu sınıflandırmaktadır. Goody (1972, 4), hane (veya aile) biçimini incelemenin, bize mutlaka onun işleyişi hakkında bilgi vermediği savını öne sürmektedir. Duben (2002) de aynı teze katıldığı görüşünü beyan etmektedir. Gerek uluslararası gerekse Türkçe literatürde, hane veya ailenin biçimine oldukça önem verilmiş, verilen önemin sonucunda da aile araştırmaları, biçimsel tartışmalar minvalinde ilerleme kaydetmiştir

Araştırmacılar çalışmalarında aile biçimlerini tartışırken "aile" kavramından daha kolay tanımlayabilecekleri ve sınırlarını mekânsal olarak çok daha rahat çizebilecekleri "hanehalkı" tanımına doğru eksen kayması yaşamaktadırlar. Bu esnada da aile, daha çok bir çocuk üretim alanı gibi dar bir kalıba sokulmaya çalışılmaktadır. Ball (1972, 302), içerisinde cinsel birleşme ve üreme olan bu tür tanımların aslında aile hakkında hiçbir şey söylemediğini belirtmektedir.

Gershuny (1994, 16), ekonomik hayatın organizasyonu için temel birimin hanehalkı, duygusal ifade ile biyolojik yeniden üretim için asıl kanalın ise aile olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda hanehalkı terimini aile yerine kullanmak sosyolojik analizlerde yanılığa düşme riskini de beraberinde getirecektir.

Hane biçimine ilişkin istatistikler, önemli bir olguyu çoğu zaman gizlemekte, ailelerin yaşam döngüsünün çeşitli aşamalarında taşınmasına bağlı olarak, hane biçimlerinin sık sık değişim geçirdiğini açıklamamaktadır. Verilerin toplandığı zamanın sosyolojik anları niteliğini taşıyan bu sayılar, bize, ailelerin ve fertlerin yüzde kaçının, yaşam döngüsünün çeşitli aşamalarında hangi hane türlerinde yaşamış olduğunu ve bu oranlarda zaman içinde değişim olup olmadığını göstermez (Duben, 2002, 70-71).

Haneler yaşam döngüsünde bir dizi aşamadan geçmektedir (Duben, 2002, 121). Geçmişte de Türkiye'nin kırsal bölgelerinde, hane fertleri yaşlandıkça haneler de bir dizi aşamadan geçtiği için, ideal koşullar altında pek çok birey hayatının belli bir aşamasına geldiğinde, bütün hane türlerinde yaşamış olmaktadır (Duben, 2002, 168).

Bunun yanı sıra etnik, kültürel ve coğrafi bağlamda elde edilen veriler üzerinden yapılan karşılaştırma araştırmalarına da rastlamak mümkündür (Bkz. Koç, 2014, *Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2011*). Ayrıca modernizm ve post-modernizm bağlamında ailenin yapısal dönüşüme uğradığı; ailenin eski önem ve ayrıcalıklı konumunu yitirdiğini dile getiren çalışmaların yanı sıra özellikle son yıllarda muhafazakâr kanat tarafından ısrarla dile getirilen muhtevası ve formu değişse de ailenin olmadığı hiçbir toplum tipinin olmadığına parmak basan çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlara ilave olarak kadın ve çocuğa yönelik şiddet etrafında şekillenen ve feminist paradigmadan yoğun olarak etkilenen, aile içi rollere ve ataerkil düzenin tahakküm edici karakterine vurgu yapan çalışmalar da mevcuttur (Bkz. Aybars, 2014, *Anne, Baba ve Çocuklar Arasındaki İlişkiler*). Bu grup çalışmalar ister istemez modernizm ile başlayan ve kadının ev hayatı dışında da rolleri bulunduğu işlevsel bakış açısıyla da ilişkilendirilebilir. Tüm bu araştırmaların genel sorunu, hep aynı tür soyutlama yaparak öncelikle aile tanımını üzerinden gitmeye ve aileyi bir grup dinamiği içerisinde makro bir bakış açısıyla incelemeye çalışması olduğu görülecektir.

Halbuki birey, aile ve toplum sadece sosyolojik gerçekliğin birbirini tamamlayan farklı görünümleridir. Her biri diğerinin varlık nedenidir (Dikeçligil, 2014). Aile birey için önemlidir; “bireyin evi, kendini gerçekleştireceği (self-realization) anahtar mekândır” (Berger ve Berger, 1991, 38). Aile, bireyleri toplumsal süreçlere bağlayan ve hazırlayan

ilişkisel bir kavram olarak algılanmalıdır (Aytaç, 2012, 40). Sonuç olarak, aileyi makro düzlemde bir kurum olarak incelerken onun mikro düzlemde yakın insan ilişkileri ile oluşan ve merkezinde bir öznenin bulunduğu bir etkileşim ağı olduğunun unutulmaması gerekir. Ailenin ilişkisel olması, onu oluşturan esas bağların, yani ebeveyn ile çocuklar, karı ile koca, kardeşler arası ve aile üyeleriyle akrabalar arasındaki ilişkilerin kurumlaşma tarzlarının önem kazanması anlamına gelmektedir (Aytaç, 2012, 31).

Öyle ise araştırmanın amacı bölümünde de belirttiğimiz gibi öncelikle ilk itirazımız, aileyi aralarında belli türden kan veya hukuki bağ bulunan bireylerden oluşan somut bir toplumsal grup olarak tanımlayan yaklaşımlardır. Bu maksatla sosyolojide grup tanımları ile aile sosyolojisindeki grup tanımlamalarına kısaca değinmek gerektiğini düşünüyoruz.

1.5. GRUP KAVRAMI VE AİLEYİ BİR GRUP OLARAK TANIMLAMA YAKLAŞIMI

Toplumsal hayatta insanlar belirli ve ortak amaçlarını gerçekleştirmek için birbiriyle ilişki içine girerek toplumsal grupları oluşturur. Dolayısıyla toplumsal gruplar, sosyal yapıyı oluşturan ve toplumsal normların işleyişini sağlayan nesnel gerçekliklerdir (Erkal, 2006, 18-19).

Bireyler toplumun üyesi olarak birbirleri ile sosyal ilişki içerisine girdiklerinde diğerlerinin değerlerini, tutumlarını, davranış biçimlerini ve bu ilişkiden beklentilerini önemsemek zorundadırlar. Dolayısıyla bu ilişki çerçevesinde gösterilecek davranışlar karşılıklı beklentiler ve gösterilecek tepkiler ekseninde şekillenecektir. Bu etkileşim süreci aynı zamanda insanın toplum ya da grubun üyesi olduğunun da bir göstergesidir (Akan, 2003, 83).

Dönmezer, grubu genel olarak, yapı ve büyüklüğü değişik, benzer özelliklere sahip, sayısı az ya da çok insanın meydana getirdiği topluluk olarak nitelendirmektedir (Dönmezer, 1999, 163). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, Dönmezer grubu

tanımlarken Tönnies'in cemaat ve cemiyet vurgusunu yakalayamamıştır. Aslında grup terimi sosyolojide herhangi bir toplumsal analiz yapmak için özel anlamı olan temel kavramlardan birisidir (Stewart ve Glynn 1973'den aktaran Kaya, 2013, 6).

Grup toplumsal hayatın özünü oluşturur. Her ne şekilde olursa olsun grup, deneyimleri paylaşan, birbirleri ile dayanışma ve ilişki içinde olan insanlardan oluşur. Grup üyeliği, kişiliği kazanırken aynı zamanda bireyin kendisini özel olarak "biz" şeklinde onlarla özdeşleştirmesidir (Macionis, 2008, 166).

Kağıtçıbaşı'na göre, grubu grup yapan anahtar terim karşılıklı etkileşim içerisinde olmaktır. Örneğin, bir otobüste karşılıklı oturan iki kişiden birinin diğerini dikkatle incelemesi, incelenen kimsenin de bunun farkında olması durumunda bu iki kişi karşılıklı olarak etkileşim içindedir. Çünkü her ikisinin de davranışı diğerinin orada bulunması ile etkilenmiştir. Bu grup geçici olsa ve üyelerinin ortak amaçları sınırlı olsa da etkileşim söz konusu olduğu için grup olarak ifade edilmelidir (Kağıtçıbaşı, 1996, 200). Kağıtçıbaşı'nın bu görüşünün aşağıda sıralanan grup özellikleri dikkate alındığında yetersiz ve yeterince ikna edici olmadığı görülecektir. Bu bağlamda öncelikle grubu grup yapan özellikleri incelemek yerinde olacaktır.

1.5.1. Grubun Özellikleri

Grup ile ilgili farklı kaynaklarda değişik araştırmacıların yaptıkları tanımlamalar mevcuttur. Bu araştırmacılardan Kaya (2013)'ya göre, gruplar sosyolojik açıdan irdelendiği takdirde grubun özellikleri şu başlıklar altında sıralanabilir:

- *Toplumsal grup, hem üyelerince hem de dışardan gözlemde bulunan kimseler tarafından tanınabilmelidir.*
- *Toplumsal grupların kendine özgü bir yapısı vardır. Buna göre gruba katılan her üye, diğer statülerle ilişkili bir pozisyona sahiptir.*
- *Toplumsal gruptaki her üye kendi rolünü oynar.*
- *Toplumsal grubun sürekliliği için karşılıklı ilişkiler son derece önemlidir. Bir başka deyişle grup üyeleri arasında iletişim ve temas söz konusudur.*
- *Her toplumsal grupta, üyelerin statü ve rollerine uygun davranış geliştirmelerini sağlayan ortak normlar ve değerler vardır.*
- *Toplumsal gruplar, insan ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulur.*

- *Toplumsal grupların en önemli özelliklerinden biri de sürekliliktir (Kaya, 2013, 12-13).*

Bu sıralanan özelliklerden de anlaşılacağı üzere insanın temel ihtiyaçlarından olan aidiyet ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak oluşturulan gruplar, sürekli bir karşılıklı ilişkiler alanıdır. Fakat daha önce itiraz edildiği gibi burada zamansal ve mekânsal düzlemde gerçekleştirilen grubun kime, kimin gözüne göre meydana getirildiği muğlaktır. Bu anlamda ailenin grup olarak tanımladığında kavram olarak neyi ihtiva ettiğine bakmak gerekecektir. Böylelikle aile tanımının daha sağlıklı bir anlayış çerçevesine konabileceği değerlendirilmekte olup failin edildenden etken bir konuma geçmesi de sağlanacaktır.

1.5.2. Aileyi Grup Olarak Tanımlama

İnsan, toplumsal bir varlık olarak yaşamı süresince diğer insanlar ile iletişime geçmekte, ilişkiler kurmakta ve bir takım paylaşımlarda bulunmaktadır. Çalışmanın başında ailenin bir ilişkiler ağı olduğunu ifade eden tanımımız, aslında aileyi bir grup, dolayısıyla da ilişkiler ve iletişim ağı olarak idrak eden anlayışla örtüşüyor gibi gözükmektedir. Fakat buradaki ilk itiraz noktamız çizilen bu ilişkilerin sınırlarının mekânsal uzlamda gerçekleşmekle birlikte zamansal olarak değişime uğraması ve sürekliliğini yitirmesi doğrudur. Bu açıdan bakıldığında aileyi grup olarak tanımlayanların uyguladıkları monotetik strateji, aileyi bir takım olmazsa olmazları (ileride değinilecek olan kan bağı, mekânsal ve ekonomik birliktelik) olan bir kişiler topluluğuna götürmektedir. Dolayısıyla da asıl irdelenmesi gereken sorunsal olan etkileşim ve iletişim ile bunun gündelik hayattaki yansıması olan ve aileyi inşa eden dil, bu tanımının dışarısında bırakılmaktadır. Şimdi sosyolojideki ve aile sosyolojisindeki grup tanımlarının hangi doğrultuda gelişme gösterdiği anlatılmaya çalışılacaktır.

Ailenin grup olduğu yolundaki tanımların tam olarak anlaşılabilmesi için öncelikle sosyolojideki grup kavramını irdelemek gerekir. Simmel'e kadar aktörlerden ziyade yapıların fail olduğu ekseninde devam eden dikotomi, "dyad (çift)" ve "triad (üçlü)" kavramları ile grup tartışmalarına doğru evrilen bir süreç işlemiştir. Simmel, şu çok

bilindik cümleleri ile bireysel davranışları inceleme konusunda sosyologları cesaretlendirmiştir:

Kendimizi büyük sosyal formasyonlarla sınırlandırmamız eskiden tıp biliminin vücudun ana organları olan kalp, karaciğer, akciğer ve mideyi düşünüp diğer sayısız organ ve dokuyu ihmal etmesine benzer. Bunlar olmaksızın en aşikâr organ bile asla bir yaşayan organizma oluşturamaz.

İnsanlar birbirine bakıyor ve birbirini kısıyor, mektuplaşıyor ve beraber akşam yemeği yiyor, biri diğerine adres soruyor, diğerlerine güzel görünmek için giyiniyor, bu baştan sona tüm ilişkiler bir kişiden diğerine doğru oynanıyor ve bazen anlık veya kalıcı, bazen bilinçli veya bilinç dışı oluyor ve insanları birbirine bağlıyor. Bunlar toplumun atomları arasındaki etkileşimlerdir (Simmel, 1950'den aktaran Wallace ve Wolf, 2006, 200).

Simmel, ortaya koyduğu resmî (formel) sosyoloji ile birleşik ve kapsamlı bir sosyal teori kurma girişimi başlatmıştır. Çoğu benzetmelerinde geometriyi bir temel olarak kullanmıştır. Simmel'e göre sosyal durumlar, doğaları ve türleri bakımından ilgili insanların sayılarına göre değişir. İki insanı içeren bir sosyal durum ile yüzlerce insanı ilgilendiren durum kökten farklıdır (Slattery, 2008, 54).

Sosyal hayatta sayıların önemine vurgu yapan Simmel'e göre çift olduğunda iki kişi birbirine bağlıdır. Hiçbiri sorumluluğu gruba atamaz. Birinin çekilmesi grubu yok eder. Çiftten üçlüye geçiş ise niteliksel bir değişim sağlar. Üçlü ilişkide ise birey grubun daha fazla oyu ile yüz yüze gelme riski ile karşılaşabilir. Burada birey üç türlü bir hareket tarzı seçebilir: diğer iki birey arasında uzlaştırıcı bir rol oynayarak grubun devamını sağlayabilir, diğer ikisi ile kendi menfaati için anlaşmamayı tercih edebilir veya diğer ikisi arasına kendi menfaatine uygun husumet sokabilir veya çatışmalarını sağlayabilir (Wallace ve Wolf, 2006, 201).

Simmel'in grup tanımlaması doğal olarak aileyi bir sosyal grup olarak gören araştırmacıların aile tanımını etkilemiştir. Bu bağlamda araştırmacıların aile büyüklüğüne verdikleri önem dikkatlerden kaçmamaktadır. Modernizm ve evrimci sosyolojinin de devreye girmesiyle ortaya geniş aileden çekirdek aileye doğru evrilen bir aile mitolojisi inşa edilmiştir. Halbuki burada Simmel'in iki insan ile yüzlerce insanı

etkileyen durumlar arasında betimlediği fark bazen hiç o kadar da beklenildiği büyüklükte olmayabilir. Öyle ise aile geometrisi üzerinden konuşmak aileyi tanımlama yönünde doğru bir teşhis gibi gözükmemektedir.

Chicago Okulu temsilcilerinden Charles Cooley tarafından sosyoloji literatürüne kazandırılmış olan birincil ve ikincil grup kavramları, ilk defa grubun bireyleri arasındaki etkileşimin derecesine parmak basmaktadır. Birincil grupta, yüz yüze, kalıcı, samimi ilişkiler ile sevgi bağları ile yürütülen sayıca az grup üyeleri bulunmaktadır. Bu gruplar birincil ilişkileri sürdürürler ve bu nedenle toplum için önemlidirler. Üyeler “bizlik” duygusuna sahiptir. Belirli faaliyetleri paylaşan, bireylerin içinde yetiştiği, bakıldığı, kültür aktarımı yapılan gruplardır. Bu grupların en önemlileri aile, oyun grubu, arkadaşlık ve akrabalık gibi gruplardır. İkincil grupta ise birincil grupların aksine ilişkiler resmî ve kurumsaldır. Uzun süreli olduğu gibi kısa sürede de dağılabilir (Cooley, 1998).

Outsiders (Dışardakiler) çalışması ile bilinen diğer bir sosyolog Howard Becker (1963), kurallar tanımlayan ve yapan grup kavramını kullanmıştır. Bu kurallar sayesinde grubun geneli için doğru ve yanlış olarak kabul edilecek kavramları, davranışları ortaya koyar. Kurala uyanlar, grup tarafından benimsenir ve kucaklanırken; kurallara uymayanlar ise güvenilmez olarak nitelendirilir ve bunlar dışarıdakiler olarak etiketlenir.

Becker (1963), oluşturulan kurallar için resmî ve gayri resmî ayırımında bulunur. Resmî kurallar, daha çok yazılı halde bulunan; genel asayiş ve düzeni sağlayan; polis, yargıç vb. gibi devletin kurumlarına görev sınırlarını belirtmede ve görevlerini yapmada kolaylık sağlayan kurallardır. Gayri resmî kurallar ise insanlar arasında resmî olmayan biçimde oluşan fakat bazen yaptırımları resmî kurallardan daha da ağır olan kurallardır. Örneğin Türkiye’de de sıkça görülen kan davaları küçük yaştaki erkek çocuklarının hiç düşünmeden ellerine silah almalarını sağlayabilecek kadar katı uygulamalar içerebilen bir gayri resmî kuraldır. Burada Becker, özellikle grup dayatması veya zorlamasına dikkat çekmektedir. Eğer grup oluşan kuralla ile ilgili katı dayatmalar içeriyor ve kişiyi zorluyor ise bu informel kural kalıcı olacak ve uzun süre yürürlükte olacaktır. Eğer tam tersi bir durum mevcut ise o zaman kural kısa bir süre sonra unutulup gidecektir.

Şerif ve Şerif (Sherif) ise daha teknik bir tanım oluşturmuştur:

Grup, ortak güdüler ve hedefler; kabullenilmiş bir iş bölümü; oluşturulmuş statü ilişkileri; grup norm ve değerleri ile bunların yaptırımları ve ödülleri dikkate alarak birbirine saygı gösteren ve etkileşime giren belli sayıda bireyin oluşturduğu topluluktur (Sherif ve Sherif, 1956).

Buraya kadar yapılan grup tanımlamaları, aralarındaki ilişkinin belirli norm ve değerler ile düzenlendiği birliktelikleri tarif etmektedir. Başlangıçta makro yapılar üzerinde ilerleyen sosyoloji, özellikle Weber ve Simmel'in etkileriyle mikro yapılara yönelmiştir. Mikro sosyolojik ögeler olarak da bireyler değil grup olarak tanımladığımız toplumsal hayatın en hareketli, en canlı ve çeşitliliğin en çok egemen olduğu toplumsal ilişkileri ele almıştır.

Başka bir ifadeyle klasik sosyoloji, kapsamlı yapıları, birbirine bağımlı toplumsal kurumları, toplumsal hayatın tarihsel ve küresel süreçlerini inceler. Grup sosyolojisi ise daha çok eylem ve etkileşim gibi konularla ilgilenir (Marshall, 1999, 466).

Buraya kadar incelediğimiz hususlardan sosyolojideki grup tanımlarının iletişim ve etkileşim ekseninde gelişme gösterirken, aile sosyolojisinde tam olarak da bu paralellikte ilerleme göstermediği açık bir şekilde görülmektedir. Aile sosyolojisi, dünyadaki aile araştırmalarına bakış bölümünde de betimlendiği gibi yoğun bir şekilde pozitivism ve yapısal işlevselciliğin tesiri altında kalmış ve bu doğrultuda gelişme kaydetmiştir. Dolayısıyla ortaya konan grup odaklı aile tanımlamalarında bile aile üyelerinin işlevleri, akrabalık bağları ve birlikte yaşam alanları ön plana çıkmaktadır. Başka bir şekilde ifade edersek aileyi bir grup olarak tanımlayanlar, onun bir ilişki ağı olduğunu yadsımamaktadırlar. Sadece bu grubu aralarında kan veya hısımlık yoluyla tesis edilmiş belli türden bağlar bulunan bireylerin, aynı zamanda ortak bir refah uygulaması yapmaları ve belli bir mekânda yaşıyor olmaları gibi üç farklı etkeni dikkate alarak yapmaktadırlar.

Aileyi grup eksenli olarak tanımlayan araştırmacıların tanımlamalarına bakıldığında bu konu net bir şekilde görülecektir. Örneğin Cohen'e (2005, 6) göre aile, doğum, evlilik, evlatlık edinme veya tercih yoluyla bir ilişkisi olan ve bir hanede birlikte yaşayan iki

veya daha fazla kişinin oluşturduğu kümedir. Yine Amerikalı sosyolog Kingsley Davis tarafından aile, “aralarında kan bağı sebebiyle birbirlerine akraba olan bir grup insan” olarak tanımlanmıştır (Davis, 1949). Gökçe’ye (1991) göre aile; “ Ana-baba ve çocuklar ve tarafların kan akrabalarından (aile biçiminin gereklerinden) meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir birlik”dir. Yine Gökçe, ailenin özelliklerini kan bağı, mekân, duygu ve düşünce beraberliği ile şekillenen bir yapı olarak betimlemiştir (Gökçe, 1991).

Ailenin aralarında kan bağı olan kişilerden müteşekkil olması antropologların, belirli bir mekânda yaşaması yapısal işlevçilerin, ortak bir ekonomik düzeni ifade etmesi ise Marksistlerin aile tanımlamalarına rehberlik etmiştir. Bu nedenle aileyi grup olarak tanımlayanların bu görüşlerden etkilendiği değerlendirilebilir. Fakat yukarıda kısaca izah edilmeye çalışıldığı gibi ailenin grup olarak tanımlanması faillik bağlamında aktörlerin de devreye girmesi ve mikro yapı taşlarının birey eksenine kayması ile mümkün olmuştur. Ancak bireylerin ortaklaşa inşa ettikleri aileye sadece bahse konu üç etken açısından bakmak ve bu grubun etkileşim ve iletişim boyutunu dikkate almamak araştırmanın kolaylığı açısından doğru bir strateji gibi gözükmeyle birlikte eksik bir tasarım olacaktır.

Ulrich Beck ve Elisabeth Beck-Gernsheim’in (1995) *The Normal Chaos of Love* adlı çalışmalarında vardıkları sonuçta olduğu gibi, çağımızda ilişkiler ilişkiden daha da fazlasıdır. Yalnızca sevgi, cinsellik, çocuklar, evlilik ve ev içindeki görevler tartışma konusu olmakla kalmamaktadır; ilişkiler artık iş, siyaset, ekonomi, meslekler ve eşitsizlikle de ilgilidir. Öyle ise bu denli sık ve yoğun ilişkilerin mevcut olduğu modernlik çağında aileyi salt grup olarak tanımlayıp buradaki ilişkileri geri plana itmek olanaklı gözükmemektedir.

Son kertede bu ilişkiler ağını inşa eden aktörlerin kendi deneyim ya da görüşlerini ifade ederken somut bir varlık olarak grubun ya da ilişkiler ağının sınırlarını, bu sınırların içinde ve dışında kalan anlamların ne olduğunu, uygulamaları nasıl konumlandıklarını yorumlayabilmek gerekmektedir. Bunun için de hem araştırma sorularını tasarlarken hem de verileri analiz ederken öncelikle araştırmacının aile rutinlerine ve karşılıklı etkileşimine doğrudan etki yapmadan en uygun araştırmacı stratejisi ile (öğrenci, insan, misafir veya olumsuz ajan, (Jordan, 2006)) davranması

önemlidir. İlave olarak da katılımcıların kendilerini projenin bir parçası olarak algılaması için gerekli karşılıklı etkileşimin kurulmasına ihtiyaç vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE ANALİTİK ÇERÇEVE: AİLENİN TOPLUMSAL OLARAK İNŞASI VE TOPLUMSAL İNŞA KURAMI

Araştırmanın temel yöntemsel ve kuramsal yönelimlerini de ifade etmek adına bu bölümde ailenin özne merkezli olarak inşası, ailenin inşasında ilişki ağlarının temel bileşenleri, ailenin toplumsal olarak inşası ve toplumsal inşa kuramı, aileyi inşa eden değerler konuları ele alınacaktır.

2.1. AİLENİN ÖZNE MERKEZLİ İNŞASI

Sosyolojide ailenin ne olduğu sorusu, ailenin nasıl tanımlanması gerektiği konusunda farklı duruş sergileyen bilim insanlarının aile araştırmalarını şekillendirmektedir (Boss ve diğerleri, 1993; Bernardes, 1999; Levin, 1993).

Aile ile ilgili yapılan çalışmalar, kuramsal perspektifi her ne olursa olsun, ailenin işlevinin ne olduğu, yapısının ne olduğu, yapının nereden nereye evrildiği gibi bir takım tartışmalar üzerine kurulmaktadır. Bu araştırmalarda araştırmacılar, belirli bir aile tanımı yaparak bunun üzerinde morfolojinin nasıl değiştiği gibi konular üzerine eğilmektedirler. Fakat bütün bunlar aslen araştırmacının elindeki ampirik malzemeyi tahayyülü ve yordaması ile yapılan çalışmalar olmaktan öteye geçememektedir. Genel olarak bu araştırmalardaki aile tanımlamaları, aileyi ya sosyal bir grup ya da hanehalkı ile özdeş olarak tanımlamakta ve aktörlerin bakış açısını sergilememektedir.

Ailenin ne olduğu sorusu hâlâ tartışmalı bir sorudur. Bu konu özellikle aile ile ilgili sosyal politikalar oluşturmak açısından geleneksel yaklaşımın yetersizliği ve sosyal ilişkilerin bir zamanlar uygulandığı gibi uygulanamayacağı göz önüne alındığında daha büyük önem arz etmektedir (Stacey, 1990; Cheal, 1993).

Hangi sosyal birlikteliklerin aile olarak tanımlanacağı tartışması gerek siyasi gerekse sosyolojik olarak tartışılarsun bizim konuyu hem kuramsal hem de gündelik hayatın gerçekliği bakımından irdelememiz gerektiği aşikârdır. Ailenin ne olduğuna karar verirken ailenin düzeni, aile üyeliği ve ailenin anlamına gündelik hayatın her çeşidinde bakmaya çalışan tartışmaların yıllardır devam ettiğini görmekteyiz. Aile söylemi, gündelik hayat pratiğine etki eden sosyal bir süreç olarak gözlenmelidir. Ancak bu istikamette ilerleyecek araştırmalar, geleneksel yaklaşımdan farklı bir yolda ilerleyerek aileyi sosyal ilişkilerde anlamlı bir hedefe yöneltebilecektir.

Gurvich, (Gurvich, 1950'den aktaran Cangızbay, 1996, 54-55) sosyolojinin toplumu ele alırken tiplendirici bir yöntem izlemesi gerektiğini savunur. Ona göre üç tür toplumsal tipi birbirinden ayırmak mümkündür: Mikro sosyolojik tipler (toplumsal ilişki biçimleri), kısmi grup tipleri (topluluk ya da yarı toplum) ve top yekûn toplum tipleri (tam toplum).

Aslında toplumsal gerçeklik, çeşitli öğeleri birbirine bağlamakla birlikte bunun yukarıda belirtilen üç tipe ayrılarak incelenmesi sadece yöntemsel bir kolaylık sağlayabilir. Bu tipler arasında bir üstünlük sıralamasına gidilemeyeceği aşikâr olmakla birlikte bugün, mikro yapılardan başlamanın metodolojik olarak daha sağlıklı olduğu değerlendirilmektedir. Bu durumun muhtemel nedeni ise gerçekliğin en genel ve en soyut biçimde bireyselden başlayarak kademe kademe makro yapılara doğru ilerlemesidir. Dolayısıyla gerçekliğin bireyden başlayan bir inşa süreci olduğunun idrak edilmesi; buradan başlayan analizlerin büyük kuramsal kalıplara ışık tutmak için gerekli olduğu ve toplumsal örgütlenme biçiminin ana temeli olan yüz yüze iletişim ve etkileşimin göz ardı edilemeyeceği unutulmamalıdır (Kaya, 2013, 15-17). Bu bağlamda ailenin özne merkezli ilişkiler ağı veya alanı olduğu, toplumsal olarak özne üzerinden inşa edildiği ve eylemden yapılara doğru giden bir bakış açısıyla irdelenmesi gerektiği üzerine kurgulanan araştırmalar hâlihazırdaki egemen aile paradigmasının tahtını sallayacaktır.

Aile, tıpkı diğer toplumsal kurumlar ve toplumsal ilişkiler gibi, esas itibarıyla, insanların içinde yaşadıkları toplumsal, tarihsel ve kültürel dünyada birbirlerine karşı

olan anlayışlarını, fiili ilişkilerini, değerlerini ve yaşadıkları toplumsal şartları dikkate alarak kendilerinin inşa ettikleri; yeniden ürettikleri; yeniden ve sürekli gözlemleyerek bunun sınırlarını tayin ettikleri bir ilişkiler alanıdır.

Bu araştırmanın birinci önceliği aileyi özne merkezli bir ilişkiler alanı olarak tanımladıktan sonra bu ilişkilerin sınırlarını kimler, hangi akrabalık sisteminde ve yaşam alanında kimler ile birlikte, nasıl ve hangi durumlarda çizmekte olduğudur.

Aile, her ne kadar dıştan tarif edildiğinde ve anlaşılmaya çalışıldığında kişiler arası ilişkileri ihtiva eden bir etkileşim yumağı olarak görülse de aslında tarif edenin gözüne, hayat evresinde bulunduğu zamana (çocuk, genç, yetişkin gibi), paylaştığı etkileşimin şiddet ve derecesine göre değişen bir kavramdır. Dolayısıyla nüfus sayımı zihiniyetiyle yapılacak ve aynı mekânı paylaşan kişileri bir çatı altında oldukları için "aile" olarak niteleyecek bir tanım gerçeklikle örtüşmez.

Kişi, aileyi özne merkezli olarak tanımladığında aslında bu kavramı fitratçılık ekseninde tarif etmiş olmaz. Bu durum biraz daha geniş olarak izah edilmeye çalışıldığı takdirde, fitratçılığa göre bireyin doğası bazı şeyleri yapmaya ve yapmamaya muktedir olmasını sağlamaktadır. Fakat bu biyolojik ve genetik mirasın, değişmez ve bütün olduğunu kabul etmek gerçeklikle bağdaşmaz. Bu miras, çevresel etkenlere maruz kalır ve değişebilir. O yüzden özne merkezli ifadesini doğru değerlendirmek ve bu tanımlama doğrultusunda ele almak gerekir.

Aileyi özne merkezli bir tanımlama eksenine oturtmak; bu olgunun oluşumunun arka planına kişiliği yerleştirmek olarak algılanabilir. İnsanın nedensel bir bakış açısına sahip olması ve yaptığı her şeyin ardında bir gerekçe araması telaşı, kişinin tüm sosyal paylaşımlarının ve faaliyetlerinin gerisinde kişilik yatar yargısına varmasına neden olur. Sokakta kavga eden iki şahıs görsek ilk saldıranın agresif bir kişiliğe sahip olduğunu düşünürüz. Halbuki insan kiminle olduğuna, neyi neden yaptığına bağlı olarak davranır, düşünür ve hareket eder. Dolayısıyla insan, bir ilişkiyi inşa ederken salt kendi kişiliğini düşünüp diğerinin değerlerini görmezden gelemez. İki duvar işçisine bugün ne yaptıkları sorulduğunda birisi "bütün gün tuğla üzerine tuğla koyduğunu" ifade ederken

diğeri "bir duvar inşa ettiğini" söylemiştir. Bu bağlamda aileyi kişinin gözüne göre relativist bir bakış açısıyla irdeleyen kimse tuğla üzerine tuğla koymuş olur ve bu tanım en ufak bir darbede yıkılır. Halbuki aileyi özne merkezli olarak tanımlayan bir kimse ise bu inşanın yalın olarak tuğlaları dizmekle mümkün olamayacağını, bunu sağlamlaştırmak için ihtiyaç duyulan kum ve çimentonun kişiliklerin karşılıklı iletişimi ile mümkün olacağını idrak eder. Aile, yalın olarak ben merkezli bir tanım olmanın çok ötesinde karşılıklı çıkarları gözeterek meydana gelen bir inşa sürecidir. Bir yapı olarak aile, birlikte gösterilen bir emeğin ifadesidir. Bu nüansı özellikle vurgulamak için "ben merkezli" yerine "özne merkezli" ifadesi tercih edilmiştir. Bu nedenle Sayer'in önerdiği üzere böyle durumlarda eylemden gerekçelere, oradan da yapılara doğru ilerleyen bir süreç izlenerek olguların incelenmesi gerekir ki, Sayer bu durumu "retroduction" olarak tanımlamıştır (Sayer, 1992, 107).

Sosyal öğrenme teorisyenlerine göre gösterdiğimiz davranışlar, bireysel karakteristik özelliklerimize dayanır. Fakat bu tanım aynı bireyin benzer durumlarda farklı tepkiler vermesini ve bu durumun diğerleri tarafından anormal olarak nitelendirilmesini açıklamaz. Böyle durumlarda zihnimiz ile duygularımızın bizi farklı yöne doğru yönlendirdiğini ve bu çatışmanın buradan kaynaklandığını ifade ederek açıklama yapmaya çalışırız. Örneğin mantıksız olarak nitelendirilen bir davranışta bulunduğumuzda "kalbimin esiri oldum, akıl tutulması yaşadım gibi" açıklamalarda bulunuruz. Karısını çok sevdiğini söyleyerek boşanma isteğinden dolayı onu öldüren koca da bu beyanda bulunmaktadır. Öyleyse davranışların gerisinde yalın bir kişilik aramak eksik bir bakış açısı yakalamamıza sebep olacaktır.

Kişiliği kişilik yapan, daha önce de belirttiğimiz gibi, onun reel hale dönüştüğü, ete kemiğe büründüğü sosyal paylaşım ortamıdır. Kişiliği tanımlamak için kullanılan bütün sözler - arkadaş canlısı, sıcakkanlı, ilgili, utangaç, bencil, düşüncesiz vs.- ıssız bir adaya düştüğümüzde anlam ve önemini kaybeder. Çünkü bu tanımları anlamlı kılan diğerleri ile olan birlikteliğimizdir. Bunlar insanın içinde bilgisayarın hard diskinde bulunan dosyalar gibi yer almaz; bunlar insanlar ile ilişkilerimiz sayesinde ortaya çıkar.

Kişilik, tüm kültürlerde içsel olarak kabul edilmemektedir. Örneğin Aborjinlerde kişilik olarak ifade edilebilecek içsel duygu ve davranışlarımızı belirten *ifaluk* terimi, ahlaki ve kamusal olarak şekillendirilen ve karşılıklı etkileşime dayanan sosyal bir pratik olarak ifade edilmektedir (Burr, 2003, 33). Buradan da anlaşılacağı üzere kişilik, insanın doğuştan itibaren taşıdığı ve değişmez bir doğaya sahip değildir.

Psikanalist Fromm'a göre insan doğası, insanın doğduğu sosyal ve ekonomik çevrenin bir ürünüdür. Örneğin çocuklarımız modern çağla birlikte sürekli sınav ve test olmak zorunda oldukları bir eğitim çevresinde yetişmektedirler. Sürekli birbirleriyle rekabet etmek ve başarılı olmak zorundadırlar. Dolayısıyla bu sosyo-ekonomik çevre onların kişiliklerini etkilemekte ve değiştirmektedir.

Son olarak kullanılan dil, kişilik olarak nitelendirilen mekanizmayı tetikleyen önemli bir unsurdur. Sosyal inşacı teoriye göre sevme duygusu, sevgi dilini oluşturup sonrasında da onu tanımlamaz; bu dilin kullanılması sevme olarak ifade edilen duygularımızı tanımlar ve deneyimlerir.

Dolayısıyla sosyal inşacı bakış açısı tanımladığı sosyolojik olguları nitelendirirken ve onları nevi şahsına münhasır (sui generis) olarak tanımlarken her farklılığı kişiliğe bağlayıp bir çözüm üretmek yerine kişiliğin gerisinde yatan sosyo-ekonomik faktörler ve inşa da kullanılan dilsel ve kültürel faktörleri dikkate alır. Bu bağlamda araştırmada kullanılan özne merkezli tanımını doğru anlamak ve bu yaklaşımı benimsemek önemlidir.

2.2. AİLENİN İNŞASINDA İLİŞKİ AĞLARININ TEMEL BİLEŞENLERİ

Bugün kişisel ilişkiler, evliliğe ve kan bağlarına eskiden daha az bağımlıdır. Merkezi aile çifti ötesindeki bağlar, boşanma, hastalık bağımlılığı, işsizlik, sınır ötesi göç gibi hayatın kritik dönemeçlerine maruz kalan insanlarda daha fazla önemli olmaktadır (Aboim ve Vasconcelos, 2009; Widmer ve Jallinoja, 2008).

Widmer'in (2010) İsviçre'de yapmış olduğu çalışmalar, aile yörüngelerinin geç modernlik döneminde çok farklı ve karmaşık olduğu halde bireylerin karşılıklı bağımlılıklarını sınırlı sayıda yapılandırılmış ilişkiler ağında organize etmekte olduğunu göstermiştir.

Kişisel ilişkiler ağlarının sürekli olarak dönüştüğü artan farklılaşma ve bireyselleşme literatüründe, ailenin anlamının çekirdek ailenin ötesine geçeceğini ve farklı öznelere bilinir kılacağını bekleyebiliriz (Beck-Gernsheim, 1998; Bengtson, 2001; Roseneil ve Budgeon, 2004; Widmer, 2010). Yine bu nedenle kişiler arası ilişkiler ağını incelerken kullanılacak teknik yalın bir ben merkezli değil özne merkezli olmalıdır (Wall ve Gouveia, 2014; Pahl ve Spencer, 2004).

Yaşam devresinde bulunulan dönem (yani doğum aralığı, kısacası yaş); aile pratikleri ve daha az olarak yapısal değişkenler aile ilişkisini belirlemede anahtar bir role sahiptir. Yaş gençleştikçe daha açık ve değişik aile konfigürasyonları ile karşılaşmaktadır (Wall ve Gouveia, 2014)

Bu bağlamda literatür incelendiğinde bu süreç içerisine dahil edilmesi elzem olarak nitelendirilebilecek dört ilişki biçimi göze çarpmaktadır: karı ve koca (ebeveynler arası), anne, baba ve çocuk (ebeveyn ile çocuk), çocuklar arası (kardeşlik) ve akrabalar. Şimdi bu ilişkiler ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

2.2.1. Karı-Koca (Ebeveyn) İlişkileri

Ingoldsby'a göre aile her ne kadar birçok biyolojik ve sosyolojik temelli ilişkinin gelişmesine sebep olsa bile asıl olarak karı ve koca yani eşlerden oluşan iki toplumsal konum üzerine kuruludur (Ingoldsby, 2006).

Kaufman da hanehalkı ve aileden ziyade eşlerin (karı ve koca) sosyolojinin araştırma konusu olması gerektiğini vurgularken, ailenin de hanehalkının da daha kurgu düzeyinde kaldığını, eşlerin ilişkilerinin günden güne deneyimlenen ve sosyal olarak

inşa edilen bir gerçekliğe dayandığını ifade etmektedir (Kaufman, 1992'den aktaran Beşpınar, 2014).

Eşler arasındaki yakın bağlar, eş seçiminin ebeveyn denetiminden çıkması ve bu konuda "aşk"ın bir ölçüt haline gelmesine bağlı görülmüştür. "Mülk sahibi olmayanlar için sevgi ve beraberliği içeren evlilik ilişkilerinin on dokuzuncu yüzyıldan önce gelişmediği" iddiası, diğer toplumlara ilişkin çalışmalarca desteklenmemektedir (Stone, 1977).

Evlilik dışı ilişkilerin ve "ortak yaşam" olarak tabir edilen durumların mevcudiyeti ne "aşk"ın öldüğünü ne de evliliğin sona erdiğini gösteren bir durum değildir. Goody'ye göre, bu analiz değil retorik yapmaktır (Goody, 2004, 41). Evlilik önemli bir konudur. Harari (2016)'ye göre yapılan pek çok araştırma, iyi evlilikle yüksek öznel mutluluk arasında ve kötü evliliklerle mutsuzluk arasında çok yakından ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Goody, aile ve ev söz konusu olduğunda sanayileşmenin en önemli yanının, geniş bir ortak gelire sahip bir üretim birimi olarak ev grubunun ortadan kalkışı olduğunu ifade ederken bunu bütün ailelerin başına gelen bir değişim olarak tanımlamıştır (Goody, 2004, 191).

Birleşmiş Milletler 2010 yılı verilerine göre dünyadaki tüm ülkelerdeki yetişkin kadın ve erkeklerin yüzde doksanı evlidir (Beşpınar, 2014). Ayrıca evlilik sadece bu iki yetişkin arasındaki ilişki olarak kalmamakta ve çocukların sosyalleşmesinin temel kurumu olan aileyi de beraberinde getirmektedir. Türkiye'de evlilik çalışmalarına bakıldığında, evliliğin daha çok antropolojik ve sosyolojik çalışmalarda ele alındığı görülecektir. Altuntek'in de (Altuntek, 2001'den aktaran Beşpınar, 2014) belirttiği gibi, Türkiye'de bu konudaki ilk çalışmalar Berkes (1942), Boran (1945), Erdentuğ (1956, 1969), Yasa (1957), Pierce (1964) ve Stirling'in (1965) köy monografilerine dayanmaktadır. Evlilik kurumunda karı ve koca arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalarda da çoğunlukla güç dinamikleri tartışılmaktadır (Olson, 1982; Hart, 2007). Bunlara ilave olarak karı ve koca ilişkileri ile aileyi tarihsel bir yaklaşımla irdeleyen çalışmalar da mevcuttur (Ortaylı, 1985; Duben ve Behar, 1991).

Yukarıda belirtilen çalışmalarda da görüleceği üzere aile merkezli yapılacak bir çalışmada eşlerin durumu belirgin bir biçimde öne çıkarken yalın olarak bu ilişkiyi temel almak eksik bir yaklaşım olacaktır. Bu yüzden eşlerin bir araya gelmesinden sonra "ailenin meyvesi" olarak tabir edilen çocukların da bu ilişkiler yumağı içerisinde incelenmesi gerekmektedir.

2.2.2. Anne-Baba-Çocuk (Ebeveyn-Çocuk) İlişkileri

Geleneksel sosyoloji çocuklara ve çocukluğa sınırlı ilgi gösterirken yeni yaklaşımlar çocuğun sosyal bir aktör olduğunun önemine dikkat çekmektedir. Çocukluğun sosyal bir olgu olduğunu ilk olarak Philippe Aries *Centuries of Childhood* (1962) adlı çalışmasında ortaya koymuştur. Aries'e göre, Ortaçağ Avrupa'sında küçük yetişkin olarak davranılan çocukların ne giysilerinde ne de oyunlarında yetişkinler ile bir fark bulunmamaktadır. Çocuğun fiiliyatta bir aktör ve fail olduğunun kabulü Rönesans ile başlamıştır (Özyurt, 2013).

Çocukların toplumsal olarak kurgulandıkları ve sosyalleştikleri ilk yer ailedir. Ayrıca çocukların sosyal dünyaya ilişkin özgül görüşleri ve düşünceleri vardır. Gerek yapılardan gerekse dış dünyadan etkilenmelerinden dolayı oluşan ortak özellikleri olmakla birlikte her biri ayrı birer öznedir.

Çocuklara geçmişte verilen değer ile ilgili olarak antropologların yaptıkları araştırmalar, değerli ve değersiz çocuk algısı olmak üzere iki farklı yöne işaret etmektedir. Antropologların mezar taşlarında yaptıkları incelemeler, çocuklar için de mezar taşlarının yetişkinlere benzer şekilde yapıldığını ve üzerlerine yazı ve resimler çizildiğini ortaya koymuştur. Yapılan bu incelemenin sonucunda, çocuklara da tıpkı yetişkinler gibi değer verildiği şeklinde bir yorum getirilmiştir. Bunun tersi bir yaklaşım ise çocuk kıyafetlerini inceleyen antropologlar tarafından geliştirilmiştir. Çocuklara da dışarıdan tarz olarak bakıldığında yetişkin kıyafetlerine benzer renk, tasarım ve görünüşte kıyafetler dikildiğini tespit eden araştırmacılar, çocuklara özel bir değer verilmediği, onların da sıradan insanlar gibi görüldüğü yordamasında bulunmuşlardır. Dolayısıyla son kertede bu araştırmacılar, çocukluğun ve ona verilen eşsiz değer

modern çağla birlikte yaratıldığını belirterek çocukluğun modernist bir algı olduğunu ifade etmişlerdir. Halbuki tüketimden ziyade kendi temel ihtiyaçlarına yönelik üretimin etkili olduğu modern öncesi dönemlerde, çocuklar için ayrılabilir kaynakların kıtlığını ve üretim tekniklerinin ilkelliğini de göz ardı etmemek gerekir (James ve Prout, 1997)

Çocukları aile ortamında en derinden etkileyen süreç eşlerin çeşitli mazeretler sonucu birlikte yaşamaya son vererek ayrılık kararı almasıdır. Ayrılık, eşler tarafından olağan ve hayatın akışına uygun bir ihtimal olarak kabul edilse bile, evliliğin geçici olarak potansiyel niteliğini çocuklara kabul ettirmek imkânsızdır. Onlar için anne daima annedir, baba da daima babadır. Bunlar özellikle çocuklar açısından içselleştirilmiş, bireyselleştirilmiş, sürekli ve değiştirilmesi olanaksız rollerdir. Evlilik bozulduğunda yaşanan derin acı buradan kaynaklanmaktadır (Goody, 2004, 198).

Modern çağda daha sıklıkla görülen bir durum da çocukların evlendiklerinde, hatta daha evlenmeden ergenlik dönemi ile birlikte, özellikle öğrenim hayatını bahane ederek artık ebeveynlerle kalmamayı tercih etmemeleridir. Fakat diğer yandan yaşanan ebeveynlerin önemli bir kısmının ise çocuklarının ya da diğer akrabalarının yakınlarına taşındıklarını ve böylece duygusal ya da benzer bir destek aldıklarını gösteren pek çok kanıt da vardır (Goody, 2004, 201). Sonuç olarak gençler, özgürlük, rahat karar verme, iş fırsatları gibi pek çok nedenden dolayı yaşlılardan uzaklaşmaya meyilli iken yaşlılar ise bakım, özlem, ölümün yaklaşması gibi farklı gerekçelerle gençlere daha çok yaklaşma telaşındadır.

Çocukları ile aynı evde yaşayan bir çiftten söz ederken; burada söz konusu olan bazen aile de olmayabilmektedir. Goody'nin ifadesiyle "Müsli paketi aile", modernleşme sürecinde bir son nokta olarak değil, ailenin hareketli gelişiminde bir evre olarak ortaya çıkmaktadır (Goody, 2004, 203). Mekânın ortak paylaşımı aileyi tek başına oluşturan bir faktör olmadığı gibi aynı evde oturan bireylerce de içselleştirilmediği sürece aile açısından herhangi bir anlam ifade etmediğinin de en önemli kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Artık evlilik modern çağın öncesindeki ilkel üretim tekniklerinin idamesi için zorunlu olan işbölümünü ve bunun sonucunda ortaya çıkan "üretici mülkün" intikalini içermemektedir. Bu değişim, evliliğin daha gevşek kontrolü, bireyseliğinin daha fazla ön plana çıkması ve çocukların kendilerini daha erken bağımsız ögeler olarak ifadeleri anlamına gelmektedir (Goody, 2004, 165).

Marksist kuramdan hareket eden araştırmacılar, kadının çalışmasının uzun süreler boyunca ev dışında kalmasına sebep olduğu konusunda görüş birliği içerisindedirler. Bu varsayımdan hareket ederek evde yetişen çocukların daha az anne sevgisi elde etmekte olduğunu, bu durumda aileyi erken çözülmeye doğru sevk ettiğini savunmaktadırlar. Vele ki bu teori gerçek olsun, o zaman çalışan kadınların bulunduğu tüm ailelerdeki çocukların yetiştiği ortamlardan kaynaklanan sorunların kendi kurdukları ailelere de tezahür etmesi beklenir. Fakat bu konuda elde ampirik bir veri bulunmadığı gibi, literatürde önemli olanın geçirilen zamanın uzunluğu değil kalitesi olduğu yönünde derin bir görüş birliği bulunmaktadır. Öyleyse aileyi aile yapanın, geçirilen ilişkinin süresi değil, ilişkinin her iki veya çoklu taraf için doygunluk derecesi olduğu değerlendirilmektedir.

Çocuklar, aile içerisinde sadece ebeveynleri ile dikey bir eksende ilişki inşa etmekle kalmaz. Aynı zamanda aileye yeni katılan üyelerin başında olan kardeşleri ile de birlikte sosyalleşir ve yatay ilişkiler meydana getirir. Bu nedenle aile ilişkileri irdelenirken kardeşlik ilişkisini de mutlaka dikkate almak gerekmektedir.

2.2.3. Çocuklar Arası (Kardeşlik) İlişkiler

Birbirleri açısından bazen rakip bazen ise dayanacak tek kaynak olarak görsülse de kardeşlik, çoğunlukla biyolojik temelli olarak idrak edilen fakat birlikte üvey kardeş, süt kardeş ve kan kardeşi olarak ifade edilen kavramlarda da görüleceği üzere sosyolojik olarak inşa edilebilen bir kavramdır.

Çocuğun aile içerisindeki kazandığı sosyal sermaye ve iletişim becerisi onu ilerideki hayata hazırlayan önemli bir husustur. Bu nedenle aile ortamında çocuk ve ebeveyn ilişkisi karşılıklı bir yüz yüze iletişim ilişkisi bağlamında ele alınmakla birlikte çocuğun paylaşma tutumunu ilk benimsediği yerin ise kardeşlik olduğu unutulmamalıdır.

Duben'e (2002, 44) göre, yardımlarda karşılık beklentisi, ebeveynlerle çocuklar arasındakine nazaran, kardeşler arasında daha yüksektir. Aynı evde yaşayan ve ortak bir geçmiş paylaşan kardeşler, modern çağın getirdiği eğitim sistemi ile birlikte erken yaşlardan itibaren birbirleriyle daha az zaman geçirmektedirler. Buna ilave olarak sosyo-ekonomik düzeyleri düşük olan aileler de çocukların erken yaşta çalışmaya başlaması, çoğu zaman tüm aile fertlerinin gelir getirici işlerde bulunma zorunluluğu paylaşılan zamanı daha da azaltmaktadır. Diğer aile içi ilişkilerde olduğu gibi azalan ilişki derecesi ve şiddeti uzun vadede kardeşler arasındaki bağları koparmaktadır. Öte yandan çocuklarına daha iyi bir gelecek verme telaşı içerisinde olan bireyler daha az çocuk düşünmektedirler. Türkiye'nin Aile Yapısı (TAYA 2011) araştırma sonuçlarına göre kentte tek çocuklu aileler %18,2, iki çocuklu aileler %23,5, üç çocuklu aileler ise %14,6 oranındadır. Aynı çalışmada kırsal kesimde tek çocuklu aileler %11,2, iki çocuklu aileler %15,3, üç çocuklu aileler ise %16,2 oranında tezahür etmiştir (TAYA 2011, 32). Dolayısıyla çekirdek aile olarak tabir edilen aile biçimindeki niceliksel artışın beraberinde daha az çocuk ve daha az kardeşliği getirdiği aşikârdır.

Bu noktadan hareketle, aile içinde kardeşliğin daha iyi anlaşılabilmesi için aktörlerin aile tanımları içerisinde kardeşlerin ne zaman girdiği veya çıktığı ve bunun süresinin hangi faktörlere bağlı olarak değiştiği irdelenmelidir. Yine bu bağlamda mekânsal farklılıkların ve uzamsal etkenlerin ilişkinin kuvvet derecesine tesirini incelemek faydalı olacaktır. Paylaşmanın yanı sıra rekabet, kıskançlık ve kendini gerçekleştirme gibi diğer duygulara da kardeşlik içerisinde sahip olunacaktır. Öyle ise tıpkı diğer aile içi ilişkilerde olduğu gibi, duyguları bu işin dışarısında bırakmak olanaksız gözükmektedir.

Bireylerin aile algılarında önemli bir yer sahibi olan kardeşliğin yanı sıra kimi zaman teyze, hala, dayı, amca ve kuzenlere doğru genişleyen yatay ekseninde, kimi zaman ise

büyükbaba, büyükanne, dede, nine minvalinde ilerleyen dikey ekseninde inşa edilen akrabalık ilişkileri de ayrı bir başlık altında incelenmelidir.

2.2.4. Akrabalık İlişkileri

Duben'e göre, Türkiye'nin kentsel kesimlerinde aile ve akrabalığın önemini anlamak için iki mesele üzerinde durmak gerekmektedir. Birbiriyle bağlantılı olan, ama ayrı ayrı ele alınması gereken bu iki mesele, genellikle tek bir soruna indirgenmektedir. Birinci mesele, istatistiksel veriler ile ilgilidir: Kentlerde çeşitli hane türlerinin sayılarındaki değişimin gösterilmesi, aile ve akraba gruplarındaki bireylerin, çeşitli amaçlarla benzer başka gruplarla ne sıklıkta etkileşime girdiklerinin saptanmasıdır. İkincisi ise, ilkiyle ilgili olmasına rağmen, bağımsız olarak ele alınabilecek kültürel bir meseledir. Biri çeşitli hane türlerinde, kültüre dayalı tercihlerin önemi ile ilgilidir. Diğerisi ise, çeşitli haneler ve akraba grupları içinde veya bunlar arasında bireylerin etkileşimini belirleyen kod veya kodlarla, özellikle *akrabalık tabiri* (kinship idiom) olarak tanımlanan davranış kodu içinde gerçekleşen toplumsal etkileşimlerin (akrabalar arasında olsun ya da olmasın) boyutuyla ilgilidir (Duben, 2002, 68-69).

Duben, akrabalık tabiri ile kastedilen şeyin, davranışları yönlendiren bir dizi gayri resmî toplumsal kural olduğunu iddia etmektedir. Ona göre bu tür bir akrabalık tabirini, akraba olmayanlar arasındaki tabirden ayıran, ahlakî değerlerin ilişkideki etki derecesi ve diğerkâmlık boyutudur (Duben, 2002, 73).

Akrabalık üzerine yapılan hem antropolojik hem de sosyolojik araştırmalar, insanların gerek akrabalarıyla gerekse akraba kadar yakın olarak tanımladıkları insanlar ile karmaşık ilişkilere sahip olduğunu göstermiştir (Weston, 1991; Weeks, 2001, Hicks, 2011).

Geleneksel sosyoloji ve antropoloji teorilerine göre aile ve akrabalık nesil ve bağlaşma, biyolojik bağ ile evlilik paradigmatları üzerine kurulmuştur. Duben (2002)'in de ifade ettiği üzere akrabayı bir ilişki biçimi olarak idrak etmek için öncelikle kan bağına

bakılmaktadır ki bu evlilik akdi ile iki başlı bir hale dönüşmektedir. Özellikle de iki başlı hale dönüşen kan bağının biyolojik olmanın ötesinde doğada tasavvuri ve ergiyebilir bir biçimde bulunduğu varsayılır. Fakat başta evlat edinme olmak üzere genetik mirasın haricinde oluşturulmuş aile yapıları, bu baskın kültürel görüşe meydan okumuş; en iyi ve en güçlü aile ilişkileri için kan bağının olmazsa olmazlığını çürütmüştür.

Her ne kadar Batı kaynaklı literatürde, modernizm ve küreselleşme ile birlikte akrabalık bağlarının zayıfladığı varsayımında bulunulsa da yapılan bazı çalışmalar (Litwak, 1960) bunun aksi savlar geliştirmiştir. Örneğin Litwak, 1950 sonrası yaptığı çalışmasında Amerikan toplumunda yakın akraba, özellikle ebeveyn çekirdek ailesi ile evli çocukların çekirdek ailelerinin görüşme ve dayanışma sıklığının geçmişe göre sayısal olarak arttığını göstermiştir (Litwak, 1960).

Kongar ise bu görüşün aksine İzmir'deki aileleri konu alan çalışmasında, ev işlerindeki yardımlaşmanın azaldığını belirterek, gecekondü ailesinin akrabalarla ilişkilerinin koptuğunu iddia etmiştir (1972, 213). Kente yerleşenler arasında, birincil ilişkilerden, şahsi olmayan ikincil ilişki türlerine doğru bir yönelimin görüldüğünü, bunun, toplumsal yaşamlarındaki köklü değişimden kaynaklandığını ileri sürmüştür (Kongar, 1976, 409).

Genel olarak Türkiye kentlerini ele alan literatüre baktığımızda, Kongar'ın görüşlerine benzer şekilde geniş akrabalık ilişkilerinin önemini yitirmesi, neredeyse kaçınılmaz bir süreç olarak görülmüştür. Halbuki Türkiye'de, tarihi çok eskilere dayanan geniş akrabalık ilişkilerinin, kurumsallaşmış bir sistem olarak varlığını sürdürdüğünü, özellikle akrabalık tabirinin, kentlerde yaygın olduğunu gösteren pek çok ampirik veri mevcuttur. Ancak bu, geniş aile hanelerinin yaygın olduğu anlamına gelmez. Goody gibi Benedict de haklı olarak şu noktaya işaret etmiştir: İkamet örüntülerine ilişkin veriler, bize, geniş ailenin işlevlerinin ne düzeyde olduğuna ilişkin pek fazla bilgi vermeyebilir (Benedict (1976)'dan aktaran Duben, 2002, 84).

Şüphesiz ki, akrabalık bağlarının önemi hâlâ devam etmektedir. Akrabalar arasında coğrafi uzaklık artmış olsa bile kitle ve ulaşım araçlarında meydana gelen gelişme aradaki bağların muhafaza edilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla modernistlerin ve Türkiye’de bu yönde yapılan çalışmaların iddia ettiği gibi ailenin, akrabalık ilişkilerinden yalıtılmış ve uzaklaştırılmış olmadığı değerlendirilmektedir.

Özby da, Litwak'ın Amerikan toplumu hakkındaki bulgularına benzer şekilde, Türkiye’de ailelerin akrabaları ile sıklıkla görüşüğünü ifade etmiştir. Türkiye'nin Aile Yapısı Araştırması (TAYA) 2006 ve 2011 verilerine dayanarak aile ve akrabalık ilişkilerinin sürdüğüne dair önemli bulgular saptamıştır. Belirli bir hanehalkına mensup olan bireyler, aynı evde otursun veya oturmasın öncelikle çocuklarıyla sık ilişki içindedirler. Sonraki en sık görüşülenler sıralaması ise anne ve baba, kardeşler, kayınvalide ve kayınpeder, büyükanne ve babalar, amca, dayı, teyze, halalar şeklinde devam etmektedir. Bu saptamalar anne-baba-çocuk üçgeninin çok sağlam olduğunu, kardeşlerin de ihmal edilmeyecek derecede önemli olduğunu göstermektedir (Özby, 2014, 83-84).

Özby'a göre, Türkiye’de, 2006’da 18 yaş üstündeki bireylerin %9’u geniş aile içinde yaşayan akrabalarıdır. Beklendiği gibi bu kişilerin çoğunluğu olarak kabul edilebilecek %61’lik oranı kadındır. 2011’de yine evdeki akrabaların çoğunluğu kadın olmakla birlikte, cinsiyet oranında hafif bir düşme (%59) gözlenmiştir. Hanedeki akrabaların oranı da %6’ya gerilemiştir. 2006-2011 dönemi içinde evdeki akrabaların kırsal/kentsel kesimde yaşamalarındaki farklılaşmada önemli değişimler saptanmıştır. 2006’da kırsal kesimde daha fazla birey hanede akraba statüsündeyken (%52,5 kırsal, %47,5 kentsel), 2011’e gelindiğinde artık hanede akraba statüsünde olanların çoğunluğu kentsel kesimde (%63,4) yaşamaktadır (Özby, 2014, 73-74). Bu çalışmada hane reisinin çekirdek ailesi dışında bulunan kimseler akraba olarak tanımlanmış, diğerleri ise aile üyesi olarak ifade edilmiştir (Özby, 2014, 64).

Antropolojik çalışmalarda ve literatürde biyolojik akrabalığın yanında tasavvuri akrabalık olarak tanımlanan kategori ile ilgili de zengin bir kaynak bulunmaktadır. Batı kültüründe vaftiz anne ve babalığı bu durumun en bilinen ve eski örneklerinden

birisidir. Türk tarihine baktığımızda ise kirvelik, süt anneliği ve süt kardeşliği gibi tasavvuri akrabalığın değişik biçimlerini görmekteyiz.

Duben'e göre, gerçek akrabalık ile tasavvuri akrabalık arasında net bir ayrım yapmak kolay değildir. Çeşitli tasavvuri akrabalık biçimlerinde görüldüğü gibi, töz ortaklığı veya hısımlık nosyonu, gerçek biyolojik bağlar ve evlilik ilişkisi olmadan da kurulabilir (Duben, 2002, 92).

Şu ana kadar akrabalığın biyolojik ve tasavvuri olarak oluştuğu ekseninde görüş beyan eden araştırmalara yer verilmiştir. Bunun yanında akrabalığın ve akrabalık ilişkilerinin salt biyolojik temel ekseninde inşa edilemeyeceğini, bunun gerisinde bir takım etik değerlerin olduğunu savunan araştırmacılar da mevcuttur. Örneğin Bloch, akrabalığın esas itibariyle ‐ahlaki temellere‐ dayandığını ileri süren Meyer Fortes'in argümanları ile pratikte akrabalık ilişkilerini belirleyen araçsallık olduğunu vurgulayan Peter Wosley ve Edmund Leach'in argümanlarını uzlaştırmaya çalışır. Bloch, aktörlerin öznel motivasyonlarının önemini vurgulamaktadır (Bloch, 1991'den aktaran Duben, 2002, 91).

Fortes, akrabalık ahlakının esasının ‐hesapsız paylaşım‐ olduğunu savunur (Fortes, 1969'dan aktaran, Duben, 2002, 92). Marshall Sahlins, bunun genelleşmiş karşılıklılık (generalized reciprocity) kodlarından biri olduğunu öne sürer (Sahlins, 1973'den aktaran, Duben, 2002, 92).

Daha öncede ifade edildiği gibi, evlilik akdi ile iki başlı bir hâl alan akrabalık sisteminde, Batı kültüründe Goody'e göre baba tarafı akrabaları anne için, doğal akrabadan çok kayındır ve bu algılama, anneden kız çocuğuna aktarılır (Goody, 2004, 164). Dünyanın diğer bölgelerinde ise ana odaklı ailelerdeki yakınlık olgusu özellikle sosyo-ekonomik düzeyi ‐aşağı statülü‐ olarak kabul edilebilecek aileler arasında dikkat çekmektedir (Young ve Wilmott, 1959, Kerr, 1958 ve Smith, 1956'dan aktaran Goody, 2004, 164).

Eşlik, biyolojik evlatlık, soy, sülale gibi yakınlık mekanizması üzerine kurulu teoriler, tanıdıklık, arkadaşlık ve hala, amca, kuzen gibi uzayan akrabalık bağlarının önemine dikkat çekmekte ve bunlar üzerine odaklanmaktadır (Allan, 1998, 2008; Milardo, 2010; Morgan, 2010). Dolayısıyla da akrabalık çoğu kaynaklarda ailenin temel bileşenlerinden ve ilişki biçimlerinden biri olarak tarif edilmektedir.

Doğum veya evlilikten kaynaklı olarak edinilen akrabalık ile seçilmiş akrabalık üzerine yapılan ikili ayrımlar, kişisel yakınlık ve ilişki inşa eden sosyal süreçler hakkında çok az şey söylemektedir. Bu analizi bir aşama daha ileriye götürmek için, Pahl ve Spencer (2004), anlamı ağlar içerisinde birleşen veya ortaya çıkan akrabalık ve akraba olmayışlar olan gizlenme sürecinin, yakın bağların değişen doğasına atıfta bulunmuşlardır. İngiltere’de yaptıkları nitel araştırma sonucunda, önemli aile bireyleri ile ilgili karar vermede kişisel seçim deneyiminin, ilişkilerdeki bağıntı seviyesi ile bağlantılı olduğunu göstermiştir. Bu da bazı arkadaşların neden akraba gibi hissedilirken bazı akrabaların da neden akraba gibi hissedilmediğini göstermektedir. Burada önemli olan nokta kişiler arası taahhüt yani söz verme durumudur. Bazıları bunun tersini savunurken, bazı yazarlar da iki yaklaşımın da çakıştığını ve ikisinin de kişiler arası ilişkiler için önem arz ettiğini belirtmektedir. Batı toplumlarında akrabalık bağları, köklerini kan bağı ve müşterek prensiplerden aldığı için (Allan, 2008), kişisel ilişkiler hâlâ güçlü bir şekilde onlar tarafından şekillendirilmektedir. Wall ve Gouveia'ya göre akraba olmayanların aileden biri olarak algılanmasında önemli tahmin ediciler, sık ve olumlu temas, yaşam devresi (yetişkin, genç gibi), cinsiyet, eğitim, ailevi biyografik değişkenler olarak sıralanmaktadır (Wall ve Gouveia, 2014).

Wall ve Gouveia (2014), yaptıkları araştırmada akraba olmayıp aile üyesi sayılanlar ve akraba olduğu halde aile üyesi sayılmayanları incelemişler ve bu durumun nedenleri üzerine elde ettikleri nicel veriler üzerinden bir takım yordamalarda bulunmuşlardır.

Yaşam sürecinde birlikte ikamet eden biri olarak katılımcının hayatında olumlu bir rol sahibi olmak, akraba olmayanların aile olarak algılanmasında çok güçlü tahmin edicidir. Yaş ve iş durumunun bu konuda hiç etkisi yoktur. Ama cinsiyet, eğitim ve medeni durum iyi seviyede sayılabilecek tahmin edicilerdir. Düşük eğitim seviyesi olanların

akraba dışında kişileri aileden biri olarak algılama ihtimali düşüktür. Evli olanların bekâr olanlara nazaran akraba olmayanları aileden biri olarak algılama ihtimali düşük olarak saptanmıştır. Erkeklerin akraba olmayanları aileden sayma ihtimali kadınlara nazaran daha düşük olarak bulunmuştur (Wall ve Goveia, 2014, 352-373).

Özetle, birlikte ikamet etme süresi ve kalitesi ile bireylerin üzerinde olumlu etki sahibi olma ailenin oluşturulmasında ve anlamının inşasında gerekli mekanizmalar olarak göze çarpmaktadır. Özbay'ın Türkiye'nin Aile Yapısı Araştırması (TAYA) 2006 ve 2011 verilerini kıyaslayarak yaptığı saptamalarda da görüleceği üzere eğitim seviyesi arttıkça kişi daha fazla kişiyi akraba statüsüne koymaktadır. Lise ve üstü eğitim seviyesinde olan bireylerin 2006 yılında %6,1'i kendilerine verilen akraba türlerine sahip olduğunu belirtirken, bu oran 2011 yılında %8,7'ye çıkmıştır. Çünkü artan eğitim seviyesi ona daha karmaşık akraba biçimlerini de tanımlama yetisini beraberinde getirmektedir (Özbay, 2014, 71). Allan'ın İngiltere'de yaptığı araştırmaya göre, birlikte ikamet etmeme ve katılımcı üzerinde olumsuz bir rol sahibi olma yakın akrabaların aile olarak algılanmayışının güçlü tahmin edicileridir. Yüz yüze görüşme sıklığı yine önemli bir tahmin edicidir. Yaş, cinsiyet ve iş durumu iyi tahmin edicilerdir. Yaşı büyük olanlar daha genç olanlara nazaran yedi kat daha fazla akrabaları aile dışında görme ihtimaline sahiptir. Çünkü uzun zamandır ilişki içerisinde olmak, miras vs. gibi bir takım problemlerin baş göstermesine sebebiyet verebilmektedir (Allan, 1996). Yine Allan yaptığı çalışmada erkeklerin kadınlara nazaran akrabaları aile dışında bırakma ihtimalini daha az olarak bulmuştur. İşsiz olanların akrabaları aile dışında bırakma ihtimali çalışanlara nazaran daha fazla olarak saptanmıştır (Allan, 1996).

Carsten'e göre de akrabalık ve aile biyolojik ve sosyal olarak etiketlenemeyecek pek çok farklı etken arasında cereyan eden karşılıklı bir oyun veya koreografidir. Bu nedenle biyolojik ve kan bağları bir duvar gibi sert değil geçirgen, değişken ve her bir ilişkide kendini yenileyen sınırlara sahiptir (Carsten, 2004, 188).

Goody ise modern çağla birlikte artan bireyseliğin aile ve akrabalık sistemi üzerindeki etkisine dikkat çekerek, herkesin geçmişten daha fazla kendi bağımsızlığına

ve kendi rahatına önem vermesinin akrabalık ilişkilerini ve akrabalarından gelen yardımları azalttığına vurgu yapmaktadır (Goody, 2004, 117).

2.3. TOPLUMSAL İNŞA KURAMI BAĞLAMINDA AİLE

Araştırmanın kuramsal ve yönetsel yönelimlerini ifade etmek adına, bu bölümde ailenin toplumsal olarak inşası sorunu, toplumsal inşaa kuramı, bu kuramla ilintili olarak dil, anlam, söylem, doğruluk ve gerçeklik, bilgi ve pratiklik kavramları, aile ideolojisi ve bu ideolojinin ailenin inşasına etkisi, aile ve yaşam süreci, aile sermayesi ve habitusu oluşturma konularına değinilecektir.

2.3.1. Ailenin Toplumsal Olarak İnşası

Aile hakkında buraya kadar ifade edilen hususların kısaca bir özetlenmesi gerekirse aile, yalın bir birliktelikten ziyade kişinin yaşamının tüm evrelerinde farklı nitelik ve nicelikte tezahür edebilecek, doğumundan ölümüne kadar insanın ortak paylaşım, etkileşim ve karşılıklı iletişimi ile şekillenen bir olgudur. İşte bu kavram, yukarıdaki tanımlamadan da anlaşılacağı üzere sosyal bir etkileşim ağıdır ve sosyal olarak inşa edilir. İşte bu nedenle, araştırmada özne merkezli bir ilişkiler alanı ve ağı olarak kabul edilen aileyi tanımlayabilmek ve yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız karı, koca, anne, baba, çocuk, kardeş ve akraba ilişkilerinin, birey tarafından aile yapılandırılırken nasıl oluşturulduğunu anlamak için inşacı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yaklaşım Burr (2013, 32)'in de ifade ettiği üzere, öncelikle şu soruları yönelterek işe başlayacaktır: Çok sayıda ve birbiriyle rekabet halindeki gündelik hayatın yorumlamalarında aile nasıl tanımlanır ve deneyimlenir? Gündelik hayatın özünü ve düzenini kim veya ne tanımlar? Ailenin anlam parametreleri nasıl oluşturulur?

Literatürde de ailenin sosyolojik olarak inşa edildiği düşüncesiyle yola çıkan çalışmalar aile ile ilgili düşünce, simge ve gündelik hayatın terminolojisini anlamaya yönelmiştir (Bernardes, 1993; Gubriumve Holstein, 1987, 1990, 1993a, 1993b; Holstein ve

Gubrium, 1994a, 1995; Hopper, 1993; Miller, G., 1991; Miller, L., 1990a, 1990b; Rosenblatt, 1994).

Biyolojik olarak sadece kromozonların eşleşmesini belirli bir rassallık içinde yorumlamak, insanın mekanik bir varlık olduğunu savunmaktan öteye geçmeyen bir açıklamadır. İnsanın kendisi gibi toplum içinde oluşturduğu tüm kurumlar aslında sosyal olarak inşa edilmektedir. Boşanma sonrası oluşan aileler hakkında elde edilen veriler de, bu ailelerin üvey akraba, üvey ağabey ve üvey kardeşler ve eski akrabaları içeren yeni ve özel tipte aileler inşa etme eğiliminde olduklarını göstermektedir (Cherlin ve Furstenberg, 1994).

Berger ve Kellner (1971) ile Berger ve Luckmann'ın (1991) çalışmalarına göre, aile yaşamı içerisinde gerçekliğin sosyal olarak inşası evliliğin kesinlik ve kimlik duygumuza atıfta bulunduğunu varsaymaktadır. Çoğu toplumda görüleceği üzere bireyler evlilik ile diğerleri tarafından kabul görülür bir statüye ulaşırlar. Bekarken bireylere sosyal cemiyetlerde gösterilen tavır ve tutum, evlilik halinde farklı olmaktadır. Ayrıca Berger ve Kellner'e göre evlilik belirlilik ve kimlik duygumuzu oluşturmaya yardım eder. Bu süreçte gerçeklik berraklaşır, daralır ve durağan hale gelir. Muğlak olan şeyler ve belirsizlikler, belirli hale dönüşür. Zihnimize benliğimize ve diğerlerine ait sınıflandırmalar oturur. Büyük çoğunlukla muhtemel olanlar gerçekliğe dönüşür. Daha da fazlası, dönüşüm süreci çoğu zaman devam ederken, inşa süreci hem yazarları hem de nesnelere olanlar tarafından anlaşılmaz (Berger ve Kellner, 1971, 28).

Harold Garfinkel (1967), etnometodoloji hakkında kendi görüşlerini açıklarken sosyal düzenin ne kadar başarılı, eş zamanlı, yaratıcı bir şekilde insanlar tarafından başarıldığını göstermek için "akıllıca yapılmış, sanatkârane tasarlanmış" anlamına gelen *artful* terimini kullanmıştır. Bu terim yaşadıkları gerçeklikleri üretirken her gün aktörlerin karşılaştığı sayıca çok fazla süreç ve prosedürü betimlemek için kullanılmıştır. Daha da önemlisi karşılıklı etkileşim içinde bulunan insanlar akıllıca ve sanatkârane bir biçimde tasarlanmış gerçekliği ve şeyleri kelimelerle yaparak, konuşarak üretmektedirler.

Carol Stack (1997)'ın *Bütün Akrabalarımız* (All Our Kin) isimli klasik etnografya kitabında, genç bir Afro-Amerikalı kadın olan ve Midwestern'de yaşayan Billy, günlük hayatını inşa eden aile bağlarını şöyle tanımlamaktadır (Stack, 1997, 78):

Bana akraba olan pek çok kişi bu civarda oturuyor... fakat güneyde, Chicago'da ve Ohio'da da akrabalarım var. Pek çoğunun ismini söyleyemem ve çoğu bana akraba gibi gelmiyor...Babamı ele alalım, O bana baba değil. Olmayan bir babam var o da Jason. Çocuklarımın babası ise başka bir şey, çocuklar her şeyi onunla yapıyor ve o da onlar hakkında titiz davranıyor. Biz birbirimize yardım ediyoruz ve akrabalık bizim için bu...

Buradan da anlaşılacağı üzere Billy, gündelik hayatında deneyimlediği pratiklerden ve anlamlardan bir aile kavramı inşa etmektedir. Aile parametrelerini oluşturmak için ilgi ve işbirliği dilini kullanmaktadır. Bu şekilde aile statüsünü tayin ederek Billy insanlar için birbirinin ne anlama geldiğini ifade etmekte, aynı zamanda da insanlar arası normları ve kuralları tasarlamaktadır.

Duben'in araştırmasındaki başka bir örnek incelendiğinde Osmanlı'da 1907 nüfus sayımının yapıldığı dönemde sekiz yaşında olan Naci Bey'in anımsadığı şekliyle o dönemde yaşadığı hane şu şekilde teşekkül etmiştir: Naci Bey'in babası Osmanlı ordusunda subaydı. Naci Bey'in bir mülakatta anlattığı hane, o dönemde İstanbul ve İmparatorluğun diğer yerlerindeki pek çok seçkin hanesi gibi geniş bir konaktı. Naci Bey, kalabalık, çok aileli hanesindeki fertleri şöyle sıralamıştı: Babası, annesi, teyzesi ve teyzeoğlu, iki ağabeyi, halası ve halakızları, anneanesi ve altı hizmetçi. İfadesine "biz büyük bir aileydik" diye eklemişti. Ancak, teyze ve halasını, mülâkatın sonraki aşamalarında, hanede uzun süre kalan misafirler olarak gördüğü de ortaya çıkmıştı. Naci Bey'in ifadesiyle onlar daha sonra "kendi ailelerine" dönmüştü. Duben'e göre aile ve hane kavramlarının her ikisinin de belirsiz olması nedeniyle, Naci Bey aile kelimesini, beraber ikamet eden grup ve ikamete dayalı olmayan aile ilişkileri anlamında kullanıyordu (Duben, 2002, 207).

Naci Bey'in çocukluğunun geçtiği hane, bu gibi misafirlerle genişlemiş, geniş aileden çok aileli haneye doğru yapısal bir değişim geçirmiş, ancak daha sonra söz konusu

kişilerin haneden ayrılmasıyla, büyüklük ve karmaşıklığı da azalmıştı. Bu kişiler hanede çok uzun süre kaldıkları ve düzenli bir şekilde hanedeki faaliyetlere katıldıkları için, Naci Bey onları aileden sayıyordu (Duben, 2002, 207-208). Bu durumda Duben'in sorduğu aynı soru yeniden sorulmalıdır: "Peki biz onları aileden saymayacak mıyız?" Yine Duben'in araştırmasındaki başka bir örnek incelendiğinde, 1893'te doğmuş başka bir İstanbul'lu Kâzım Beyin, evde sadece ebeveynleri ve iki erkek kardeşi ile beraber oturdukları belirtilmiştir. Burada önemli olan nokta, Kâzım Bey'in anneannesinin, kocası ve yetişkin üç oğluyula beraber çok yakında oturması ve her gün gelip torunlarına bakmasıdır. Duben, bu bulgulardan hareketle Kâzım Bey'in çocukluğunun geçtiği haneyi, anneannesinin evdeki rolünü dikkate almadan anlayabileceğimizi ileri sürüp süremeyeceğimizi sorgulamaktadır (Duben, 2002, 211)

Kavramlar ve kelimeler bazen aynı kalsa bile içeriği ve onlara atfedilen anlam değişebilir. Yani Sayer'in (1992) ifadesiyle aile nesnesinin doğası değişmiştir. Dolayısıyla nesnenin doğası değiştiği için onun nedensel güç ve hassasiyetleri de değişecektir. Nedensellik meselesi, düzenli ilişkiler ve art arda gelişler meselesi olmadığına göre, örüntüler peşine düşmek bizi aile ve onun nedensel güç ve hassasiyetleri konusunda yanlış yönlendirecektir. Ayrıca yine Sayer'in (1992) belirttiği gibi toplumsal yapılar otomatik olarak kendiliklerinden kendilerini yeniden üretmezler. Aksine, insanlar onları yeniden ürettikleri için kendilerini yeniden üretirler. Kısacası, zaman içerisinde süre gelen aileyi insanlar yeniden üretmeye devam etmektedirler. Berger ve Luckmann (1991), toplumun insanın bir ürünü olduğunu belirterek sabit kalamayacağını, kendini yeniden ve yeniden üretmeye devam edeceğini belirtmektedirler. Toplum aynı zamanda nesnel bir gerçekliktir. Bu iki söylem ile bağlantılı olarak da insan da toplumsal bir üründür. Öyle ise ortada diyalektik bir yeniden üretim süreci mevcuttur denilebilir.

Buradaki amaç, sadece insanların sosyal ilişkilerini kendi ihtiyaçlarını karşılamak için tanımladıklarını ve betimlediklerini göstermek değildir. Ya da bazı aile tanımlarının daha meşru veya otantik olduğunu göstermek de değildir (her ne kadar aynı sosyal refah havuzundan faydalanan bireylerin aile olarak görüldüğü resmî söyleme karşı olursa da). Farklı senaryolar bize aile yapısı ve anlamının, kamusal alandan ve gündelik hayat

pratiklerinden etkilenen birbiri ile etkileşim içinde bulunan teşebbüslerden meydana geldiğini göstermektedir. Bu perspektiften bakıldığında ailenin aslı, geleneksel ve idealleştirilmiş sosyal formlarda değil, ailenin bireyler açısından gündelik kullanımı şeklindedir.

Kurumlara kendi kendini destekleyen ve sadece araştırmacı gözüyle bakılan bir nesne olarak davranmak yerine; kurumu teşkil eden eylemlerin, bağlam ve karşılıklı olarak birbiriyle ilişkili süreçler yoluyla, gündelik gerçeklikleri özne açısından sürekli olarak nasıl ve yeniden üretildiği sorusuna odaklanmak gerekmektedir (Heritage, 1984).

Farklı araştırmacılar tarafından paylaşılan bir bakış açısına göre aile, belirli işlevler ve fark edilebilir sınırları ile diğer alanlardan ayrı bir küre veya dünyadır (Berger ve Kellner, 1970; Hess ve Handel, 1994; Parsons ve Bales, 1955). Diğer alanlardan ayrılık görüşü aileyi tanımlarken, kaotik bir soyutlama olarak algılanmalı ve onun öznenin gözündeki eşsiz konumuna işaret eden bir belirti olarak düşünülmalıdır.

Aile düzeninin gerçek bir şekilde ailenin doğal habitatı olan hanehalkı içerisinde oluştuğuna inanılmaktadır. Başka bir ifadeyle aile hayatı ve düzeni Goffmann'a göre sahne arkasıdır (Goffmann, 1959); Skolnick'e göre ise kapalı kapılar arkasındaki özel ve gizli çevredir (Skolnick, 1987). Geleneksel siyasi çıkarlar, profesyonel bilim ve popüler duyarlılık ise aileyi, insanı vasıfsızlaştıran modernite ve bürokrasi karşısında özel bir konuma yerleştirmektedir.

Burada dikkate değer bir konu da ailenin sürekli yekpare olarak düşünülmesidir. Yapılan aile çalışmalarındaki bu yekpare söylem için paradigma değişikliği gerektiği fikrini de beraberinde getirmiştir (Alllen ve Demo, 1995). Bu aşamadan sonra aileyi içine alan ve aileyi dahil eden kuramsal ve analitik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Bkz. Thompson, 1992; Walker, 1993). Mamafih yapılan bu çalışmalar dahi ailenin gerek gündelik hayatta gerekse akademik camiadaki o özel ve eşsiz konumuna nüfuz etmeyi başaramamıştır. Halen devam eden ve aileyi merkeze alan siyasi tartışmalar (ailenin refahı, aile değerleri vb.) alışageldik aile formunu dikkate alan bir çerçeve içerisinde devam etmektedir.

Bu kısır döngüye bir başkaldırı ve aileyi yeniden düşünmek, beraberinde aileye inşacı ve yorumlayıcı bir bakış açısı ile değerlendirmeyi getirmiştir. Bu görüş ile aile olgusuna alışageldik standartlardan farklı bir tasarım ile yaklaşmıştır. Gubrium ve Holstein'e göre, ancak bundan sonra aileye yapısaldan ziyade karşılıklı iletişim ve etkileşim ekseninde bakılmaya başlanmıştır (Gubrium ve Holstein, 1990).

Aileye yapılacak inşacı ve yorumlayıcı bakış karşılıklı iletişim, söylem ve karşılıklı yorumlamanın aile düzeni ve hayatını nasıl şekillendirdiğinin önemine vurgu yapacaktır. Burada aile anlamının nasıl inşa edildiği parametreleri üzerine bir inceleme söz konusudur. Aile, tanımlayıcı karakteristik özelliklerini bir yerde veya bir şekilde gündelik hayat içerisinde gerçek zaman ve mekânda oluşturmaktadır. Bu nedenle aileye getirilen inşacı paradigma, onun özelden kamusal doğru taşıyacak; Norbert Wiley'in (1985, 30) ifadesiyle onu özel bir şey olmaktan sıyracaktır (deprivatization).

Ailenin sosyal olarak inşa edildiği görüşünden yola çıkan çalışmalar bu anlamı keşfedilmek için öncelikli olarak düşünceler, görünüm ve terminoloji üzerine yoğunlaşmışlardır (Bernardes, 1991, 1993; Gubrium ve Holstein, 1987, 1990, 1993a, 1993b). Bu nedenle bu araştırmada dikkate alınacak önemli noktalardan birisi de ailenin sosyal olarak inşasında özel ve kamusal ayrımının yapılmasına duyulan ihtiyacı belirtmektir. Bu iki çevrenin etkisi arasındaki dinamik ve diyalektikte ailenin inşasını üreten bir takım mekanizmalar mevcuttur. Bu yüzden özel ve kamusal gündelik hayatın pratikleri irdelendiğinde aileyi oluşturan sosyal inşa süreci daha iyi algılanabilir.

Yaygın yaklaşımların tamamı aileyi mevcut olduğu hanehalkı bağlamında incelemiş, dolayısıyla zamandan, mekândan ve öznenin gözünden doğan kurumlar arası farklılıkları kayda değer olarak almamıştır. Burada yapılması gereken aile anlamının nasıl oluşturulduğu ve herhangi bir fiziksel yer veya sosyal olguda nasıl kullanıldığının tespiti olmalıdır.

Teorik olarak baktığımızda aile için uygulanacak inşacı yaklaşım bir takım değişkenlerin bağımlı ya da bağımsız olduğuna, bunların nasıl formüle edileceğine ve birbirleriyle nasıl ilişkide olduklarına sapsız; aktörlerin aileyi nasıl

tanımladıkları, kategorize ettikleri ve aile içi ilişkilerde kullandıkları terimlere nasıl anlam atfettiklerine odaklanır. Araştırmacıyı gündelik hayatın gerçekliğinde “senin ailen”, “benim ailem” ve “bizim ailemiz” temalarından yola çıkan uzun soluklu bir keşif yolculuğuna çıkarmaktadır.

İnşacı yaklaşım, kuramsal çerçevesini çizerken büyük ölçüde Melvin Pollner’in (1987) *alelade gerekçe* (mundane reason) teorisine odaklanır. Bu teori, insanların kendilerine yakın geçmişte ne olduğunu, ne olmaya devam ettiğini ve gelecekte ne olmasını belediklerini araştırır. Kısacası sağduyu üzerine odaklanır. Araştırılan grubun aile tanımının daha iyi ya da kötü olması, doğru ya da yanlış olmasından ziyade bu grubun aile tanımının ne olduğu, aktörlerin ne düşündüğü, bildiği ve inandığı soruları cevaplandırılması gereken sorular olarak göze çarpmaktadır. Örneğin olumsuz bir işlevi olan ya da patolojik bir aile olamaz. Sadece kendisine bu anlam atfedilmiş bir aile tanımı olabilir.

Peki bu tür inşacı bir yaklaşım sergilemenin aile araştırması için pratikte nasıl bir avantajı olabilir? Muhafazakârların özellikle çekirdek aile üzerinde betimlenen tanımlamaları alternatif hayat tarzlarının getirmiş olduğu farklı tip ve yapıdaki aileleri tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. Yine liberallerin görüşüne göre resmî ve biyolojik bağlar değil ailesel duyarlılık ve bununla ilintili hak ve sorumluluklar aileyi tanımlamaktadır. İnşacı yaklaşım, gerçeklik ile sunulan aile tanımları arasında aslında hiçbir ilişki olmadığından yola çıkmaktadır. Bu yüzden asıl yapılması gereken gündelik hayatın pratiklerinde ailenin peşine düşmektir. Bu tür bir yaklaşım sosyal politika seçenekleri için siyasi tartışmayı analizin içerisine katarak bir çıkış noktası sunmaktadır. Önce hâlihazırda inşa edilen aileyi çözümleyerek tartışmanın nesnelere görünür kılmakta; daha sonra da gündelik doğrularımızı ve kendi kişisel değerlendirmelerimizin emniyete almasıyla meydana getirdiğimiz yorumlarımızı göstermektedir.

Son kertede, inşacı bir yaklaşımla Holstein ve Gubrium (1999, 11-12)'a göre aileyi tasarlariken dikkat etmemiz gerekenleri şu cümlelerle özetlemek mümkündür:

Birincisi, organize düzenlemeler açıklanabilir yorumlama modları sağlasalar da, düzenlemeler yorumlama pratiğine karar veremez. Yerel kültür, yorumlama için kaynak sağlar fakat kesin emir veya direktif değildir.

İkincisi, kurumsal iliştiirme veya ilişkilendirme, aile içi düzenin inşa edildiği durumlara atıfta bulunur. Burada kurumsal anlam deposu tarafından şekillendirilen yorumlayıcı pratikler ve yorumlamalar söz konusudur.

Üçüncüsü, kurumsal iliştiirme veya ilişkilendirme, daha dar bir çerçevede kullanılmalıdır. Burada anlamı inşa eden grubun ırk, sınıf, yaş, cinsiyet gibi sınırlamalara tabi tutulması yorumlayıcı pratiklerin daha kolay analiz edilmesini sağlayabilir.

Son olarak da yorumlayıcı pratiklerin yorumlama sınırları ve kaynaklarının farklı tabakalara nasıl cevap verdiğiine bakarak karmaşıklığına dikkat çekmek gerekir. ırk, cinsiyet, resmî olarak evlat edinme, fiziksel yerleşim ve diğer pek çok durum ve çevrenin etkilediği yorumlamaya tek bir kaynaktan etkilendiği şeklinde yaklaşmak bilimsel olarak maaselef mümkün değildir.

Ailenin toplumsal olarak nasıl inşa edildiğine kısaca ifade ettikten sonra şimdi de bu inşanın kuramsal altyapısı olan toplumsal inşa kuramının ne olduğu, nasıl bir bakış açısına sahip bulunduğu, temel kabullerinin neler olduğu konularına değinilecektir.

2.3.2. Toplumsal İnşa Kuramı¹

Toplumsal inşacı bakış açısında insanların kendilerini nasıl tanımladığı, açıkladığı veya kendileri de dâhil yaşadıkları dünyayı nasıl gördükleri önem kazanır. Bu bakış açısına göre ilişkiler iletişim içerisinde inşa edilir (Baxter, 2004). *Anlam*, birliktelikler, *iletişim ve karşılıklı etkileşim* ile gerçek kimliğine bürünür. Aksi takdirde, kişisel bir görüş, yalın bir tümce veya sadece bakanın gözünde bir olgu olarak ifade edilebilir.

Berger ve Kellner (1971)'in çalışmasına göre, aile yaşamı içerisinde gerçekliğin toplumsal olarak inşası evliliğin kesinlik ve kimlik duygumuza atıfta bulunduğunu varsaymaktadır. Berger ve Kellner, özellikle sosyal dünyanın inşasının tahmin edicisi

---

¹ Bu bölümde italik olarak ifade edilen kavramlar, müteakip başlıklarda ayrıca incelenecek olan toplumsal inşa kuramının temel kabulleri ve önemli olguları olduğu için bu şekilde gösterilmiştir.

olarak *dil* üzerine odaklanmışlardır. Ayrıca Berger ve Kellner'e göre evlilik, belirlilik ve kimlik duygumuzu oluşturmaya yardım eder. Bu süreçte *gerçeklik* berraklaşır, daralır ve durağan hale gelir. Muğlak olan şeyler ve belirsizlikler, belirli ve net bir hale dönüşür. Zihnimizde benliğimize ve diğerlerine ait sınıflandırmalar oturur. Büyük çoğunlukla muhtemel olanlar gerçekliğe dönüşür. Daha da fazlası, dönüşüm süreci çoğu zaman devam ederken, inşa sürecinin hem yazarları hem de nesnelere olanlar tarafından anlaşılmaz (Berger ve Kellner, 1971, 28).

Eğer araştırmada toplumsal inşacı bir kuram kullanılacak ise bu kuramın seviyeleri arasındaki ahengin temini için tek boyutlu bakmamak gerekmektedir. Kuram bize araştırma için gerekli altyapıyı sağlarken, biz de eş zamanlı olarak geçmiş deneyim ve bilgilerimizi kullanarak kurama şekil vermeye devam ederiz. Gerçekliğin toplumsal olarak inşası eş zamanlı olarak kendi potansiyelimizi ortaya çıkarır ve kendi söylemi içerisinde bizi güçlendirir. Biz bunu çevremizi sarmalayan ve vizyonumuzu, gerçekliğe bakış açımız ile bilgimizi paylaşan anlam yapıcı müttefiklerimizin yardımıyla başarırız.

Toplumsal inşacı bir yaklaşım daha çok sosyal süreçlere ve karşılıklı etkileşime vurgu yapmaktadır. Puig ve diğerlerine göre odak grupları için üç farklı toplumsal inşacı kavram tartışılabilir: Bağlamda sosyalleşme, diyalogda sosyalleşme ve kimlikte sosyalleşme (Puig ve diğ., 2008).

Toplumsal inşacılık, dil tarafından rehberlik edilen anlam yapıcı ve bilgi üretici süreçlere önem verir. Anlam, ister nesne isterse özne tarafından yaratılmış olsun, insanlar arasında birbirlerinin insani dünyalarını temas ettiren karşılıklı bir oyun olarak dünyaya gelmektedir (Schwandt, 2001, 45). Diğer bir şekilde ifade edecek olursak toplumsal inşacılıkta bilgi özne ile nesne arasındaki etkileşim ile inşa edilir. Bu etkileşim, bireysel nesnellikler kadar belirli kültürel bağlamlardan da etkilenir. Kısaca ifade edecek olursak hem kendi benliğimiz hem de diğerleri, yani toplumsal inşacılıktaki özne ve nesne, bireysel deneyimlerimizden, sosyal bağlamdan ve durumsal geçmişimizden etkilenir.

Mannheim (1951), dünyanın değişen insan tarafından nasıl değiştirildiğini bilmek isteyen herhangi bir kimsenin şu anda yaşadığımız dünyanın bizi hâlihazırda olduğumuz kimseye nasıl dönüştürdüğünü dikkatli bir şekilde gözlemlemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Dünyaya geldiğimiz andan itibaren kendimizi zaten inşa edilmiş bir anlamlar dünyasının içerisinde buluruz. Toplumsal inşacı yaklaşımda bireyler olarak sosyal dünyanın içerisinde etken (aktif) bir rol alırız. Daha önce inşa edilmiş anlamlar dizelerine tabi olduğumuz gibi kendi kimliğimizle anlamların yeniden üretim süreçlerine de müdahil oluruz.

Burr (2003)'ün de ifade ettiği üzere, insanlar, etraflarıyla ilişkiye girdikçe bu anlam inşa sürecine katılırlar. Aksi takdirde bu bağlama iştirak etmeleri mümkün değildir. Bu ilişkide anahtar rol dile verilmiştir. Dil toplumsal inşa süreci için gerekli bir alet ve araçtır. Bireyin dünyaya gelmesinden ziyade konuşmaya başlaması, taleplerini dile getirmesi, söylenenleri anlaması ve idrak etmesi sürecin bir parçası olması ile neticelenir. Bu bağlamda toplumsal inşacı kuramda kişi doğumu ile değil konuşmaya başlaması ile sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası olur.

Karşılıklı bir diyalog içerisinde geçen konuşmalar insan ilişkilerinin anlamlı birer yapıya dönüşmesine neden olur. Berger ve Luckmann'ın (1991) ifadesiyle *konusma*, gerçekliğin idamesinin en önemli aracıdır. Karşılıklı konuşmalar, gerçekliği tabaka tabaka inşa eder. Gergen'e göre bağlamdaki kişiler, anın inşa edilmiş gerçekliği olurlar. Yeni diyaloglar ve diğerleriyle devam eden etkileşim yeni gerçelikleri uyandırır (Gergen, 1999). Keza aynı şekilde gerçekteşen diyalogun yoğunluğu ve sıklığı süreğen gerçekliğin inşasında önemli bir etkiye sahiptir. Devam eden diyalog gündelik hayatın doğaçlama yazılmış drama tadındaki bir senaryosuna döner.

Toplumsal inşacı perspektifte, karşılıklı iletişim ve diyalog içerisinde, değişim ve dönüşüm bulunmaktadır. Bireylerin sosyal statüleri itibariyle sahip oldukları roller sosyal bağlam içerisinde sosyal eylemler olarak görülür. Böylece her bir birey, sosyal gerçelik içerisinde aktör olarak evrilir. Bunlara ilave olarak aktörleri sadece kendi

bağlamında kavramak yeterli olmaz. Schutz'a (1970) göre, aktörlerin bağlamı nasıl algıladığı ve kendi öznel gerçekliklerini nasıl şekillendirdiklerini de anlamak gerekir.

Bütün bu karşılıklı etkileşim ve paylaşımlar sonucunda bir yan ürün olarak *sosyal kimlik* inşa edilmektedir. Sosyal kimlik, insanlar arasındaki tarihsel ve kültürel karşılıklı alışverişin ve etkileşimlerin bir ürünüdür. Sosyal kimlik, kendi kimliğimizin ötesine veya berisine geçebilen, bu nedenle kırılabilir ve sert bir yapı yerine amalgam ve geçirgen bir dış çevre ile şekillenmeyi uygun bulan bir yapı olarak düşünülmelidir.

Daha önce Burr (2003)'ün de işaret ettiği üzere toplumsal inşacı araştırmalarda, kullanılan kuramlar, seçilen epistemolojiler, katılımcılar, analiz yöntemleri ve sunum biçimleri araştırmacı ile katılımcılar arasında müzakere edilir. Ayrıca bu araştırmalarda ortaya konan veriler ve bulgular araştırmacının ve katılımcıların belirli bir tarihsel zamandaki sosyo-politik olguların etkisi altında, kendi öznelliklerinden filtre edilerek sunulmaktadır.

Öznellik, araştırmacının çalışmayı seçtiği araştırma başlığını etkilemekle kalmaz aynı zamanda araştırmacının epistemolojisini de şekillendirir. Araştırmacının geçmişi ve önceki deneyimleri değer üretmede kendisine yardımcı olur. Araştırmacı sistematik olarak geçmiş ve deneyimlerini reddetmek durumunda kalsa da bu işlemi gerçekleştirmek fiiliyatta tam olarak mümkün olmaz.

Sonuç olarak aile yapıları içerisinde incelediğimiz ikili veya çoklu ilişkiler (veya aktörler) toplumsal inşacı yaklaşım ile ele aldığımız bağlamda, diyalogda ve kimlikte sosyalleşmeden dolayı kazançlı çıkma potansiyeline sahiptir. Bu tür tekrarlardan elde edilen verilerin derinliği ve genişliği sonsuzdur ve son derece zengindir. İnsan toplulukları üzerine yapılan araştırmaların en çarpıcı özelliği farklı insani etkileşim biçimlerine işaret etmesidir. Doğal olarak da aile içerisinde bireyler arasındaki etkileşim biçimleri oluşan aile yapılarının aydınlatılmasına büyük katkı sağlayacaktır. Bu görüşlerden hareketle şimdi öncelikli olarak inşacı bir yaklaşımın temel bileşenleri olan dil, anlam, söylem, doğruluk ve gerçeklik, bilgi ve pratiklik kavramları, aile ideolojisi

ve bu ideolojinin ailenin inşasına etkisi, aile ve yaşam süreci, aile sermayesi ve habitusu oluşturma konuları daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.3.3. Toplumsal İnşa Kuramı ve Dil

Toplumsal inşanın çimentosu ve tuğlası dildir. Sadece insanlara özgü olan dil, içsel ve dışsal dünyada var olan duygu ve düşüncelerin ifadesi için kullanılan ve içerisinde bu hallerin etiketlerini içeren bir torba olarak düşünölmelidir.

İletişim sistemleri, insanların hem kendi iç dünyalarındaki düşünceleri hem de dış dünyadaki sosyal ve kültürel örgütlenmeleri ile açıkça bağlantılıdır. Dil, belirgin bir insan niteliği, bireyler arası etkileşimin çok önemli bir aracı, "kültür" adıyla belirttiğimiz olgunun gelişiminde temel dayanak ve öğrenilmiş davranışların bir nesilden diğere aktarılma yoludur (Goody, 2013, 27).

Dilin insandan daha öncelikli olduğu ilk bakışta saçma bir düşünce gibi gözükse de aslında mağara insanının günlük deneyimlerini, yaşadıklarını, heyecanlarını, hayal kırıklıklarını birbirine aktarabilmesi ancak dilin bir araç olarak kullanılmasından sonra mümkün olabilmiştir. Bu konuda Burr (2003) de benzer görüşler ifade etmiştir.

Kendi deneyimlerimiz, diğelerini ve kendimizi nasıl anladığımız, daha önceden ambalajlanmış bir şekilde içimizde mevcut değildir. Biz bunları dilin sözcüklere atfettiği anlam sayesinde anlarız. Örneğin "kızgın" kelimesi daha konuşmayı öğrenirken ne anlama geldiğini düşünerek bilişsel haritamızda konumlandırırız. Yine başka bir örneği Descartes üzerinden verecek olursak, ona göre, dünya fiziksel ve zihinsel bir ikilik üzerine konumlandırılmıştır (tıpkı bir zamanlar öküzün boynuzlarında olarak hayal edilen dünya anlayışı gibi). Yaralanmadan dolayı acı çekmek, akşam yemeği yemek, soğuş hissetmek fiziksel uçta yer alırken rüya görmek, güzel bir düşünce ile teskin olmak veya ruhsal bir deneyim yaşamak zihinsel ucu teşkil etmektedir. Kartezyen mantığın dil ile aktardığı düşünce kendi zamanında bir hikâye gibi görülürken düşünce

ve dil yoluyla hayatımıza iliştirilmiştir. Dolayısıyla zihinsel haritamızda yer eden kavramlar dilin bize aktardıkları ile oluşmuştur.

Kelimelere verdiğimiz anlam sabit, durağan ve sürekli değil geçicidir. Zaman içinde değişebilir. Dolayısıyla olguların ve kavramların da anlamları evrilmekte ve değişmektedir. Örneğin eski Türkçede "uslu" kelimesi aslında "akıllı" anlamına gelirken zaman içinde değişerek yaramazlık yapmayan, söz dinleyen, uysal anlamına evrilmiştir.

Duygu, düşünce ve davranışların kendisi dilin bir işlevidir. Dil, inşa görevini kendi kendine başaramaz. Dilin bu inşayı gerçekleştirebilmesi için insanlar arasında alışverişe tabi olması; konuşma, yazı, haberleşme yoluyla etkileşime girmesi gerekir. Eğer dil düşüncemizin yapısını ve içeriğini sağlıyorsa, nesnelere birbirimize sunumlarımız ve sunum pratiklerimiz önem arz etmektedir (Burr, 2003, 42).

Edward'a göre dil ile ilgili asıl ve tanımlayıcı şey, onun bir hareket ve söylem olarak nasıl çalıştığıdır (Edward, 1997'den aktaran Burr, 2003, 47). Psikolojide kendisine yer bulan konuşma eylem teorisine göre ise dilin asıl işlevi ilişkileri ve gerçeklikleri tanımlamaktır (Burr, 2003, 58). Yine bu teoriye göre bazı cümleler ve ifadeler nesnelere tanımladıkları için değil, yaptıkları için önemlidir. Örneğin "Bu geminin adını Fatih Sultan Mehmet koyuyorum; arkadaki köpeğe dikkat et; sanığın üç yıl ağırlaştırılmış hapis cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir" cümlelerinde bir tanımlama yapılmamakta; bunun yerine bazı olayların olması ve buna göre eylemde bulunulması planlanmakta veya olgu, hüküm ve durum yaratılmaktadır. Bu bağlamda ele alındığında konuşma eylem teorisi dile bir sosyal insan eylemi olarak dikkat çekmektedir. Buna göre dil tanımlayıcı olmaktan ziyade tıpkı etnometodolojide olduğu gibi eyleme doğru yönlendirici ya da harekete sevk odaklıdır.

İnsanlar konuştukları esnada seçtikleri kelimeler ile nasıl birliktelikler inşa ettiklerinin ya da hangi tür eylemlere sebep olduklarının farkında olmayabilirler. Fakat unutulmamalıdır ki, dil ve düşünce birbirini etkileyen iki ayrı olgu olmadığı gibi, onlar aslında birbirinden ayrılmaz bir bütündür ve dil düşüncenin temelini oluşturur. Çünkü dil ile deneyimlerimizi kategorilendirir, onları belirli tipolojiler içine koyarak istifler ve

anlamlandırırız. Dil ile birlikte gerek kendimizi gerekse diğerleriyle olan deneyimlerimizi üretir ve inşa ederiz (Burr, 2003, 67).

Dil kendi kendine referans sağlayan bir sistemdir. Bunun anlamı şudur: Dildeki herhangi bir işaret aynı dilde yer alan diğer işaretler marifetiyle tanımlanabilir. Örneğin ağacı anlatmak için kök, dal, gövde, yaprak gibi diğer kelimelere de ihtiyacınız vardır. Aksi takdirde "sessiz sinema" veya "tabu" oyunlarını oynarken karşılaştığımız zorlukla karşılaşır; anlatmak istediğimiz şeyi veya nesneyi tam olarak ifade edemeyiz (Burr, 2003, 74).

Bourdieu'ya göre, biz neyin gerçek olduğu duygumuzu, dilimizi kullanmak yoluyla inşa ederiz (Bourdieu, 1996). İlave olarak, Bourdieu'ya göre, aile ile ilgili doğal bir şey yoktur; aile olarak bilinen ve güvenilen şey aslında tutarsız bir inşadır. Fakat eğer aile yalın bir kelime olarak kabul edilirse, yani sadece dilsel bir inşa ise, o zaman birisi kişiler için ailenin ne anlama geldiğini analiz edebilir.

Illich ve Sanders (2015), dilin toplumsal inşayı gerçekleştirirken yazıdan daha önemli olduğunu göstermek için Platon'dan örnek vermişlerdir. Her ikisi de Platon'un, Antik Yunan'ın ilk yazarı olmasa da ilk tedirgin yazarı olduğu konusunda hemfikirdirler. Yazıdan bağımsız dil ve dolayısıyla düşüncenin üstünlüğü bilinciyle yazan ilk adam olduğunu belirtmektedirler. Onlara göre Platon, alfabenin öğrencileri üzerindeki etkisinden dolayı acı duymaktaydı. Sessiz ve pasif metinlere bağlı olmak öğrencilerinin hafıza nehrini daraltıp sığlaştırıyordu. Daha önce bu rahatsızlık Aechylus'un zincire vurulmuş Prometheus'unda yansıtılmıştı: Zeus, insanlığa alfabeyi getirdiği için Prometheus'u cezalandırdı. Zeus, yazı gibi hapsolmayıp sudaki kabarcıklar gibi aksınlar diye kızlarının Mnemosyne² kaynağında dünyaya gelmesini istemişti (Illich ve Sanders, 2015, 45).

---

2 Yunan Mitolojisi'nde hafızanın tecessümü olan Titan, tanrıça, Gaia ve Uranüs'ün kızı. Yakışıklı bir çoban kılığına girmiş Zeus'la dokuz gece beraber olduktan sonra, ilham perileri olarak bilinen, dokuz kızları olmuştur: Calliope - Epik Şiir, Clio - Tarih, Erato - Aşk Şiiri, Euterpe - Müzik, Melpomene - Tragedya, Polyhymnia - İlahi, Terpsikhore - Dans, Thalia - Komedi, Urania - Astronomi (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Mnemosyne>, 03.12.2016).

Illich ve Sanders'e göre kelimesiz konuşmada anlam, kelimesi kelimesine yeniden üretilemez. Yazı, ne dilin sınırıyla ne de çeviride tek dille bağımlılıkla ilgili sorunu çözmüştür (Illich ve Sanders, 2015, 71). Örneğin Cavalılar diğer toplumlarla kıyaslandığında farklı düşünmektedirler. Onlar, "senin dilini bilmiyorum" demek yerine, hâlâ "seni anlamıyorum" demektedirler. Karşılarındaki insanın sözle, jestle ya da özetle ne söylediğini anlamakla ilgilenmekte; ifadelerinin çevirisini istememektedirler (Illich ve Sanders, 2015, 72). Tıpkı söz gibi sessizlik de alfabenin eseridir. İki sözcük arasındaki duraksama, metni sessizce düşünme, tefekkürün sessizliği; bunların hepsi bir çeşit alfabetik sessizliktir (Illich ve Sanders, 2015, 139).

Dolayısıyla dil, yalın bir iletişim aracı değildir. Dil, karşılıklı etkileşim ve iletişim yoluyla toplumsal birlikteliğimizi meydana getiren ve en önemlisi de toplumsal mutabakatımız olan anlamı inşa eden en önemli vasıta. Öyleyse toplumsal inşada meydana getirilen anlamın nasıl da ortak bir lisan birlikteliği yarattığına bakmak gerekmektedir.

2.3.4. Toplumsal İnşa Kuramı ve Anlam

Denzin (2000), Coffey (1999) ve Steedman (1991), anlamın boşlukta karşılıklı iletişim içerisinde bulunanlar arasında inşa edildiğini ifade etmektedirler. Bu esnada araştırmacı gözlem yaparken araştırma nesnelерinin, kendi zihin haritalarında ve sosyal gerçekliklerin inşasında araştırmacıyı da bir yere oturtmaları gerekmektedir. Mead'e göre biz kendi benliğimizi diğerlerinin bizi nasıl gördüğü ekseninde inşa ederiz ve böylece diğerlerinin de onay verdiği sosyal olarak kabul edilebilir davranışları öğreniriz (Mead, 1988).

Gergen'e ve Goffman'a göre anlam, iletişime geçenler tarafından inşa edilir. Anlam, katılımcıların karşılaştıkları bireyler ile şekillendirilir (Gergen, 1997; Goffman, 1959). Yetişkinlerin, gençlerin veya çocukların kendi ortamlarında farklı özel ortak ağzlar (jargonlar) geliştirmeleri, bazı durumlarda birbirlerinin kullandıkları kelimeleri anlamamaları birbirlerinin inşa ettikleri yapı süreçlerine müdahil olmamalarından kaynaklanır.

Gubrium da aynı konuya dikkat çekmiş ve kurumsal ilişkilerin yapısının yerel bağları inşa etmek için ilave kaynaklar sağladığını ifade etmiştir. Bu nedenle anlam inşa süreci kurumsal bir ilişirme ve ilişkilendirme süreci olarak düşünülmelidir (Gubrium, 1987, 121). Kurumsal yapıya ilişirilemeyen hiçbir sözcük, bireyin anlam dağarcığında kendisine bir yer bulamaz.

Baxter ve Babbie, anlamın örüntülerini doğru olarak yorumlayabilmek için ifadenin sembolik (simgesel) kodlarına da odaklanmak gerektiğini belirtmektedirler (Baxter ve Babbie, 2004, 71). Bu simgeler işaret, yazı, resim, ifade gibi pek çok farklı kategoride tezahür edebilir.

Son dönemde failler hakkında yapılan analizler, aile ilişkilerinin farklılaşmasında ve akışkanlığında insan faillerinin rolüne ve sürecin yapı üzerindeki önemine de dikkat çekmektedir. Finch'e göre ilişkinin nasıl deneyimlendiği ve yaşandığı aile bireylerinin yapısal olarak birbirine bağlılığından daha büyük önem taşımaktadır (Finch, 2006).

Morgan'a göre, aile gündelik hayat pratikleri içerisinde anlamını bulan ve gün be gün icra edilen eylemler ile aile olarak yapılan (doing family) bir kavramdır (1996). Aileler gösterildiği kadar yapılmaktadır (Finch, 2006, 2007). Aile, kendi döngüsü içerisinde bireylerin ortak katkıları ile adeta ilmik ilmik dokunan bir halı gibi meydana gelmektedir. Burada ilmikler teknik olarak aynı tarzda atılsa da kullanılan renklerin farklılığı birbirinden bağımsız son ürünler ortaya çıkarmaktadır.

Yerel kültürlerin, mecazların, teşbihlerin, hikâyelerin, çıkarların, dinleyicilerin ve diğer faktörlerin ailesel bağların oluşumunu nasıl etkilediğini keşfetmeye yapılacak bir yolculuk ailede anlamın nasıl inşa edildiğine dair önemli ipuçları verecektir.

Örneğin Rosenblatt (1994) aile ile ilgili mecazları irdelemiş ve buradan hareketle bir takım çıkarımlarda bulunmuştur. Örneğin ailenin nehir olarak düşünülmesi akrabalık ilişkilerinin zaman içerisinde ileriye ve geriye doğru uzamasının, sürekli değişmesinin ve doğası ve varoluşu gereği herhangi bir bireye bağlı olmadığına dair bir göstergesi olarak

değerlendirilmiştir. Ailenin bir ev olarak düşünülmesi onu bireyleri dışarıdan gelecek tehditler karşı koruyan, bireylerin kendilerini ve beklentilerini belirli bir yerde toplayan bir durum olarak düşünölmüştür. Ona göre seçilen mecazlar dikkate alınan aile ilişkilerini neyin şekillendirdiğini ve anlamlandırdığını öğrenmek için oldukça önemli bir araçtır.

Langellier ve Peterson'a göre de anlam sadece dilsel ifadelerin içerisinde bulunmaz (Langellier ve Peterson, 2004, 29). Sözbilim ve icra (yani konuşma) anlamı ifşa etmenin önemli bir elemanıdır. Bazen ufacak bir kaş, göz işareti, elle veya parmakla gösterilen bir şekil onu anlamlandıranlar için büyük tümceler haline dönüşebilir.

Örneğin Noble'nin 2004 yılında Amerika'da yapmış olduğu araştırmaya göre, Amerikan orta sınıf aileler için fotoğraflar sosyal ortaklaşa girişimler için önemli bir sanat eserleridir. Ailenin tarihi büyük ölçüde fotoğraflar ve bunların taşıdığı hatıralar ile inşa edilir (Noble, 2004, 241). Fotoğraflar, içlerinde büyük ve deruni anlamlar saklamaktadır. Fotoğrafın mekânı, fotoğraf çektiren bireyler, bireylerin jest ve mimikleri, ellerinde tuttukları nesnelere gibi pek çok faktör bu anlamın inşasına olumlu veya olumsuz katkıda bulunabilir.

Pek çok araştırmacıya göre evin içindeki nesnelere, bu nesnelere ev içinde buldukları yerlerin de anlamı vardır ve bu anlamlar ev hayatının ayrılmaz ve büyük önem arz eden parçalarıdır (Csikszentmihalyi ve Rochberg-Halton, 1981; Halle, 1993; Shove ve diğerleri, 2007). Öyle ise ailenin inşasında paylaşılan nesnelere de bir rolü olduğu gerçeğini kabul etmek gerekmektedir.

Anlam, bazen iki bazen ise çok sayıda birey arasında vuku bulabilir. Dolayısıyla anlam sayıca fazla birey arasında teşekkül ettiğinde genellenebilir bir biçime bürünmektedir. Toplumsal inşa esnada anlama iştirak eden mecazlar, sunumlar, görünömler, hikâyeler, cümleler ve olaylar hep birlikte yeni bir tanımın ortaya çıkmasına vesile olmaktadır ki bu kavram söylem olarak ifade edilmektedir.

2.3.5. Toplumsal İnşa Kuramı ve Söylem

Foucault'a göre söylem, konuşulan nesnelere meydana getiren pratiklerdir (Foucault, 1972, 49). Bundan dolayı söylem denildiğinde akla sadece kelimeler değil anlamlar, mecazlar, sunumlar, görünümler, hikâyeler, cümleler ve olayların herhangi bir çeşidini ifade etmekte kullanılan her şey gelmelidir. Burada söylemi oluşturan her şey onun anlamında farklılık yaratmaktadır. Bunu bir örnekle açıklayacak olursak yaban domuzu avcılığı birinci söyleme göre bir canlının öldürülmesi olarak gayri ahlaki bir davranış olsa bile, tarla ve ürünlere verdiği zarar söz konusu olduğunda ve artan nüfusu ile insanlara tehdit oluşturduğu göz önüne alındığında insanın doğada var olabilmesi için oldukça gerekli bir uygulamadır. İkinci bir söyleme göre ise doğada bulunan her bir canlının en az insanoğlu kadar yaşama hakkı olduğu varsayıldığında ise katliam ve cinayetten başka bir şeyi ifade etmez. Her iki yaklaşım ile ilgili gazete haberlerini, fotoğrafları, konuşmaları, demeçleri düşündüğümüzde bunların insanı farklı eylemlerde bulunmaya doğru ittiğini görürüz. Buna siz de yaban domuzu avlamanın bir spor olduğu söylemini ilave edip buna göre yeni bir şekillendirme ve inşa gerçekleştirebilirsiniz. Doğal olarak bu söylemin doğuracağı eylem daha farklı bir yola kanalize edici olacaktır. Sonuç olarak her bir söylem gerçekliği farklı bir ekseninde inşa edecektir (Burr, 2003, 79-92).

Aile uzun zamandır "özel" olması nedeniyle değer verilen bir kurum olmuştur. Batı toplumlarındaki aile çalışmalarında aile, ayrı, belirli ve popüler kültürde ortaya çıkmış diğer sosyal kurumlardan korunmuş bir gündelik söylem olarak tasarlanmıştır (Demos, 1979; Gubrium ve Holstein, 1987; Skolnick, 1979).

Daha önce de ailenin ben merkezli inşası bölümünde değinildiği gibi, düşünce ve davranış insan kimliğinin iki ayrılmaz parçasıdır. Söylemin bizi yönlendirdiğini ifade ederek bunların içsel karakteristiğini ve önemini hiçe saymış olmayız. Tam aksine duygu ve düşüncelerin sadece karşılıklı etkileşim ve iletişim yoluyla anlam kazandığını belirttiğimiz için bu etkileşim esnasında söylemin insanın yaşadığı özel ve biricik deneyimlemeye vurgu yaptığını göstermiş oluruz.

Her ne kadar inşa edilen söylemler aynı resim, kelime, sembol ve tanımları kullansa da bunların birbirlerine iliştilme şekli (diğer bir deyişle "mekânsal diziliş" farklılıkları) yaratılan anlamı farklı hale getirmektedir. Dolayısıyla söylem ile eylem arasındaki dairesel ilişki şu şekilde ifade edilebilir: Söylem insanların söylediğı ve yazdığı nesnelere gösterir, bu nesnelere de göründükleri bağlam içerisine bağımlı olarak harekete sevk ederler. Sözüün özü, insanların dünyadaki nesnelere ve özneler ile olan ilişkisi, anlam ve söylem bağımlı olmaktan öteye geçemez (Burr, 2003, 88).

Burr (2003) ve Foucault (1972)'in de işaret ettikleri üzere söylem, bilgi ve güç arasında her daim bir ilişki mevcuttur. Söylemin gücü sosyal kontrolü sağlar. Fakat insanlar tam olarak üzerinde sosyal kontrol sağlayan gücün ezici ve hükmedici bir baskısını hissetmezler. Çünkü toplumsal normların dikte ettiği normallik bizi etrafımızda olan tüm olaylara karşı ikircikli bir gözle bakmaya zorlar. Biz dünyayı normal ve anormal ekseninde yer alan iki kutuplu bir düzen içerisinde görürüz. Bu nedenle kendimizi de o gücün içerisinde algılar ve onun disiplin edici ve düşüncelerimizi sınırlayıp biçimlendirici vasfını kendimiz için görünmez kılarız.

Söylemler, balon köpüğü gibi soyut düşünceler de değildir. Aksine nesnelere temsil eden ve iletişim biçimimizi etkileyen yollardır. Derininde hayatımız nasıl yaşadığımızı etkileyen, kurumsal ve sosyal pratiklerdir. Düşüncelerimizin gerisinde işleyen, onlara yön veren, gizli ama bir o kadar da aşikâr olan mekanizmalar bütünüdür (Burr, 2003, 94).

Söylem ile beraber hareket eden güç artık hükmedici güçten disiplin edici güce dönüşmüştür. Bu gücü daha etkili kılan ise insanların bu gücün tahakkümü altına gönüllü olarak, bilerek ve isteyerek girmesidir. Bu nedenle insanlar panoptikon bir hapisanede olduklarını sürekli görmezden gelerek kontrol altında tutulduklarını fark etmezler. Burada güç herhangi bir birey ya da grubun tekelinde değildir fakat herkes bu gücü söylem ile deneyimler (Burr, 2003, 96).

Karl Marx'ın bize hatırlattığı gibi insanlar yaşamlarını tamamen kendi isteklerine göre inşa edemez. Ailenin sosyal olarak inşası sanatkârane tasarlanmış olsada, sosyal bağlar

olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Aile içi düzen temelden veya zeminden itibaren her yorumlayıcı vaka ile inşa edilmez. Yorum, sınırlandırılmış kültürel kategorilere güvenen pratik zorunluluk ile şartlandırılmıştır. Durkheim'in (1961) tabiriyle bunlar deneyime iliştilmiştir. Biz bu yorumlayıcı kaynaklara ve parametrelere yerel kültür diyoruz (Gubrium, 1989).

Bu bakış açısına göre kültür, eylem ve yorumlar için bir dizi reçete ve kural değil; bunun yerine daha az ya da fazla düzenlenmiş, yerelleştirilmiş anlamı tayin etme ve nesnelere cevap verme biçimleri kümesidir. Kültür, söylemin gündelik hayata belirli pratikler ile intikal ettirilmiş nüshasıdır.

Yerel kültür, yorum için gerekli kaynakları ve durumları durağan olarak içerisinde barındırır. Michel Foucault'un (1973) *kurumsal gözetleme* (institutional gaze) fikri gibi, yerel kültür belirli yorumları ve eklemleme için gerekli kelimeleri çağrıştırabilir; fakat inşa edileni ne dikte edebilir ne de karar verebilir.

Aile söylemini bu bakış açısı ile ele aldığımızda yerel kültür aileyi tasarlarken göreceli olarak durağan bir pozisyon alır, yorum için tercüme alışkanlığına bağlı sınırlı sayıda yorumlama durumuna maruz kalır. Örneğin bir aileyi duygusallık ve duyarlılık bağlamında ele alan bir aile terapi programı, aileyi duygular ve paylaşma dili olarak tanımlarken; aileyi otoritenin hiyerarşisi olarak tanımlayan bir başka program aileyi güç ve otorite olarak ele alabilir (Gubrium, 1992, 123-124). Kültürel normlardan bağımsız olan ailelere baktığımızda ise kendilerini içsel olarak ve aile dışındakilere karşı tanımlarken daha fazla söylem bağımlı oldukları görülmektedir (Galvin, 2006, 15).

Aile tanımı toplumsal olarak inşa edilirken öznel doğruluk ve gerçekliklerden hangisinin kabul edileceği konusu ikirciklidir. Her bireyin farklı doğruluk ve gerçekliği neye ve nasıl bakılarak ortak bir noktada buluşturulabilecektir? Bu nedenle söz konusu tartışma ayrı bir başlık altında incelenecektir.

2.3.6. Toplumsal İnşa Kuramı Bağlamında Doğruluk ve Gerçeklik

Toplumsal inşa teorisinde gerçeklik ile doğruluk arasında sorunlu bir ilişki ve farklılık bulunmaktadır. Çünkü bu teoriye göre bireyler farklı gerçeklikler inşa ederler ve bu kadar gerçekliğin arasında hangisinin doğru olacağı ya da bunlardan bir tane mi doğru olduğu konusu muammadır. Bunun yanı sıra bireylerin söylemin etkisi altında olduğunu ifade ettiğimizde ise bu farklı gerçeklikleri nasıl inşa ettikleri, burada devreye neyin girdiği ise ayrı bir tartışma konusudur. Bu konuyu aydınlatmak adına Foucault'un söylem ve ideoloji tasvirine bakmak gerekir. Foucault'a göre her ne kadar söylem ana ekseninde yol gösterici, rehberlik eden bir ilke olsa da sonucun pozitif veya negatif anlamda tezahür etmesine tesir edemez. Yani tahmin edici ve öngörücü değildir; bu yüzden de potansiyel olarak tehlikelidir. Söylem, her ne kadar bağlayıcıymış gibi gözükse de aslında failin de kendi kendine düşünme ve hareket edebilme yetisi olduğunu inkâr etmez (Foucault, 1981).

İdeoloji, ne yaptığımızla değil, ne düşündüğümüzle ilgilidir. İnsanlar bazen farklı düşünür ama görünüşte herkes gibi yapabilir. Althusser (2006)'e göre, ideoloji yaşanmış bir deneyimlemedir. Sosyal ilişkilerimizi sadece ne düşündüğümüz değil, aynı zamanda ne yaptığımız ve ne hissettiğimiz, yani davranış örüntülerimiz şekillendirdiği için ideoloji mevcut varlığını sürdürürken sergilenmeyebilir. İdeolojik araçlar okul, kilise, basın-yayın ve aile gibi farklı kurumlar halinde olabilir. Burada ideolojinin maddi doğası insanlara öğretilir (Althusser, 2006). Örneğin Türk milliyetçiliği ideolojisinin maddi araçları Türk bayrağı, İstiklal Marşı, millî maç, ay yıldızlı forma vb. cisimler olabilir.

Söylem, gerçekliği inşa ediyorsa burada insana edilgen bir rol biçilmiş olduğu düşünülebilir. Halbuki insan duygu, düşünce ve davranışlar bütünüdür. İnsan çoğu zaman aktif olarak düşünme faaliyetinde yer alır. Burada söylemin yaptığı insan düşüncesini sınırlandırmak, daraltmak ve belirli kalıplara sokmaktan ibarettir. Örneğin ondokuzuncu yüzyılda bakteriler ilk keşfedildiğinde hayvanlar alemi kategorisinde değerlendirilmekteydi. Daha sonra ise mikroorganizmalar sınıflandırmasına tabi tutulmuştur. Burada insan zihni ve mevcut güç ilişkileri yeni kavramın sınırlarını

çizmede etkin rol oynamaktadır. Söylem yardımıyla anladığımız gerçeklik, gerçeklik algımızın nasıl olacağına karar vermektedir. Dil ise bu aşamada ortak ve kadim bir lisan olarak kurduğu işaret ve simgeler sistemiyle inşa faaliyetinin çimentosu görevini üslenmektedir. Dışarıda bizden bağımsız bir maddi dünya mevcut olsa da insanlar konuşmaya başlayınca söylemin gerçekliğine giriş yapmakta ve aynı anda da sosyal inşa ile muhatap olmaktadır. Sonuçta maddi nesnelere "masa" veya "kaya" olarak kategorilendirme işlemi de yerel ve kavram bağımlı bir insani amaca hizmet etmektedir (Burr, 2003, 91).

Aynı şekilde kişi aile için sınırları çizerken çevresinden, geleneklerinden, medyadan, normlardan vb. durumlardan etkilenmektedir. Bireyin temasta bulunduğu toplumsal çevre ona farklı örnekler ve etkileşim biçimleri sunmaktadır. Bütün bunların hepsi bir araya gelerek aile söylemini oluşturmaktadır. Kişinin bunlardan ne derece ve hangi oranda etkileneceği ise eğitim, yaş, sosyo-demografik durum ve bilişsel haritasına (schemata) bağlı olmaktadır.

Toplumsal inşacılığın epistemolojik doğasına göre biz dünya hakkında düşünmeye ve konuşmaya başlar başlamaz sunuma başlarız. Çünkü konuşma, dünyanın ne olduğu ve neye benzediğinin yaratılışını ve inşasını da içermektedir (Edwards, 1997'den aktaran, Burr, 2003, 92).

Anlam ve söylem bölümlerinde de ifade edildiği gibi kavramlar, zihinsel kurgulardır. Bu kavramların bireylerin zihinsel haritalarında konumlandırılması için ifade ettiği hususlar bize gündelik hayatın ve pratiklerinin inşası için gerekli bilgi ve deneyimlemeyi sağlar. Müteakip başlık altında bu kavramlar irdelenecektir.

2.3.7. Toplumsal İnşa Kuramı Bağlamında Bilgi, Pratiklik ve Kavramlaştırma

Bilgi sadece dilbilimsel beceri gerektirmez aynı zamanda pratik beceri de gerektirir. Pratik birliktelik bizi daima gerçekliğin doğasına yakın tutar. Bilginin pratikle olan

ilişkisi bütünüyle edilgen ve tefekküre dayalı (düşünümsel) olmaktan çok etkileşimseldir. Örneğin çalışan, gün içerisinde pek çok farklı karakter ve tip ile muhatap olmak zorunda kalan bir kadın ile sadece ev hanımı olan ve vaktinin çoğunu ev işlerinde geçiren ve sınırlı bir arkadaş grubu olan kadının sosyal dünyalarını inşaları farklı olacaktır. Her ikisinin gördüğü ve deneyimlediği dekor, ilişki ve dünya değişiktir ve bu nedenle kavramlaştırmaları da farklı istikametlere doğru ilerleyecektir.

Burr (2003)'ün de belirttiği üzere, kavramlaştırma ikilikler (düal) yoluyla yapılmaktadır. Bütün olgular iyi-kötü, güzel-çirkin gibi zıt kutupları olan bir eksen üzerine algılanır. Burada insan zihninin doğası gereği kendine en kestirme yolu çizerek çalışma anlayışı ve algılama için edindiği bilgileri birbirleriyle alakalı olanları dikkate alarak sınıflandırma mekanizmasını uygulaması da önemli bir etkidir. Mecazlar ve teşbihler kullanılarak olguların zihinde daha iyi ve kalıcı yer edinmesi sağlanır. Kavramlar oluşturulurken her kavram uzamsal ve mekânsal bir boşlukta inşa edilmez. Daha önceden kullanılan ve dil ile ortak kullanım aracı haline getirilmiş simgelerden faydalanılır. Kavramlar sadece maddi ve manevi dünyayı gözlemlemek için geliştirilmez. Aynı zamanda onunla ve onun vasıtasıyla diğer kavramlarla iletişimde bulunmak ve eyleme geçmek için geliştirilir.

Kavrama atfedilen anlam ancak onlara tekabül eden maddi düzenlemeler vasıtasıyla teyit edilebilir. Kavramlar sabit değildir, yenilenebilir. Atfedilen anlam değişebilir veya gelişebilir. Kavramlar, örneğin ekonomideki "görünmez el" gibi, içerisinde mecazlar barındırır (Burr, 2003, 95).

Gubrium ve Holstein'in (1990, 155) yaklaşımındaki anahtar etken, ailenin bir düşünce kadar bir nesne veya şey olduğunun da idrak edilmesidir. Bu ikircikliğin altında dikkate alınacak diğer düşünce ise düşünceleri ve nesnelere birleştiren şeyin pratik olduğunun bilinmesidir.

Aile literatürü tarandığında aile sosyolojisinin sosyal bilimlerdeki pozitivizmin etkisi altında kaldığı açık bir şekilde görülecektir. Bu bağlamda da "dışarı"da mevcut olan objektif gerçekliğin peşinde olan ve bu durumu analiz etmeye, tanımlamaya ve

yakalamaya çalışan bir grup araştırmacının varlığı dikkat çekecektir. Yine benzer şekilde evrensel gerekçe peşinde koşan modern paradigmanın aksine farklılıklar, düzensizlikler ve parçalanma üzerine kurulu post-modern aile yaklaşımı aileye yeni bir bakış açısı getirmektedir. Örneğin bu paradigma ile çalışan DeVault (1991), ailede yemek pişirme rolü üzerine odaklanarak bir takım değerlendirmelerde bulunmuştur. Pek çok sosyolog bu başlığa gündelik hayatın basit bir pratiği mantığından hareketle ilginç bir araştırma başlığı olarak bakmayacaktır. Fakat DeVault, sofranın etrafındaki etkileşimin çocuklar ve anne-baba arasındaki cinsiyet rolleri ve yaşla alakalı davranışları nasıl kuvvetlendirdiğini göstermeye muktedir olmuştur. Bu bağlamda gündelik hayat pratiklerine intikal etmiş olan kavramlar, ailenin inşası irdelenecekse özenle gözden geçirilmelidir. Buradan elde edilecek her türlü bilgi kısıntısı, yolları aydınlatan bir kandil misali araştırmacıya yardımcı olacaktır.

Kamusaldan özele doğru ilerledikçe ailenin toplumsal inşasında failin durumu daha belirgin hale gelmektedir. Birey, dil ve konuşma ile etkileşime geçmekte, toplumsal mutabakat olarak nitelendirilebilecek anlamı ve onun üst yapısı olan söylemi idrak etmekte, gündelik hayat deneyim ve pratikleri ile kavramlaştırdığı olguları eyleme dönüştürmektedir. Artık bireyin kendi öznel aile ideolojisini inşa etmesinin zamanı gelmiştir.

2.3.8. Aile İdeolojisi

Aile ideolojisi, bireyselciliğin gelişmesine paralel olarak gelişme göstermiştir. Aile ideolojisi, kendimizi eşsiz ve farklı şekilde gördüğümüz yolu destekler. Bizzat deneyimleyerek tecrübe ettiğimiz gerçekliğin ve ideolojinin toplumsal olarak inşa süreci, kaçınmayacağımız veya inkâr edemeyeceğimiz bir şekilde diğer insanlarla olan ilişkilerimizi de yapılandırmaktadır.

Daha önce Burr (2003)'ün de ifade ettiği gibi, aile yaşantılarının eleştirel analizi kaçınılmaz bir şekilde kendimiz hakkındaki inanışlarımızı sınamak (genellikle bu gerçeklik olarak adlandırılır), diğerleri hakkındaki inançlarımızı görmek (genellikle

buna ideoloji denilir), toplumdaki mevkimize bakmak (işgal ettiğimiz yer anlamında) ve toplumun kendi yapısını anlamak (sosyal yapı) için yapılmaktadır.

Aile yaşantısı içerisinde gerçekliğin sosyal olarak inşası bize, insanları, gücü, eşitsizliği, sevgiyi ve zorunlulukları gerçek olarak sunar. Anne ve babamızla, kardeşlerimizle, eşimizle, çocuklarımızla ve akrabalarımızla en temel ilişkilerimizi inşa ederken, aile yaşantısı kişisel ilişkilerimizi geliştirme bağlamında bize gerekli altyapıyı sağlar. Aile ideolojisi insan ilişkilerini öncelikle yaş ve cinsiyet, daha geniş boyut olarak da güç, otorite, itaat ve saygı olarak yapılandırılmamızı sağlar (Bernardes, 1985).

Barret (1980), aile ideolojisinin soyut düşünceler olmadığını bilakis gündelik eylemler ile açıklanabileceğini ifade etmektedir. Daha önceki bölümde de açıkladığımız bilgi, pratikler, gündelik hayat deneyimleri ve kavramların bütünleşmesi aslında aile ideolojisinin bileşenlerini olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile ideolojisi kesinlikle resmî söylem ile karıştırılmamalıdır. Burada aile ideolojisi, ailenin yeniden üretmek inşa ettiği ve sürekli kendini yenileyen ama birbirleriyle etkileşim içinde olan aile kurumlarından dolayı kimi zaman ortak bir seyir defterine dönüşebilen bir süreç olarak algılanmalıdır.

Aile ideolojisi ile ilgili olarak Morgan (1985, 259) şu hususu belirtmektedir:

Mümkün olan pek çok yoldan toplum, biyolojik ile kültürel olan arasındaki ilişkiyi ele alan ve özellikle çocukluktan yetişkinliğe doğru olan atmosferi hesaba katan yöntem üzerine odaklanmalıdır. Bu yöntem hem doğal hem de kaçınılmazdır.

Yine Bernardes'e (1985) göre dört temel nedenden dolayı aileler aslında sözde aile olarak algılanmaktadır. Birincisi, aile ideolojisi gelişmiş toplumlardaki bireyciliği ön plana çıkaran düşünceden kaçınılması için önemli bir rol oynamaktadır. İkincisi, yine aile ideolojisi, insan davranışının doğal bir analizinden kaçınma için gerekli altyapıyı sağlamaktadır. Üçüncüsü, aile ideolojisi modern toplumlardaki farklılık vurgusunun üzerini örtmektedir. Son ve en önemli olarak da aile ideolojisi "aile" yerine "Aile"yi ön plana çıkaran modeli dolayısıyla sözde aileyi desteklemektedir.

Bernardes ve Cheal'e göre inşacılar basit olarak geleneksel bir aile formu olduğunu düşünmezler, fakat ailenin ideolojik olarak nasıl inşa edildiğini görmek için bakarlar (Bernardes, 1985, 1993, 1999; Cheal, 1991). Bu gerekçeyle inşacı bir yaklaşımla yapılacak aile araştırmaları, aile ideolojisinin oluşumu hakkında da fikir sahibi olmamızı sağlayacaktır.

İnşacı bir yaklaşım sergilerken unutulmaması gereken önemli bir nokta da araştırma kurgusunun temeline oturtulan öznenin sabit ve durağan kalmayacağı, onun da zaman ve mekânla birlikte hareket ederek yaşam döngüsünde ilerleyeceğidir. Bu nedenle failin anlam-atıf ilişkileri ve bununla ilintili söylem-ideoloji kavramları zaman düzleminde değişiklik göstereceği için aile ve yaşam süreci konusu ayrı bir başlık altında incelenecektir.

2.3.9. Aile ve Yaşam Süreci

Aile ile ilgili olarak önemli ve üretken bir yaklaşım da bireylerin yaşam süreçlerinin çalışılmasıdır. Bu yaklaşıma göre yaşantımız doğum, evlilik, çocuk sahibi olma, eşin ölmesi gibi kişisel olaylarla şekillenir ve gelişir. Cohen (1987), bu süreci yükleme ve indirme noktaları sabit olmayan bir otobüs yolculuğuna benzetmektedir. Yaşam süreci yaklaşımı, araştırmacıların özellikle kadınların doğum sonrası yeniden istihdam edilmesi ve işgücüne dönme gibi aşamalara dikkat etmesini sağlar. Bernardes'e (1986) göre, birey ne sadece doğar, ne de sadece yaşlanır. Birey yaşam sürecinde bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik, eşlik ve ebeveynlik gibi aşamaları belirli dönemler boyunca işgal eder ve farklı yapılarla hareket eder.

Başka bir bakış açısı da bahse konu yaşam süreçlerinin ve geçitlerinin aileyi toplumun diğer alt sistemlerine bağladığını iddia etmektedir. Bu yaklaşım aileyi, gündelik dilde kullanmış olduğumuz aile tanımına daha uygun bir özne haline getirmektedir. Böylece biz insanların aile ile ilgili düşüncelerini nasıl ifade edebildiklerini, bu aile tanımında kimin (özellikle ebeveynler ve uzak akrabalar açısından) dahil olup olmadığını anlama şansına sahip oluruz (Gubrium ve Holstein, 1990, 176). Burada önemle ifade etmek

gerekir ki, yaşam süreci çok boyutludur ve kişi aynı anda birden fazla geçidi ve rolü işgal ediyor olabilir (hem baba hem de çocuk olma gibi).

İşte bu şekilde hayatın belirli zaman ve mekânlarında yaşam süreçleri ve geçitleri birbirine tesadüf eden insanlar kendilerini aile olarak ifade etmektedirler. Araştırmacılar hangi noktada ve neden bu durumlarda bireylerin kendilerini aile olarak tanımladıkları sorularını sorarak işe başlamalıdır.

Bu yaklaşımın aileyi son derece karmaşık ve çalışılması çok zor bir kavram olarak sunduğu düşünülebilir. Fakat burada tasvir edilmeye çalışılan ideal bir aile tanımı ya da belirli bir örüntü değil; bu geçitlerin biricikliği duygusudur. Pek çoğumuz kendimizi benzer deneyimler ile karşı karşıya buluruz (annelik, babalık gibi), fakat bu deneyimlere çok farklı yollardan ve yönlerden gelir ve çok farklı tepkiler veririz. Örneğin Nunally'e (1988, 13) göre pek çok ailenin bireyleri, hayatlarının değişik noktalarında, hem dâhilî hem de harici strese maruz kalmaktadır. Bu stres kaynakları çevredeki ve ailedeki çeşitli faktörlere bağlı olarak geniş bir yelpazede değişiklik gösterebilir.

Öyleyse modernist kuramın aile teorisinden alınacak ders, onun kurama iliştirilmesi gereken kültürel, dinsel ve kişisel değerleri ihmal ettiğidir. Geleneksel aile tanımı, muhafazakâr, ırkçı, sınıf ayrımcı ve heteroseksüeldir. Aile yaşantısı ile ilgili yeni bir sosyolojik tanımı ve yeni bir form geliştirecek ise anahtar strateji geniş bir bağlamda bu değerleri keşfetmek olmalıdır. Sosyologlar genellikle belirli değerlerin üretimi ve mevkilerinin tespiti ile ilgili rollerini reddetme eğilimindedirler.

Ne değerden bağımsız bir sosyolog, ne de insan değerlerinden tamamen bağımsız bir sosyolojik araştırma mevcut değildir (Shipman, 1981). Sosyolojide her türlü kuramdan bağımsız saf veri yoktur (Jourdian ve Naulin, 2011, 28). Sosyologlar bu nedenle kullandıkları lisanı eleştirel bir analize tabi tutmalı ve kullandıkları kavramlara, ima edebileceği varsayımları aydınlatmak adına, açıklık kazandırmalıdır (Jourdian ve Naulin, 2011, 20).

Sosyolojide araştırılacak her türlü olguyu irdelerken toplumsal hayata dair bütüncül (holistik) anlayışla, yani toplumun kendisini oluşturan bireylerin toplamını aşan bir bütün olduğu ve bu durumun bireyleri kurumlar aracılığıyla (araştırmadaki "aile" olgusu gibi) kısıtladığı ön kabulü ile işe başlamak gerekir.

Bu olguları irdelerken olguların gerisinde yatan toplumsal mekanizmalar hemen görünür halde değildir ve sosyologa burada düşen vazife de onları keşfetmek ve bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektir. Toplumsal aktörler kendilerini neyin kısıtladığı bilincine bir kez vardıklarında bundan kurtulma reçetesini de bulabilirler.

Türkiye’de yapılan aile araştırmalarının da büyük ölçüde modernist paradigmanın sınırlılıklarını ve yanlılıklarını yansıtmakta olduğu söylenebilir. Bu nedenle aileyi modernist algıdan kurtarıp derinlemesine ve değerleri dikkate alacak araştırmalar yapmak gerekmektedir.

Gelecekteki sağlam aile yapıları, kültürümüzün devamı için gereklidir. Eşlerin, ebeveynlerin ve çocukların mutluluğu ve refahı bizim ana gayemiz olmalıdır. Ailenin acılarını azaltmak, neşe ve huzurunu artırmak için bu alanda yapılacak ciddi araştırmalara ihtiyaç vardır.

Aile ideolojisi meydana getirilmesinin doğal bir sonucu olarak bireyler, aile sermayesi ve habitusu oluşturmaktadır. Böylece hem ailenin nesilden nesile aktarılabilecek kurgusal mirası inşa edilmekte hem de aileye öznellik kazandırılmaktadır. Bunlara ilave olarak da ailenin somut ve gözle görülür oluşumunu destekleyen işaretler ve semboller dünyası yaratılmaktadır.

2.3.10. Aile Sermayesi ve Habitusu Oluşturma

Pierre Bourdieu'ya göre habitus, bireylerin sosyalleştikleri süre içerisinde az çok bilinçsiz bir şekilde içselleştirmiş ve benimsemiş olduğu *idrak* (dünyanın nasıl

algılanacağına dair), *değerlendirme* (nasıl değerlendirileceğine dair) ve *eylem* (nasıl davranılacağına dair) şablonlarından meydana gelir (Jourdian ve Naulin, 2011, 42).

Habituslar, herkesin yaşam koşullarına ve izlediği toplumsal yola göre değişiklik gösterir. Aynı sosyo-ekonomik statüye sahip bir grup insanın yaşam koşulları aynıysa, bu kimseler kısmen aynı statüye sahiptirler. Sosyo-ekonomik çevre koşullarında radikal bir değişiklik gerçekleşmediği sürece bireyler, sosyalleşme süreçlerinde edindikleri eğilimleri muhafaza etmeye yatkındırlar (Jourdian ve Naulin, 2011, 43).

Habitusun iki boyutu vardır. Bir yandan "dışsallığın içselleştirilmesi"dir. Diğer yandan ve aynı zamanda habitus, adetleri yaratan "yapılandırıcı yapı" rolü nedeniyle "içselliğin dışsallaştırılması"nı sağlar. Bireylerin belirli bir durumda, üzerinde düşünmelerine gerek kalmadan, toplumsal bağlamın onlardan beklediği davranışı üretmelerini mümkün kılar. Sağduyunun kaynağında, geçmişte bilinçsiz bir şekilde içselleştirmiş olduğu için, belirli bir durumda nasıl davranacağını kafa yormadan bilme melekesi yatar. Pierre Bourdieu, sağduyu kavramını açıklamak için tenisçi örneğine başvurur. Tenisçi, topun düşeceği yeri, bu konu üzerinde düşünmesine gerek kalmadan öngörür. Oyundaki pratiğe dayalı mahareti, her hamlede düşünme gerekliliğinden feragat etmesini sağlar. Dolayısıyla, habitustan gelen sağduyu, eylem esnasında düşünceden tasarruf etmeyi mümkün kılar (Jourdian ve Naulin, 2011, 44-45).

Fail kavramı iki boyutu yani dışsallığın içselleştirilmesini ve içselliğin dışsallaştırılmasını bağdaştırmayı mümkün kılmaktadır: Fail, hem (dışa doğru) eylemde bulunan hem de (içerden, habitusu tarafından) eyleme maruz bırakıldır (Jourdian ve Naulin, 2011, 46).

Alışkanlık (habitude) ile habitus farklı şeylere işaret ederler. Alışkanlık tekrarlı, mekanik, otomatik, üretkenden ziyade daima artırıcı olarak kabul edilir. Habitus ise etkin bir üretme gücüne sahiptir. Habitus, koşulların nesnel mantığını yeniden üretme eğiliminde olan bir üründür, ancak bunu yaparken bu mantığı bir dönüşüme maruz bırakır; bu kendi üretimimizin sosyal şartlarını "yeniden üretmemizi" sağlayan, bir tür dönüştürücü mekanizmadır (Jourdian ve Naulin, 2011, 47).

Yapılan antropolojik ve sosyolojik çalışmalar pek çok kültürde grup kimliği yerleştirmek için değişik yöntem ve stratejilerin uygulamasına konulduğunu göstermektedir. Özne merkezli olarak inşa edilse de aslında dıştan bakıldığında bir grup olarak gözüken ve grup dinamikleri üzerinden yürüten bir aile olgusu algılanır. Bunun en temel nedeni ailenin de kendi kimliğine sahip olmasıdır. Halbuki bu durum yukarıda ifade edildiği üzere sosyal kimlik inşasından başka bir şey değildir. Kişiler kendilerini daha rahat ifade edebildikleri bir sosyal grubun üyesi olurken, tamamen kendi kimliklerinden sıyrılıp grup kimliğini kuşanmazlar. Diğer bir deyişle oluşturulan yeni kimlik onların bu durumu ben ya da özne merkezli inşa etmediklerini göstermez. İnsanlar, kimliği oluştururken de bir takım maddi veya manevi nesne ve olgulardan faydalanmaktadır. Örneğin Leonard ve diğerlerine göre kadınlar yaptıkları el işleri ile kimlik ve ilişkileri inşa edebilirler (Leonard, 1994; Stalp, 2007; Warin ve Dennis, 2005). Berger ve Luckmann'a göre, bir kadın aile albümü yaptığında, ailesine ve özellikle çocuklarına geçmesini arzuladığı ortak bir kimlik ve ahlakî yapıyı inşa etmeye çalışmaktadır (Berger ve Luckmann, 1991, 132-135).

Albüm yapma, fotoğrafları ve diğer anıları hikâyeler ve süslemeler ile bir albüm içerisinde toplama pratiği pek çok gündelik gerçekliği sunar. Araştırmada, bir aile fotoğrafına sahip olmanın bir insanın kültürel sermaye yaratması (diğer bir ifadeyle "ailesel sermaye") anlamında nasıl düşünülebileceğinin ve ailesinde habitus inşa etme teşebbüslerini (ki bu da resmî aile tipi olarak düşünülmesi ile aynı anlamda) nasıl açıklayabileceğinin irdelenmesi amaçlanmıştır.

Nesneler, eylemler ve kişiler dillerin sembollerinden öyle hemen koparılamazlar, o nedenle resimsel işaretler veya semboller de görsel olmanın yanı sıra dil kanalı yoluyla da çalışmaya devam ederler (Goody, 2013, 43). Böylelikle yalın dilin haricinde inşanın somut ve gözle görülür oluşumunu destekleyen işaretler ve semboller dünyası ile tanışılır. Bu aslında inşanın hikâyesinin toplandığı bir masal kitabına benzetilebilir.

Bir birey, bir toplumda baskın olarak görülen bir aile tipine ait aile hikâyesi inşa edip sunduğunda çocuklarına ailelerinin sosyal olarak değerli bir aileden geldiğini anlatmaya çalışmaktadır. Gündelik hayatın karmaşıklığını açıklamanın en iyi yollarından birisi de

anlam yaratan süreçleri ve kişiye özel ve günlük kültürel olayları incelemektir (Stalp, 2007, 21). Birey ve aileler, sınıf düşmemek için mücadele ederler. Bunun için sermayelerin birbirine çevrilebilme özelliğine başvurarak dönüştürme stratejileri oluşturabilirler (Jourdian ve Naulin, 2011, 118).

Fotoğraflar aile sermayesinin birikimini yönlendiren bir aile söylemi yaratır. Pierre Bourdieu, sosyal dünyayı sürekli bir güç mücadele alanı olarak betimlemiştir. Bu mücadelede insanlar çok değişik tipte sermaye ve kaynak kullanmaktadırlar: sosyal, sembolik, ekonomik, kültürel, dilsel, teknik, ve daha birçoğu. Bu sermaye çeşitleri birbirleriyle karşılıklı etkileşim halindedir. Bir kişi bunlardan herhangi birini elde etmek için başka bir tanesini kullanabilir. Sermaye alan içerisinde değerlidir ki, bu alan kaynaklar için mücadelenin sürdüğü yapılaşmış bir bağlamdır. Fakat bazı insanlar bu bağlama bir takım olumsuzluklar (dezavantajlar) ile girebilir. Benzer sosyal konumları işgal eden insanlar benzer habitusları geliştirmeye meyillidirler (Goodsell ve Seiter, 2011).

Aile sermayesi diğer sermaye çeşitlerinden ayrılır. Sosyal sermayeden daha fazladır. Aile sermayesi, aile olarak meşru hale gelen sosyal gruba ait olmayı ve bu aile çeşidiyle daha tutarlı bir şekilde hareket ederek iktidara sahip olmayı içerir. Ekonomik sermayeden de farklıdır. Belirli bir aile tipi mali sermayeye sahip olabilir ya da olmayabilir fakat bu tipin belirli ekonomik avantajları olabilir. Örneğin bir toplumda ataerkil, çekirdek aile tipi makbul ise bu tip ailesi olanların çalıştıkları örgütler içerisinde yükselme ve ekonomik olarak ödüllendirilme şansı daha fazla olabilir. Aile fotoğraflarını iş yerinde gösterme bir insanın aile sermayesini sergileme biçimi olabilir (tabii ki, bunun farklı anlamları da olabilir).

Jourdian ve Naulin (2011)'in de ifade ettikleri üzere eğer birisi meşru olarak kabul edilen bir aile biçimine sahipse ve bu aile biçiminin gerek yaratılışı gerekse idamesi için iktidarını kullanıyorsa sosyal bağlamda bir takım avantajlara sahip olur. Bunun en iyi örneği seçimlerde oradan oraya koşuşturan siyasetçilerdir. Eş ve çocuklarını da bu koşuşturmanın içerisine dahil ederek, sosyal bağlamda güçlü olan aile biçimlerini sergileyerek seçmenlerin takdirini kazanmayı ve siyasi itibar edilebilirlik elde etmeyi

amaçlarlar. Bu şekilde kazanılan ailesel sermaye çocuklara da aktarılmaktadır. Sosyal olarak meşru kabul edilen aileler sadece ailesel sermayeyi çocuklarına aktarma arayışında değildir; aynı zamanda onlara baskın olan bir ailesel biçim ile donanmış bir habitus yaratırlar. Böylelikle de çocuklar sadece meşru kabul edilen aile biçimleri yaratmaya devam etmezler; aynı zamanda bunu tercih ederler ve bu süreci çok doğal olarak kabul ederler. Dolayısıyla ailenin yeniden üretimi mümkün olur.

Buraya kadar dile getirilen hususlar nesiller değişse bile bazı aile biçimlerinin toplumda mevcudiyetini nasıl koruduğuna açıklık getirmektedir. Böylelikle yeni nesiler meşru aile biçimini kabullenmekte, bunu normal olarak kabul etmekte ve buna göre davranmaktadır. Bunu araştırmak için de kullanılabilir bir yol da aile söylemini araştırmaktır.

Aile söylemi teorisinin amacı (Bourdieu, 1996; Downs, 2006) üyeleri için aile sermayesi ve aile habitusu yaratmaktır. Bakılan aile söylemi, ailenin ne olduğuna dair varsayımı temel almışsa ve aile biçimini gerçek olarak tanımlıyorsa sıradan insanlar çok farklı davranışlar sergileyebilirler ve çok farklı çevreler ile karşılaşabilirler. Bunun için aile bireyleri için ailenin somutlaştırılması gerekir. Bunu sağlamak için kimileri fotoğraf albümü yaparken, kimi aile mezarlığı inşa eder, kimi aile tarihini araştırır, kimi ise aile ilişkilerinin devamı için kültürel ürünler biriktirir. Aile ilişkilerinin idamesini daha çok sağlayan kadınlar bu aile işinin çoğunu üstlenirler (Bourdieu, 1996, 22; Di Leonardo, 1998).

Eğer ailenin somutlaştırılması başarılı olursa aile bireyleri aile sermayesi ve habitusunu kazanır. Bunlar en az iki bakımından kaynak oluşturur: Birincisi, eğer aile bireyleri aile söylemini içselleştirirse birbirlerini destekleme konusunda daha istekli davranırlar (Chamberlain, 2006). Eğer duygusal ve psikolojik olarak kendilerini bu aile grubuna ait hissederlerse de aile sermayesi sosyal sermayeye dönüşür. Aile ilişkilerini geliştiremeyenlerin genellikle işlevsel olmayan ailelerden geldiği veya aile sermayesi kaynak eksikliği çektiği görülmektedir. İkinci olarak toplumda daha kabul gören normatif aile biçimlerinden gelenler ise sahip oldukları geçmiş nedeniyle kazançlı çıkmaktadır. Tabii ki burada yoksulluk, cinayet ya da ırksal ayrımcılık gibi aile

sermayesi birikimini olumsuz yönde etkileyen maddi faktörlerin göz ardı edilmemesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Oluşturulan aile söylemi özellikle çocukların aile sermayesi ve habitusu oluşturması ve bunu kabul edip içselleştirmesi için gereklidir. Hiçbir aile ideal tipe uymayacağı için bu söylemin ve hikâyenin inşası kritik önem arz etmektedir.

Aile sermayesinin arızî (ihtiyari) olarak inşa edildiğini anlamak, bu durumun bir eşitsizlikler sisteminin parçası olduğunu idrak etmemizde yardımcı olur. Ailedeki anne veya baba çocuklarının belirli şeylerin ailede yapılacağını düşünmesini ister; bazı şeylerin de ailede olmadığını anlamalarını bekler. Bazı şeyleri aile söyleminden hariç tutarak onların normal aile tanımı ve hayatı dışında olduğunu belirtir. Bazı şeylerin aile söylemi içerisine dahil edilmesi çocukların sağlıklı bir aile ortamında yetişmesi için gösterilen çabadan başka bir şey değildir. Bu ebeveynler açısından bakıldığında aile itibarlarını taşıyabileceği seviyeye kadar avantajları kazanmak ve gündelik hayatlarında akıcı bir şekilde aileyi sürdürebilmek için önemlidir. Bu nedenle de aile bireyleri bu şekilde bir aile biçiminde hareket edebilmek için birer aile ajanı olarak eylemde bulunmaktadır (Burr, 2003, 99).

Aile söylemi kuramına göre seçeneklerden birisi de ailenin inşası için ailenin bireyleri olan aktörler ile hikâyenin yaratılmasında işbirliği içerisine girmektir. Bu şekilde hareket edilerek aile hayatı kişilerin gündelik hayatını normal bir parçası haline getirilir ve bu seçimlerin ailenin büyük anlatısını tehdit etmeyeceği algısı yaratılır. Çünkü böylelikle aile bireyleri bu hikâyenin gerçek birer aktörü haline gelirler. Bu hikâyeyi okuyan aile bireyleri bunun yazılımına gönüllü olarak iştirak ettiklerini, bu bağlamda gelecekte güvenli bir şekilde hareket edebileceklerini görürler (Burr, 2003, 103).

Goodsell ve Seiter (2011)'e göre, aile söyleminin somutlaştırılmasında aile fotoğraf albümü yapmak önemli bir paya sahiptir. Bu albümde çocuklar kendilerini anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek bir aile resmi içerisinde bulmakta; bu grubun aynı çatı altında yaşadığını öğrenmekte; uzak aile bireyelerinin bu resim içerisinde periyodik aralıklarla bulunduğu şahit olmaktadır. Böylelikle toplum tarafından kabul gören

standart aile tipi ile tanışmaktadırlar. Böylelikle ailenin yeniden üretimi sürecini bir sonraki nesle açıklamak için mükemmel bir kılavuz görevi görmekte olan fotoğraf albümü, heteroseksüel evliliği ve biyolojik çocuk üretiminin normatif olarak kabulünü sağlamaktadır. Ailedeki işbölümünü de gayet güzel bir şekilde açıklamakta ve görev dağılımını göstermektedir. Dinsel yaşamın aile içindeki önemine vurgu yapmakta, ritüellerin fotoğrafları ile onları da ailenin değişmez bir bölümü olarak inşa etmektedir. Ayrıca çocuklara ailelerini ileride nasıl inşa edecekleri konusunda reçete yazmaktadır. Onlara aile için tatilin, düğünün, cenazenin önemini açıklarken aynı zamanda daha çok bölümü okul, iş, dinsel faaliyetler gibi ara bölümlere ayırarak gündelik hayat uygulamalarının önemine vurgu yapmaktadır. Bu hikâye, bunların yanında hastalık, yaralanma, hayal kırıklıkları ve belirsizlikler gibi ara bölümlere az da olsa yer vermektedir. Burada güce olan vurgu (yani olumlu yanların olumsuzlara göre daha fazla olması) daha güçlü bir aile yaratma çabası olarak görülmelidir. Böylelikle aile zorlukları ile daha kolay başa çıkabilecektir. Çocukların bu hikâyenin tasarımında birer fail olarak hareket etmesi ise kaçınılmaz olarak elzemdir çünkü onlar da bunun bir parçasıdır. Bütün çocuklar bu birlikteliğin hikâyeler, resimler ve anılar yoluyla bir üyesi olurlar. Bu resim karesindeki isteklilik ve gönüllülük değerinin ve tercih edilenin en naif tanımlamasını yapmaktadır.

Chalfen'in (1987, 98) ifadesiyle, yapılan aile fotoğraf albümü ile iki şeyi sağlanır: Birincisi, sıradan olayların ve gündelik hayatın varlığının burada bulunur. İkincisi ise, bu normalleştirme davranışının kuramsal altyapısı burada inşa edilir. Bu albümde aile sermayesi biriktirilir. Bu sermayeden faydalanarak da çocuklar gelecekte kendi ailelerini oluşturacak habitusları edinirler. Toplumda ideal olarak meşrulaştırılan aile tipine çocuklar bu aşamada tanıklık ederler. Her ne kadar aile albümü gerçek aile hayatı ile bire bir örtüşmese de onunla diyalog halindedir. Burada geçen olaylar ailenin maddi gerçekliğini deşifre eder.

Aile sermayesi toplumsal hayata geçiş için gerekli olan bir bilettir. Burada toplumsal hayatın normatif standartlarına uygun aile biçimi yaratma çabalarını yanlış değerlendirmemek gerekir. Bu yüzden hikâyede bazı şeyleri dâhil bazı şeyler hariç tutulmaya çalışılmaktadır. Amaç güçlü aile yaratmaktan başka bir şey değildir.

Goodsell ve Seiter (2011, 321)'e göre, albüm yerine doğum ve ölüm kayıtlarını tutmak, günlük yazmak gibi alışkanlıklar ile ailenin daha kötü veya zayıf inşa edileceğini söylemek ancak bir varsayımdan ibaret olabilir. Maddi nesnelere, ailenin inşasında kolaylaştırıcı birer etken olarak rol oynayabilir ama tek ve belirleyici değildir. Bu bağlamda inşayı anlamak için bu nesnelere bakmak anlamlı ve kolaylaştırıcı bir süreç olarak algılanmalıdır.

Yine Goodsell ve Seiter (2011, 322)'e göre, albüm, sadece ailenin değil, albümü yapanın gözünden ailesinin nasıl inşa edildiğini de göstermektedir. Böylelikle onun başarılarını, önceliklerini, ilişkilerini ve kimliğini açıklığa kavuşturur. Bu suretle özne merkezli inşa edildiğini düşündüğümüz aile ile ilgili olarak çok daha doyurucu ve açıklayıcı ifadeler ulaşabiliriz.

Hiçbir aile biçimi, diğerine daha göre daha öncelikli ya da daha çok imtiyazı hak ediyor şeklinde düşünülemez. Fakat her aile biçimi içindeki aile sermayesi sadece belirli bir yapıda değerlidir. Aileyi aile yapan değer, olgu, düşünce veya duygu her ne ise yalnızca o aile için bir anlam meydana getirir. Öte yandan aynı değerden beslendiği düşünülen aile yapılarında bazen aynı kavramlar aile bireyleri açısından aynı şeyi ifade etmiyor da olabilir. Aile, kavramsal olarak başta bireyin gözünde inşa edildiği için yalnızca aynı kavramsal haritayı kullananlar için belirli bir koordinatı göstererek bir anlam ifade eder. Bu nedenle bireylerin ve ailelerin toplumsal inşa sürecinde farklı değerlerden etkilenmeleri ve önemsemeleri olağan bir süreç olarak gözükmektedir.

2.4. AİLEYİ İNŞA EDEN DEĞERLER

Alçakgönüllülük ya da başarı, dürüstlük ya da çalışkanlık, sıkı çalışma ya da eğlenme, tutarlılık ya da esneklik ölçütleri gibi, hayatlarımıza yön veren en bildik değerleri, sosyalleşmeye başladığımız çocukluktan itibaren ediniriz (Bauman, 2016, 134). Bu değerler zamanla bilinçaltımıza kazınarak birer çökelti halinde yerlerini almaktadırlar. Bu değerler sayesinde aile bireyleri, bazı davranış kalıplarını zihinlerine yerleştirerek birbirlerini "leb demeden, leblebiyi anlamak" özdeyişine uygun şekilde idrak edebilir. Şimdi bu başlık altında değerler ve değerlerin sınırlarının inşası konuları incelenecektir.

2.4.1. Değerler

Çevresel faktörlerin hayatımızı şekillendirmesi hiç de azımsanmayacak kadar çok olabilmektedir. Hastalık ve engellilik konusu bu duruma dâhildir. Hastalık bedensel bir zayıflık olarak düşünülmekte ve vücudun olumsuz bir işlevi olarak nitelendirilmektedir. Halbuki bunun gerisinde çevresel, psikolojik ve kalıtsal başka etkenlerde yatmaktadır. Örneğin nezle ile soğuk algınlığının belirtileri birbirine çok yakındır. Biz bu hastalığa yakalandığımızda öncelikle kendimizi suçlarız. Bizim gerekli tedbiri almadığımızdan, terli terli su içtiğimizden, soğuk havada yeterli giyinmediğimizden dert yanarız. Sahip olduğumuz değerler gereği bu rahatsızlıkları işe gitmeme mazereti olarak görmeyiz. Fakat değişen değer yargılarıyla nedeniyle bu konuyu üç gün istirahat alarak işe gitmeme bahanesi (aslında bize göre öyle, yapana göre gayet normal bir durum) olarak kullanan gençleri de ayıplarız. Bu bağlamda hastalık biyolojik kriterlerden ziyade sosyal karakteristiğe bürünmüş olur. Bunu yapan da değerlerdir. Değerleri şekillendiren ise toplumsal statü ve güç ilişkileridir.

Brighouse ve Swift (2014), aileyi bir arada tutan başlıca değerleri, ebeveyn-çocuk ilişkisinin etik standartları olarak yorumlamış ve şu başlıklar altında toplamışlardır:

Meşveret (Conferring): Sorunların karşılıklı istişarelerle ve katılımlarla çözümlenebilmesidir,

Eşitlik (Equality): Aile içi kurallara uyma noktasında zaman, para, eğitim kullanımı gibi sorumluluklarda ve meşguliyetlerde, özgürlük ve sorumluluk dağılımında, fırsatların kullanımında herkes eşit muamele görebilmelidir,

Özerklik (Autonomy): Her birey hem kendini aileye ait hissetmeli hem de özgür olduğunu düşünebilmelidir,

Hakkaniyet (Justifying): Hak kullanımında herkesin kendisini adil bir ortamda hissedebileceği dağılım olabilmelidir. Ebeveyninin ve çocukların hakları konusunda sınırlar belirli olmalıdır,

Sevgi, şefkat (Love, affection): Sevginin oluşturduğu sıcak ilişkiler ailenin en kıymetli bağıdır. Şefkati, fedakârlığı ve empatiyi bu duygu besler,

Saygı, izzetinefis (Respect, esteem): Aile bireylerinin birbirlerinin kişilik haklarına özen göstermeyi başarabilmeleri gerekir,

Güven, itimat (Trusting, confidence): Sadakat duygusunun oluşabilmesi için aile bireylerinin birbirinden zarar görmeyeceğine dair emin olmaları gerekir,

Paylaşıcılık (Sharing): Aile bireyleri birbirlerinin lehine bazı haklardan vazgeçebilecek etik anlayışa sahip olmalarıdır,

Dünyevi kazanımlar (Secular upbringings): Ailenin varlık, şöhret, statü, güç gibi kazanımları sayesinde sahip olduğu nesnelere kaybetme korkusu, aile bireylerini birlikte tutan değerlere katkı sağlar,

Dinî-manevi kazanımlar (Religious upbringings): Ailenin hayata, olaylara, ölüme, yaratılışa, ilahi güce, sabırlı olmaya, varoluşa bakışı özellikle kriz zamanlarında bir arada kalmaya anlamlı katkı ve teselli gücü katar (Brighouse ve Swift, 2014'den aktaran Tarhan, 2014, 16-17).

Daha önce de değinildiği gibi toplumsal güç ve statü ilişkilerinden etkilenen değerlerin ailenin toplumsal olarak inşasında hangi özne tarafından hangi miktarda kullanılacağı aktörün, yaşam sürecine, hayat deneyimlerine, gündelik deneyimlerine göre farklılık arz etmektedir. Bir sonraki bölümde, bu değerlerin sınırlarının inşasında öne çıkan etkenler incelenecektir.

2.4.2. Aile Değerlerinin Sınırlarının İnşası

Aile özne merkezli bir ilişkiler alanı ise ve her toplumsal ilişkinin dikkate aldığı bir takım toplumsal normlar, değerler olacağına göre, aileyi aile yapan bu norm ve değerlerin nasıl inşa edildiği, bunun içerisine nelerin dahil edildiği veya edilmediğinin araştırılması gerekmektedir.

Norm ve değerlerin oluşması, aile ile ilgili çevresel ve kuşatıcı bir atmosfer inşa etmektedir. Çevre etkisinin buradaki önemini inkâr etmemekle birlikte Elder ve arkadaşları değişik ülkeler ve zamanlarda yaptıkları çalışmalarda bireyin kendi yaşamını biçimlendirmede etkin olabileceğini de vurgulamaktadırlar (Elder, 1994; Elder ve

Hareven, 1993; Elder ve Johnson, 2002). Elder ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmalarda dikkat çeken diğer bir husus da, aynı yaşam koşullarının ve tarihsel çerçevenin farklı yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzeydeki kişileri farklı biçimde etkilediğini bulmuş olmalarıdır. Öyle ise ailenin özne merkezli olarak inşası sırasında bu etkenlere maruz kalması kaçınılmaz olacaktır.

Buradan hareketle de araştırmanın ele alacağı son ve önemli bir husus ailenin inşa sürecine tesir eden yaş, toplumsal cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyal sınıf ve tabaka gibi sosyo-ekonomik etkenlerin etkilerinin araştırılmasıdır. Bu etkenler doğrudan ailenin inşa sürecinin belirleyicisi olmasalar da dolaylı yollarla sürece müdahil olabilmektedirler. Dolayısıyla verilerin derlenmesi için belirlenecek bireylerin gruplandırmaları açasından yukarıda ifade edilen etkenlerin dikkate alınmalarının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Sosyolojik olgular hiçbir zaman içinde buldukları bağlamdan bağımsız olarak ortaya çıkmaz, bu yüzden bağlam her zaman sosyolojik imgelemin bir parçasıdır. Kültürel bağlam, gözlemlenen davranışlara ve bunların nedensel bağlantılarına, bu davranışların altında yatan dinamikleri ortaya çıkarabilecek değerli anlamlar yükler. Bu sebeple, aynı davranış farklı bağlamlarda, farklı anlamlar ifade edebilir (Kağıtçıbaşı, 2010; 51-52). Bu bakımdan kültürel bağlam gerçekliğin inşasında büyük önem arz etmektedir (Kirkpatrick ve White, 1985; Marsella ve diğ., 1985; Shwedwer ve LeVine, 1984).

Aile ile ilgili kültürel bağlamın oluşmasında anne ve babanın sahip olduğu inanç, değer ve davranışların önemli bir parçayı oluşturduğu yadsınamaz bir gerçektir. Anne ve babanın inanç ve değerleri ile toplumun inanç ve değerleri aynı şeyler gibi gözükse de aslında ikisi arasında ekolojik farklılıklar mevcuttur. Bu tabakalaşmış iki düzey arasındaki farklılıkları ortaya koyan etkenlere baktığımızda ise karşımıza yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, etniklik ve sosyal sınıf değişkenleri çıkmaktadır.

Daha önce de değindiğimiz gibi, bireyin inşa ettiği aile kavramında bu değişkenlerin önemi yapılan çeşitli çalışmalarla bulunmuştur. Avustralya'daki ana baba inançları ve tutumlarındaki etnik farkları inceleyen Cashmore ve Goodnow (1986), bu farklılığın

sosyal sınıftan mı yoksa etnik farklılıktan mı kaynaklandığına baktıklarında yaptıkları faktör analizi neticesinde sosyal sınıf değişkeninin istatistiksel olarak etnik fark değişkenini de açıkladığını tespit etmişlerdir. Yine, Hortaçsu'ya (2015, 99) göre, ailenin evlilikleri ayarlayarak ve gençleri yönlendirerek toplum içinde etnik gruplar arası evlilikleri önlemek gibi bir işlevi bulunmaktadır. Gerek bu bulgular değerlendirildiğinde gerekse araştırmanın zaman sınırlılığı göz önüne alındığında etniklik faktörünün araştırmaya dahil edilmemesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bu araştırma, aktör açısından bakıldığında aile için kültürel bağlamın ve sosyal gerçekliğin inşasında yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve sosyal sınıf değişkenlerinin inşa sürecini nasıl etkilediğini irdeleyecektir.

Özet olarak, toplumun yapısının dikte ettiği kurallar ile kişilerin eylemleri arasında oluşan bir mesafe mevcuttur. Aktörün eylemi, Alain Touraine'nin eylem sosyolojisi bakış açısıyla bu aile tanımını daraltıp genişletecek ve ailenin kendisini yeniden üretmesine katkıda bulunacaktır (Touraine, 1977). Bu araştırmanın amaçlarından biri de söz konusu hususu aydınlatmaktır.

Türkiye'de Cumhuriyet sonrası özelden kamusala taşınan ve “millî aile” olarak inşa edilmeye çalışılan aile günümüzde Giddens'in “mahremiyetin dönüşümü” olarak adlandırdığı süreç neticesinde o kadar fazla kamulaşmış, bayağılaşmış ve Foucault'un ifadesiyle plastikleşmiştir ki, belki de ailenin özne tarafından sosyolojik olarak inşa edildiği ekseninde yapılan çalışmalar, aile konusunda daha doğru değerlendirmeler yapmamıza, daha faydalı politikalar üretmemize yardımcı olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Türkçede yöntem bilimi olarak da tabir edilen metodoloji, epistemoloji ve ontoloji ile birlikte bilimsel bir araştırmanın üç saç ayağından birisidir. Bu araştırmada uygulamalı sosyal bilim felsefeleri olan pozitivizm, inşacılık ve realizmden, öznenin merkeziliğini temel alan inşacılık kullanılmıştır. Bütün insanlar, duyuları vasıtasıyla dış dünyadan zihne gönderilen algıları belirli bir tipoloji içerisine koyan bir takım ortak veri tabanları kullanmaktadır. Dolayısıyla bizim zihnimizde var olan tipolojiler, gerçek dünyaya ait olan örüntülerden ziyade kurgusaldır. Söz konusu kurgulara ait ipuçları ise zihinsel tipolojimiz sayesinde tefrik ettiğimiz örüntüler içerisinde saklıdır. İnsanlar, sürekli olarak niteliksel bir dönüşüm geçirdikleri için sabit örüntülerde yaşamaktan ziyade farklılaşan bir dünya içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu esnada sürekli yeniden üretilen bir dünyayı inşa etmektedirler. İnşa sürecinde failerin yapmış olduğu eylemlerin ürettikleri anlamlar da yeniden üretim sürecine tabi olmakta ve değişmektedir. Aynı zamanda failerin eylemleri yoluyla üretilen anlam, diğer failerin eylem yoluyla ürettikleri anlamlar ile temas etmekte yani paylaşılmakta ve dolayısıyla da değişmektedir. İşte bu paylaşımı sağlayan da kullanılan dildir. Dil, nötr değildir ve onun yapısı ve kapasitesi bilginin iletişimini ve paylaşılanların içeriğini sınırlandırır. Yukarıda kısaca izah edilen felsefeden hareketle araştırmada inşacı bir paradigma kullanılmış olup, bu metodoloji içerisinde kullanılan yöntem, araştırmanın ana ve alt problemleri, araştırmanın ontolojisi, mülakat kümesi ve veri toplama teknikleri ve araştırmacının sürece etkisi müteakip başlıklarda irdelenmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan, "gerçek nedir?" sorusuna cevap arayan ve fenomenoloji olarak adlandırılan olayların varlığını inceleme ve tanımlama yöntemi kullanılmıştır. Gerçeğin özüne ulaşabilmek için nesnel ve öznel

boyutun gerçekten soyutlanmasına çalışılmış; Husserl (2010)'ın ifadesiyle paranteze alınmıştır.

Fenomonolojik bakış açısına göre (Giorgi ve Giorgi, 2003, 27), tek bir gerçeklik yoktur; gerçeklik kişisel algılamalara dayanır ve zamanla değişebilir; neyi bildiğimiz içinde bulunduğumuz durum, çevre ve şartlara göre değişiklik gösterir. Araştırmada bireylerin zaman, yer, yaşanmışlıkları ve geçmişleriyle olan ilişkileri temelinde gelişen deneyimledikleri tecrübelerin derinliklerdeki anlamı sorgulanmaktadır. Fenomonolojik yaklaşımın doğası gereği olgulardaki gerçekliğin tanımlanması amaçlanmış olup genelleştirmelerin yapılmasından uzak durulmuştur.

Toplumla bizim aramızda "çifte etkileşim" vardır. Yani biz toplumu yaratırız, toplumda bizi yaratır (Giddens, 2013, 20). Bu bağlamda dünya, kişilerin topluluklar halinde yaşadığı ve birbirlerini tecrübe ettikleri, birbirleriyle etkileşim ve iletişimde buldukları bir mekândır. Bunun neticesinde de gerçekliğin fitratına bağlı olarak, duygular, düşünceler, algılamalar ve yargılar bireyler arasında geçiş gösterebilmektedir. O nedenle de araştırmada, bireylerin tecrübelerini kendi bakış açılarıyla nasıl anlamlandırdıkları, diğerleriyle paylaşılan ortak anlamların nasıl inşa edildiği araştırılmıştır.

Verilerin toplanması neticesinde yapılan analizlerde katılımcıların kullandıkları benzer veya eş kökenli kavramların kullanım sıklıklarından ziyade önemleri üzerinde durulmuş; aynı kelimenin farklı katılımcılar için aynı anlam ifade edip etmediğine de bakılmıştır. Kimi zaman araştırmacı olarak özgürce davranılmış ve hayal gücü de kullanılarak özellikle katılımcıların aileyi neye benzettiği ve aile fotoğrafı ile verdikleri cevaplara düşünömsel analizler ilave edilmiştir. Her bir katılımcı için temaların yapısal tanımlamaları oluşturulmuş, gruplandırılmış ve analiz edilmiştir.

Dolayısıyla araştırmada faillerin tanımlama, kanaat, yorum ve ilişkilerini merkeze alan bir yaklaşım kullanılmıştır. Bunu yaparken ailenin anlamı ve neye benzetildiği sorularına cevap ararken parça-bütün ilişkisine; aile fotoğrafı, aile üyeliğine girip çıkma, geçmişten bugüne aile görüşleri konuları irdelenirken deneyim-anlam ilişkisine ve

"senin ailen, benim ailem, bizim ailemiz" ile ailenin özü betimlenirken ise yapı-eylem ilişkisine bakılarak karma stratejileri kullanan yöntemsel bir yol izlenmiştir.

3.2. ARAŞTIRMANIN ANA VE ALT PROBLEMLERİ

Önceki iki bölümde de dikkat çekildiği üzere aile araştırmalarında yapılan genel bir hata, ailenin hep bir grup olma özelliğine dikkat çekerek makro düzeyde inceleme yapılmasıdır. Buna karşılık bu araştırmanın temel hareket noktası ailenin grup olarak değil, birey-özne merkezli bir ilişkiler ve etkileşim ağı olma özelliği dikkate alındığında aile bireyleri ve aralarındaki ilişkilerin aile yapısını biçimlendirmekteki rolünün daha iyi anlaşılabilmesi iddiasıdır.

Dikeçligil'e göre, ailenin grup olmayışı, onun toplum yapısı içindeki önemini azaltmamakta; aksine en yakın ve yoğun bir etkileşim ağı olması nedeniyle önemini daha da arttırmaktadır (Dikeçligil, 2014, 34). Yine White ve Klein'e göre aileyi diğer sosyal gruplardan farklı kılan dört boyut bulunmaktadır : Birincisi, aileler çoğu gruptan daha uzun ömürlüdür. İkincisi, diğer sosyal grupların aksine aile kuşaklararası ilişkilere sahiptir. Üçüncüsü, çoğu sosyal grup sadece hısımlığa dayanmasına rağmen aile akrabalık ve hısımlık olmak üzere iki tip sosyal ilişkiyi barındırır. Son olarak da aile, daha geniş bir sosyal organizasyonun (etkileşim örüntüsünün) bir parçasıdır (White ve Klein, 2002'den aktaran White, 2005).

Ailenin grup olarak değil de en küçük ve en temel ilişki ağı olarak analiz edilmesi sosyolojik gerçekliğe daha iyi nüfuz edilmesini sağlayacaktır. Öyle ise araştırmanın ana problemi ailenin birey-özne merkezli olarak nasıl tanımlandığını ve bu tanımın içerisine hangi anlamların atfedildiğini tespit etmektir. Bu ana sorun etrafında araştırmanın cevabını aradığı sorular şunlardır:

1. Bir ilişkiler ağı olarak aile tanımının içerisine özne tarafından kimler alınmakta?

2. Bu ilişkilerin sınırlarını kimler, hangi akrabalık sisteminde ve yaşam alanında kimler ile birlikte, nasıl ve hangi durumlarda çizmekte?
3. Aile bir ilişkiler alanı ise ve her toplumsal ilişkinin dikkate aldığı bir takım toplumsal normlar, değerler olacağına göre; aileyi aile yapan bu norm ve değerler nasıl inşa edilmekte, bunun içerisine özneler neleri dahil etmekte?
4. Bu inşa süreci nasıl ve hangi mekanizma üzerinden inşa olmakta?
5. Önceki deneyim ve ilişkiler bunun sınırlarını nasıl tayin etmekte?
6. Bunun için aktörlerin bilişsel (cognitive) zihin haritaları nerelerde dolaşmakta?
7. Zaman ve yaşam döngüsü içerisinde bu bilişsel haritalarda hangi değişiklikler meydana gelmekte?
8. Akrabalık sisteminde anne, baba, kardeş gibi spesifik ve biyolojik unsurlar var olmakla birlikte, kişinin aile algısı içerisine zamansal ve mekânsal uzlamda bunların hangileri dahil edilmekte?
9. Fiili durumda akrabalık sisteminde böyle bir durumun mevcut olması bireyin aile ile ilgili bilişsel haritasına bu kişiyi yerleştirmesi için yeterli mi? Bunun işaretleri ve emareleri neler?
10. Bu bireylerin yaşama deneyimlerine nasıl eklemleşmekte?
11. İleri yaşta olan anne ve babalar hâlâ aile ile ilgili zihin haritasında bir yer işgal etmekte mi? Yoksa mekânsal ayrılık onları bu haritadan silmekte mi?
12. Bireylerin toplumsal normlara atıfla edindikleri ve ailenin ne olduğuna dair ideal tip tanımlamaları var mı? Bu tanım bireylerin fiili gerçekliği ile ne derecede örtüşmekte? Fiiliyatta böyle bir ilişki bağlantısının olmaması bizi nasıl etkiler (örneğin kişinin amcası yok, kardeşi yok gibi)?
13. Düğünde, bayramdaki aile ile bir mülkün taksimindeki aile; cenazedeki aile ile normal zamandaki aile tanımlamaları arasındaki farklar neler?
14. “Senin ailen” ne anlama gelmekte? “Benim ailem” ne anlama gelmekte? “Bizim ailemiz” ne anlama gelmekte?
15. Aile tanımını içeren kavram ile maddi nesnelere veya semboller arasında bağlantı kurulmakta mı?

16. Aile tanımının inşa sürecine tesir eden yaş, toplumsal cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyal sınıf ve tabaka gibi sosyo-demografik etkenler, inşa sürecini yeniden kurgulayan unsurlar olarak hangi mekanizmaları üretmekte?

Araştırma, kurucu anlam ve ilişkilere odaklandığı için bunların karşıtı olan anlamlar zımnî olarak aileyi aile olmaktan çıkararak hususlara işaret ediyor olabilirler. Fakat daha önce giriş bölümünde de ifade edildiği ve araştırmanın sorularından da anlaşılacağı üzere bu konu inceleme dışı bırakılmıştır.

3.3. ARAŞTIRMANIN ONTOLOJİSİ (VARLIK BİLİMİ)

Araştırma yöntemleri varlıkbilimsel kabulleri dâhilinde ele alındığında modern öncesi yaklaşımın öngördüğü "nesnel gerçeklik", modern yaklaşımın öngördüğü "sosyal gerçeklik" ve postmodern yaklaşımın öngördüğü "bireysel gerçeklik" olmak üzere üç farklı araştırma evreni karşımıza çıkmaktadır (Baş ve Akturan, 2013, 16).

Bu araştırmada temel olarak insan grupları tarafından paylaşılan anlamların, dil ile inşa edilen bir gerçeklik yarattığı anlayışını benimseyen "sosyal gerçeklik" yaklaşımı ile "bireysel gerçeklik" yaklaşımı birlikte kullanılmıştır. Gerçeklik farklı kültür veya gruplardaki insanlar tarafından sosyal olarak inşa edilmektedir. Gruplar gerçeklikleri hayatlarına bir anlam verebilmek için yaratmışlardır. Dolayısıyla aynı olgu için birden fazla anlam söz konusudur. Sosyal gerçeklik yaklaşımında anlamın, her bir birey için kendine özgü, nev'i şahsına münhasır (sui generis) olmadığı, mutlaka benzeşen ve ortak paydada buluşan bölümleri mevcut olduğu kabul edilmektedir. İnsanların kullandıkları dil ve evreni nasıl oluşturdukları belirli bir zaman aralığı ve sosyal bakış açısı ile ilişkilidir.

Sosyal gerçeklikte, farklı anlamların inşasında ayırt edici ve ana faktör dildir. Dil, kimi zaman farklı meslek gruplarının kullandığı özel bir meslek ortak ağzı (jargon), kimi zaman farklı etnik gruplara üye olmaktan kaynaklanan bir lehçe, ya da kimi zaman farklı eğitim düzeylerine sahip olmaktan kaynaklanan bir kelime dağarcığı bağlamında

öznelde farklı ifade edilen ama özünde aynı duygu ve düşünceleri barındıran kelimeler dizisine dönüşebilir. Örneğin bir doktor ölen bir hastası için teknik olarak "x- oldu" ifadesini kullanabilirken, kaybettiği aile fertleri için bu ifadeyi kullanmaz.

Sosyal gerçeklik yaklaşımına ilave olarak bu araştırmada "bireysel gerçeklik" yaklaşımı da kullanılmıştır. Aslında bu üç gerçeklik birbirinden tamamen bağımsız ve ayrı değildir; bilakis aralarında bir takım etkileşim ve iç içelik bulunmaktadır. Bireysel gerçeklikte araştırma alanı kişisel deneyimler ve gündelik pratiklerdir. Burada öznelere birbirinden farklı yorumları, anlamın inşasına yaptıkları kendine özgü yordamaları söz konusu olmaktadır. Fakat bu gerçekliğin aile gibi küçük sosyal gruplarda dahi bir anlam inşası olmayacağı konusundaki yorumu, araştırma tasarımında reddedilmiştir. Dolayısıyla araştırmada hem "sosyal" hem de "bireysel" gerçeklik arasında kalan ortak bölgede bulunan bir gerçeklik anlayışı kabul edilmektedir. Bu anlayış özet olarak, sosyal grupların bir anlam inşa ettiklerini, bu anlamın inşasında dilin çimento olarak kullanıldığını, bireysel olarak yaşanan gündelik deneyim ve pratiklerin devreye girmesiyle kesişim kümeleri şeklinde tezahür eden bir anlam ortaklığı oluşturulduğunu, ve bunu sonucunda da kati bir şekilde birbirinden bağımsız ferdi gerçeklikler dünyası olamayacağını benimseyen bir anlayış benimsenmiştir.

3.4. MÜLAKAT KÜMESİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Nitel araştırmada veri analizi, analiz için verilerin hazırlanmasını ve düzenlenmesini, sonra verileri kodlamayı ve kodların bir araya getirilmesiyle temalara indirgenmeyi ve son olarak veriyi şekiller, tablolar veya bir tartışma halinde sunmayı içermektedir. Bu nitel araştırma üzerine yazılan birçok kitapta belirtildiği üzere araştırmacıların kullandığı genel bir süreçtir (Creswell, 2015, 180).

Fenomenolojik araştırmalarda bir kişiden (Dukes, 1984) 325 kişiye (Polkinghore, 1989) kadar genişleyen çalışma kümeleri vardır. Dukes (1984) 3 ila 10 kişi ile çalışılmasını önerirken bir fenomenolojik araştırmada Rimen (1986) çalışmayı 10 kişi ile yürütmüştür (Creswell, 2015, 157). Çalışma kümeleri oluşturma ya da örnekleme sürecinde araştırmacının unutmaması gereken nokta örneklem hacminin büyük

olmasının daha fazla bilgi elde etmeyi sağlamadığıdır (Sanders, 1982, 356). Birey sayısının fazla olmasına uğraşılmamalı aksine bireylerden elde edilen bilginin kalitesi üzerine yoğunlaşılmalıdır.

Nitel araştırmalarda araştırmacılar, mekân, olay veya süreç ve katılımcı düzeyinde örneklem seçimi yapabilmektedirler. Nitel araştırmada, iyi bir plan için örneklem seçim stratejilerinden bir veya birkaçı birlikte ele alınabilir. Önemli olan kuramsal çerçeve ile uyumlu olan ve araştırmanın metodolojisine uygun bir tanımlama yapılması gerekliliğidir.

Bu araştırmada Miles ve Huberman'ın (1994, 28) yapmış olduğu örnekleme stratejilerinden "amaçlı tabakalandırma" örnekleme türü kullanılmıştır. Bu türde, kuramsal çerçeve temelinde aralarında farklılık olduğu varsayılan sosyal tabakalar alt gruplar olarak tasavvur edilmiş; böylelikle aralarında yapılacak karşılaştırmalar için daha kolay bir zemin tasarlanmıştır. İlave olarak tesadüfi olmayan bir örnekleme yapılarak yaş ve yerleşim yerine uygun katılımcı seçme amacı güdülmüştür.

Araştırmanın kuramsal çerçevesi bölümünde açıklandığı üzere, ailenin sosyolojik olarak inşasında ayırt edici etkenler olarak düşünülen bireyin hayatına devam ettiği ve kültürel mirasına ortak olduğu ikamet yeri ile yaşın her iki eksene konulduğu 3X3'lük bir örneklem tablosu tasarlanmıştır. Holstein ve Gubrium'un (1999) da belirttiği gibi, anlamı inşa eden grubun ırk, sınıf, yaş, cinsiyet gibi sınırlamalara tabi tutulması yorumlayıcı pratiklerin daha kolay analiz edilmesini sağlayabilir. Birbiri ile çakışan her kutucuk için beş katılımcı ile mülakat yapılması hedeflenmiş (Tablo 1); müteakiben yine Tablo 1'in gerçekleşen sütunlarında gösterilen sayıda katılımcı ile mülakat yapılmış; böylelikle kuram ekseninde tasavvuri olarak ayrılmış grupların anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığına, grupların ortak özellik arz edip etmediğine bakılarak bir takım yordamalarda bulunulmuştur. Burada amaç tesadüfi olarak seçilen örneklem üzerinde bir genelleme yapmaktan ziyade, ortak sosyo-ekonomik düzeye ve kültüre sahip bireylerin aile inşa stratejilerinde meydana gelen kesişim kümelerini saptamaktır.

Tablo 1. Hedeflenen ve Gerçekleşen Örneklem Dağılım Tablosu

Yerleşim Yeri	Yaş Grubu						Toplam	
	Genç (35 ve aşağısı)		Orta (35-50 yaş)		Yaşlı (50 ve üzeri)			
	Hedeflenen	Gerçekleşen	Hedeflenen	Gerçekleşen	Hedeflenen	Gerçekleşen	Hedeflenen	Gerçekleşen
Kırsal ve köy yerleşimli	5	5	5	4	5	6	15	15
Yeni kent yerleşimli	5	5	5	5	5	5	15	15
Kent yerleşimli (en az iki kuşaktır)	5	6	5	5	5	5	15	16
Toplam	15	16	15	14	15	16	45	46

Tablonun dikey ekseninde yerleşim yeri, yatay ekseninde ise yaş bulunmaktadır. Yerleşim yeri olarak köy, yeni kent (kendisi kente göçmüş) ve kent şeklinde belirtilen bir ayırım yapılmıştır. Türkiye'de modern, kapitalist topluma özgü bir sınıf tabakalaşması temayüz etmiş olmakla birlikte köy ve kent ayrımı çok önemli bir statü bölünmesine işaret etmektedir ve kendi içinde kısmi oranda sınıf bölünmelerini de temsil etmektedir. Bu konuda yapılan aile araştırmaları da bu varsayımı destekler nitelikte bulgular sunmakta ve ailenin köy ve kentlerde farklı özellikler sergilediğine işaret etmektedir.³ Örneğin Yasa, 1970 tarihli çalışmasında köy ve kentli aile tiplerinin farklı özellikler sergilediğini vurgulamıştır (Yasa, 1970). Yine Şahinkaya, köylü ve şehirlide aile hayatını birbirinden belirli surette farklı olduğunu vurgulamıştır (Şahinkaya, 1960). Arada yeni kentli olarak adlandırılan aile tipi ise, Türkiye'de Cumhuriyet sonrası köyden kente çeşitli sebeplerle meydana gelen göç dalgaları sonucu oluşmuş; Yasa'nın "gecekondu ailesi" olarak tasavvur ettiği ve "bir ucu kentte bir ucu köyde" diye tanımladığı aileye benzer şekilde; her iki yerleşim yerinin özelliklerinden de belirtiler barındıran amalgam ve girift bir yapıyı betimlemektedir. Burada amaç

³Türkiye İstatistik Kurumunun resmî internet sitesi olan www.tuik.gov.tr portalının 24 Ekim 2016 tarihindeki http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/YMA_2012/metaveri/tanim/index.html adresinden alınan "Türkiye sınırları dahilinde yer alan tüm yerleşim yerlerinden nüfusu 20 001 ve daha fazla olanlar *Kent*, 20 000 ve daha az nüfusa sahip olanlar ise *Kır* yerleşim yerleri olarak kullanılmıştır." ibaresi dikkate alınarak kır-kent ayrımı yapılmıştır.

kesinlikle Rex ve Moore (1967) tarafından geliştirilen yerleşim temelli sınıflar teorisine göre bir gruplandırma yapmak değildir. Bu teoride belirtilen, herkesin konutlaşma hiyerarşisindeki konumuna göre temel güç ve zenginlik kaynaklarına sahip olduğudur. Araştırmada yapılan gruplandırma ise, Batı kaynaklı literatürle tam olarak örtüşmemekle birlikte, mülk ve meslek gruplarında yaşanan değişimler ile desteklenen ve buna bağlı göç politikaları ile yoğrulan Türkiye'de mevcut sınıf değişikliği kavramını temel almıştır.

Genç, orta ve yaşlı ayrımı yapabilmek için 2015 yılı adrese dayalı nüfus sistemi verilerinden faydalanılmıştır.⁴ Söz konusu verilere göre Türkiye genelinde erkeklerde 30.4; kadınlarda 31.6 olarak gerçekleşen yaş ortalaması 31 olarak bulunmuştur. Fakat aritmetik ortalama, normal dağılım gösteren bir nüfus için sağlıklı bir standardizasyon aracıdır. Halbuki Türkiye'nin nüfus piramidini incelediğimizde ise nüfusun yaşlar arasında normal dağılmadığı görülecektir. Bu nedenle genç, orta ve yaşlı olarak belirtilen gruplara eşite yakın sayıda bir nüfusun girebilmesini sağlamak maksadıyla bu tür bir yaş gruplandırması yapılmıştır.

Literatürde sürekli yeni nitel veri formları ortaya çıkarken bütün veri formları dört temel bilgi türü altında gruplandırılabilir: Gözlemler (katılımsız gözlemden katılımcı gözleme), mülakatlar (kapalı uçludan açık uçluya), dokümanlar (özelden resmî belgelere) ve görsel-işitsel materyaller (fotoğraflar, kompakt diskler ve video kayıtlarını içeren materyaller). Son yıllarda günlüğe anlatı hikâye yazımı, elektronik ileti mesajlarının metin olarak kullanımı ve video kayıtlarının ve fotoğraflarının incelenmesi yoluyla gözlem gibi yeni veri formları ortaya çıkmaktadır (Creswell, 2015, 157-159).

Bütün veri toplama kaynakları içerisinde mülakat ve gözlem, beş nitel araştırma yaklaşımı olan anlatı araştırması, fenomenoloji, kuram oluşturma, etnografi ve durum çalışması içerisinde her birinde çalışma yapmak için sıklıkla kullanıldığı için özel dikkati hak etmektedir (Creswell, 2015, 163).

⁴ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21507>, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı:21507, 28 Ocak 2016.

Bu araştırmada da araştırma sorularının en kullanışlı bilgiyle cevaplandırılabilmesi için mülakat yöntemi tercih edilmiştir. Ne türde bir mülakatın pratik ve net olabileceği düşünölmüş; var olan telefonla mülakat, odak grup mülakatı veya yüzyüze mülakat gibi farklı mülakat türleri irdelenmiş ve zaman sınırı olmadığı ayrıca gözlem imkânı da sağladığı için yüzyüze mülakat yapılması kararına varılmıştır.

Yüzyüze mülakatta araştırmacının, konuşmaktan çekinmeyen ve fikirlerini paylaşan bireylere ve bunun mümkün olabileceği bir ortama ihtiyacı vardır (Creswell, 2015, 164). Çünkü çekingen, utangaç birisi veya bireyin özel hayatına dair olduğu değerlendirilen bir araştırma konusu, araştırmacıyı zorlayabilir ve ona beklediğinden daha az bilgi sağlayabilir. Bu araştırma için özellikle aile konu başlığının, ilk duyulduğunda özel hayatın gizliliğine ilişkin olduğunun tahayyül edilmesi, yüzyüze mülakat yapılmasını hem gerekli hem de zorunlu kılmıştır.

Araştırmada uygulanan mülakatın tarafsız olduğu konusuna bir yanılısama olarak bakan ve durumu eleştiren görüşler olabilir. Bu yanılısamayı bertaraf etmek için mülakatın gerçekleştirildiği şartların da analizi yapılmıştır. Katılımcı ile mülakatı yapan arasındaki toplumsal asimetriden kaynaklanan çarpıklıkları gidermek için sorular her bireye aynı şekilde sorulmamış; bireylerin sosyo-ekonomik durumları dikkate alınarak kelimeler özenle seçilmiş ve bireylerin eylemlere yükledikleri anlamı ele alan kavrayışsal bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle nesnelci ve öznelci bakış açıları bir arada kullanılmış yalnız birine dahil olmaktan özenle kaçınılmıştır.

Mülakatlar sese kayıt cihazı yardımı ile kayıt altına alınıp sonra metin haline getirilmiştir. Mülakat esnasında katılımcıların heyecanlarını artırmamak, olgunun ve öznelcin doğasını bozmamak, özellikle ihtiyaç duyulan gündelik pratik ve deneyimlerin son derece doğal bir ortamda edinilebilmesi için gerekli zemini hazırlamak hedeflenmiştir. Bu maksadın tahakkuku için mikrofon veya yaka mikrofonu kullanılmamış, sadece bireylere ses kaydının nasıl ve hangi amaçla kullanılacağı ifade edilerek günlük hayatta sıklıkla kullandığımız ve ortamın doğal ve olağan dengesini bozmayacağını değerlendirdiğimiz cep telefonu (çünkü her türlü yerleşim yerinde ve her türlü sosyal tabakadan insan için cep telefonu günlük hayatın değişmez bir parçası

olmuştur) kayıt cihazı olarak kullanılmıştır. Ayrıca fenomenolojik araştırmada veri toplamada empati ve vücut dili de önemlidir. Araştırmada bireyler değerlendirilirken bu noktaların da üzerinde durulmuş, gözlemler mülakat sonrası not edilerek analiz aşamasında kullanılmıştır.

Tablo 2. Kendileriyle Mülakat Yapılan Bireylerin Cinsiyet, Yaş, Yerleşim Yeri ve Medeni Durumları

S. No.	Takma Adı	Cinsiyeti	Yaşı	Yerleşim Yerine Göre Sınıflaması	Yaşına Göre Sınıflaması	Medeni Durumu
1	Ayhan	Erkek	21	Köylü	Genç	Bekâr
2	Ahmet	Erkek	61	Yeni Kentli	Yaşlı	Evli
3	Aktan	Erkek	28	Köylü	Genç	Evli
4	Armağan	Erkek	25	Köylü	Genç	Bekâr
5	Aygün	Erkek	29	Köylü	Genç	Evli
6	Bahadır	Erkek	49	Kentli	Orta Yaşlı	Evli
7	Caner	Erkek	50	Yeni Kentli	Orta Yaşlı	Evli
8	Davut	Erkek	36	Yeni Kentli	Orta Yaşlı	Bekâr
9	Ekrem	Erkek	31	Kentli	Genç	Nişanlı
10	Ferah	Erkek	34	Kentli	Genç	Evli
11	Galip	Erkek	41	Kentli	Orta Yaşlı	Evli
12	Hakkı	Erkek	54	Kentli	Yaşlı	Evli
13	İlgar	Erkek	57	Yeni Kentli	Yaşlı	Evli
14	İnanç	Erkek	41	Kentli	Orta Yaşlı	Evli
15	İskender	Erkek	69	Yeni Kentli	Yaşlı	Evli
16	Kıvanç	Erkek	62	Köylü	Yaşlı	Evli
17	Levent	Erkek	45	Yeni Kentli	Orta Yaşlı	Dul
18	Melih	Erkek	37	Kentli	Orta Yaşlı	Bekâr
19	Nedim	Erkek	58	Yeni Kentli	Yaşlı	Evli
20	Ogün	Erkek	69	Yeni Kentli	Yaşlı	Evli
21	Ökten	Erkek	49	Köylü	Orta Yaşlı	Evli
22	Poyraz	Erkek	66	Köylü	Yaşlı	Evli
23	Pars	Erkek	39	Köylü	Orta Yaşlı	Evli
24	Rüzgar	Erkek	62	Köylü	Yaşlı	Evli
25	Sancak	Erkek	62	Köylü	Yaşlı	Dul
26	Şahin	Erkek	27	Yeni Kentli	Genç	Bekâr
27	Tayfun	Erkek	57	Kentli	Yaşlı	Evli
28	Ufuk	Erkek	24	Kentli	Genç	Bekâr
29	Ünal	Erkek	47	Köylü	Orta Yaşlı	Evli
30	Verim	Erkek	58	Kentli	Yaşlı	Evli
31	Volkan	Erkek	46	Köylü	Orta Yaşlı	Evli
32	Yalman	Erkek	18	Köylü	Genç	Bekâr
33	Yamaç	Erkek	39	Yeni Kentli	Orta Yaşlı	Evli

34	Zaman	Erkek	63	Kentli	Yaşlı	Evli
35	Açelya	Kadın	34	Yeni Kentli	Genç	Evli
36	Begüm	Kadın	35	Kentli	Orta Yaşlı	Bekâr
37	Canan	Kadın	59	Köylü	Yaşlı	Evli
38	Defne	Kadın	50	Kentli	Yaşlı	Evli
39	Elvan	Kadın	74	Köylü	Yaşlı	Dul
40	Firuze	Kadın	37	Kentli	Genç	Evli
41	Gökben	Kadın	34	Yeni Kentli	Genç	Evli
42	Handan	Kadın	37	Yeni Kentli	Orta Yaşlı	Evli
43	İmge	Kadın	32	Yeni Kentli	Genç	Evli
44	Işıl	Kadın	35	Kentli	Genç	Evli
45	Kardelen	Kadın	34	Kentli	Genç	Evli
46	Lamia	Kadın	32	Yeni Kentli	Genç	Evli

Türkiye'de 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe kalkışması sonrası yaşanan gelişmelerden dolayı kişilerin ontolojik güven duyguları bir hayli zedelenmiş ve korku eşikleri artmıştır. Bundan dolayı söz konusu tarihten sonra yapılan otuz adet mülakatta, katılımcılar özellikle ses kaydı konusunda kaygılı olduklarını belirtmişler ve ses kayıtlarının alınmasını istememişlerdir. Katılımcıları kaygılarını azaltmak ve onları daha rahat ve güvenli bir ortamda dinleyebilmek için ses kaydına bu tarihten sonra yapılan mülakatlarda son verilmiş; katılımcılar ile yapılan görüşmelerde notlar alınmış; görüşme bitiminde de notlar vakit geçirmeksizin yazılı hale getirilerek veri kaybı olmamasına özen gösterilmiştir. Verilerin yazıya geçirilmesi ve kodlanması esnasında kendisiyle mülakat yapılan her bir bireye bir takma isim verilmiş olup özellikleri Tablo 2'de gösterilmiştir. Katılımcılardan en küçük olan on sekiz (18), en büyük olan ise yetmiş dört (74) yaşındadır. Katılımcıların otuz dördü (34) erkek, on ikisi (12) ise kadındır.

Katılımcıların meslekleri, öğrenim durumları, kendilerinin ve hanehalklarının gelirlerine ilişkin bilgiler Tablo 3'de gösterilmiştir. Katılımcılardan kent ve yeni kent yerleşimli olanlar Ankara ve İzmir il merkezlerinden, kırsal ve köy yerleşimli olanlar Ankara ilinin Polatlı ilçesine bağlı Kuşçu Köyü (Mahallesi)'nden, Ankara ilinin Sincan ilçesine bağlı Temelli beldesinin Bacı Köyü'nden ve İzmir ilinin Urla ilçesine bağlı Özbek köyünden seçilmiştir. Bu yerlerin seçilmesinde özel bir maksat güdülmemiş, sadece araştırmacının katılımcılara kolay ulaşma imkânı göz önüne alınmıştır. Katılımcıların amaçlı örnekleme matrisine göre dağılımı Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Kendileriyle Mülakat Yapılan Bireylerin Meslekleri, Öğrenim Durumları, Kendilerinin ve Hanehalklarının Gelirleri

S. No.	Takma Adı	Mesleği	Öğrenim Durumu	Aylık Gelir (Kendi, TL)	Aylık Gelir (Hanehalkı, TL)
1	Ayhan	Öğrenci	Üniversite	0	3000-4000
2	Ahmet	Öğretmen (Emekli)	Üniversite	1700	3700
3	Aktan	Emlakçı	Ortaokul	4000-5000	4000-5000
4	Armağan	Operatör	Lise	2000-3000	2000-3000
5	Aygün	Emlakçı	Lise	3000-4000	3000-4000
6	Bahadır	Memur	Üniversite	3500-4000	3500-4000
7	Caner	Memur	Üniversite	4000	6000
8	Davut	Gıda Mühendisi	Üniversite	2000	3000
9	Ekrem	Yönetici	Üniversite	2500	6500
10	Ferah	Biyoloji Öğretmeni	Yüksek Lisans	4500	4500
11	Galip	Reklamcı	Lise	2500	2500
12	Hakkı	İşçi	İlkokul	4000	4000
13	İlgar	Aşçı ve tatlıcı	İlkokul	3000	4500
14	İnanç	Aşçı	Ortaokul	2000	2000
15	İskender	Matbaacı (Emekli)	İlkokul	1500	1500
16	Kıvanç	Balıkçı	İlkokul	1200	1200
17	Levent	Marangoz, köpek eğitmeni, arzuhalci	Ortaokul (Lise 2 terk)	1400	5000
18	Melih	Bayan kuaförü	Ortaokul	2000	6000-8000
19	Nedim	Devlet Memuru (Emekli)	Üniversite	5000	7000-8000
20	Ogün	Çiftçi (Emekli)	İlkokul	1000-2000	1000-2000
21	Ökten	Çiftçi	İlkokul	3000-4000	3000-4000
22	Poyraz	Çiftçi (Emekli)	İlkokul	1000	1000
23	Pars	Market sahibi	Ortaokul	3000-4000	3000-4000
24	Rüzgar	Çiftçi (Emekli)	İlkokul	1000	1000
25	Sancak	Çiftçi (Emekli)	İlkokul	1000-2000	1000-2000
26	Şahin	Nakliyeci	Lise	8000	15000
27	Tayfun	Öğretmen	Üniversite	3000	6000
28	Ufuk	Memur	Üniversite	2000	3000
29	Ünal	İşçi	İlkokul	3000-4000	3000-4000
30	Verim	Öğretmen	Yüksek Lisans	3000-4000	3000-4000
31	Volkan	Emekli	Lise	2000-3000	2000-3000
32	Yalman	Öğrenci	Lise	0	5000-6000
33	Yamaç	Güvenlik Görevlisi	Lise	1000-2000	2000-3000
34	Zaman	Eczacı (Emekli)	Üniversite	4000-5000	4000-5000
35	Açelya	Öğretmen	Üniversite	2500	8000
36	Begüm	Gıda Mühendisi	Üniversite	2000	5000

37	Canan	Ev hanımı	İlkokul	0	1200
38	Defne	Ev hanımı	Lise	2000	5000
39	Elvan	Ev hanımı	İlkokul	1000-1500	1000-1500
40	Firuze	Öğretmen	Yüksek Lisans	3000	13000
41	Gökben	Öğretmen	Üniversite	3000	5000-6000
42	Handan	Öğretmen	Üniversite	3000	8000
43	İmge	Öğretmen	Yüksek Lisans	3000	7000-8000
44	Işıl	Öğretmen	Üniversite	3000	8000
45	Kardelen	Temizlik İşçisi	İlkokul	1000	2000-2500
46	Lamia	Öğretmen	Üniversite	3000	15000

Tablo 4. Katılımcıların Dağılım Tablosu

Yerleşim Yeri	Yaş Grubu		
	Genç (35 ve aşağısı)	Orta (35-50 yaş)	Yaşlı (50 ve üzeri)
Kırsal ve köy yerleşimli	Ayhan	Ökten	Kıvanç
	Aktan	Pars	Poyraz
	Armağan	Ünal	Rüzgar
	Aygün	Volkan	Sancak
	Yalman		Canan
			Elvan
Yeni kent yerleşimli	Şahin	Caner	Ahmet
	Açelya	Davut	İlgar
	Gökben	Levent	İskender
	İmge	Yamaç	Nedim
	Lamia	Handan	Ogün
Kent Yerleşimli	Ekrem	Bahadır	Hakkı
	Ferah	Galip	Tayfun
	Ufuk	İnanç	Verim
	Firuze	Melih	Zaman
	Işıl	Begüm	Defne

Katılımcılar ile yapılan ve ses kaydı altına alınan mülakatlar, Listen N Write Free programı ile yavaşlatılarak metin haline dönüştürülmüştür. Müteakiben metin haline getirilen tüm belgeler, Maxqda 12 (Release 12.0.3) programı marifetiyle irdelenmiş, tema ve içerik analizine tabi tutulmuştur (Bkz. EK 2). Tema ve içerik analizi yapılırken seçilen başlıklar, kuramsal ve analitik çerçeve bölümü irdelenirken saptanan kavramlar doğrultusunda oluşturulmuştur.

3.5. ARAŞTIRMACININ ARAŞTIRMA SÜRECİNE ETKİSİ

Anderson'a (1987) göre, nitel bir araştırmanın amacı, gündelik hayattaki sosyal eylemleri açıklamak, eğer eylem kavram bağımlı ise sıradan ve her gün olan şeylerin bu araştırmanın içeriği olabileceğini idrak etmektir. Araştırılacak nesne veya olgu gayet doğal, sıradan, rutin bir şeymiş gibi gözükabilir ama bunun gerisinde olağanüstü güzellikte keşfedilmemiş hazineler yatabilir.

Lull'a (1985) göre, ailenin özel ve mahrem olan niteliği ile az sayıda nesneden oluşmuş olması, araştırmacının ortamda bulunması diğer nesnelere nazaran daha şüphe çeker bir duruma getirmektedir. Katılımcılar, araştırmacının özel hayatlarının gizliliğine nüfuz ettiğini düşünüp çekingen tavırlar içerisine girebilirler.

Aile araştırmacıları, katılımcılar ile girdikleri iletişime ve ortama göre kendi ruh hallerini, tavırlarını ve hareketlerini ayarlayabilirler. Genel olarak bu konuda çalışan aile araştırmacıları rollerini “aile arkadaşı” (Vetere ve Gale, 1987); “arkadaş gözlemci” (Palmer, 1986) ve hatta “aile köpeği” (Hochschild, 1989) olarak tanımlamaktadırlar.

Sosyal inşacı kuramlar, araştırmacıların tanıdık olmayan insanlar ile onların nasıl anlaşıldığını ve yorumlandığını içten görmek için yüz yüze, derinlemesine ve uzun dönemli araştırmalar yapmasına izin verir. Burada araştırmacının hem kendi hem de katılımcının rolünü ve değişen rollerini anlaması ve buna göre ilişkiler geliştirecek teşebbüslerde bulunması önem arz etmektedir.

Jordan (2006), birbiriyle ilişki kuran insanların gerçekte olduğu öznenin karakteristiğinin temelinde değil; bundan ziyade iletişim ve karşılıklı eylemde bulunmaktan kaynaklanan birbiri hakkında yarattıkları izlenimlerden yararlandıklarını öne sürmektedir. Bizim kişisel düşüncelerimiz, yani diğer gerçek insanların zihinlerimizdeki karşılıkları, bize tanıdık olmayan insanlar ve yeni olan durumlarda insanlarla sosyal iletişime geçmeye izin verir. Bu bize insanların davranışını tahmin etmede ve diğerlerinden buna benzer olanları da aynı kategori altında değerlendirmede

yardımcı olur. Bu tahminler ya genellikle karşılıklı etkileşim içinde bulunulan insanlar ile paylaşılan ve örneğin etniklik, cinsiyet ve sınıf gibi demografik profilleri içeren deneyimlere bağlıdır ya da örneğin araştırmacı veya katılımcı olarak geçmiş deneyimleri içeren bağlama bağlıdır.

Bu araştırmada daha önceden tanışılmayan insanlarla derinlemesine görüşmeler yapılmış; onların aileye verdikleri anlamı nasıl inşa ettikleri yorumlanmaya çalışılmıştır. Araştırmada da anlamın beraberce inşa edilmesi yönünde kimi zaman mülakat yapılan şahıslara yönlendirici sorular sorulmuş; kimi zaman örnekler verilerek onların sorulan soruları daha iyi idrak etmelerine çalışılmıştır. Böylece araştırmacı, görüşülen şahıslar ile birlikte müşterek ve farklı gündelik deneyimleri dâhilinde, bunun yanı sıra araştırma esnasında karşılıklı etkileşim yoluyla deneyim ve anlamların yeniden inşası sürecine iştirak etmiştir.

Bu araştırmadaki amaçlarımızdan birisi de fenomenolojik olarak analitik bakış açımıza göre ailenin sosyal olarak nasıl inşa edildiğini göstermektir. Buradaki çıkış noktamıza göre aile objektif olarak anlamlı değildir. Çünkü aile ne geçmişte ne de gelecekte belirli bir ideal kavramın asli çerçevesi olarak tanımlanamaz. Alternatif olarak bizim düşüncemiz ailenin, araştırma esnasında dahi inşası devam eden bir süreç olduğunu ve kendini tanımlayan temel karakteristiğini gerçek zaman ve yerden her nasılsa ve her nerede olursa olsun yorumlayıcı pratik yoluyla alabilen bir yapıya sahip bulunduğunu göstermektir.

Bu çalışmada aileye, farklı yapıda aile formları mevcut olsa bile, geleneksel yaklaşımın benimsediği objektif bir tanım getirmekten ziyade yorumlayıcı bir anlayışla yaklaşmıştır. Geleneksel yaklaşımın aile ile hanehalkı arasında meydana getirdiği karışıklık bu durumdan kaynaklanmaktadır. "Aile anlamları nasıl oluşturulur ve herhangi bir sosyal alanda nasıl kullanılır? Bu yerleşik yorumlayıcı süreç sabit gündelik hayata nasıl dönüştürülür?" gibi soruların cevapları aranmıştır.

Owen (1984)'e göre, verilerde tema analizi yaparken 3 kritere bakmak gerekmektedir: Yineleme, tekrar ve kuvvet derecesi. Bu bağlamda yapılan analizlerde sayılan etkenlerin

ışığında incelemelerde bulunulmuş, veriler yorumlanmış ve öznel-nesnel dengesi kurularak bir takım saptamalarda bulunulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AİLENİN TANIMI VE TOPLUMSAL OLARAK İNŞASI

Bu bölümde bireylerin kendi aile tanımlamalarını nasıl yaptıkları, bu tanımdan ne anladıkları, bu tanım içerisinde kimleri dahil ettikleri, bu tanıma somutlaştırma bağlamındaki betimlemeleri, aile üyeliğine girip çıkma durumları, "senin", "benim" ve "bizim" aile kavramlarından ne anladıkları incelenecektir.

Aile, özne merkezli bir olgu olduğundan dolayı bireylerin onu tanımlamaları farklı olacaktır. Ailenin sınırları daralıp genişlerken kimi bireyler bu tanım içerisinde dahil olacak; kimi bireyler ise açıkta kalabilecektir. Şimdi yaşam döngüsü içerisinde farklılaşan bu tanıma bireylerin nasıl baktıkları konusuna değinilecektir.

4.1. AİLE VE AİLE TANIMINA DAHİL EDİLENLER

Her daim olmazsa olmaz, en değerli ve en kıymetli varlığımız olarak nitelendirilen aile önemi ile kıyaslandığında hakkında muhtemelen en az düşündüğümüz toplumsal olgulardan biridir. Yaptığımız mülakatlarda ilk dikkat çeken nokta bu olmuştur. Mülakat sorularının üçüncü bölümünde bireylerin ailenin ne olduğu ve kimlerden oluştuğu sorusuna bütün katılımcılar bir duraklama sonrası cevap vermişlerdir. Mülakat sonrası yapılan kısa istişarelerde de bu durumu açıkça beyan etmişlerdir. Aslında bugüne kadar böyle bir soru ile muhatap olmadıkları için ailenin kimlerden oluştuğunu düşünmediklerini gerekçe olarak gösterebilirler de olayın arka planında kişilerin aynı zamanda aile tanımlamasına farklı bireyleri koydukları için kimi bu tanıma dahil edip kimi hariç tutacaklarını belirleme süreci bulunmaktadır.

Aile, sosyal olarak inşa edilen bir olgudur. Aileyi aile yapan birlikte geçirilen süre, etkileşim, iletişim ve gündelik hayat pratikleridir. Bu bağlamda inşa edilen ailenin zaman ve mekân unsurlarıyla beraber düşünülmesi ve kavramlaştırılması esastır. Katılımcıların aile ve aile tanımlarına dahil edilenleri anlamak amacıyla mülakat

cetvelinin üçüncü bölümündeki birinci ve ikinci sorularına verdikleri cevaplar analiz edilmiştir.

Bazı katılımcılar aile ile hanehalkı kavramlarının içerisine dahil ettikleri kişileri bir tutmakla birlikte, bazı katılımcılarda bu durumun tersi gözlemlenmiştir. Daha önce birinci ve ikinci bölümlerde değinildiği gibi bu iki kavram arasındaki fark net olarak ortaya konmadığı ve kişi bu iki kavramı kendi bilişsel haritasında farklı konumlandırmadığı sürece karmaşa süregelmeye devam edecektir. Bugün aile ilgili yapılan araştırmalarda da temel yanlışlıklarından birisi bu olmaktadır. Kavramlar, Sayer (1992)'in de ifade ettiği gibi, algılama için ampirik verilerin toplanmasına aracılık etmektedir. Bilimde toplanan veriler sosyal dünyada ön-kavramsallaştırılmış (pre-conceptualized) vaziyette olduğu için düşünme işlemine bu kavramlar aracılık veya refakat etmektedirler. Bu durumda yapılacak ilk iş kişilerin "aile" ve "hanehalkı" kavramlarından tam olarak ne anladığını idrak etmek olmalıdır. Bu maksatla gerek kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat cetvelinde soruları tasarlarken gerekse mülakatların devamı esnasında sık sık geri dönüşler yapılarak kişilerin bu kavramlar içerisine hangi bireyleri dahil ettikleri sorulmuş; tasdikleri alınmaya çalışılmış; verilen cevaplar ile daha önceden söylenenler arasında görülen tutarsızlık durumlarında yineleme soruları ile anlam-atıf ilişkileri çözümlenmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların aileden ne anladığı sorusuna verdikleri cevaplar öncelikle yerleşim yeri temelinde analiz edilmiştir. Köy yerleşim yerinde bulunanların cevapları genel anlamda farklılaşmakla birlikte ortak noktalardan hareketle anne, baba ve çocukların bulunduğu, huzur ve mutluluk olan, kan bağı olan insanların bir arada bulunduğu, bir çatı altında yaşanan bir mekânın varlığı tarif edilmektedir.

Aynı evde bulunduğum, yakın kan bağı olan kişiler. (Armağan, köylü, genç)

Anne, baba, eş, çocukların aynı çatı altında bir arada oturması. (Ökten, köylü, orta yaşlı)

Aile kan bağıdır, birlikteliktir. Çoluk, çocuk bir arada sıcak bir yuvadır. (Pars, köylü, orta yaşlı)

Bir çatı altında yaşayan insanlar... (Sancak, köylü, yaşlı)

İnsanın sığındığı, yemek yediği, barındığı yer. (Yalman, köylü, genç)

Aile, iki kişinin bir yuva kurduğu, çoluk çocuğa karıştığı, çocukların yuvalarını kurduğu bir şey. (Elvan, köylü, yaşlı)

Katılımcıların yaş grupları ve medeni durumları ile karşılaştırıldığında ise yaşı genç ve bekâr olanlarda aile algısı daha çok mekânsal bir ögeye dönüşmüşken bu durum yaşlandıkça ve evlendikçe birliktelik ve sıcaklık ile iç içe geçmiş mekândan daha çok soyut bir varlığa doğru evrilmiş gerçekliğe dönüşmektedir.

Yeni kentli olarak tanımladığımız kesimin aile tanımlarına baktığımızda ise genel olarak kan bağının, anne, baba ve çocuklardan oluşan birlikteliğin (ki bu literatürdeki "çekirdek aile" tanımı ile örtüşmekte) devam ettiğini görmekle birlikte bunlara ilave olarak sevgi, saygı, sorumluluk, yardımlaşma ve dayanışma gibi etkenlere de rastlanılmaktadır. Bir önceki yerleşim yerlerinde (yani kırsal kesimlerde) daha sıkı ve yakın ilişkilere alışmış olan insanlar kentin karmaşıklığı, yoğun temposu ve işgücü ile karşılaştıklarında bocalamakta ve sendelemektedirler. Dolayısıyla yeni geldikleri bu ortam onları daha fazla karşılıklı destek ihtiyacına ve sorumluluk altına girmeye maruz bırakmaktadır.

Aile yani birlik, beraberlik, sevgi, saygı, eşitlik, insan olarak görüyorum. (İlgar, yeni kentli, yaşlı)

Aile, çocuklarla eşle birlikte geçen yıllar. Aile onları iyi bir durumda yetiştirmek. Kimseye imrenmeden mutlu bir şekilde yürümek. (İskender, yeni kentli, yaşlı)

Saygı ve sevgiyi anlıyorum. Birlikte bir güven ortamı. (Levent, yeni kentli, orta yaşlı)

Aile insanın akşam eve geldiğinde gördüğü sıcaklık, çocukların kahkahası, mutluluktur. Ailem, eşim ve çocuklarımdır. (Yamaç, yeni kentli, orta yaşlı)

İlk aklıma sorumluluk geliyor. Birlikte yaşamak... Anne, baba ve çocuklardan oluşan sosyal birliktelik. (Açelya, yeni kentli, genç)

Aile denilince onunla ilgili bütün sıfatları düşündüğümde önce anne geliyor aklıma. Çünkü anne, yuvayı kuran, ona mutluluk da veren, huzur da veren de. (Gökben, yeni kentli, genç)

Aile, sevgi, yardımlaşma ve dayanışma grubudur. (Handan, yeni kentli, orta yaşlı)

Aile, deyince aklıma bağ ve sevgi geliyor. Birlik ve bütünlük içerisinde yaşamak geliyor. Anne ve baba da çok önemli tabii. (İmge, yeni kentli, genç)

Öte yandan yaş grupları dikkate alınarak yapılan değerlendirmede ise gençlerin kentlerde karşılaştıkları sosyal ortamların gereği olarak bireyselleşme ile yüz yüze geldiklerini göstermekte, kendi önceliklerini de değerlendirmeye kattıklarına işaret etmektedir.

Aile denince ağabey, aklıma birey geliyor. Yani kendim... (Şahin, yeni kentli, genç)

Ayrıca katılımcıların yaşları arttıkça muhtemelen kırsal kesimde gördükleri geniş ve kalabalık olan ailelere olan özlemleri artmakta, geçmişte deneyimledikleri veyahut kendilerine aktarılan geniş aile biçimini aile olarak tarif etmektedirler.

Eski adamların gözünü seveyim. Ben eskileri ve eskilerin ailelerini arıyorum. Aile sağlık içerisinde, çoluk, çocuk hep bir arada bir geçim gairesi. (Ogün, yeni kentli, yaşlı)

Aile deyince daha geniş bir aile düşünüyorum. Doğduğum ve büyüdüğüme yakın, akrabaların olduğu bir aile aklıma geliyor. (Lamia, yeni kentli, genç)

Aile dedikten sonra karı, koca, çocuklar. Bu çekirdek aile ama büyük aile oldun mu annem babamda vardı mesela. Eski büyük aileler daha iyiydi. (Ahmet, yeni kentli, yaşlı)

Kentli katılımcıların verdikleri cevaplara baktığımızda ise daha çok anne, baba ve çocuklardan oluşan bir aile biçimi ile karşılaşılacaktır. Bireyin medeni durumuyla ilintili olarak da bunu aynı hanede oturmasalar dahi kardeşlerin de ilave olabildiği bir birliktelik olarak gören söylemlere rastlanılmaktadır.

Kimlerden oluştuğunu söyleyeyim. Ben, annem, babam, ağabeyim ve nişanlım. (Ekrem, kentli, genç)

Anne, baba, kardeş, eş... (Ferah, kentli, genç)

Aile denilince yuva kavramı aklıma geliyor. Anne, baba ve çocuklardan oluşan bir grup insan. (Verim, kentli, yaşlı)

Anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileyi anlıyorum. (Begüm, kentli, orta yaşlı)

Aile, eşim ve çocuğumla birlikte yaşadığım yer. Anne ve babamı da dahil ederdim. (Işıl, kentli, genç)

Benim için aile eşim ve çocuklarım. En önemlisi onlar. (Kardelen, kentli, genç)

Yine yeni kentli katılımcılar ile ortak bir nokta olarak kentli katılımcılarda, yaş değişkeni arttıkça geniş aileyi içerisine alan bir tanımlamaya doğru gidildiği görülmektedir.

Aile denilince biz eskiden geniş aileydik. Rahmetli anne ve babam benle yaşıyordu. Biz hep çekirdek aile olmadık. Doğduğumdan beri geniş aileydik. Biz iki yıldır çekirdeğe döndük. (Bahadır, kentli, orta yaşlı)

Aile denilince zamanımızda çekirdek aile anlaşılıyor. Herkesin bir arada olduğu durumu anlıyorum. Biz küçükken dede, babaanne hep bir arada otururduk. (Tayfun, kentli, yaşlı)

Evin içinde anne, baba ve çocuklardan oluşan küçük bir topluluk; evin dışında ise eşlerden her iki tarafında ailelerini içerisine alan büyük bir topluluk. (Defne, kentli, yaşlı)

Buraya kadar aktarılanlar, katılımcıların aileden ne anladıkları sorusuna verdikleri cevaplardan hareketle yapılan bir betimlemedir. Şimdi katılımcıların bir de aile üyesi olarak kimleri saydıklarına ve bu durumun fiili durumla yani katılımcıların aynı evde yaşadıkları kişiler (diğer bir deyişle "hanehalkı") ile örtüşüp örtüşmediğine bakılacaktır.

Aile ve hanehalkı kavramları, Türkiye'de aile yapısını inceleyen sosyologlarca çok uzun zamandır birbirinin yerine kullanılmaktadır. Aile, evlilik, kan bağı ve yasal yollarla birbirine bağlı, karşılıklı hak ve yükümlülüklerle bir arada yaşayan bireyler topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Hanehalkı ise, aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı adreste yaşayan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluktur. Hanehalkı, bir aileden oluşabileceği gibi birden fazla aileden de oluşabilmektedir.⁵

Genel olarak kırsal kesimdeki katılımcıların hanehalkı haricindeki bireyleri de, hatta bazen ölmüş olduğu durumlarda bile, aile tanımı içerisine dahil ettikleri görülmüştür. Aileyi bir akrabalık bağı (ki, bu durumu tarif etmek için kullanılan asıl kavram olarak "kan bağı" ifadesi öne çıkmaktadır) olarak gören anlayış hemen hemen bütün katılımcılarda göze çarpmaktadır.

*Annem, babam, kardeşim, ayrıca hala, amca, dayımı da dahil ederim.
(Ayhan, köylü, genç)*

Şu an benim için yengem ve ağabeyim. Yaşasaydı annem, babam ve olduğunda eş ve çocuklar da sayılırdı. (Armağan, köylü, genç)

Anne, baba, evlat, eş. Önce eş geliyor ama anne, baba da var. Onlar vefat etse de onlar aklımızdan çıkmıyor ki onları tabi sayarız. Kan ve hısımlıktan ötürü. (Kıvanç, köylü, yaşlı)

*Annem, babam, eş ve çocuklar. Atalarımız olduğu, kan bağı olduğu için.
(Pars, köylü, orta yaşlı)*

Kardeşler, hanım, çocuklar, hanımın kardeşleri, hanımın anne ve babası. Kendi anne ve babam vefat ettiği için onları saymıyorum. Bunlar kan bağından ve iletişimden dolayı benim ailemdir. (Ünal, köylü, orta yaşlı)

⁵ TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 21523, 11 Mayıs 2016

Eşim ve kendimi sayarım. Ayrıca çocuklar, annem, babam, biraderi sayarım. Eşimin ailesini saymam. Aramızdaki kan bağından dolayı aile üyesidirler. (Volkan, köylü, orta yaşlı)

Ailemde eş, çocuklar, anne, baba ve akrabalar da geliyor. Kan bağı da var da. Dışarıda ailemden bile daha yakın olan komşularım da var. (Canan, köylü, yaşlı)

Bütün ağabeylerim, beyimin ailesi (kocasını vefat etmiş), büyük kaynım, çocuklar bunların hepsi benim ailem. (Elvan, köylü, yaşlı)

Yeni kentli olarak tarif ettiğimiz kesimde de kırsal kesim ile örtüşen, aynı hanede birlikte oturulmayan anne, baba ve çocukları da içerisine alan, yaşanmışlıkları ve ortak paylaşımları ön plana çıkaran, kan bağı ile desteklenen bir aile tanımı göze çarpmaktadır.

Anne, baba, beni doğurup büyüten bu günlere getiren aile bireyleri. Biyolojik olarak ve bugüne kadar beraber yaşadığımız için. En çok kan bağı olduğu için. (Davut, yeni kentli, orta yaşlı)

Eşim, çocuklarım, damadım, gelinlerim, torunlarım girer. Oğullarımdan çok gelinlerimi severim. Onları çok seveceksin ki onlar da oğullarını mutlu etsin. Damadını daha çok seveceksin ki o da kızını mutlu etsin. O anlamda ailenin içine girerler. Çocuklara bağırabilirsin, onlar zaten gücenmez. Çocukların mutlulukları, torunlarımın iyi yetişmesi için. Ben gelinlerimi ve damadımı önde tutarım. (İskender, yeni kentli, yaşlı)

Kendi ailemi, eşimin ailesini de kendim, eşim ve çocuğuma dahil ederim. Çok ortak paylaşım olması haricinde kan bağı olduğu için... Eşimin ailesini hatta kendime daha yakın görüyorum. Aramızda tam kelimelelere dökemiyorum ama gizli bir bağ var sanki. Belki benim babamın olmamasından kaynaklanıyor olabilir. (Açelya, yeni kentli, genç)

Eşim, çocuğumu görmekteyim. Ama yaşadığımız ortamdan dolayı ebeveynlerimizi de aile üyesi olarak görmekteyim. Buna kan ve hısımlık bağı ile beraber yaşamak neden oluyor. (Handan, yeni kentli, orta yaşlı)

Annem, babam, eşim, çocuğum, kendim, kardeşlerim. Hepsini dahil ederim. Sürekli hem maddi hem de manevi destek olunmaya devam edilmesi bizi aile kılıyor. (Lamia, yeni kentli, genç)

İlave olarak yaş değişkenini dikkate aldığımızda gençlikten orta yaş evresine doğru geçtikçe ve kişinin kendisinin veya kardeşinin medeni durum bekarlıktan evliliğe doğru değiştikçe özellikle kardeşlerin aile tanımının dışarısına doğru itildiği görülmektedir.

Ailem, annem, babam, ağabeyim ve bacım. Ha evli iki ablam var. Onlar kocaya gitti. Artık aileden değil. (Şahin, yeni kentli, genç)

Aklıma gelen eş ve çocuklar. Kan bağından en yakın kişiler, birinci derece yakınlarımız. (Caner, yeni kentli, orta yaşlı)

İfadelerde göze çarpan bir diğer konu da kişilerin anne, babalarını bazı durumlarda bu tanımın sınırlarına dahil edip etmeme ikilemleri yaşarken çocuklar konusunda ise bunun aksine doğru bir yönelme söz konusu olduğudur. Örneğin katılımcılarımızdan Ahmet, aile tanımlaması içerisine sadece eşini ve kendisini dahil etmiştir. Kendisine özellikle çocuklarını bu kavram içerisine dahil edip etmediği defaten sorulmuş; kendisi onların ayrı eve çıkararak artık kendi ailelerini kurduğunu belirtmiştir. Fakat mülakatın ilerleyen aşamalarında " *ayrı eve çıkmak*" aile ile ilişkileri bitiren ya da aile üyeliğine son veren bir durum olarak nitelendirilebilir mi?" diye sordığımız da hayır cevabını vermiştir. Görüldüğü üzere Ahmet'in kavramsal haritasında "aile" ile "hanehalkı" terimleri aslında net olarak oluşmamıştır. Kavramları durumsal yaklaşımla irdelemiş, zaman ve mekâna göre cevap bulmaya çalışmıştır. Yine Ahmet, kendisine uzun bir akraba ve hısım listesini sıralandıktan ve bunlardan hangilerinin aile üyesi olarak kabul edilip edilemeyeceği sorulduktan sonra da torunlarını listeye dahil ederek yukarıdaki tespitimizi doğrulamıştır.

Yeni kentli ile kentli aile üyelerinde ise belirgin bir fark göze çarpmamaktadır. İstisnalar olmakla birlikte anne, baba ve çocuklar başka hanelerde otursa bile birbirlerini aile üyesi olarak kabul etmeye devam etmektedirler. Bu listeye bazı durumlarda kardeşler ve akrabalar da dahil olabilmektedir. Ayrıca kişilerin aileyi inşa edebilmesi için gerekli olan birlikte yaşamak, alışkanlık, beraber paylaşmak noktalarına biraz daha parmak bastığı görülmektedir. Bu durum yeni kentli ve kırsal kesimlerdeki katılımcıların ifadelerinde rastlanmayan bir durum olarak ön plana çıkmaktadır.

Bir kere anne, baba, ağabey ve abla kardeşler olarak ailenin içindedir. Aynı zamanda bütün akrabalar da ailenin içinde. Evet akrabalar buna dâhildir. Kan bağıının burada etkili olduğunu düşünüyorum. Anlaşabilmek de önemli ama bazen anlaşmazlıkların olması da mümkün. (Melih, kentli, orta yaşlı)

Kendi annem ve babam, ablam ve ailesi, kardeşim, amcalarım, dayılarım. Kan bağı var tabi. Ayrıca yakınlık, samimiyet, güvenden dolayı. (Ufuk, kentli, genç)

Eşim, çocuğum ve başım sıkıştığında ablam. Ablam benim dert ortağım ve sırdaşım olduğu için uzakta olsa bile hep ailemin bir parçası olarak kaldı. (Defne, kentli, yaşlı)

Eşim ve çocuklarıma ilave olarak kendi annemi, babamı, kardeşimi ve eşimin babasını sayarım. Eşimin annesi yok. Kardeşi ile de görüşmüyor. (Firuze, kentli, genç)

Kendi annem ve babam, ağabeylerim, ablalarım, kardeşlerim (7 çocuğuz bu arada) ve eşim ve çocuklarımdan oluşuyor. (Kardelen, kentli, genç)

Alışkanlık... Şimdi anne, babam kaza geçirirse ve vefat etse, ben başka birilerinin yanında büyüssem, onlar benim ailem olacaktı. Bence kan bağı ile alakası yok. Onlarla büyüdüm. Varlığı da yokluğu da onlarla yaşadık. Bence en önemli şey beraber yaşamak. Yıllarca birlikte yaşadık sonuçta. (Ekrem, kentli, genç)

Bahadır ile yapılan mülakatta da kendisi eş ve çocuklarının yanı sıra kendi anne ve babasını da aile tanımının içerisine dahil etmiştir. Burada "birlikte yaşamak" önemli bir kıstas olarak ön plana çıkmaktadır. Çünkü kendisine neden anne ve babayı bu tanım içerisine dahil ettiği sorulduğunda rahmetli oluncaya kadar anne ve baba ile birlikte kalındığı yani aynı evin paylaşıldığı cevabı alınmıştır. Bu durumun "aile" ile "hanehalkı" kavramlarının birbirinin yerine konulması mı olduğuna bakıldığında ise böyle olmadığı Bahadır'ın şu sözleri ile anlaşılmaktadır:

... Babam rahmetli olalı on iki yıl, annem rahmetli olalı ise iki yıl oldu. Onlar sürekli bizimle kaldığı için biz hiç çekirdek diye tabir edilen aile olmadık. Hep geniş ve büyük bir aile olarak kaldık. Siz bana bugün aile üyeleriniz olarak kimi sayarsınız diye soruyorsunuz. Ben yine anne, baba, eş ve çocuklarımla sayarım. Çünkü onlarla yıllardır birlikte yaşamışlığımız var.

Onların vefat etmesi bu durum için bir engel teşkil etmiyor... (Bahadır, kentli, orta yaşlı)

Ekrem, aile tanımını içerisinde anne, baba, ağabey ve nişanlısını koymaktadır. Ekrem'in "aile" ve "hanehalkı" terimleri net olarak ayrılmıştır. Henüz aynı evi paylaşmadığı ve sadece evliliğe doğru giden sürecin bir basamağı olan nişanlılık aşamasındaki bireyi aile üyesi olarak görmektedir. Sosyalleşme sürecinde etkileşimde bulunan bireyler ile ortak bir anlam dünyası yaratılmaya başlanmaktadır. Bu aşamada temelde aşk ve sevgi ile başlayan etkileşim, zamanla diğer değer yargılarının inşası için gerekli zemini hazırlamaktadır. Burada Ekrem, sürecin ilk basamaklarında olmasına rağmen "aile" kavramına yani etkileşimde olduğu bireyi dahil etmiştir. Burada fiiliyatta başlamayan "birlikte yaşamak" etkeninin aile için olmazsa olmaz bir durum olmadığı bir kez daha ön plana çıkmaktadır. Bahadır'ın vefat eden anne ve babasını hâlâ ailesinin bir üyesi olarak sayması gibi Ekrem'in aynı evi paylaşmaya başlamadığı nişanlısını aile üyesi olarak görmesi tespitimizi yine doğrulamaktadır.

Bahadır ile kıyaslandığında daha genç yaşta olan Ferah da anne ve babasını eş ve kardeşleriyle birlikte aile üyesi olarak beyan etmiştir. Üstelik Ferah'ın anne ve babası onlarla birlikte aynı evde yaşamamakta, farklı bir hanehalkı olarak kendi evlerinde oturmaktadır. Burada Bahadır, Ekrem ve Ferah arasında üçlü bir karşılaştırma yaparak bir takım yordamlarda bulunmak mümkün gözükmektedir. Bahadır ve Ferah, anne ve babalarını aile üyesi olarak saymak konusunda benzer durumları ifade etmektedir. Bahadır'ın çocukları varken Ferah'ın ise çocuğu bulunmamaktadır. Ekrem'in de çocuğu olmadığı gibi üstelik resmî olarak da evli değildir. Sadece toplumsal normlar bağlamında "başı bağlanmış" olarak kabul edilmektedir. Her üçünün ortak noktası aile üyesi olarak anne ve babalarını sürece dahil etmesidir. Farkı yaratan ise Bahadır'ın kardeşlerini aile üyesi olarak saymamasıdır. Bu farkın nereden kaynaklandığını bulmak için Ekrem ve Ferah'a baktığımızda ise her ikisinin de çocuk sahibi olmadığını görmekteyiz. Her üç bireyin de sosyo-demeografik durumlarında yaş hariç büyük farklılık gözükmemektedir. Bahadır, Ekrem ve Ferah'a nazaran daha ileri yaşta. Öyle ise kardeşlerin aile üyeliğinden düşmesi için iki faktör olabileceği yönünde bir sav geliştirmek mümkün gözükmektedir: İlerleyen yaş ve çocuk sahibi olma. Her iki etkende zaman bağlamında gerçekleşen bir kopuşu ve değişimi ifade etmektedir.

Bireyler yaş ilerledikçe hayat koşullarının zorlaması ile farklı mekânlara kanalize olmakta; "ekmek galesi" olarak adlandırılan bir yaşam mücadelesine girişmektedir. Bu esnada kardeşler ile olan ilişkilerin yinelenme derecesinde ve şiddetinde azalmalar meydana gelmektedir. Diğer yandan evlilik ile başlayan süreç sonunda sahip olunulan çocuk ve çocuklar farklı sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Böylece kardeşler ile yaşanan ilişkilerin yinelenme derecesi ve şiddeti iyice azalmakta; buna ilave olacak farklı şehirlerde, aynı şehrin uzak semtlerinde oturma gibi mekânsal ayrılıklar kopuşu hızlandırmaktadır. Aynı hususun anne ve baba için de geçerli olacağı ve bu yüzden ortaya konan gerekçelerin doğruyu açıklamada yetersiz kalacağı iddia edilebilir. Anne ve baba, kardeşler ile kıyaslandığında daha farklı ve eşsiz bir konuma sahip görünmektedir. Toplumsal normlar, dinî motifler ve geleneksel bağlar bu olguyu kuvvetlendirecek nitelikler üretmektedir. Bu durumu iktisadi bağımlılık, sınıf, birlikte yaşamak gibi faktörler ile açıklamak olası gözükmemektedir. Burada çocuk-ebeveyn ilişkisi kardeş ilişkisine nazaran daha merkezi bir konuma sahiptir. Ayrıca dikey ekseninde bir ilişki inşa sürecini beraberinde getirmektedir. İnsanoğlu sosyal bir varlık olduğu için sürekli olarak iletişim ve etkileşimde bulunmayı arzular; ayrıca buna ihtiyaç duyar. Fakat etkileşim ve ilişkiler birey üzerinde yaratacağı tatmin derecesine göre bir önem sırasına girer. Örneğin kişi daha çok sevdiği ve ilişkisinden hoşlandığı kişi ile daha çok zaman geçirmek ister. Söz konusu olan etkileşim süreci aile ilişkilerinde de devam etmektedir. Her ne kadar yapısal bağlar etrafında şekillenen bir aile ilişkisi ile dünyaya gelmiş olsak da ilerleyen zamanla birlikte, yani yaşlandıkça, kendi referanslarımızı daha çok dikkate aldığımız ve bireysel farklılıklarımızı dahil ettiğimiz bir aile inşa süreci deneyimleriz. Burada da az önce de ifade ettiğimiz gibi ailede çocukla birlikte ortaya çıkan ilişki, bireyin bir zamanlar kendi anne ve babası ile inşa ettiği dikey ilişkinin yeni bir nüshasını oluşturmasına olanak sağlamaktadır.

Hakkı'nın kullandığı şu cümleler bu manada varsayımımızı destekleyeceği ifadeler sunmaktadır:

... Aile içinde kardeşler de olabilir. Fakat her şey çocuk oluncaya kadar. Çocuklar bir derece ön planda. Çocukların evlenip ayrı bir hane açması bile onların benim açımdan aileden çıkması anlamına gelmez... (Hakkı, kentli, yaşlı)

Ahmet ve Galip'e baktığımızda her ikisinin de anne ve babalarını aile içerisinde tanımlamadıklarını görmekteyiz. Ahmet altmış bir yaşında, Galip ise kırk bir yaşındadır. Yaşadığı yer, eğitim durumu, sosyal sınıf, çocuk sayısı gibi sosyo-demografik faktörlere baktığımızda hiçbir ortak noktalarının bulunmadığı açıkça görülmektedir. Öyleyse onları bu ortak payda da birleştiren ne olabilir? Küçük yaştan itibaren ailesinden, okumak, eğitim almak, geçimini sağlamak vb. sebeplerle ayrı kalan bireylerin aile inşasında anne ve babanın statüsü diğerlerine nazaran daha geri plana itilmiş olabilir. Birey erken yaşta edinmek zorunda olduğu sorumluluk bilinci ile aile içindeki bir takım rolleri kendi başına üstlenmek durumunda kalabilir. Kişi kendi kendisinin anne ve babası olabilir. Özellikle öksüz ve yetim kalan bireyler bu durum için daha belirgin bir örnek teşkil etmektedirler. Ahmet ve Galip ile yapılan mülakatlarda her iki şahsın da çok erken yaşlarda çalışmaya başladıkları, anne ve babalarından ayrı kaldıkları tespit edilmiştir. Öyle ise buradan da kişinin aile içerisinde statü ve rol ilişkilerini bir başka ilişkiyle ikame etmek durumunda kalabileceği sonucuna varılabilir. Hâlihazırda bütün sosyal kimlik literatüründe kişinin öz-benlik saygısını kazanmak maksadıyla herhangi bir gruba ait olma ve o grupla kendini özdeşleştirmesinden kaynaklanan bir kimliğe ihtiyaç duyduğu kabul edilmektedir. Kişi bu kimliğini inşa ederken sosyal grupla ilişkiler içerisine girmekte, değişik stratejiler kullanarak sosyal yapı ile olan bağlantısını devam ettirmektedir.

Burada dikkate alınacak diğer bir husus ise akrabalık ve aile sistemini oluşturan konumların, onları oluşturan insan ya da grupların vasıfları değiştiği halde var olmaya devam etmesidir. İlerleyen yıllar ve geçen zaman ile birlikte aile bireylerinin sosyo-demografik etkenleri, eğitim durumları, sosyal statüleri gibi pek çok durumu değişmektedir. Bu değişikliklere rağmen aile bireyleri birbirleriyle dâhilî olarak alakalı olduğu ve aralarındaki ilişki devam ettiği için, yapılar da bu değişikliklere rağmen devam etmektedirler. Aksi takdirde birbirine nesiller boyunca aktarılan bir aile modelinden bahsetmek mümkün olamazdı.

Birey bir sosyal gruba ait iken diğer sosyal gruplar ile de ilişki içindedir. Onların durumlarını ve konumlarını da kestirmeye çalışır. Eğer kendi sosyal grubunun toplum içerisindeki konumunu iyi görmezse iki şekilde bu sorunu çözmeye çalışır. Birincisi, iç

grup kayırmacılığı yaparak kendi grubunu diğer gruplardan daha üstün görmeye çalışır. İkincisi, diğer grubun kendi grubundan üstünlüğü o kadar açıktır ki birey o zaman alternatif stratejiler geliştirmek zorunda kalır. Bunlardan ilki grubu terk etmektir. Çocuğun sosyal kimlik inşası bir yetişkin kadar henüz gelişmediği için grubu terk edebilir fakat aynı hareket tarzı grupla özdeşleşmişliğini tamamlamış yetişkin bir birey için pek olası bir çözüm yolu değildir. O zaman bireye ya grup ile ilgili yorumunu değiştirmek ya da durumu olduğu gibi kabullenmek ve istedik değişiklikleri gerçekleştirmek için harekete geçmek seçenekleri kalmaktadır. Burada dikkat edileceği üzere, iki husus öne çıkmaktadır: kişinin grupla özdeşleşme derecesi ve sosyal kimliğin kaçınılmaz olmadığı.

Bu bağlamda özne merkezli bir sosyal grup olan ailede erken yaşlarda yaşanan olayların ve kazanılan edinimlerin rolü çok fazladır. Kişinin kendi aile ilişkilerini inşa ederken diğer benzer sosyal grupları yani aileleri gözlemlediği ve veri topladığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu esnada kendi ailesinden daha olumlu, daha kuvvetli veya daha dengeli gördüğü aile ilişkileri açısından yukarıda bahsedilen stratejilerden birisini uygulamaya sokabilir. Ailesini terk edebilir. İç grup kayırmacılığı yaparak ailesini şuaarsuzca savunabilir. Sonuç olarak Ahmet ve Galip'in geçmiş deneyimlemeleri ve aileleri ile özdeşleme dereceleri sosyal aile kimlikleri ve ilişkileri inşasında alternatif stratejiler üretmesine olanak sağlamıştır.

Ahmet, zaten evden ayrılma ile birlikte yeni bir inşa sürecine girildiğini şu cümlelerle ifade etmektedir:

... Ayrı bir eve taşındığında ya da ekmek parası için çalışmaya başladığında ister istemez sinema, tiyatro gibi sosyal faaliyetler açısından olsun; ayrı zevk ve faaliyetler geliştirilmeye başlanır. Bütçe ayrıldığı için insanlar kendi planlarını yapabiliyorlar. Genç aileler kendileri gibi genç olan aileler ile takılmak istiyor. (Ahmet, yeni kentli, yaşlı)

İlgar ise diğerleriyle kıyaslandığında çok daha geniş bir aile tanımlaması yapmaktadır. O, ailesinin içerisine hem kendinin hem de eşinin anne, babasını, kardeşlerini, akrabalarını, eşini ve çocuklarını koymaktadır. Acaba neden bu derece geniş bir aile

tanımlamasına girişmiş olabilir? Ilgar, elli yedi yaşında üç çocuk ve bir torun sahibi bir şahıstır. "Aile" ve "hanehalkı" terimlerini karıştırmadığı aşikârdır. Çünkü defaten sorulan sorularda hanehalkı içerisine biri bekar, biri dul ve çocuklu yaşayan iki kızı ile eşini dahil ederken, aile içerisine az önce de belirttiğimiz gibi geniş bir akraba zincirini dahil etmiştir. Kendisini köylü sosyal sınıfında olarak ifade etmiş ve ilkokul mezunu olduğunu beyan etmiştir. Ilgar'ın köyde kazandığını değerlendirdiğimiz aile ilgili sosyal kimlik anlayışı ve köyden intikal ettirdiği geleneksel aile norm ve yapısı onu bu doğrultuda düşünmeye ikna etmiş gözükmektedir. Her ne kadar daha önce kentli ve köylü aile yapılarının bir mittten öteye geçemeyeceğini belirtsek de burada bu durum köylü aile tipi için çok belirgin bir örnek teşkil etmektedir. Belki de Ilgar'ın ilkokul mezunu olması geleneksel yapıyı kırmasına ve bir devinim yaratmasına izin vermemiştir. Burada eğitim düzeyinin aile tanımında belirgin bir rol üslenebileceği notunu alarak devam etmek gerektiği söylenebilir.

İlgar ile benzer özelliklere sahip Galip de aile tanımı içerisine eşini, çocuklarını, gelinlerini, damatlarını ve torunlarını dahil etmektedir. Galip de "aile" ve "hanehalkı" terimleri arasındaki farkı net bir şekilde ortaya koymuştur. Çünkü hanehalkına sadece eşini ve kendisini dahil ederken aile tanımını genişletmiştir. Ilgar, elli yedi yaşında olup kırk bir yıldır kentte yaşamaktadır. Galip ise altmış dokuz yaşında olup elli yıldır kentte yaşamaktadır. Her ikisinin yaşam süreçleri açısından köyden kente göç zamanları ve kentte geçirdiği süreler benzerdir. Her ikisi de ilkokul mezunudur. Dolayısıyla Galip'nin daha geniş aile tanımı karşısında Ilgar'ın kısmen daha dar tanımı için belirgin bir sosyo-demografik değişken göze çarpmamaktadır. Burada yaşanan kültür bağlamında bir şeyler söylemek mümkün olabilir. Galip, tipik bir İç Ege köylüsüdür. İç Ege bölgesi kıyı şeridinde nazaran daha muhafazakâr olduğu gibi değer yargılarını korumada Türkiye'nin pek çok kesimlerine nazaran daha başarılı kalmıştır. Ilgar ise bir İç Anadolu köylüsüdür. İç Anadolu açısından bakıldığında durum pek farklı değil gibi gözükse de aslında Ankara ve çevre illerinin köylerinden gelen kesimlerinin kentli kesimle sıklaşan teması her iki kesim arasındaki keskinliği zamanla törpülemiş ve birbirine yakınlaştırmıştır. Bu konuya İbrahim Yasa, Hasanoğlan köyünde iki farklı tarihte yaptığı araştırma ile dikkat çekmiştir (Yasa, 1955 ve 1969).

Açelya, aile tanımının içerisinde kendisini, eşi ve çocuğuyla birlikte hem kendisinin hem de eşinin anne ve babasını dahil etmektedir. Bu tanım diğer aile tanımlarından farklılık arz etmektedir. Acaba cinsiyet burada aile tanımı için belirleyici bir faktör olabilir mi? Begüm ve Canan'ın tanımlamaları Açelya ile benzerlik göstermediği için burada istisnai bir durum söz konusudur. Açelya'nın babasının küçük yaşta vefat etmiş olması ondaki aile özlemini arttırdığı için belirgin bir şekilde kendisini eşinin ailesine yakın hissetmesine neden olmuş gözükmektedir. Nitekim kendisi de bu durumu açıkça ifade etmektedir:

... Ben aile olarak hem kendi hem de eşimin ailesini görüyorum... Kendi ailemle kan bağı olduğu için eşimin ailesi ile ise çok daha farklı bir bağ var. Onları çoğu zaman kendime daha yakın görüyorum. Onlarla aynı şehirde oturmuyoruz. Ama kelimelere dökmek zor olsa da onlarla daha yakın bir bağ var. Belki benim babamın olmamasından kaynaklanıyor. O tarz bir şey... (Açelya, yeni kentli, genç)

Açelya'nın durumu evlat edinme ile oluşan tasavvuri aileler ile benzerlik göstermektedir. Chris Jones (2008) ve Jones ve Hackett (2011), yaptıkları çalışmalarda evlat edinme ile oluşan ailelerin aileyi inşa etme stratejilerini üç ana eksen üzerine kurguladıklarını tespit etmiştir. Birincisi, hâlihazırda aralarında ilişki mevcut olmayan evlat edinen ve edinilen bireyler arasında aile ilişkisi geliştirmek ve idamesini sağlamak; ikincisi, bu model içerisinde biyolojik ebeveynlere bir yer bulmak ve üçüncüsü de bu geleneksel olmayan aile biçiminde pozitif bir kimlik geliştirmek.

Jones'a göre açıklık (şeffaflık) doğru bir aile pratiğidir ve bu durum çocuğa evlat edinildiği statüsünü açıklamayı, doğrudan ve dolaylı iletişimi, iletişimsel açıklığı içerir. Bu aile tasavvuri olduğu için kurgusal olarak inşa edilen tüm yakınlık ve akrabalık ilişkileri zaman içinde yeniden ve yeniden üretilir ve sonsuza kadar var olma kabiliyetine sahiptir (Jones, 2008).

İskoçya'da Jane Carsten'in (2000) yaptığı araştırma da eyleme dönüşen gündelik pratiklerin zamanla akrabalık anlamına büründüğünü ortaya koymuştur. Tasavvuri ve gerçek aile tanımları arasındaki dikotomiye meydan okuyan Carsten, asıl kurgusal olanın biyolojik ailenin üstünlüğü savı olduğunu ileri sürmüştür.

Evlat edinme ile oluşan tasavvuri aile için önemli olan ebeveynlerin sağladığı sosyal ve duygusal destek ortamıdır. Eğer aile çocuğun sadece tasavvuri aileye sahip olduğunda ısrar eder ve biyolojik aileyi tamamen göz ardı ederse bu durum aile ilişkilerini tehlikeye atabilir.

Carsten'in 1997 ile 1999 yılları arasında elli dokuz evlat edinilmiş anne ve kırk dokuz evlat edinilmiş baba ile yapmış olduğu mülakatlarda katılımcıların hepsi tasavvuri ailelerini gerçek aileleri olarak benimsemişlerdir (Carsten, 2000). Bu durum evlat edinmenin aileyi inşa etmede başarılı olduğunu göstermektedir. Evlat edinilmiş ailelerde öne çıkan sahiplenme ve kontrol duygusunun aileyi içsel olarak karakterize eden önemli bir olgu olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak Carsten'in çalışmasında bir ebeveyn şöyle demektedir (Carsten, 2000, 126):

Çocuklar resmî olarak benim olduğu için sanki benim elimde doğmuş gibiler. Artık onların benim çocuklarım olduklarına öyle alıştım ki onların evlat edinilmiş olduklarını asla düşünmüyorum.

Sahiplenme çocukların mülkiyetine sahip olma gibi bir duygu değildir. Fakat çok güçlü derecede benimsemeyi barındıran bir ifadedir. Çocuğa resmî olarak sahip olabilmek bir nevi güvenlik teminatı veya sigortası olarak da düşünülebilir. Sonuç olarak evlat edinme yoluyla inşa edilen tasavvuri ailelerin kurgusallığını gerçekliğe dönüştürmede destek aldıkları maddi altyapı, kanunun ve yasal düzenlemelerin kendilerine tanıdığı haklar olmaktadır. Bu meşrulaştırma süreci aileyi inşa etmek için ihtiyaç duyulan duygusal ve sosyal çalışma ortamını da beraberinde getirmektedir.

Bunun yanı sıra bir takım genetik kuramlar insanın kimliğinin biyolojik temelleri üzerine vurgu yaparak bu altyapının inkâr edilemez bir gerçeklik olduğunu belirtmektedir (Knox ve Schact, 2010, 123). Fakat akrabalık ve aile gerek genetik gerekse sosyal ilişkiler düzeyine indirgenerek ele alınmamalıdır. Bu kurgunun altında karmaşık bir psikososyal, kültürel ve resmî faktörler ağı bulunmaktadır.

Açelya'nın durumu bu bağlamda ele alındığında tasavvuri aile olarak nitelendirilebilecek bir duruma dönüşmüştür. Gerek kendi yaşam deneyimi gerekse gündelik hayat pratikleri onun için yeni bir aile tanımının inşasını beraberinde getirmiştir. Bu sürecin aynı etkileşim ve iletişimi paylaşan, ortak bir lisan kullanan ve kadim bir anlam-atıf ilişkisi oluşturan tüm birlikteliklerde muhtemelen bu veya buna benzer durumları inşa edeceği değerlendirilmektedir.

Katılımcılar bütüncül bir bakış açısı ile irdelendiğinde ve mülakat cetvelinin üçüncü bölümünün birinci ve ikinci sorularına verdiği cevaplara bakıldığında, Tablo 5'de genel hatlarıyla belirtilen bireyleri aile üyesi olarak algılamaktadırlar.

Akrabalık, aralarında soy bağı bulunan kişiler arasında oluşmaktadır. Türk Medeni Kanunu soy bağı oluşumunu şu şekilde tanımlamaktadır: "Çocuk ile ana arasında soy bağı doğumla kurulur. Çocuk ile baba arasında soy bağı, ana ile evlilik, tanıma veya hakim hükmüyle kurulur. Soy bağı ayrıca evlat edinme yoluyla da kurulur."⁶ aslında irdelendiğinde söz konusu tanım aileyi anlatmak için de kullanılmaktadır. Çünkü aile de akrabalık sistemi içerisinde yer alan bir kavramdır. Anne veya babanın çocukla ilişkisi bir aile ilişkisi olduğu kadar aynı zamanda bir akrabalık ilişkisidir. Fliche (2006)'ye göre, akrabalık, antropolojide üzerinde yoğun araştırmaların ve tartışmaların yapıldığı karmaşık, hiyerarşik, dinamik bir sistemdir.

Sosyolojik araştırmalar, akrabalıktan ziyade aile araştırmalarına odaklanmışlardır. Bu araştırmalara bakıldığında akraba olarak eş ve çocuklardan oluşan ailenin aynı evde ikamet etmeyen soy bağı ile bağlı diğer üyelerinin tanımlandığı görülmektedir. Çekirdek aileye eklemiş üyeler söz konusu olduğunda ise bu defa da ailenin biçim değiştirdiği ve geniş aileye dönüştüğü şeklinde bir tanımlama yapılmaktadır.

Akrabalık ilişkilerini diğerlerinden farklılaştıran bir unsur, bu ilişkilerin ev hayatıyla daha iç içe bir mahiyette tezahür etmesidir. Öte yandan bu ilişkilerde yasalarla belirlenmiş ve miras paylaşımını ihtiva eden bir çıkar ilişkisi de bulunmaktadır.

---

⁶ 22 Kasım 2001'de kabul edilen ve 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, md. 282.

Tablo 5. Katılımcıların Hangi Bireyleri Aile Üyesi Olarak Algılamakta Olduğu Tablosu

S. No	Takma Adı	Hangi Bireyleri Aile Üyesi Olarak Algılamakta											
		Eş		Anne ⁷		Baba ⁸		Çocuk/lar ⁹		Kardeş/ler		Akrabalar	
		Hane		Hane		Hane		Hane		Hane		Hane	
		A ¹⁰	F ¹¹	A	F	A	F	A	F	A	F	A	F
1	Ayhan			+		+				+			+
2	Ahmet	+											
3	Aktan	+						+					
4	Armağan									+		+	
5	Aygün	+			+		+				+		
6	Bahadır	+			+		+	+					
7	Caner	+						+					
8	Davut			+		+							
9	Ekrem	+		+		+					+		
10	Ferah	+			+		+				+		
11	Galip	+						+					
12	Hakkı	+							+				
13	Ilgar	+			+		+	+			+		+
14	İnanç	+			+		+	+					
15	İskender	+							+				
16	Kıvanç	+			+		+		+				
17	Levent				+		+		+		+		
18	Melih				+		+				+		
19	Nedim						+		+		+		
20	Ogün	+							+				
21	Ökten	+		+		+			+				
22	Poyraz#	+											
23	Pars	+		+		+		+					
24	Rüzgar#	+											
25	Sancak								+				
26	Şahin			+		+		+					
27	Tayfun	+			+		+		+				
28	Ufuk			+		+				+			+
29	Ünal	+			+		+	+			+		
30	Verim	+							+				
31	Volkan	+			+		+	+			+		
32	Yalman			+		+				+		+	

⁷ Eşin annesi de dahildir.⁸ Eşin babası da dahildir.⁹ Damat ve gelinler de bu sınıflandırmaya dahil edilmiştir.¹⁰ Kendisiyle mülakat yapılan bireyle aynı hanede yaşıyor.¹¹ Kendisiyle mülakat yapılan bireyle farklı hanede yaşıyor.¹² Nişanlısı eş olarak sayılmıştır.

33	Yamaç	+						+					
34	Zaman#	+											
35	Açelya	+			+		+	+			+		
36	Begüm			+		+				+			
37	Canan	+			+		+	+			+		+
38	Defne	+						+			+		
39	Elvan		+		+		+		+		+		+
40	Firuze	+			+		+	+			+		
41	Gökben	+			+		+	+					
42	Handan	+			+		+	+					
43	İmge	+											
44	Işıl	+			+		+	+			+		
45	Kardelen	+			+		+	+			+		
46	Lamia	+			+		+	+			+		
Toplam		35	1	9	19	9	22	20	11	5	17	2	5
Genel Toplam		36		28		31		31		22		7	

* Vefat.

Çocuğu var.

Tablo 5'de görüleceği üzere, birinci bölümde Türkiye'deki aile araştırmalarına değinirken Yasa'nın Hasanoğlan çalışmasında belirttiği gibi aile denilince önce akla eş, yani çocukların anası gelmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%78'i) aile üyelerinde eşi saymaktadır. Tablo 6'da görüleceği üzere de eşini aile üyesi saymayanların %70'i (on katılımcıdan yedisi) ise bekarıdır. Yine Tablo 6'da ifade edildiği üzere, çocuğunu aile üyesi saymayan on beş katılımcıdan sekizi (%53,3'ü) bekarıdır. Öyleyse her ne kadar Türk Medeni Hukuk sisteminde çocuksuz ailede mal rejimi eşlerden ziyade anne, baba ve kardeşlere öncelik tanısı da aileyi aile yapan aslında çocuktan ziyade eş olarak algılanmaktadır.

Tablo 6. Eş ve Çocuğunu Aile Üyesi Saymayanların Medeni Durumları Tablosu

Eşini Aile Üyesi Saymayanlar			Çocuğunu Aile Üyesi Saymayanlar				
Evli	Bekar	Dul	Evli Çocuklu	Evli Çocuksuz	Bekar	Dul Çocuklu	Dul Çocuksuz
1	7	2	4	3	8	-	-
Toplam: 10			Toplam: 15				

Türkiye'deki akrabalık sisteminin biyolojik bir temeli olmakla birlikte, siyasi olarak da tanımlanmıştır. Bu tanım akrabalığa bir mutluluk ve değişmezlik sağlamasa da ilişkiye yasal bir zemin sağlamıştır. Özbay (2014)'e göre İslamiyet öncesi dönemde evlat edinme bir soy bağı kurma biçimi iken, İslam hukuku bu durumu yasaklamış, müteakibinde de Cumhuriyet dönemi ile birlikte bu durum resmîleşmiştir. Aile hukukunda meydana gelen gelişmeler akrabalık sistemlerinde de değişiklikler meydana getirmiş olsa bile akrabalığın önem derecesinde bir azalma yaratmamıştır. Duben (2013, 11)'in de belirttiği üzere refah devleti modelinin en ileri biçimde uygulandığı Kuzey Avrupa ülkelerinde bile, örneğin yaşlı bakımında devlet, aile ve akrabalığın ancak sınırlı bir alternatifi olabilmektedir.

Bu konuda Türkiye'de yapılan araştırmalar yetişkin çocukların hasta ya da bakıma muhtaç olmasa bile, anne babalarıyla ve yakın akrabalarıyla dayanışma içinde yaşamayı sürdürdüğünü göstermektedir. Kağıtçıbaşı (1996; 2010)'ya göre, Türkiye gibi ülkelerde aile ve akrabalık ilişkilerinin maddi temelli olması gerekmez. Batı kaynaklı literatür, modernite ve sanayileşmenin maddi ilişkilerde meydana getirdiği çıkar ilişkilerinin akrabalık ilişkilerini bozduğunu savunsa da daha önce ikinci bölümde de ifade edildiği üzere Türkiye gibi gelenek ve göreneklerin etkilerinin hâlâ açık bir şekilde hissedildiği ülkelerde bunu doğrular veriler elde edilmemiştir. Fakat Nükhet Sirman'ın 1980'lerde Ege'deki pamuk üreticileri ile yaptığı çalışmada görüleceği üzere mirasın yarattığı ikilikler ve bunun akrabalık ilişkileri üzerine olumsuz etkisi de olabilmektedir (Bkz. Sirman, 2010, *Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi: Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar*).

Türkiye'de akrabalık ilişkilerinin genel olarak kardeşlik ilişkisine benzer biçimde yatay eksende inşa edildiği değerlendirilmektedir. Özbay (2014)'e göre, kardeşler de dahil olmak üzere amca, hala, teyze ve dayı gibi akrabalıkların önemi ölüm oranlarının yüksek olduğu toplumlarda daha fazladır. Çünkü bu toplumlarda, dikey akraba olarak tabir edilen anne ve babalar ile çocuklarla birlikte yaşama süresi daha azdır. Türkiye'de de geçmişle mukayese edildiğinde ölüm oranlarının düşmesi ve doğurganlığın azalması neticesinde de yatay akrabalık ilişkileri büyük ölçüde önemini yitirmiştir. Tablo 5'den elde edilen veriler de bu saptamayı doğrulayan sonuçları göstermektedir. Toplamda kırk

altı katılımcıdan sadece yedisi (beşi farklı hanede oturuyor) akrabalarını aile üyesi içinde saymaktadır. Sevindirici olan husus ise aynı eksende değerlendirilen kardeşlik ilişkisinin ise azalmakla beraber ön planda durmaya devam etmesidir. Kırk altı katılımcıdan yirmi ikisi (on yedisi farklı hanede oturuyor) kardeşini aile üyesi olarak tanımlamıştır.

Son olarak da akrabaların aile üyesi olup olamayacağı, bu durumun sınırlarının nasıl ve hangi durumlarda çizildiğini saptamak maksadıyla daha önceki analizlere benzer şekilde, mülakat cetvelinin üçüncü bölümünün dördüncü sorusuna verilen cevaplar ışığında, bu durumun yerleşim yerinden kaynaklanma derecesine bakılmıştır. Kırsal kesimde oturan katılımcılar ile yapılan mülakatlarda, on beş katılımcının beşi yani üçte biri akrabalarını aile üyesi olarak saymamaktadır. Bu durumun yaş değişkeni ile de bir bağlantısının olup olmadığına bakılmış, bunlardan ikisinin yaşlı, birisinin orta yaşlı, ikisinin ise genç olduğu görülmüş ve dolayısıyla yaşın anlamlı bir fark yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Akrabalar, akbabalar, hepsi benden uzak olsun. İstemem ben kimseyi. Ne kadar uzak olursa o kadar rahat yaşarım. Onlar aileden sayılmaz tabi. (Poyraz, köylü, yaşlı)

Aile üyesi sayılmazlar. Akraba olarak sayılırlar. Kan bağı onlarla daha uzaktır. Hizmetçi, bakıcı gibi insanlar ise hiç sayılmazlar. Nerde öyle dürüst insan bulacaksın bu devirde? Osmanlı zamanında o insanların mirasta bile hakkı varmış ama şimdi devir değişti. (Pars, köylü, orta yaşlı)

Bunlar aslında akrabadır. Yani aile dışında olanların hepsi akrabadır. Aile üyesi olamazlar. (Elvan, köylü, yaşlı)

Aileden sayılmazlar bence. Ben babamın akrabalarını seviyorum. Ama babam tarla davalarından biraz sinirli. Onların pek bahsini geçirmez evde. Dedem de babamdan yana. (Yalman, köylü, genç)

Maddi sıkıştığında, dara düştüğünde destek oluyorsa aileden sayılırlar. Yoksa sayılmazlar. (Aktan, köylü, genç)

Son katılımcı da görüleceği üzere akraba sayılma şartı maddi yardım ve destek unsuru ile eş değer tutulmuştur. Bu durum kırsal kesimde maddi çıkarların önemli bir etken olduğunu işaret etmektedir. Bu konuya daha sonra aile ilişkilerini zedeleyen durumların irdelenmesi esnasında yeniden dönülecektir. Yukarıda ifadeleri belirtilen katılımcıların haricindekiler ise akrabaları özellikle cenaze, düğün, bayram, nişan gibi özel törensel günlerde ve hallerde aile üyesi olarak sayma taraftarıdır. Katılımcıların genel olarak aileyi bir akrabalık sistemi olarak görme eğilimleri (daha önce "kan bağı" olarak tarif edilen durum), muhtemelen diğer akrabalarında aile üyeliği içerisine girme ve çıkmasına neden olmaktadır.

Aile üyesi olurlar. Dahil edilmeliler. Çünkü onlarla da kan bağıımız var. (Ayhan, köylü, genç)

Tüm akrabalar aileden sayılmalıdır. Kan bağı olduğu için herhalde. (Aygün, köylü, genç)

Amca, teyze gibi akrabalar ve bunların çocukları düğünde, bayramda aile üyesi olabilirler. Çok yakın bir arkadaş bile bazen aileden sayılabilir. Sevgi, saygı olsun yeter ki... (Kıvanç, köylü, yaşlı)

Yerine göre sayılabilir tabi. Bayramda, cenazede, özel günlerde sayılabilir. (Rüzgar, köylü, yaşlı)

Torunlar ve çocukları genelde hafta sonları görüyorum. Onlar aile üyesi olur tabi. Bayramda, düğünde, cenazede ise hısum akraba tamamen toplanırız. O zaman daha geniş bir aile oluruz. Özellikle cenaze önemli. Sonuçta bir insana son görev. Helallik almak da lazım. (Sancak, köylü, yaşlı)

Aileden sayılanlar da sayılmayanlar da var. Bazı akrabalar aileden öte benim için. Benim babam ile amcam bacanak. Dolayısıyla teyzemin çocukları ile çok sıkı fıkıyız. Onları diğerlerinden ayrı tutarım. (Volkan, köylü, orta yaşlı)

Bazıları edilebilir. Düğünde, bayramda, cenazede sayılabilirler. (Canan, köylü, yaşlı)

Yeni kentli katılımcılara baktığımızda ise on beş katılımcının dördü (%27'si) akrabalarını aile üyesi olarak görmemektedir. Bunların ikisi orta yaşlı, birisi yaşlı diğeri de gençtir.

Çocuklar ve torunlar aile üyesi olabilirler. Onlarla beraber yaşadığımız olabiliyor. Diğerleri akraba veya misafir olabilirler. Gelip gidiyorlar sonuçta. Aileye yakınlık olarak cenazede, düğünde, bayramda olabilir. (Ahmet, yeni kentli, yaşlı)

Aileden sayılamaz. Yakın akraba sayılır. Yerine göre amca, babamızın kardeşi, sadece düğünde bayramda değil, genel olarak aileden sayılabilir. (Davut, yeni kentli, orta yaşlı)

Anne, baba, kardeşler yani birinci derece akrabalar hariç diğerleri aile üyesi olamazlar. Hizmetçi, çocuk bakıcısı gibi kimseler ise aile üyesi sayılmamalıdır. (Levent, yeni kentli, orta yaşlı)

Valla diğerleri aile sayılmaz herhalde. Ama amcam mesela bana babamdan yakın. Çok sever. Dün lastik aldım mesela kazıkladı beni. Çok sever çok (gülüşmeler). Ama gene de severim amcamı ve aileden biri olarak sayarım. (Şahin, yeni kentli, genç)

Akrabalarını aile üyesi olarak sayan yeni kentliler kan bağı, iletişim sıklığı, birlikte bir şeyler yaşama, beraber vakit geçirme veyahut da aynı evde oturma gibi etkenlerin aile üyeliğine dahil olma durumlarını etkilediğini değerlendirmektedirler.

Mesela karşılıklı sevgi ve saygı olduğu müddetçe aileden gibidir. Hiç sevmediğim şey saygısızlık. Komşular da keza aynı... Örneğin yan komşum benim kızım gibidir. Onun oğluna iki sene biz baktık. Onlar ailece benim oğlum ve kızım gibi. Saygı ve sevgi yoksa kardeşim de olsa ben yokum. Ben kayınpederimle daha karşılıklı bir defa tartışmadım. O da beni dört oğlundan daha özel bir yere koyar. Bunun nedeni ne? Saygı... (İskender, yeni kentli, yaşlı)

Tüm ailem... Annem, babam, çocuklarım, akrabalarım yani şeylik yok. Amcamız, dayımız hepsi bizim aile. Elli sekiz yaşına geldim daha karşılıklarında bacak bacak üstüne atmamışım. Ben en azından büyüklerin kompleksine saygı duyarım. Ama tabi ki kan bağı daha farklı. Oturman, konuşman, tavrın daha farklı. Amcam ve dayımın babamdan hiç bir farkı yok. (İlgar, yeni kentli, yaşlı)

Orada kimler var? Bak oğlum. Karşıdaki evde (camdan gösteriyor) amca oğlum oturur. Hafta sonları gelirler. Evlerine neyin bakarlar. Yine yanımda bir analık var (anası ölünce babası bir daha evlenmiş). Kışın çocuğunun yanına gider. Diğer zamanlar burda. Kuru maaşı var. Ama herkesin sofrası ayrı, evi ayrı. Ama bayramlarda, düğünlerde pek olmasa da özellikle cenazelerde hısım, akraba diyerek gelirler. Yani o zaman aileden olurlar. (Ogün, yeni kentli, yaşlı)

Aileden biri sayılabilecek kimselerdir. Benim bir halam ve teyzem var. Öyle çok geniş bir aile değiliz. Ama herhangi bir düğün, bayram, merasimde onlar devreye girer yani. Yetiştirme tarzından kaynaklandığını düşünüyorum. Gelenekler, toplumsal normlar bunu bize böyle dikte ediyor. (Açelya, yeni kentli, genç)

Ben hâlâ bu saydığınız akrabalarımın çoğu ile, kuzenlerimle haftalık, günlük telefon görüşmeleri yapmaktayım. Resmî kaynaklarda aile olarak çekirdek aile olarak gözüke de akrabalık ilişkileri de devam ediyor. Eşimin ailesi ile aynı şekilde telefonla görüşmelerim devam ediyor. Bu nedenle bu insanlara da kesin olarak ailemin dışındadır diyemem. (Handan, yeni kentli, orta yaşlı)

Aile üyesi olarak sayılabilirler. Yani eğer bir hizmetçi, bakıcı bile olsa aile efradı olarak aralarında bir sevgi bağı oluşmuşsa sayılabilirler. Çünkü özeli paylaşmak önemli. (İmge, yeni kentli, genç)

Aralarındaki ilişkinin sıklığına ve şiddetine göre aile üyesi sayılabilirler. Yere ve duruma göre değişir. (Lamia, yeni kentli, genç)

Kent yerleşimli katılımcılarda, toplam on altı katılımcıdan beşi (%31'i) akrabaları aile üyesi olarak saymamıştır. Bunların üçü genç, ikisi ise yaşlıdır. Orta yaşlı katılımcı bulunmaması diğer iki yerleşim yeri grubundan farklılık gösteren bir nokta olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kent yerleşimli bireylerin aile tanımlaması, literatürde çekirdek aile olarak tanımlanan durum ile örtüşmektedir.

Yakın akraba sayılır. Aile üyesi sayılmaz. (Ekrem, kentli, genç)

Yakın akraba olarak sayılmalıdır. Anne, baba ve kardeşler hariç diğerleri olamaz. (Ferah, kentli, genç)

Hısım, akraba olarak sayılabilirler ama aile üyesi olamazlar. Aile kendisi bir merkez. Aile dışındaki fertlerin de kendilerine ait merkezleri bulunmakta. Bu merkezlerin menfaatleri zaman zaman çakışmakta, zaman zaman ise çelişmekte. (Verim, kentli, yaşlı)

Aileden sayılmazlar. Akraba denmeli. Sonuçta senin evinin içinde yaşananları bilemezler. Onlardan ayrı hayat tarzın, dünya görüşün, doğruların oluşur. Bazen bazı dostların bile akrabadan daha yakın olabilir. Önemli olan insanın kötü gününde yanında yer alan dostlarının bulunmasıdır. (Zaman, kentli, yaşlı)

Aile üyesi sayılmamalıdır. Bana göre aile hem kan bağı hem de ortak yaşamışlıklar içerir. Manevi bağlar aile içerisinde yüksektir. Diğerleriyle ki bunlar akraba bile olsa hissedemezsin. (Işıl, kentli, genç)

Kent yerleşim yerinden olanların akrabaları aile üyesi sayma etkenleri olarak kan bağı, emek, paylaşma, sevgi, saygı, karşılıklı duygular ve iletişim gibi etkenler ön plana çıkmaktadır.

Paylaştığınız şeye bağlı aslında... Teyzeyle, yengeyle aynı evde yaşıyorsam aslında belirli bir bağda kurmuş olabilirim. O zaman aileden sayabilirim. Birlikte yaşadığım ve paylaşımım varsa aileden sayılabilir. Ama haftada veya ayda bir defa gördüğüm kimseyi aileden saymam. Ama aynı evde birlikte yaşamak lazım. (Begüm, kentli, orta yaşlı)

Günümüzde en yakın evlat ve eş. Yerine göre yani herhangi bir düğün, cenaze, bayram vs. olduğunda ise akrabalar da aile üyesi durumuna gelebiliyorlar. Bana göre özellikle ekonomik şartlar ilişkileri bu duruma getiriyor. Herkes kendi kabuğuna çekiliyor. Herkes kendi hayatını yaşamak durumunda kalıyor. (Defne, kentli, yaşlı)

Duruma göre değiştiğini düşünüyorum. Nedeni de insanın ve karşısındakinin kişiliği. Birbirlerine karşı uyumu önemli. Karşı taraftakini kendi kanından ve canından hissetmen önemli. Örneğin çocuk bakıcısı bir ablamız var. Yarım gün çocuklara bakıyor. O kadar samimiyiz ki, duruma göre o da aileden biri gibi. (Firuze, kentli, genç)

Bence bir insana bir emek verildiyse ona emek verenler de aile olarak sayılabilirler. Özellikle çocuk büyütme esnasında. Çocuk da kendini büyütene karşı bir yakınlık duyar zaten. Sadece kan bağı ile aile olunmaz. (Kardelen, kentli, genç)

Yerine ve duruma göre aileden olabilir. Birisine bir şey olduğunda elinde varsa gücün gider yardımcı olursun. Şimdi o da akraban da olsa seni canından, kanından. Ortada bırakmak olmaz. (İnanç, kentli, orta yaşlı)

Bana göre bir kimse hizmetçi ya da bakıcı olarak onbeş sene bir evde kalsa onu da ailenin içinde saymak lazım. Halk arasında "dış kapının mandalı" derler ama aslında öyle değil. (Melih, kentli, orta yaşlı)

Yani biraz daha genişlettiğimiz zaman, çekirdek aileden çıktığımızda bunlar da aileden sayılır. Aynı anne babadan doğmuşsunuz veya kan bağı var. Eşim için de geçerli. Aile dendiğinde anne, baba, dayı, hala, amca gibi yakın akrabalar da girebiliyor. Birinci derece kan bağından dolayı. Kan çekiyor. (Galip, kentli, orta yaşlı)

Sonuç olarak bireylerin genel anlamda aileyi de akrabalık sisteminde bir yere koydukları, diğerleri olarak ifade edebileceğimiz aynı hanenin dışında oturan akrabaların doğrudan aile üyesi olmadıkları ifade edilse bile değişik zaman ve maksatlarla aile sınırlarının içerisine girebileceği, burada kan veya soy bağına büyük ölçüde önemli bir etken olduğu katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. İkinci bölümde eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin daha fazla akrabayı aileden saydıklarına yönelik Özbay (2014)'in saptamasından bahsedilmiştir. Bu araştırmada ise tersi bir durum söz konusudur. Akrabalarını aileden sayan yedi bireyin üçü üniversite, diğer dördü ise ilkökul mezunudur. Ayrıca akrabasının aileden olduğunu ifade eden katılımcı sayısı yedi iken, mülakat cetvelinin üçüncü bölümünün dördüncü sorusu olan "akrabalar aile üyesi sayılmalı mı?" sorusuna olumlu cevap verenlerin sayısı yirmi sekizdir. Burada durumsal bir yaklaşımdan kaynaklı iki gerekçe ön plana çıkmaktadır: paylaşım ve iletişimin şiddeti ile derecesi, düğün, bayram, cenaze gibi ritüeller. Dolayısıyla bireylerin akrabaları ile aile üyeleri gibi ortak paylaşımları mevcutsa, bireyler akrabaları ile yoğun bir karşılıklı iletişim yaşıyorlarsa ve toplumsal normların dikte ettiği önemli gün ve törenlerde yani uygun yer ve zamanda akrabalar aile üyesi olabilmektedirler.

Yine ikinci bölümde aile ideolojisinden bahsedilirken, aile sermayesi ve habitusu oluşturmak için günlük tutma, fotoğraf albümü yapma gibi stratejiler bulunduğu vurgusu yapılmıştır. Bu anlamda katılımcılara aile fotoğrafı ve aileyi bir nesneye benzetme ile ilgili sorular sorularak bireylerin aileyi somutlaştırma bağlamındaki

eylemleri yorumlanmaya çalışılmıştır. Müteakip başlık altında bu konulara değinilecektir.

4.2. AİLEYİ SOMUTLAŞTIRMA BAĞLAMINDAKİ BETİMLEMELER

Ailenin anlamı birey için doğuştan var değildir. Birey sosyalizasyon sürecinde ve ilişkileri vasıtasıyla bilişsel haritasında aileye ve aile bireyelerine yer bulmaya başlar. Aile anlamları sosyal olarak dağıtılmaktadır, tahmin edilebilirdir ve nerede, kimler ile ve hangi maksatla olduğuna göre değişmektedir. Ailenin şekillendirilmesinin daha kuvvetli yapılar ve güçler tarafından etkilendiği inkâr edilmemekle birlikte bunu yalın bir tetikleyici olduğunu kabul etmek olanaksızdır. Ev içi işbölümü, roller, evde yaşanan monolog ve diyaloglar, gündelik hayat pratikleri aile anlamını birlikte inşa ederler.

Bireylerin aile denilince ne anladıklarını idrak edebilmek için onlardan aileyi bir nesneye benzetmeleri ve bunun nedenini açıklamaları istenmiştir. Bu maksatla mülakat cetvelinin üçüncü bölümündeki beşinci soru sorulmuştur. Verilen cevaplar ışığında, aile ve benzetilen nesne arasındaki ilişki irdelenmiştir. Analiz mantığı olarak ilişkilendirilen somut nesnenin soyut nesneyi açıklama derecesi yorumlanmaya çalışılmıştır. Somut nesne veya olayların soyut bir kavram olan aileyi betimlemeleri incelenmiştir.

Tablo 7. Ailenin Neye Benzetildiğine Dair Sıklık Dağılım Tablosu

Görülme Sıklığı	Benzetilen Nesne veya Olay																			
	ağaç (veya çınar)	su	yıldız	ev	kalp	sıcaklık	güneş	ortanca	salkım üzüm	melek	arı kovana	piramit	kutu	temiz insan	Beşiktaş	aktifli araba	üreme	mağara	bankamatik	yaprak dökümü
13	3	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Ailenin neye benzetildiğine dair sorulan soruya otuz sekiz kişi makul ve mantıklı bir nesne veya olay cevabı vermiştir. Alınan cevaplardan bir kısmı nesne veya olaya

tekabül etmediği için analiz dışı bırakılmıştır. Verilen cevaplara ait sıklık dağılım tablosu, Tablo 7'de sunulmuştur.

Burada parça-bütün ya da yapı-eylem ilişkisi yorumlanırken, katılımcıların ifade ettikleri anlamın kendileri tarafından bir yapıya atıfta bulunularak mı yapıldığı yoksa rastgele bir benzetme mi olduğu konusu yapılacak değerlendirmelerin fiiliyatla örtüşmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu nedenle katılımcılara ailenin benzetildiği nesne sorulduktan sonra "neden?" sorusu ile bu benzetmenin gerisinde yatan eylemden gerekçelere oradan da yapılara doğru ilerleyen bir çözümleme stratejisi izlenmiştir.

Tablo 7'de görüleceği üzere katılımcılar ağacı diğer nesnelere nazaran kayda değer sıklıkta dile getirmişlerdir. Katılımcıların aileyi benzettikleri ağaç nesnesinde, özellikle ağacın kökleri ve gövdesine vurgu yapan ifadeler ön plana çıkmaktadır.

Ailemi ağaca benzetirdim. Kökler, dallar, genişleyen bir aile misali. (Aktan, köylü, genç)

Aile bir ağaca benzer. Dallar, budaklar, genişleyen bir kök. (Ünal, köylü, orta yaşlı)

Aileyi bir ağacın köklerine benzetirim. Hepsi farklı farklı yerlere dağılmışlar. Ama hepsi bir bütüne bağlılar. En ucundaki ile irtibatın var. Bazen en yakınında duranla fiziksel irtibatın var ama onun ne yaşadığından veya sıkıntısının ne olduğundan haberin yok. (Handan, yeni kentli, orta yaşlı)

Aileyi ağaca benzetirim. Kökleri olduğu için, sağlam ve ayakta durduğu için. (Işıl, kentli, genç)

Kök ve gövde ifadelerinin ön plana çıkmasının iki temel nedeni olabileceği değerlendirilmektedir. Birincisi bireylerin somut nesnelere kavramlaştırırken bu nesnelere belirgin ve göze çarpan özelliklerini hafızada depolamaları olabilir. Ağaç resmi çizmesi istendiğinde okul öncesi bir çağda bulunan bir çocuk bile temel olarak bir gövde çizer. Fakat kökten ziyade dal, dıştan görünürlüğü dolayısıyla ifade edilmesi

beklenen kavramdır. Az önce resim çizen çocuk örneğinde de belirtildiği üzere çocuk önce gövdeyi çizer, sonra ise dalları resmeder, kökleri göstermez. Yaş ilerledikçe de bu durum değişiklik göstermez. Ressam da ağacı çizerken toprağın altında kalan kökleri belirtme gereği duymaz (farklı bir bakış açısı kullanmıyor veya özel bir maksat gütmüyorsa). Dolayısıyla köklerin ifade edilmesinin başka bir anlam taşıdığı düşünülmektedir. Bu noktada devreye ikinci değerlendirme girmektedir. Öyleyse bu gerekçenin altında yatan başka bir yapısal neden bulunmalıdır. Bu yapısal nedenin geçmişten bu güne kadar genetik miras gibi nesilden nesile aktarılan gelenek, görenek, mitoloji ve tarihle ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Bireylerin ortaklaşa olarak karşılıklı iletişim ve etkileşim yoluyla inşa ettikleri anlam, bir söylem ve ideoloji olarak zihnin gerisinde otomatik olarak çalışmakta ve yeniden inşa sürecimizi etkilemektedir. Dolayısıyla nesneye bakıldığında dıştan görünmeyen köklerin katılımcılar tarafından adeta sözleşmişcesine ifade edilmesinin bu varsayımımızı kuvvetlendirdiği düşünülmektedir.

Yukarıda kısaca açıklandığı üzere ağaç nesnesinin (özellikle kökler ile birlikte ifade edilmesinin), diğer nesne ve olaylarla karşılaştırıldığında daha sıklıkla görülmesinin aslında Türklerin gelenek, görenek, mitoloji ve tarihleriyle (yani failden ziyade yapıyla) yakın ilgisi bulunduğu değerlendirilmektedir. Altay mitolojisine göre gök yüzüne doğru çok büyük bir çam ağacı yükseliyordu. Gökleri delip çıkan bu ağacın tepesinde ise Tanrı Bay-Ülgen oturmaktaydı (Ögel, 2010, 90). Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan, ikinci karısını bir göl ortasındaki ağaç koğuşunda bulmuştur (Ögel, 2010, 88). Uygurlar arasında tutunmuş ve Uygurlar vasıtası ile diğer Türklere de yayılmış olan Maniheizm'de de ağaç, çok önemli bir unsurdu. Mani dinine mensup olanlara göre Beş Hayat ve Beş de ölüm ağacı vardı. Fakat Maniheizm'deki bu on ağaç ananesi Türklerinkinden oldukça ayrı özellikler gösteriyordu. Manas destanında, kısır kadınların kutsal elma ağacının altında oynamaları ile çocuklarının olacağına inanılıyordu (Ögel, 2010, 90).

Göktürklerde hükümdar, devlet veya hanedan ağacının kökü ve gövdesi olarak kabul edilirdi. Hükümdarın çocuğu da bu gövdeden idi. Hükümdarın kardeşi ise, bu ağacın dalları ve yaprakları idi (Ögel, 2010, 286).

Dede Korkut Kitabında ağaç için söylenmiş çok güzel bir mersiye vardır. Bu güzel şiirde İslamiyet'in tesirleri fazlalaşmakla birlikte eski Türk ananeleri ile örtüşen hususlar da göze çarpmaktadır. Eski Türkler ağaç denince, yalnızca dıştaki yapraklarını ve gövdesini değil; kökünü de beraberce anlardı. Bu sebeple ağaca söylenen bu mersiyede şu iki satır çok önemlidir (Ögel, 2010, 89):

*"Başun ala bakar olsam, başsuz ağaç!
Dibün ala bakar olsam, dipsüz ağaç!"*

Türk Mitolojisi incelendiğinde genel olarak kayın ve karaçam ağaçlarının efsanelere konu olduğu, hayat ağacı ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Lakin Ögel'in *Türk Mitolojisi-I* eseri incelendiğinde, geçmişte çizilen ağaç motiflerinin bu ağaçlardan ziyade geniş yapraklı, geniş gövdeli ağaçlara benzediğinin altını çizmek gerekir (Bkz. Ögel, 2010:I, 84, 93, 97). Dolayısıyla çınar, metinlerde adı geçmeyen bir ağaç olarak görülse de sembolik olarak Türk kültürüyle ilintili olabilir. Ayrıca gerek Osmanlı gerekse ondan önceki Türk devletlerinde, çınar ağacı, kendisine ululuk ve süreklilik anlamları atfedilen bir ögedir. Bu bağlamda, ailenin büyüklüğünü ve devamlılığını göstermek için de aile çınar ağacına benzetilmiş olabilir.

Aile bana göre bir çınara benzer. Şimdi dalları teker teker kopuyor ve düşüyor ama zamanında koca bir çınardı benim ailem. (Bahadır, kentli, orta yaşlı)

Aileyi bir çınar ağacına benzetirim ben. Neden mi? Çok yaşadığı için. (Rüzgar, köylü, yaşlı)

Bence çınara benzer. Çünkü sağlam olur. (Canan, köylü, yaşlı)

Aile benzetmelerinde kullanılan çınar ağacı uzun yıllar yaşayan, geniş gövdeli bir ağaçtır. Bu heybetiyle altında duranlara huzurlu, güvenli ve rahat bir ortam sağlar. Aile de tıpkı çınar ağacı gibi bireylerin fırtınalarda sığınacağı korunaklı bir liman gibidir. Her türlü tehlikeye karşı kişi kendini savunmasız ve korumasız hissettiğinde bu ağaca sığınarak huzur bulur. Uzun yıllar yaşaması geçmişten geleceğe, nesilden nesile

aktarılabildiğinin vurgusudur. Sonuç olarak çınar ağacı benzetmesi, katılımcıların aile tanımlamasındaki eksik parçayı tamamlayan bir yap-boz oyuncağı şekli gibidir.

İkinci en çok görülen nesne ise su olmuştur. Su benzetmesi ile ilgili ifadelere bakıldığında bunların gerekçelerinin benzerlik göstermediği görülmektedir. Bu bağlamda ağaç benzetmesi ile aynı strateji izlendiğinde öncelikle katılımcıların su benzetmesini gündelik hayat deneyimleri doğrultusunda şekillendirdiği değerlendirilmektedir.

Aileme suya benzetiyorum. Neden mi? Su akar yolunu bulur ya. Bizim ailede su gibi aktı yolunu buldu. (Nedim, yeni kentli, yaşlı)

Normalde su gibidir. Berraktır. Aile bireylerinde de kendi açımdan hiç bir şey görmediğim için sevgi, saygı olduğu için ve tertemiz olduğu için. (Ferah, kentli, genç)

Bunun yanı sıra yine yapısal etkenlerin de bu benzetmede rol oynayabileceği düşünülmektedir. Mesela Kardelen'in benzetmesinde gösterdiği gerekçe, suyun hayat kaynağı özelliğine vurgu yapmaktadır. Aslında hayat suyu (âb-ı hayat), bütün dünya mitolojilerinin en önemli motiflerinden birisidir. Ölen insanların her hangi bir suretle yeniden canlanması veya herkesin mutlak bir hayata ve ölümsüzlüğe erişmesi, bütün insanlığın hayalini kurduğu ve istediği bir özlemi ifade etmektedir (Ögel, 2010, 93).

Aile suya benzer. İnsanlar susuz yapamadığı gibi ailesiz de yapamaz. (Kardelen, kentli, genç)

Bazı Altay efsanelerine göre göğün on ikinci katına kadar yükselen Dünya Dağı'nın üzerinde bir kayın ağacı vardır. Hayat suyu da bu kayının altındaki kutsal bir çukurda bulunmaktadır. Yakut Destanlarındaki hayat suyu da Er-Sogotoh'a¹³ yeni ve sonsuz bir güç vermişti. Türk masallarında da hayat suyu ile ilgili pek çok bilgi bulunmaktadır (Ögel, 2010, 107).

¹³ Er-Sogotoh Destanı, Yakut Türklerinin bir nevi millî destanıdır. Konu itibarı ile bir yaratılış ve türeyiş efsanesidir. Er-Sogotoh, bu destana göre gökte yaşamaktadır. Kendisi yaratılan ilk insandır. Ne bir millete hatta ne de bir eşe sahiptir (Ögel, 2010, 97).

Aile ilişkileri diğer ilişkiler ile kıyaslandığında daha saydam olarak düşünülebilir. Aileden aileye değişmekle birlikte bireylerin bağları sıkıdır. Dertler, kederler, üzüntüler, sevinçler, başarılar, başarısızlıklar her daim aile kimliği içerisinde yedirilerek özümserir. Bu da bireyleri birbirine zincirin halkaları gibi bağlar. Evdeki koşullar ebeveynlerden çocuklara doğru geçen bir sosyalizasyon ortamını oluşturur. Paylaşılan değerler kişilerin sınırlarını geçirgen bir hale sokabilir. Yani aile dışarıya karşı bir ilişkiler süreci inşa ederken aynı zamanda kendi içerisinde bir dâhilî bağlam meydana getirir. Bu dâhilî bağlam dıştan nüfuz edilemeyen ama içte kesişen kümeler misali ortak bölgeler içeren bir bölgedir. İşte bu bölge içerisinde kişi bazen kendi bazense ailenin diğer bireyi olur. Kendini onun yerine koyar ama bu durum empati ile karıştırılmamalıdır. Empati de "onun gibi düşünmek" söz konusudur. Halbuki burada insan artık diğer aile bireyine evrilir. Özellikle anne ve babaların çocukları için gösterdiği tavırlar bu kapsamda değerlendirilmelidir. Katılımcıların "su" benzetmesi aslında tüm bu ilişkilere de işaret etmektedir.

Yıldız ve aslında kendisi de bir yıldız olan güneş birlikte incelendiğinde üç katılımcının ailesini yıldıza benzettiği görülmektedir. Aslında bakıldığında, her birinin benzetme gerekçesinin diğerine göre farklılık gösterdiği de görülecektir. Kimisi gerekçe olarak ailenin sıcaklığını gösterirken, kimisi ailenin bir kutup yıldızı gibi kılavuz ve yön gösterme işlevine dikkat çekmiştir. Kimisi için ise yıldız gibi uzakta, ulaşılması zor ve meşakkatli bir hedef olarak gösterilmiştir. Bunların yanı sıra tüm benzetmelerin geri planında işleyen gelenek, görenek, mitoloji ve tarih etkenleri incelendiğinde ise şu hususlar dikkat çekmektedir.

Oğuz Kağan Destanında, Oğuz Kağan birinci eşinden olan oğullarına Gün, Ay ve Yıldız ismini vermiştir. Eski Türk dininde; gök ve Güneş birinci derecede öneme sahip idiler. Türkler Mani dinini kabul edince; Ay birinci sıraya geçmiştir (Ögel, 2010, 129). Er-Sogotoh'a göre güneş, Hayat Ağacından daha önemli idi (Ögel, 2010, 104). Altay yaratılış destanında da gökteki bir dağ veya tepenin üzerinde bulunan ağacın bir yanında güneş diğer yanında da ay bulunurdu (Ögel, 2010, 91). Türk mitolojisinde ay erkek, güneş de dişidir (Ögel, 2010, 131).

Ailemi bir güneşe benzetirdim. Dünyayı aydınlattığı ve bana sıcaklık verdiği için. (Yamaç, yeni kentli, orta yaşlı)

Aile bir yıldız gibi. Yönünü kaybettiğinde sana yardımcı olacak bir kutup yıldızı. (Yalman, köylü, genç)

Aileyi yıldız benzetirim. Çünkü ulaşması zordur. (Şahin, yeni kentli, genç)

... Aile doğan bir güneş gibi... Bambaşka. Annem, babam yanımda yeniden olsa da benim şimdi nerde olduğumu bir görse... (Ilgar, yeni kentli, yaşlı)

Ailesini, dünya açısından bilinen en büyük enerji kaynağına benzetmek ve bu enerji kaynağının ana üreticisi konumundaki anne ve babanın eksikliklerini ifade etmek, Ilgar'ın olaya bakış açısını açıkca göstermektedir. Aile, bireyler için asıl güdülenme kaynağı olabilir. Kişi, evinden aldığı destekle ve güçle, dış dünyada her türlü zorlukları yenme cesaretini kendinde bulabilir. Aynı zamanda tam tersi de söz konusu olabilir. Ilgar, ailesinin desteğini hayatının her anında hissetmiştir ve belki de bu nedenle ailesini bir enerji kaynağı olan güneşe benzetmiştir.

Bunun haricinde evin eski Türk Mitolojisinde ocak olarak anlaşıldığı ve bir kısım katılımcının da ailesini sıcaklık olarak tarif edildiği düşünüldüğünde muhtemelen Şamanizm'den kaynaklı ocak kültürünün aile algımıza da nüfuz ettiği değerlendirilmesi yapılabilir. Ateşin gökten Ülgen-Tanrı tarafından gönderildiğine inanılırdı. Yakutlar ocağıdaki külün kıpıradığını görürlerse "og kuta oynyür" (çocuk ruhu oynuyor) derler, ateşin ailede bir çocuk doğacağını haber verdiğine inanırlardı. Şamanistlerin inancına göre ateş her şeyi temizler ve kötü ruhları kovalardı (İnan, 2013, 67).

Bir Şaman duası şöyle demektedir:

"Üç köşeli taş ocak, alevli yanan al ateşim! Taş ocağımız yerinden oynamasın, daima yansın! Yaktığımız ateş alevli olun!¹⁴ Tarhana pişirdiğimiz ocağın külü çok olsun! Neslimiz kesilmesin, sürsün, biri giderse biri gelsin! Ey Abukan dağının payı, ey ay ve güneşin parçası (olan ateş)!"

¹⁴ Şamanistlerin inançlarına göre ateş tanrısının bıraktığı ateş alevsiz ve soğuk olurdu.

Bereket ver, kismetimiz bol olsun. (Anohin, 1924'den aktaran İnan, 2013, 70)."

Katılıcıların ev ve ısınmak ile ilgili ifadeleri şunlar olmuştur:

Küçük, sıcak bir aile. Bir nesne olarak değil de... (Ekrem, kentli, genç)

Aileyi eve benzetirim. Sığınacak bir yer olduğu için. (Lamia, yeni kentli, genç)

Ben aileyi kapısı kapanmayan bir eve benzetirim. Kapıdan biri girer, biri çıkar. Ama aile orada öylece durur. (Elvan, köylü, yaşlı)

Aile sıcaklık, ısı, şefkat merkezidir. Özellikle bir maddi kavrama benzetmiyorum. Çünkü manevi bir kavram olarak düşünülmesi gerektiği kanaatindeyim. (Verim, kentli, yaşlı)

Genel olarak benzerlik gösteren nesne veya olayların irdelenmesinin ardından diğerlerine nazaran daha farklı ve değişiklik arz eden nesnelere aşağıda belirtildiği üzere genel bir değerlendirme yapılabilir.

... Aile parçalanamaz, parçalanınca özelliğini kaybeden bir atom gibidir...(Caner, yeni kentli, orta yaşlı)

Bu ifadeden yola çıkan Caner, ailesini tipik bir çekirdek aile olarak tanımlamış; eş ve çocuklardan oluştuğunu beyan etmiştir. O'nun aile tanımını artık öze yani cevhere ulaşmış bir maden işçisinin durumuna benzetmek gerekir. Buradan öteye geçişin olmadığı bir durum söz konusudur. Aile ile ilgili ulaştığı sonuç onun için son kertedir. Parçalanamayacağına dair iki kez yaptığı vurguyu iyi betimlemek gerekir. Çünkü parçalanmayı geri dönüşü olmayan bir yıkım gerekçesi olarak ifşa etmiştir.

... Ben ailemi piramide benzetirim... Tuğlalar üst üste kondu mu hepsi bir aile... (Davut, yeni kentli, orta yaşlı)

Davut kendi ailesini tarifinde hem bireylere hem de gruba vurgu yapmaktadır. Bu cümlelerden durumu destekleyici yorumlar yapmak mümkündür. Öncelikle her bir bireyin ayrı bir değeri vardır çünkü bireylere birer "tuğla" statüsü verilerek onların kendi başlarına da birer özellikli nesnelere olduğu vurgulanmıştır. Bu nesnelere aileyi oluşturmak için belirli bir düzen ve sıra içerisinde bir araya gelmektedir. Demek ki ortada arızeli bir buluşma söz konusu değildir. Yapının düzenliliğini sağlayan bu mekânsal diziliştir. Aksi takdirde aile, bir elma yığını gibi ya da sepette rastgele sıralanmış meyveler gibi başka bir nesneye de benzetilebilirdi. Üstelik benzetilen piramit, dünyada inşa edilmiş bilinen en sağlam yapıdır. Yüzyıllarca her türlü doğal ve yapay felakete karşı başarıyla direnmiş ve ayakta kalmayı başarmıştır. Davut'un ailesi de tıpkı bu piramit gibi her türlü zorluğa karşı direnecek, her şartta ve her daim inşa edildiği gibi kalacaktır. Davut'un yaptığı benzetme ile ifade etmeye çalıştığının tam olarak bu olduğu değerlendirilmektedir.

..Aile bir kutu gibidir. Toplu, hep beraber, karmaşık. Her şeyin içinde olduğu, hiç bir şeyin dışarı çıkmadığı, kimseye bir şeyin söylenmediği, her şeyin içeride yaşandığı, kötüyse bile iyiye bile içeride kalacak, ne iyi bir şeyi anlatıp kendimizi böbürlendirmediğimiz ya da kötü bir şeyi anlatıp kimseyi sevindirmedığımız kutu gibi bir mekanizma... (Begüm, kentli, orta yaşlı)

Begüm'ün, "kol kırılır, yen içinde kalır" şeklinde tabir ettiği ailesi, kutu ile özdeşleştirilmiştir. Begüm'ün sevgi ve saygı içerisinde büyüdüğü kanaatinde olduğumuz ailesi, kişileri birbirine bağlayan bir mıknaatıs inşa etmiştir. Bu mıknaatıs aile fertleri arasında görünmez ve kopmaz bağlar oluşturmuştur. Binanın tuğlalarını bir arada tutan harç misali sevgi de aile bireylerini birbirine bağlamaktadır. Sevgi ile etrafa yayılan manyetik dalgalar fertler arasında kuvvetli bir çekim gücü oluşturmaktadır. Burada çıkara ve hazza bağlı olmayan gerçek bir sevgi söz konusudur. Bu sevgi ailede sürekli geliştirilerek içi doldurulmaktadır. Bu anlamda kutu benzetmesi sevgi değeriyle yoğrulmuş bir aile birlikteliğini ifade etmektedir.

Düzenli olduktan sonra, yani mesela diyelim ki çalışıp güzel parayı kazandıktan sonra daldan kopma olamaz. Ama diyelim ki, çalışman düzgün değildir. Bugün gidersen üç-dört gün çalışırsın evine bakmazsan olmaz. Yani ev bankamatik gibi. İçine para yüklersin çalışır. Bu devir o devir oldu. Eskisi gibi saygı, sevgi kalmadı. Çocukluğumun benim başkalarının

elbiseleri ile geçti. Şimdikiler almadın mı küsüyor. Şimdi ben çalışmayayım. Üç gün evde oturayım. Dördüncü gün "sen zaten çalışmıyorsun" derler yani. Çalışmazsak hiçiz. (İnanç, kentli, orta yaşlı)

Katılımcının bu benzetmesinin gerisinde, ailesinin geçimini sağlamak için verdiği uğraşın yanı sıra ailede ortaya çıkan maddi çıkarlar, kapitalizmin dayattığı tüketim refleksi, modernizmin ortaya çıkardığı bireysellik gibi etkenler de göze çarpması bakımından bir hayli ilginç bir tespit olarak değerlendirilmiştir. İnanç'ın ifadeleri tam da Tönnies'in cemiyetvari diye tarif ettiği ve bir zümre için istenen ilişkilere atıfta bulunmaktadır. Türkçeye topluluk olarak da tercüme edilen cemaat (gemeinschaft) kavramı Tönnies'in geleneksel kırsal topluluklarla ilişkilendirdiği, aile veya dostluk ilişkileri içinde birbirine bağlı olan insanların arasındaki kişisel, yakın, sürekli ve kendi hatırı için istenen insan ilişkilerini içeren bir toplum tipidir. Zaman zaman toplum ya da birlik olarak da Türkçeye çevrilen cemiyet (gesellschaft) kavramı ise, cemaat kavramının zıttı olan her şeyi içeren bir kavramdır. Tönnies cemiyet kavramıyla endüstrinin ve ticaretin egemen olduğu modern kent yaşamında insanların diğer insanlarla yakın duygusal ilişkilerden çok çıkara dayalı, rasyonel, hesaplı ilişkiler kurdukları, cemaate oranla daha hızlı, rekabetçi ve dinamik bir yaşam sürdürdükleri toplumları ifade etmektedir. Cemaat, cemiyet gibi tek bir baskın kültüre sahip olmayan, çok sayıda hayat tarzını içeren modern kent yaşamını ve bu yaşamın kişisellikten uzak, yapay ve geçici ilişkilerini niteleyen bir kavramdır (Slattery, 2008, 57-60). Sonuç olarak İnanç'ın tespitlerinin cemaatten cemiyete dönen ailesel değerleri betimlediği ve bu anlamda önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Aile sermayesinin oluşturulmasında diğer önemli bir etken olarak değerlendirilen aile fotoğraf albümü oluşturulmasının önemi aile sermayesi ve habitusu oluşturma bölümünde anlatılmıştır. Kişisel bir gözlemim ve deneyimim olarak şunu da ifade etmek isterim ki on üç yaşındaki oğlum evde bulunan yatağının baş ucuna asılı mantar panosuna aile fertlerinin fotoğraflarını iliştiirmekte, bazen bu panoya fotoğraflar ilave olurken bazen de fotoğraflar eksilmektedir. Tamamen onun kendi ekseni etrafında inşa ettiği ailesi, bunun daralıp genişleyen sınırları, onun sosyolojik ve kimi zaman da psikolojik durumu fotoğrafların sayısını artırıp azaltan en önemli etkenlerdir. Bu noktadan hareketle katılımcılara aile fotoğraflarının olup olmadığı, bu fotoğrafta kimler

bulunduğu, işyerlerinde veya cüzdanlarında hangi aile bireylerinin fotoğraflarının bulunduğunu anlamak için mülakat cetvelinin üçüncü bölümündeki altıncı soru sorulmuştur. Genel olarak aile fotoğrafı bulunduran bireylerin, aileleri içinde saydıkları bireyleri ihtiva eden aile fotoğraflarına sahip oldukları görölmüştür. Aynı zamanda aile fotoğraflarını iş ortamında bulundurmadıkları görölmüştür. Buna neyin sebebiyet verdiği düşünöldüğünde iki açıklama yapılabileceği değerlendirilmiştir. Birinci olarak aileyi herhangi bir statü sembolü görmekten ziyade eşsiz ve özel bir konuma taşıma gayreti olarak yorumlanmıştır. İkinci olarak da ailenin birey açısından özel ve öznel olarak arz ettiği gizliliği ifşa etmeme çabası olabileceği değerlendirilmiştir. Tabii ki bu durum yorumdan öteye geçmeyen ve teyide muhtaç bir açıklamadır. Bu maksatla katılımcıların aile fotoğraflarının, tanımladıkları aile fotoğrafları ile örtüşme durumu Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Aile Fotoğrafi ve Aile Tanımı Tablosu

Fotoğraf Durumu	Yerleşim Yeri			Toplam
	Kırsal	Yeni Kentli	Kentli	
Evde Fotoğraf Bulundurma Durumu	12	7	11	30
Fotoğrafın Aile Tanımı ile Örtüşme Durumu	7	6	8	21

Burada aile fotoğrafından kastedilen şeyin, duvarda veya vitrinde bulunan, eve gelenlerin rahatlıkla görebileceği, çerçevesi bir nesne olduğu katılımcılara sorulan sorular esnasında ifade edilmiştir. Teknolojinin bu denli geliştiği, fotoğrafın cep telefonları ile yüksek çözünürlükte ve bol miktarda çekildiği bir çağda bile katılımcıların konu aile olduğunda dijital fotoğraflardan daha çok baskı halinde fotoğraf kullanma yoğunluğu kayda değer bir sayıdadır. Toplam kırk altı katılımcının otuz tanesi (yaklaşık 2/3'ü) fotoğraf bulundurduğunu ifade etmiştir. Bunlardan yirmi bir tanesinin ise (yine 2/3'ünden biraz fazlası) aile tanımları ile aile fotoğrafında bulunan kişiler birbiriyle örtüşmektedir.

Somut nesnelerin mekândaki arızı ilişkileri, göröleceği üzere bize aile ilgili bir takım ampirik kanıtlar sunmaktadır. Somut bir varlık farklı unsur ve güçlerin bir birleşimidir.

Sayer'in (1992) ifadesiyle soyutlama yapabilmek dolayısıyla da kavramlaştırma yapabilmek için somuttan soyuta, soyuttan da somuta doğru olmak üzere iki yönlü bir harekete ihtiyaç vardır. Bu nedenle aile fotoğrafının aile tanımlaması için somut bir ampirik bilgi kaynağı olarak kullanılması, yapılacak iki yönlü analizler ve sorulacak niteliksel sorular ile aile tanımını muğlaklıktan çıkarılacağı düşünülmüştür. Bu anlamda alınan cevaplar neticesinde yapılan yordamalar nedenleriyle birlikte yukarıda açıklanmıştır. Bu anlamda bireylerin aile sermayesi ve habitusu, aile ideolojisi meydana getirme bağlamında kendi aile hikâyelerini oluşturmaya önem verdikleri görülmektedir.

4.3. AİLE ÜYELİĞİ VE ÜYELİĞE GİRME ÇIKMA DURUMLARI

Bir topluluğu grup olarak gören yaklaşımların hepsi, bu grup için bir üye giriş ve çıkış sistemi olacağını düşünmektedirler. Çünkü bu fikre sahip olanlar, insanın doğumundan ölümüne kadar doğası gereği hiç bir grubun daimi bir üyesi olamayacağını ifade etmektedirler. Fakat sosyal birliktelikleri irdelediğimizde bu düşüncenin kısmî istisnası olarak iki grup göze çarpmaktadır: Toplumun kendisi ve aile.

Tablo 9. Aile Üyeliğinden Çıkma Durumu Tablosu

Herhangi Bir Sebep Aile Üyeliğinden Çıkılıp Çıkılmayacağı	Yerleşim Durumu/Yeri						Toplam	
	Kırsal (Köy)		Yeni Kentli		Kentli			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Aile Üyeliğinden Çıkılır	6	40	5	33	5	31	16	35
Aile Üyeliğinden Çıkılmaz	9	60	10	67	11	69	30	65
Toplam	15	100	15	100	16	100	46	100

Kişi, anti-sosyal bir yaşam biçimini seçmediği veya Robinson Crouse türü bir hayatı tercih etmediği sürece toplumun üyesidir ve bu üyeliği devam eder. Aile üyeliği de genel anlamda bu istikamette ilerler. Fakat bu durumların istisnası da yok değildir. Kişilerin bu istisnai durumlarını irdelemek maksadıyla sorduğumuz soruların genelinde "kişi ne yaparsa yapsın aile üyeliğinden çıkmaz" türünde cevaplar alındığı gibi bir takım

toplumsal normların, gelenek ve göreneklerin etkisiyle üyeliğe son verici durumların da olabileceği anlaşılmaktadır.

Katılımcıların tamamının mülakat cetvelinin üçüncü bölümündeki yedinci soruya verdiği cevapları kapsayan aile üyeliğinden çıkma durumu, Tablo 9'da gösterilmiştir. Bu tabloya ilk bakışta göze çarpan husus, kırsaldan kent yerleşimine doğru gidildikçe aile üyeliğinden çıkılmayacağına dair olan inancın artmakta olduğudur. Kırsal kesim olarak tarif ettiğimiz topluluk, daha az nüfusa sahip, insanlar arası ilişkilerin, hem resmî hem de gayri resmî gelenek, norm ve kuralların yoğunlaştığı bir gruba işaret ettiğinden dolayı aslında kırsal kesimde oturanların aile üyeliğine daha fazla sahip çıkması ve üyelikten çıkma olunmayacağına savunulması beklenebilir. Öte yandan söz konusu kesimin bireyleri arasında mevcut olan sıkı normlar, üyelik kriterlerini sınırları çok belirgin olan bir düzleme taşıdığı için üyelikten çıkmayı da kolaylaştıran bir boyuta taşıyor olabilir. Bu durumun yanı sıra aile üyeliği konusu, daha önce de değinildiği gibi her ne kadar bir akrabalık sistemi ile özdeşleştirilmiş olsa bile, aynı zamanda bir grup olduğu inancının da hakim olduğu görülmektedir. Aksi takdirde daha fazla bir kesimin bu soruya "aile üyeliğinden çıkılmaz" şeklinde cevap vermesi beklenebilirdi.

Tablo 10. Aile Üyeliğinden Çıkma Gerekçeleri Tablosu

Aile Üyeliğinden Çıkma Gerekçesi	Görülme Sıklığı
Yüz kızartıcı suç	7
Terbiyesizlik, saygısızlık	2
Vatan hainliği	1
Kavga	1
Ayrı bir ev açma	1
Tek başına kalma	1
Özverili davranmama, fedakârlık yapmama	1
Aile değerlerine uymama	1
Aile ismini lekeleme	1
Toplam	16

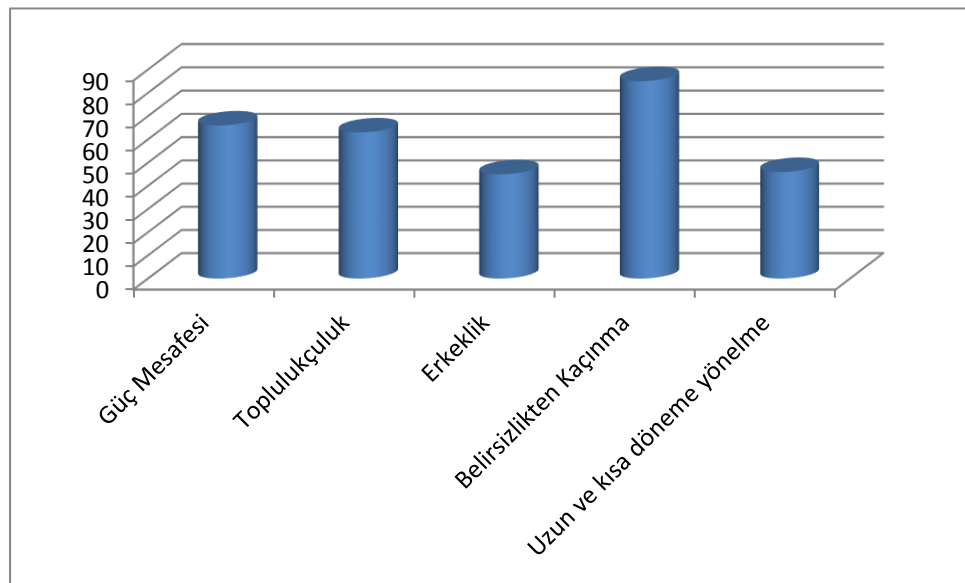
Aile üyeliğinden çıkılır şeklinde beyanat veren katılımcıların mülakat cetvelinin üçüncü bölümünün yedini sorusuna verdiği cevaplardan süzülen çıkma veya çıkılma gerekçeleri, Tablo 10'da gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde yedi kişinin (aile üyeliğinden çıkılır diyenler içinde oranı %44) yüz kızartıcı suç işlemenin, aile üyeliğinden çıkma gerekçesi olarak ifade ettiğini görmekteyiz.

Hofstede'nin 1960'lı yıllarda IBM firmasının farklı ülkelerdeki çalışanları ile başlattığı ve bugün en kabul edilen kültürler arası karşılaştırma ölçeğine göre beş kültür boyutu tanımlanmıştır. Bunlar, güç mesafesi, bireycilik/toplulukçuluk, erkeklik/dişilik, belirsizlikten kaçınma ile uzun ve kısa döneme yönelmedir. Güç mesafesi, bir ülkede nispeten daha güçsüz olan bireylerin gücün eşit olarak dağıtılmadığına olan inançlarını ifade eder. Güç mesafesi yüksek toplumlarda insanların kendilerine ait bir yeri vardır ve gücü göstermek önemlidir. Düşük güç mesafesine sahip olan toplumlarda, güçlü insanlar kendilerini daha düşük güçte göstermeye meyillidirler. Bireycilik/toplulukçuluk boyutu bireylerin kendilerine mi yoksa topluluğa mı yöneldikleri sorusu ile ilgilidir. Bireyciliğin yüksek olduğu toplumlarda bireylerin birbirlerine daha az bağlı olduğu görülürken, toplulukçu kültürler, statü ve kimlik için nüfuzlu aile, dinsel yapılanma vb. gibi gruplara bağlı olmaya önem verirler. Erkeklik boyutu girişkenlik, maddi başarı ve cesaret gibi olgulara vurgu yaparken, dişilik boyutu paylaşmak, tevazu ve manevi duygulara ağırlık verir. Belirsizlikten kaçınma, toplumun belirsizliği toleransı ile ilgilidir. Belirsizlikten kaçınmanın yüksek olduğu toplumlarda bireyler uzun vadeli kararlar almaz, garantici davranır. Düşük olduğu toplumlarda ise bireyler, risk almaktan çekinmezler. Uzun ve kısa döneme yönelme, diğer dört boyutun kapsamadığı özellikle Asya kökenli toplumlara yönelik bir özelliktir. Uzun döneme yönelimli toplumlardaki insanlar, bir çok şeyi bilirler, yatırımlar için tasarrufları vardır ve sabırlıdır. Kısa döneme yönelimli toplumlardaki insanlar ise hemen sonuç beklerler ve tahammülleri azdır (Altay, 2004, 304-306).

Söz konusu araştırmanın verileri dünya genelinde yapılan veri toplama çalışmaları sonrasında belirli aralıklarla güncellenmekte olup internet üzerinden ülke bazında paylaşılmaktadır. Türkiye için alınan güncel verilerde görüleceği üzere (Şekil 1) Türkiye, toplulukçuluk ve belirsizlikten kaçınma seviyesi oldukça yüksek olan bir ülke

konumundadır. Dolayısıyla topluluğun normlarına uyma ve topluluk değerlerini benimseme stratejileri, kimi zaman ailenin bile ötesine geçebilmektedir. Bu bağlamda kişiler kendilerini bir grup üyesi olarak hissetmek istediklerinde toplumun geneli aileye nazaran daha öncelikli bir konuma gelebileceği yorumu yapılabilir. Başka bir açıdan da ailenin aslında bir özne merkezli gruptan daha çok yalın bir çıkar birliği olabileceği kanaatine de ulaşmak mümkün olabilir.

Şekil 1. Türkiye'nin Kültür Boyutları (Hofstede, 2016)¹⁵

Bu konuda akıl yürütebilmek için bireylerin ifadelerini incelemenin daha iyi bir değerlendirme sağlayacağı kanaatiyle, aile üyeliğinden yüz kızartıcı suç işlendiğinde çiklir şeklinde ifade bulunan katılımcıların söylediklerine bakmak uygun olacaktır.

Yüz kızartıcı suç işlerse aile üyeliğinden çıkar. (Pars, köylü, orta yaşlı)

Yüz kızarttığı zaman kesin çıkar. Kesin çıkar... Yüz kızartıcı bir şey olduğunda anam, babam, çocuğum olmaz. Ama ufak tefek hatalar olduğu zaman kırılabilir insan. Diyor ya "vardım bir garip çeşmeye bir kırık tası yok, kırma insanların kalbini onarmaya ustası yok" . Kalp kırıldı mı onarılması zor. Yüz kızarttığı zaman ne olursa olsun o zaman biter. (Ilgar, yeni kentli, yaşlı)

¹⁵<https://geert-hofstede.com/turkey.html>, 08 Kasım 2016

Yüz kızartıcı suç işlediğinde, cinsel bir suç işlediğinde şahsım olarak affetmem. O takdirde aile üyeliğinden çıkar. (Levent, yeni kentli, orta yaşlı)

Ne yaparsa yapsın şu yaştan sonra aile üyesi olamaz. Ne olursa çıkar? Çok yüz kızartıcı bi suç işlerse... Şu anda net bir şey söylemiyorum. Affeder miyim bilemiyorum. (Ekrem, kentli, genç)

Yüz kızartıcı bir şey yaptığında atarım hiç düşünmem yani... Ailenin parçasının bir şey yapmasına gerek yok. Doğal olarak üyedir zaten. (Hakkı, kentli, yaşlı)

Yüz kızartıcı suç olursa çıkar gider yani. Ona kimse bakmaz. Ne olursa olsun yani. O şeyi görmüşse aileden dışlanır. İnsan düzenli yaşarsa, içkiden kumardan uzak durursa, yemeğini yer, suyunu içer, işine gider ve evine bakarsa düzgün aile olur. Ters olursa aile dağılır. Yoksa ailede seni kim takacak? (İnanç, kentli, orta yaşlı)

Aile üyeliğinden çıkılmayacağını düşünen katılımcılar ise aile üyeliğinin doğma veya evlilik akdi gibi resmî bir törenle düzenlendiğini, her ne yapılırsa yapılsın bu durumun aile üyeliği fitratını değiştirmeyeceğini belirtmektedirler. Genel olarak katılımcılar biyolojik olarak meydana gelmiş bir olgunun yapılan davranışlar ile değiştirilemeyeceği, sadece ilişkilerin zedelenebileceği, fiilen böyle bir üyeliği sonlandırmanın mümkün olmayacağı kanaatini taşımaktadırlar.

Aileden çıkma diye bir şey olmaz. Tersine faydası dokunan insanlar aileye girer ve aile genişler. (Ayhan, köylü, genç)

Aile üyeliğinden çıkılmaz. Ya doğduğunda ya da evlendiğinde bir ailenin üyesi olursun. (Armağan, köylü, genç)

Çıkamaz, aileden atılmaz. Ama hatalı bir şeyler yaptıysa nasihat yapılır. Öğüt verilir. Yaptığın iş hatalı oğlum, kızım denilir. Düzeltilir. (Sancak, köylü, yaşlı)

İnsan zaten bir aile ile dünyaya gelir. Aile üyeliğinden ise atılmaz. Et turnaktan ayrılır mı? Kızgınlık, kırgınlık olabilir ama ayrılık asla. (Volkan, köylü, orta yaşlı)

Ailesine güzel davranacak. İyi huylu olacak. Aile ismini lekelemeyecek. Bunlar aile üyeliğinden çıkartamaz ama yıpratır. Silip atılmaz ki... (Canan, köylü, yaşlı)

Hırsızlık gibi yüz kızartıcı bir suç işlese, başkalarını namusuna kötü gözle baksa aile üyeliğinden çıkmaz tabi ama aile üyeliği zedelenir. O ailede başkalarına bakacak yüz bırakmaz. (Şahin, yeni kentli, genç)

Aileden hata yaptı, yanlış işledi diye çıkarılmaz. Evladın hatası sonuçta senin de hatan. Demek ki iyi yetiştirememişsin. Bir de hata yaptı diye insan yüz üstü bırakılmamalı. Aileye girmek için özel bir şey yapmaya gerek yok. Doğduğunda zaten ailenin üyesisin. (Yamaç, yeni kentli, orta yaşlı)

Bence hiç bir şey aile üyeliğini sonlandıramaz. Herkes hata yapabilir. Bu hatanın aile üyeliğine son vermesi uygun değil. Aile oluşturan ise evlilik akdidir. Nasıl burada bir kan bağı yoksa aile için genetik bir temel aramak da gereksizdir. Anlayış ve sevgiyle yoğrulur aile oluşturulur. (İmge, yeni kentli, genç)

Aileden çıkamazsınız ki. Bence ne yaparsa yapsın ailenin içinde olma devam eder. Dışarıda arkadaşlarınızı seçebilirsiniz. Eşinizi de seçerseniz. Anne babanızı, çocuğunuzu seçemezsiniz. O sizin çocuğunuz olduğu ve kan bağına olduğu sürece ilişki devam eder. Ha belki görüşmeyebilirsin, aramayabilirsin, sormayabilirsin, öldüğü zaman bile gitmeyebilirsin ama o ilişki devam eder. Kan bağı olduğu için kabullenilmese de ölürken o onun kardeşi olmuş oluyor veya babası olmuş oluyor, annesi olmuş oluyor. Şekle göre değişiyor, toplumda bu tarz şeyler olmuyor mu oluyor. Yani bir hırsızlık yapıyor, kötü şeyler yapıyor, reddediyor baba oğulu. Ne kadar reddedilse de bir kan bağı olduğu için o devam ediyor. (Galip, kentli, orta yaşlı)

Bence kişi gösterdiği fedakârlık ile aile üyeliğine dahil olur. Aile üyeliğinden çıkarmak ise çok zor. Yapılan bir hatadan, işlediği bir suçtan dolayı kızabilirim ama asla silemem. (Defne, kentli, yaşlı)

Ne kadar olsa da kan bağı olduğu için aile üyeliğinden çıkma gibi bir durumun söz konusu olmayacağını düşünüyorum. (Firuze, kentli, genç)

Ne olursa olsun kişi yaptığı hatalardan dolayı eleştirilir, doğrular söylenir. Yine de kişi aile üyesi olmaya devam eder. (Işıl, kentli, genç)

Bu durumu açıklamadan önce bireylerin aile üyeliği için kan veya hısımlık bağıni yani biyolojik bağı temel kabul ettiğini belirtmekle birlikte asıl ayırt edici faktörün "birlikte yaşama ve ortak bir geçmişe sahip olma" olarak öne çıktığı belirtilebilir. Akrabalık da tıpkı aile gibi ister anne isterse baba üzerinde yürüsün biyolojik bağıntıyı beraberinde getirmektedir. Fakat aile üyeleri arasında bu durumu eşsiz ve özel kılan ise birlikte yaşamışlıklardır. Ekrem, bu durumu şu şekilde tarif etmektedir:

... Annem, babam Allah korusun bir kaza geçirse ve başlarına bir şey gelse, sonucunda da beni başkaları büyütmiş olsa onlar benim ailem olacaktı. O yüzden bu olayın sadece kan bağı ile alakası yok. Onlarla büyüdüm. İyiyi de kötüyü de onlarla yaşadım. Bence önemli olan yıllarca birlikte yaşamak... (Ekrem, kentli, genç)

Ferah, aile üyeliği ile ilgili olarak şu cümleleri kullanmaktadır:

Aile üyelerine mantıken değil kalben yaklaştığımız için sevgi, saygı ve birliktelik oluşmaktadır. (Ferah, kentli, genç)

Yine Davut da bu yaşa kadar beraber yaşamayı aile üyeliği sebebi olarak görmektedir. Katılımcılar biyolojik bağların önemini yadsımamakla birlikte paylaşılan ortak hayatın ve deneyimlerin üzerine şiddetle vurgu yapmaktadırlar. Aslında bu sonuç da göstermektedir ki aile, ancak ve ancak beraber yaşanan bir hayat, paylaşılan iyi ve kötü günler, kederde ve neşede ortak payda ile inşa edilebilmektedir. Kişileri salt biyolojik bağlar üzerinden irtibatlandırmaya çalışmak olaya çok yüzeysel bir bakış açısı sağlayacaktır. Tıpkı fırına verilecek bir yemeğin mutfakta hazırlanması gibi aile oluşumu öncesindeki olaylar ve hayatlar, kişilerin bunlara atfettikleri anlamlar ve bu anlamı kurgularken kullanılan dil bir araya gelerek aileyi aile yapmaktadır.

Daha önce de değinildiği gibi aile üyeliği, diğer grupların üyeliğinden farklı olarak sürekli bir biçimlenme olarak görülmekle birlikte bu durumun istisnaları da yok değildir. Burada yaşanan ataerkil gelenek ve göreneklerin olaya müdahil olma derecesi önemlidir. Bir takım sözsüz yasalar ister istemez aile grup üyeliğinin bekasını sarsmaktadır. Bunların başında işlenecek yüz kızartıcı suçlar gelmektedir.

Aile üyeliğine kabul için de belirli bir şartın yerine getirilmesi, bir ücret yatırılması, belirli bir bedel ödenmesi gerekmez. Çünkü aile üyeliği menfaat ilişkisi gözetilmeden inşa edilmektedir. Burada akrabalık ile aile ilişkisini oluşturmada "menfaat" ayırt edici bir faktör olarak irdelenmelidir. Araştırmanın kuramsal bölümünde de değinildiği gibi modern hayatın bireyleri, gerek mekânsal gerekse zamansal olarak birbirlerinden uzaklaşmaları sonucu kişilerde oluşan ontolojik güvensizlik, özellikle aile dışı gruplar ile meydana getirdiğimiz ilişkilerde menfaati ön plana koymamıza neden olmaktadır. Son kertede akraba ilişkilerinde menfaat olabilir ama aile ilişkileri bu bağlamın dışındadır.

Bazı katılımcılar yeni bir hane oluşturmakla birlikte ailenin de üyeliğinin tamamlandığını ve yeni bir aile oluştuğunu belirtmektedir. Örneğin Galip şöyle ifade etmektedir:

... Kapı kapandı. Biz artık ayrı bir ev olduk. Biz ayrı aile olduk, o aileden çıktık... (Galip, kentli, orta yaşlı)

Galip'in kendisi için bu şekilde tarif ettiği hususu, Caner aynı şey çocuklarının başına geldiğinde farklı türde tanımlamakta ve onların aile üyeliğinin devam edeceğini beyan etmektedir.

...Çocuklarım evlendiğinde onları aile üyeliğinden çıktı olarak kabul etmemek lazım. Yine aile denince o hâlâ ailenin bir ferdi ama sadece evden ayrıldı ya da uzaklaştı... (Caner, yeni kentli, orta yaşlı)

Ayrı bir bütçeye sahip olmanın ailenin ayırt edici niteliği olduğuna dair görüş belirten katılımcılar da olmuştur. Örneğin Ahmet, bütçe ayrıldığında yani ayrı kese olduğunda artık yeni bir aileden söz edildiğini ifade etmiştir. Burada bütçenin ayrılması aynı zamanda hanehalkının da ayrıldığına bir işarettir. Bireylerin "aile" ile "hanehalkı" arasında bir anlam karmaşası yaşayıp yaşamadığını anlamak için akabinde de bir takım sorular sorulmuştur. Ayrı bir ekonomik güce sahip olmak aslında karar verme özgürlüğünü belirtir. Kişi bazı kararlarını kimseye danışmadan alabilir. Böylece artık eski ailesinin üyesi olmadığı gibi bir yargıya varabilir. Bu durum en çok ergenlik

dönemine giren gençlerin yarı veya tam zamanlı işe başlaması ve kendi parasını kazanması halinde gözlenebilir. Ayrı bir bütçeye sahip olmanın ve karar verme serbestliği kazanmanın sağladığı psikolojik destek, kişiyi ait olduğu grup kimliğini irdelemeye zorlar. Daha önce kuramsal çerçevede izah edildiği gibi bu durumda benimsenen stratejilerden birisi de eski grup üyeliğini terk edip yeni grup üyeliğine yelken açmaktır. Bir diğeri ise eski grup üyeliği devam ederken yeni grup üyeliğine giriş ve bununla ilintili bir inşa sürecine girişmektir. Evlilik sonrası eşlerin birbirlerinin anne, baba, kardeş ve akrabaları ile oluşturdukları yeni aile kavramı bu bağlamda irdelenmelidir.

Aile ilişkilerinde yaşanacak derin ve şiddetli kavgalar, tamiri zor olan kalp kırılmaları gibi olayların aile üyeliğinden çıkarılma sebebi olabileceği belirtilmiştir. Aslında burada yaşanan fiilî durum aile ilişkilerini sonlandırdığı için üyeliğin sonlanması gibi gözükmemektedir. Öyleyse aile ilişkilerinin sürekliliği ve bağıntının kopmaması üyeliğin devamı için asgari ve elzem bir şarttır. Gerek ayrı bir ev açma durumu oluşsun gerekse yüz kızartıcı bir suç işlenmesi sonucu kişiler arası ilişki kesintiye uğramış olsun gerçekte bu aile ilişkisinin devamlılığını zedelemekte ve fiili duruma düşürmektedir.

Ayrı bir ev açmadan, genel olarak kastedilen evlenme durumudur. Yoksa aile yaşamı içerisinde çocuklar eğitim, geçim vs. maksatlarla kimi zaman ayrı bir eve, şehre veya ülkeye taşınabilir. Bu durum aile ilişkilerini fiilî olarak kesintiye uğratmaz. Çünkü gelişen modern teknoloji ile birlikte hızlanan ulaşım ve iletişim vasıtaları bu kopukluğu giderecek tedbirleri geliştirir. İnsanlar yüz yüze görüşmeseler de birbirleriyle iletişime devam edebilmektedirler. Katılımcılar, bu nedenlerden ötürü çocukların yukarıda sıralanan maksatlarla evden ayrılmasını aile üyeliğini sona erdirecek bir durum olarak telaffuz etmemektedirler.

Katılımcılardan sadece dört kişi, ayrı bir eve çıkmanın aile üyeliğini sona erdirdiğini düşünmektedirler. Onlara göre ayrı hane açmak, sofrayı ayırmak aile üyeliğinin fiilen sonlandırmaktadır. İlişkiler tabii ki devam etmekle birlikte, bazı konularda karar alma özgürlüğüne ulaşmak aile üyeliğini sonlandırmaktadır. Evden ayrılmayı aileden çıkma olarak algılayan katılımcıların tamamının erkek olması da ayrı bir dikkat çekici etken

olarak incelenmelidir. Bunun yanı sıra aşağıda Galip'in ifadesinde görüleceği üzere bireyler aynı zamanda çoklu aile üyeliğini de yaşamaktadırlar.

Bir kimse evlendikten sonra aileden çıkar. Normalde çocuk benim ama, ayrı yaşıyorlar, ayrı kültürel faaliyetler var, sinema spor, aynı masada oturmadı mı olmaz. Ayrı kese, ayrı sofraya. Bütçeleri ayrı. Beraber geçirilen zamanlar az. Kendi planlarını yapabiliyorlar. Kendileri gibi gençlere gelip giderler. Biz dışarda kalabiliriz. Ya da biz başka yerlere gidebiliriz. Hep beraber yaşanmadı mı aile sayılmaz. (Ahmet, yeni kentli, yaşlı)

Bence gerçekte etmesi lazım. Ama realitede çıkıyor ise o zaten aile değildir. Orada bir menfaat ilişkisi mevcuttur. Olay biter gider o zaman. (Nedim, yeni kentli, yaşlı)

Evleri ayrı olanın aileleri de ayrı. Normalde olaya çekirdek aile olarak bakmasak bile birinci derece akrabamızdır. Kendi kardeşin ile eşinin ailesi ile duruma göre aynı ailenin üyesi olabiliyorsun. Ayrı eve çıkan kendi çekirdek ailesini kurmuş olur. Diğerine üyeliği de devam eder. Kendi çocuğun oluyor, eşin oluyor ama kendi anne, babanla da bağın devam ediyor. Şu an otomatikman en az iki aile üyeliğin devam ediyor. (Galip, kentli, orta yaşlı)

Çıkılıyor. Eşime sorsanız çocuklar hâlâ bizim evde yaşıyor. Halbuki öyle değil. Kendi işleri var, güçleri var. Ben sadece onların mutlu olması ile gurur duyarım o kadar. (Zaman, kentli, yaşlı)

Mülakat cetvelinin üçüncü bölümünün beşinci sorusundan alınan cevaplar ışığında bireylerin aile üyeliğine girip çıkma ile ilgili algıları yorumlanmaya çalışılmıştır. Müteakip başlık altında bireylerin "senin", "benim" ve "bizim" aile kavramlarından ne anladığı konusu incelenecektir.

4.4. "SENİN AİLEN", "BENİM AİLEM", "BİZİM AİLEMİZ"

Ailenin ben-özne merkezli bir tanım olduğu noktasından hareket edildiğinde, aile içindeki bireylerin aile tanımlamalarının da farklılaşacağı sonucuna ulaşılır. Bu bağlamda en uygunu aile içindeki tüm bireylerin aile tanımına kimleri dahil ettiğini sorarak kesişim kümelerini tespit etmek olacaktır. Bu yöntemin uygulanabilmesi için daha çok zaman gerekmektedir. Araştırmanın süresel kısıtlarından ötürü bu yöneme

başvurulmamış, bunun yerine kişilere "senin ailen", "benim ailem" ve "bizim ailemiz" tabirlerinden ne anladıkları sorulmuştur.

Tablo 11. "Senin"- "Benim"- "Bizim" Aile Kavramları Kullanma Durumu Tablosu

Senin-Benim- Bizim Aile Kavramlarını Kullanma Durumu	Yerleşim Yeri						Toplam	
	Kırsal (Köy)		Yeni Kentli		Kentli			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kullanmıyorum	10	67	9	60	5	31	24	52
Kullanıyorum	5	33	6	40	11	69	22	48
Toplam	15	100	15	100	16	100	46	100

Katılımcıların, "senin", "benim" ve "bizim" aile kavramlarını kullanma durumları mülakat cetvelinin üçüncü bölümünün sekizinci sorusuna verdikleri cevaplardan analiz edilerek Tablo 11'de sunulmuştur. Tabloda kırsal yerleşim yerlerinden kentlere doğru gidildikçe bu kavramları kullanma sıklığının arttığı belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu konuda iki farklı izahat getirmek mümkündür. Birincisi, aile üyeliğinden çıkma bölümünde de kullanılan Hofstede'nin kültür boyutları ile açıklama yapılabilir. Kırsal kesimde toplulukçuluk boyutunun bireycilik boyutuna nazaran daha kuvvetli olduğu dile getirilebilir. İkincisi ise kentleşmenin etkisiyle kendisiyle daha barışık, daha özgür, norm ve kurallara daha az bağlı, kendini ifade etme güçlüğü çekmeyen, söylemek istediklerini rahatça ifade edebilen bir kesmin meydana geldiği yorumu yapılabilir. Aslında her iki yorumun temelinde de, modernleşme etkeninin bulunduğu görülmektedir.

Katılımcıların çoğunluğu bu tanımları kavga, tartışma ve sinirlilik anında söylenen sözler olarak tarif etmiştir. Gerçek durumda kişilerin aile tanımlamasında betimledikleri bireyler aynı zamanda "bizim ailemiz" tanımındaki şahıslar ile örtüşmektedir. Aslında burada dikkat edilmesi gereken nokta bir zamanlar var olduğu bilirse de artık "benim ailem" ve "senin ailen" kavramları içerisine gizlenmiş bireylerin evrilerek "bizim

ailemiz" kavramı içerisindeki bireylere dönüşmesidir. Sonuçta burada da evrilme ile kastedilen aslında sosyal bir inşa sürecinden başkası değildir.

Kullanılıyor. Kızgınlık anında daha çok söylenen sözler. (Canan, köylü, yaşlı)

Bu lafları kullanırken samimi değiliz. Dolap çeviriyoruz. Oynadığımızı düşünüyorum. Lafı söylerken kime kızgınsak, kime bir şey anlatmak istiyorsak lafı dolandırarak onu tarif ediyoruz. (Levent, yeni kentli, orta yaşlı)

Bazen evdeki tartışmalarda bu laflar kullanılabilir. Hanıma senin aile dersem onun anne, baba veya kardeşlerinden birisini kastetmiş olurum. (Yamaç, yeni kentli, orta yaşlı)

Ciddi bir tartışma olursa ya da esprisine konuşulursa. Yaşadığı olaylar açısından... Ben sadece eşimin benden önceki ile benden sonraki hayatını kıyaslamak açısından baba evinde böyleydi, şimdi böyledir diye... Babam da, kardeşim de yüzde doksan aynı aile bireylerini sayar. (Ferah, kentli, genç)

Aynı kişileri farklı tarif etmek için kullanıyoruz. Özellikle tartışmalar esnasında bu tabirler kullanılıyor tabii. (Tayfun, kentli, yaşlı)

Öyle kullanıldığını duymuşluğum var. Genelde sinirle oluyor. Genelde ve geçmişe dönük şeyler ortaya seriliyor. Şu zamanda senin ailen şöyle yapmıştı türünden. Gelinliğin genelde ilk zamanlarında olan şeyler daha sonra su üstüne çıkmış oluyor. Onun bir nedeni ailede belirli bir şeylerin yıpranmışlığı. Belirli bir yere kadar bazı şeyleri eteğinde tutuyor ama bazı olaylar patlama noktasına getiriyor ve susma bitiyor. Genelde de kadınlar kullanır. Erkekler fazla kullanmaz onu. Aslında "sen" demek istiyor ama topu ailesine atıyor. (Begüm, kentli, orta yaşlı)

Her ne kadar katılımcılar bu tabirleri kızgınlık anında söylenen sözler olarak zikretse de kişilerin bilişsel haritalarında tanımların koordinatları ve konumları oluşmuştur. Duyguların mantığa ağır bastığı hallerde - kızgınlık, sinirlilik vb. - geri plana itilmiş dil yeniden işlevsel hale gelebilmektedir. Zannımca katılımcıların sinirlilik anında söylenen sözler olarak tarif ettikleri bu durum aslında buz dağının görünmeyen kesmi olarak tanımlayabileceğimiz ve içinde yaşadığımız sosyal çevreden aldığımız ampirik veriler

ile oluşturduğumuz bilişsel haritamızdaki eski kavramların su yüzüne çıkmasından başka bir şey değildir.

Bilindiği üzere zihnimiz kavramsal haritamızı inşa ederken her kavramı birbiriyle ilinti derecesine göre konumlandırmaktadır. Yani onu boş bir duvara asılan tek bir çerçeve olarak düşünmemekte, duvara asılan her çerçeveyi birbiri ile alakalı olma durumuna göre yerleştirmektedir. Dolayısıyla kişi "bizim ailemiz" tabirini inşa ederken doğal olarak öncelikle "benim ailem" tanımından daha sonra da bu aileyi oluşturan diğer bireylerin yani "senin ailen" tanımlarından faydalanmaktadır.

Ben kızıma karşı bir şey söylerken "sizin aile" tabirini kullanıyorum. Ama o kullanmıyor, "bizim aile" tabirini kullanıyor. (Ahmet, yeni kentli, yaşlı)

Çocuğunun evlenmesi ve ayrı bir yuva kurması ile artık yeni bir aile oluştuğuna inanan Ahmet, bu durumla bağıntılı olarak kendisinin de kızının ailesi için "sizin" tabirini kullandığını beyan etmektedir. Kızı ise aynı aileyi tarif ederek "bizim" aile tabirini kullanmaktadır. Dolayısıyla iddiamızda belirttiğimiz gibi aile tanımı özne merkezlidir. Bu nedenle aile tanımı yapılırken kişinin kendisini konumlandığı yere göre bir tanım yapması gayet doğal ve mantıklıdır. Bu tıpkı sağ, sol, ön, arka gibi yön ve istikamet belirten kelimelerin kişinin hâlihazırda bulunduğu konuma göre bir anlam ifade etmesine benzemektedir. Kişi kendisini önce konumlandırmakta ve yerini belirlemekte, daha sonra da bu koordinatlara göre diğerlerinin ve diğer ailelerin yerini belirlemektedir. Ahmet'in de çocukların evlenip yuvadan ayrılmasıyla birlikte yeniden inşa ettiği ve sadece kendisi ve eşini ihtiva eden ailesi, onun açısından diğerlerini tarif etmede ana eksenini oluşturmaktadır.

Her üç tabir de benim için aynı şeyi içeriyor. (Bahadır, kentli, orta yaşlı)

Biz kullanmayız. Hepsini kendimizden sayarız. (Kıvanç, köylü, yaşlı)

Ailesini geniş bir aile olarak tanımlayan Bahadır'ın aile tanımlamasına anne, baba da dahil olduğu için bu farklılaşmanın olmaması beklenmelidir. Bahadır, konumlandırma

yaparken başkalarında görülebilen "senin" ve "benim" ailem tabirlerini seçtiği nirengi noktasından bakarken aynı eksende gördüğü için tanımlamaları birleştirmektedir.

Genelde kavgalarda kullanıyoruz. Onun ailesinde tarif değişiyor. Eşimin ailesinden sevmediğim birisi varsa sevmediğim, hoşuma gitmeyen birisini tarif ediyorum demektir. Bizim aileye geniş aile girer. Eşimin akrabaları da dâhil. (Caner, yeni kentli, orta yaşlı)

Caner'in bu tanımlamasının başlangıçta diğerlerine nazaran biraz daha farklı bir görüş beyan ettiği düşünülebilir. Burada "senin ailen" tanımı aşağılayıcı, küçültücü bir sıfatı ifade etmek maksadıyla kullanılmaktadır. Bu durumun bireysel olarak bir takım psikolojik kaynakları olabilir. Amacımız bu etkenleri açığa çıkarmak değildir. Burada bizi ilgilendiren husus, aile tanımları arasında her ne sebeple olursa olsun bir farklılaşma durumunun ortaya çıkmasıdır. Öte yandan kişilerin sinirlilik ve kızgınlık anlarında başkalarına karşı küçük düşürücü ifadeler kullandığını düşündüğümüzde bu tabirin de tipik bir şiddet ifadesi olarak algılanmasının doğru bir teşhis olacağı kanaatindeyim.

... Nişanım ile konuşurken mecburen karışıklık olmasın diye "annem, babam", "annen, baban" tabirlerini kullanıyoruz... Ağabeyim kendi ailesini saysa annemi, babamı, eşini, çocuğunu ve beni sayar... (Ekrem, kentli, genç)

Sosyal olarak yeni inşa edilen bir kurumun söyleminin oluşması için belirli bir vakte ihtiyacı vardır. Başlangıçta kişilerin eşlerinin anne ve babalarına karşı hangi tanımı kullanacağı net değildir. Burada devreye gelenek ve görenekler girmektedir. Genel olarak Türkiye'nin orta sınıfındaki bireyler düşünüldüğünde, kişi, eşiyile birlikte iken eşinin anne ve babası için kayınvalide, kayınpeder gibi tanımları kullanırken, onların yanında onlara karşı anne, baba tanımlarını kullanmaktadır. Bunların bize böyle olacağını gösteren ve öğretken örf ve adetlerimizdir. Bu şekilde değilde başka türlü olacağını gösteren de yine örf ve adetlerdir. Evlilik kurumu inşa etmek için yola çıkan Ekrem, henüz bu tanımlamaları bilişsel haritasında netleştirememiştir. Bunun için birlikte geçirilen süreye ve sosyalizasyon sürecine ihtiyaç vardır. Aile kimliği inşa edildikçe her tanımın, neyi net olarak ifade ettiği daha iyi anlaşılacaktır. Öte yandan

ağabeyi, bu süreçte kendisi ile kıyaslandığında daha çok mesafe katettiği için tanımları netleşmiştir.

Kullanılıyor. Onun ailesi farklı olmuş oluyor. Esasında bir olması lazım ama herkes için yaşanabilen şeyler. Eşiniz senin ailen, sen senin ailen dediğinde bir zıtlık ikilem oluşuyor. Mesela aile içi kavgalar bu tarz şeylerden çıkıyor. (Galip, kentli, orta yaşlı)

Aile tanımının kişi merkezli olduğu kadar durumsal bir yaklaşımı da ihtiva ettiği daha önce kuramsal ve kavramsal bölümde de açıklanmıştır. Galip'in cümleleri tam da bu varsayımı destekleyen ifadeler olarak göze çarpmaktadır. Genel olarak sinirlilik, kızgınlık gibi duygusal fırtınaların yaşandığı ruh halleri kişinin aile tanımlamalarını farklılaştırabilmektedir. Kişinin bu farklı duygu durumlarında kavramsal haritasının ana konumunu belirten nirengi noktası kaymaktadır. Yani kişinin haritada konum ve yer bulmasını sağlamak için öncelikle haritayı doğru olarak yönüne koyması gerekmektedir. Bunun için ihtiyaç duyduğu alet olan pusula, kişinin o anki ruh haline göre farklı çalışmaktadır. Dolayısıyla da farklı ruh hallerinde, değişik nirengi noktalarını dikkate aldığı için bireyin bilişsel haritası da farklı konumları gösterebilmektedir.

... Senin ailen, benim ailem yok. Bizim ailemiz var... (Ilgar, yeni kentli, yaşlı)

Hiç böyle bir konuşmam olmadı. Büyüğe büyük gibi, küçüğe küçük gibi davranılır. Köy yerinde senin, benim ailem olmaz. (Sancak, köylü, yaşlı)

Hayır. Senin ailen, benim ailem yok bizim aile var. Eşimin ailesi de benim ailem, benim ailem de onun ailesi. Hiç ayrı gayrisi yok. Eşim de benden daha çok özellikle benim tarafımı sayar. Bugüne kadar hiç kırmadık. Belki bundan sonra torunlar yüzünden kavga edersek bilemem. (Ilgar, yeni kentli, yaşlı)

Ilgar'ın hem eşinin hem de kendinin ailelerini kapsayan geleneksel ve geniş formdaki ailesi buradaki soruya verdiği cevapla da uyum içerisindedir. O'nun gözündeki ailenin genişliği farklı aile tanımları yapmasına engel olmaktadır. Aile tanımlamasında ihtiva edilen bireylerin her üç tabir için de ortak olması onun farklı tanımlardan uzak

durmasına neden olmaktadır. Sancak ve Ilgar'ın da aynı tür geniş aile tanımlamaları yapmaları bu kavramları kullanmamalarına sebebiyet vermektedir.

Karşılıklı olarak problem teşkil eden bir şahsın ya da şahısların tarif edilmesi için kullanılan sözler olduğunu düşünüyorum. Ama biz bu durumdan kaçınmak için direk olarak eşimle problem olan şahsın ismini söylemeyi yeğliyoruz. Problemin aileye mal edilmesine karşıyız. (Gökben, yeni kentli, genç)

Bu konuda gerek eşim gerekse kendim objektif olmaya ve şahıslar üzerine odaklanmaya çalışıyoruz. Senin veya benim aile tabirleri yerine sorun olarak değerlendirdiğimiz kişi üzerine konuşmak daha mantıklı geliyor. Kişi ile ilgili sorunumuzu çözemezsek de onu öyle kabul etmeye çalışıyoruz. (Handan, yeni kentli, orta yaşlı)

Bunlar ayırıştırıcı ve tartışmaya sebebiyet veren söylemler. Eşim ve ben bu söylemlerden özellikle kaçınıyoruz. (İmge, yeni kentli, genç)

Handan ve Gökben'in ortak tavırları, kişileri aile etiketi üzerinden eleştirmek yerine doğrudan şahıslar üzerine odaklanmaktır. Onlar, bu kavramların birer olumsuzluk yaftası olarak kullanıldığını düşünmektedirler. Rahatça ifade edilemeyen her türlü söz, bu kimliğin arkasına yapıştirılarak gerekli adrese gönderilmektedir. İmge'nin açıklamaları da diğer ikisini destekler niteliktedir.

Arada oluyor yani. Eşin, kardeşinin hanımı ile veya kaynanası ile ters oluyor bazen, biz de yok da... Sonra birisi bir şey alıyor, mesela "senin kardeşin araba aldı" gibi... Falanca yeğen bir şey almış bizim biraderin kızı yapar bunu mesela bizimki yapmaz da "o şey almış biz de alalım" der mesela. Şimdiki nesil yapıyor. (İnanç, kentli, orta yaşlı)

Burada karşılaşılan durum Caner'in durumu ile benzerlik göstermektedir. Aslında tam bir kırgınlık olarak ifade edilemese de burada da kıskançlık durumu söz konusudur. Son kertede kişilerin duygusal durumları ve ben merkezli bakış açıları, aile tanımlamasına dahil ettikleri bireyler bağlamında etkilemekte ve şekillendirmektedir.

Katılımcıların geçmişten bu güne ailenin kimlerden oluştuğu, ne anlama geldiğine dair görüşlerinin değişip değişmediği mülakat cetvelinin üçüncü bölümündeki onuncu soru

ile sorulmuştur. Alınan cevaplar Tablo 12'de genel olarak belirtilmiştir. Özellikle yeni kentli kesim daha fazla bir sosyo-kültürel değişime maruz kaldığından dolayı en fazla bu kesimin aile görüşlerinin değişmiş olması ihtimal dâhilinde gözükmektedir. Yeni kentli kesim aile görüşlerinin değişmesi ile ilgili olarak şunları ifade etmişlerdir:

Tablo 12. Aile Görüşü Durumu Tablosu

Aile Görüşü Durumu	Yerleşim Yeri						Toplam	
	Kırsal (Köy)		Yeni Kentli		Kentli			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Değişmedi	13	87	5	33	9	56	27	59
Değişti	2	13	10	67	7	44	19	41
Toplam	15	100	15	100	16	100	46	100

Değişti. En önemlisi maddi yardımlaşmanın bitmesi, aile ilişkilerini çok zedeledi. Maddiyat ve kültür erozyonu oldu aileler için. (Levent, yeni kentli, orta yaşlı)

Oldu tabi. Aile önce kendi tarafın, kendi kanından, kendi canından olan insanların tarafıymış. Sonradan katılanlar ikinci aileymiş. Biz zamanında onları ayırt etmedik. Ayırt etmek lazımmiş. (Nedim, yeni kentli, yaşlı)

Çok değişiklikler oldu tabi. Kendi gençlik çağında her şeyi görüp geçiriyorsun. Trilyonları olsa bu yaşta ben ne yapayım. Sağlık da, mutluluk da gençlikte lazımmiş. Bu yaşta düğüne gitsem tat bile alamam. Peki aile ile ilgili? Aile, ev, bark, çoluk, çocuk ve geçim derdi derken insan ana, babasını bazen unutup, ihmal ediyor tabi. Onlar benim ailemdi. Şimdi kendi ailem var. Ama çocuklarıma hep dediğim, benden size fayda yok. Kendinize bakın, mukayyet olun. (Ogün, yeni kentli, yaşlı)

Gençken ve bekar iken ailen annen, baban ve kardeşlerin. Evlendikten sonra ise eşin oluyor. Ama en çok çocuğun olması, özellikle de ikincisi seni daha çok aile yapıyor. (Yamaç, yeni kentli, orta yaşlı)

Ailenin özellikleri değişebilir. Yani evlenme öncesi ve sonrası aileler farklı olabilir. Ama onu yapan zaten bizler değil miyiz? Biz değişiyorsak aile de değişebilir. (Açelya, yeni kentli, genç)

Öncesinde annem, babam ve kardeşlerim daha birinci planda idi. Evlendikten ve kendi yuvamı kurduktan sonra eşim ve çocuğum birinci planda. Aile üyelikleri ebeveynler için devam ediyor ama önem sıralamasında ikinci sıraya düştüler. (Handan, yeni kentli, orta yaşlı)

Ailenin gittikçe daha çok genişleyebildiğini, genişlemenin de güzellik olduğunu, canlandırdığını, özelleştirdiğini görmüş oldum. (İmge, yeni kentli, genç)

Yamaç, Açelya ve Handan'ın ifadeleri incelendiğinde burada belirtilenlerin Parsons'un doğum ve yönelim ailesi tabirlerine karşılık geldiği görülecektir. Parsons'a (2002) göre, bir bireyin dünyaya geldiği aile onun biyolojik yani asıl, öz ailesidir (biological family, family of origin). Eğer birey bu ailede yetişirse, o aile onun yönelim ailesi (family of orientation) olur. Fakat ebeveynler boşanır ve birey evlatlık olarak başka bir aileye geçerse bu yeni aile onun yönelim ailesi olur. Eğer birey evlenir ve kendi ailesini oluşturursa bu yeni aile onun üreme ailesi (family of procreation) olur (Parsons, 1955).

Son olarak kentli kesimde yaşlıların aile görüşlerinin değiştiği fark edilmektedir. İnsanın yaşlandıkça deneyimleri, tecrübeleri artmakta, dolayısıyla da hayata bakış açısı değişmektedir. Katılımcılar da çoğu konuda olduğu gibi aile görüşlerinin de değiştiğini beyan etmektedirler.

Bekarken anne, baba ve kardeşlerimi aile sayarken, evlenince aile eşim ve çocuklar oldu. Babam vefat etti, annem sağ, kardeşlerimle görüşüyoruz. Bağ kopmuş değil ama görüşmeler evlendikten sonra ister istemez o onu demiş, bu bunu demiş, kardeşler arası çekememezlikten dolayı bağlar azalıyor. Babam çok küçükten beri dedemle kalmış ve ona çalışmış, beni evlendirdikten bir kaç ay sonra "oğlum git başının çaresine bak" dedi. Ben o zaman anlamadım ama benim kendimi kurtarmam için yapmış. "Ben ömür boyu çalıştım ama devede bir kulak olamadım. Bak hep dedene çalıştım" dedi. Tecrübesini bana aktardı. Ben de kendi yuvamı böylece kurdum. (Hakkı, kentli, yaşlı)

Çocuğunuz olduğu zaman daha farklı düşünüyorsun. Eskiden anne, babanın söylediği bir kulaktan girip diğerinden çıkıyordu. Yaş ilerledikçe onların söylediklerini daha iyi anlıyorsun. (Galip, kentli, orta yaşlı)

Ailemin daha kalabalık bir aile olmasını isterdim. Ben dedeler, babaanneler ile büyüdüğüm için belki de buna özlem duyuyorum. Eksik olanların da olmasını isterdim. Örneğin benim halam var, teyzem yok. Amcam var, dayım yok. Böyle geniş bir aile istedim. Tabi tam istediğim gibi de olmadı. Devir değişti tabi. (Tayfun, kentli, yaşlı)

Aile sabit değil. Yaşam çizgisinde değişiyor tabi. Kişinin doğruları bile bu hayat içerisinde kırk kez değişiyor. Değişmeyen bir tek hayatın kendisi. (Zaman, kentli, yaşlı)

Düşüncelerim yaşla birlikte değişti tabi. Gençken bana aileden kimi anladığımı sorsanız anne, baba ve kardeşlerimi sayardım. Fakat yaş ilerledikçe, insan yeni bir hayat kurduğu insana alıştıkça, kendi çekirdek ailesinden kopuyor ve yeni bir aile oluşturuyor. (Defne, kentli, yaşlı)

Bu bölümde kişilerin aile hakkındaki tanımlamaları, bu tanımın içerisine kimleri dahil ettikleri, ailelerini hangi nesne ve olaya benzettiklerini ve nelerle özdeşleştirdikleri, aile fotoğrafları ile aile tanımlarına dahil ettikleri bireyler arasında bir tutarlılık olup olmadığı, aile üyeliğini girip çıkılan bir olgu olarak görüp görmedikleri, "benim", "senin" ve "bizim" ailemiz tanımlarından ne anladıklarını irdelenmeye çalışılmıştır.

Aile tanımlamalarını gündelik deneyimleri ve yaşam döngüsü düzleminde inşa eden bireyler, tanımı tarif edebilir kılmak için anlamlandırmak ve bunun da diğerleri tarafından anlaşılabilirliğini sağlamak durumundadırlar. Yoksa faillerin eylemleri sonucu oluşacak farklı anlamların ortak bir payda üzerinde buluşarak bireylerin zihinsel haritalarında bir konum işgal etmesi mümkün olamaz. Şimdi müteakip bölümde bireylerin aileyi anlamlandırmaları, ona özünü ve ruhunu veren değerleri betimlemeleri ve bunları olumlu ya da olumsuz anlamda konumlandırmaları ekseninde hazırlanan sorulara verdikleri cevaplar tartışılacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

AİLE OLMAK

*Sağ çıkıp günlük savaştan,
Evin yolunu tutmuşum.
Yemek yedik, çocuklarım uyudu.
İniyor üstüme yavaştan
Allah'ın bembeyaz bulutu.
Kederlerimi unutmuşum.*

*Hayatta olduğuma
Seviniyorum şimdi.
Kavuştum çoluk çocuğuma
Koltuğuma uzandım, rahatım.
Kahvem içime sindi.*

...
Behçet Necatigil¹⁶

Şair Behçet Necatigil'in "Aile" isimli şiirinde duygularını ifade ettiği gibi her birey için özel bir yer işgal eden aile, kimine göre huzur, kimine göre mutluluk kaynağıdır. Bu bölümde de katılımcıların ifadelerinden hareketle aile olmanın anlamı, ailenin özü ve ruhu, aile içi ile dışı arasındaki ilişkilerin sınırlarının inşası, aile ilişkilerini zedeleyen hususlar, bireylerin geçmişten bugüne aile görüşleri, geçmişten özlem duyulanlar ve aile adına günümüzde meydana gelen olumlu gelişmeler başlıkları irdelenecektir.

5.1. AİLE OLMANIN ANLAMI

Edgerton (2016, 91-92)'a göre, insanların kendi başlarına dert açtığı çatışmaları aydınlatma girişiminde bulunan Freud, Norman, O.Brown, Donald T. Campbell veya diğer akademisyenlere bakılırsa dayanak noktası olan mesaj aynıdır: Eğer insanlar yaşadıkları çevreye ve birbirlerine uyum sağlama başarısı göstermek istiyorsa, biyolojik doğalarının bazı yönlerini kontrol etmek için sosyal ve kültürel mekanizmalar geliştirmelidirler. Hiçbir nüfusun tam bir başarıyla böyle yapamadığı da aşikârdır.

¹⁶ <http://www.antoloji.com/aile/siirleri/>, 04 Aralık 2016

Yine Edgerton (2016, 91), çoğu antropologun ve evrimsel biyologun kültürün ve dilin kazanımının gelişen beyinin yapısını etkilemesini ve beyin daha yaşlı bölümlerini şekillendirmesini kabul etmesine rağmen insan psikolojisinin her yerde aynı olması görüşüne göre inanmayı tercih ettiğini ifade etmektedir. Böylelikle de kültürel duruşun etkilerini reddetmektedir. Aslında insanların nasıl düşüneceği ya da davranacağı, onların sadece kültür ile sınırlı olmayan fakat kültürü de içeren çeşitli çevresel faktörlerin etkisi altında hareket eden genetik yatkınlıkların bir ürünüdür.

Bugüne kadar sosyal farklılaşmanın olmadığı bir toplum tanımlanmadığından, bir toplumun üyelerinin çıkarları birbirine benzemez. En küçük toplumlarda bile, aile ve çok aileli grupların rekabet eden çıkarları, grupların veya kampların daha küçük gruplara veya ailelere ayrılmasına neden olmaktadır (Edgerton, 2016, 108).

Aileyi oluşturmak için, ister kan bağından isterse birlikte yaşama arzusundan kaynaklansın, birbirleriyle irtibat kuran bireyler, aileyi geleceğe taşıyabilmek, ona bir kimlik verebilmek, onu diğer bir ifadeyle ete kemiğe büründürebilmek için anlamlandırmak zorundadırlar. Buna bir önceki bölümde değindiğimiz somutlaştırma nesnelere ve söylemleştirme stratejileri ile ulaşmak mümkündür. Ancak anlam inşa edilmediği sürece, ailenin yapısal gerçekliği gün yüzüne çıkarılamayacaktır. Bu bölümde bu anlamın temelinde hangi değerlerin yattığı ve bu değerlerin sınırlarının aile üyeleri ile dışardakiler arasında hangi gerekçelerle farklılaştığı konuları incelenecektir.

5.1.1. Ailenin Anlamı, Özü ve Ruhü

Aileye anlam katan değerlerdir. Bu değerlerin ortaya konulması ailenin inşasını anlamayı mümkün kılacaktır. Her birey hayatı farklı olarak deneyimlese de aynı söylem ve ideoloji kaynağını kullanmakta ve kendi aile sermayesini ve habitusunu oluşturmaktadır. Bu bölümde bireylerin aileye verdikleri anlamın inşasında kullandıkları değerler ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Katılımcıların aile olmaktan ne anladığını öğrenmek amacıyla mülakat cetvelinin dördüncü bölümünün birinci sorusu sorulmuştur. Alınan cevapların tema analizi neticesinde hazırlanan Tablo 13'de de görüleceği üzere, büyük çoğunluğu (%70'i) sevgi ve saygı kelimelerini kullanmıştır. Bu

oran kırsal alanda yaşayanlar arasında daha yüksek iken (%80'i), kentte yaşayanlar arasında daha düşüktür (%62'si).

Tablo 13. Aile Olmanın Anlamı Tablosu

Aile Olmanın Anlamı	Yerleşim Yeri						Toplam	
	Kırsal (Köy)		Yeni Kentli		Kentli			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sevgi ve Saygı	12	80	10	67	10	62	32	70
Zorluklara katlanmak	1	6,7	1	6,7	-	-	2	4,3
Sadakat ve itaat	1	6,7	1	6,7	-	-	2	4,3
İlgi ve güven	1	6,7	1	6,7	2	12,5	4	8,7
Hoşgörü ve anlayış	-	-	2	13,4	1	6,3	3	6,5
Mutluluk ve huzur	-	-	-	-	2	12,5	2	4,3
Yuva kurmak	-	-	-	-	1	6,2	1	2,2
Toplam	15	100	15	100	16	100	46	100

Sadakat, paylaşma, dayanışma, yardımlaşma, zor günde de kolay günde de beraber olma, sevgi, saygı hepsi girer. (Aygün, köylü, genç)

Aile, ilk başta hanımdır. Yani yuvayı dişi kuş yapar ya. Beni hanım adam yapmıştır. Yoksa serserinin biriydim. Sonra da sevgi, saygı gelir. (Rüzgar, köylü, yaşlı)

Aile olmak sevgi, saygıdır, karşılıklı anlayıştır, tüten bacadır eskiye göre, ortak yemektir, her şeyi paylaşmaktır, iyi günde her şeyi götürmektir. (Ahmet, yeni kentli, yaşlı)

Bir aile olmak en büyük olarak büyük bir sorumluluk getiriyor. Aklınızın hep bir köşesi çocuklar ve torunlarda. Torunun yazılısını bile düşünüyoruz. Torunla birlikte yazılı ve sözlüye giriyoruz. Sevgi, saygı. Saygısız bir babanın çocuğu da sevilmez. (İskender, yeni kentli, yaşlı)

Aile olmak, sevgi saygıdır herhalde. Zorluklara beraber göğüs germektir. Bak evde anam hariç hepimiz ekmek tutuyoruz. Akşam kazandıklarımızı beraber yiyoruz. Bir gün burada, bir gün oradayız. (Şahin, yeni kentli, genç)

Bir ailede her şeyden önce sevgi, saygı karşılıklı anlayış, iletişim olmalı. Eşler ve çocuklar arasında birbirini kandırarak, yanlış yönlendirecek

davranışlar olmamalı. Doğruluk ve sadakat olduğu müddetçe aile yıkılmaz diye düşünüyorum. (Bahadır, kentli, orta yaşlı)

Saygı, sevgi, aile içinde bir şeyleri saklamadan, gizli saklısı olmadan, ortaklaşa yapabilmektir. (Melih, kentli, orta yaşlı)

Sevgi, saygı, sadakat önemli. Hayata bakış açıları önemli. Beş kardeşli bir aileden geliyorum. Hepimizin dünya görüşleri çok farklı. (Firuze, kentli, genç)

Sevgi ve saygıyı ailenin anlamı içerisinde sayan katılımcılar yukarıdaki ifadeler ile görüşlerini beyan etmişlerdir. Bunun haricinde etkenler sayan katılımcılar da olmuştur.

Onların ifadelerinde ailenin anlamı şu cümleler ile betimlenmiştir:

Bir sıkıntın olduğunda paylaşacak biri demek, ona çözüm bulamadığında sana çözüm sunacak kişi demek, bir güvence hayat için, benim annem, babam var işten ayrılısam bana bakarlar düşüncesi, başıma bir şey gelse hemen çözüm için oraya gideceğimi düşünüyorum. Kardeş de aynı şekilde. O da bir şey olduğunda bana direk çözüm getirebilecek. mutluluğumu paylaşacak, üzüntümden yanımda olabilecek kişi. (Begüm, kentli, orta yaşlı)

Yapılması gerekenin yapılması. Mesela "bunu bu ay almalıyım sonraki ay alalım" dediğimde tepki gösterilmemesi. O da benim canımı sıkıyor. Yine de yemem, içmem deyip onların kalbi kırılmasın diye yapıyorum. Ailede herkes dertleri ve kederleri paylaşmalı. Yoksa yoktur. En başta güven olacak olacak tabii. Yalancılık olmayacak. Aldıysam aldım, gezdiyse gezdim. (İnanç, kentli, orta yaşlı)

Aile olmak aynı gemide olmak demektir. Ya hepimiz bir limana varacağız ya da hepimiz batacağız. Birimiz mutsuz ise diğerleri de mutsuz olacak. Burada özellikle eşlerin arasındaki uyum çok önemli. Karı-koca iletişimi iyiye birçok zorluğa katlanılabilir ve üstesinden gelinilebilir. (Gökben, yeni kentli, genç)

Her tür şeyde birlikte olabilmek, ben buna şöyle diyorum, aileye gelebilecek askerî tabirle her türlü taarruzda birlikte mücadele etmek, kötü bir şey oldu birlikte üzülme ya da çok iyi bir şey oldu birlikte sevinmek, onu paylaşmak, onu anlıyorum. (Caner, yeni kentli, orta yaşlı)

Beye itaat etmek, dediğinden çıkmamak, kurduğun yuvayı emaneten kurmamak, dip temelden sıkı sıkı sahip çıkmak ve sarılmak, şunu bana illa al dememek, Allah'ın verdiği ile mutlu olmak. (Elvan, köylü, yaşlı)

Ailenin anlamı içerisinde sevgi ve saygıyı sayanlar yüksek bir oranda iken, ailenin özünü ne oluşturur, ona aile ruhunu ne verir diye sorulduğunda (mülakat cetvelinin dördüncü bölümünün ikinci sorusu) ise, şaşırtıcı bir şekilde sevgi ve saygı diyenlerin oranı azalmaktadır. Bu oran kent yerleşimli katılımcılarda aynı seviyede kalırken, kırsal ve yeni kentli kesimde düşüşe geçmiştir; katılımcılar farklı değerleri ailenin özü olarak sıralamışlardır. Bu durum Tablo 14'de özetlenmiştir.

Tablo 14. Ailenin Özü Tablosu

Ailenin Özü	Yerleşim Yeri						Toplam	
	Kırsal (Köy)		Yeni Kentli		Kentli			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Sevgi ve Saygı	7	47	7	47	10	62	24	52
Anlayış	-	-	2	13,3	-	-	2	4,3
Bağlılık	1	6,6	1	6,6	-	-	2	4,3
Mutluluk	1	6,6	-	-	-	-	1	2,2
Eşin bizzat kendi varlığı	1	6,6	-	-	-	-	1	2,2
Sağlık	1	6,6	-	-	-	-	1	2,2
Vefakârlık	1	6,6	-	-	-	-	1	2,2
Anlaşmak (eşlerin uyumu)	1	6,6	1	6,6	-	-	2	4,3
İtaat	1	6,6	-	-	-	-	1	2,2
Paylaşmak	1	6,6	-	-	1	6,3	2	4,3
Sadakat			1	6,6	-	-	1	2,2
Fedakârlık			1	6,6	-	-	1	2,2
Güven			1	6,6	2	12,7	3	6,5
Hoşgörü			1	6,6	-	-	1	2,2
Alışkanlık					1	6,3	1	2,2
Sorumluluk					1	6,3	1	2,2
Sahiplenme					1	6,3	1	2,2
Toplam	15	100	15	100	16	100	46	100

Ailenin özünü sevgi ve saygı haricindeki değerler ile betimleyenler şu ifadeleri kullanmışlardır:

Bağlılık;

En temeli bağlılık gerekir. (Ayhan, köylü, genç)

Bağlılık, sevgi, saygı. Eşlerin karşılıklı saygı varsa, çocukların anne babaya karşı tavır ve davranışları, birbirilerine kenetlenmeleri dedik ya bir atom olmaları, dışarıdan gelen tehlikelere karşı birlikte hareket etmeleri. (Caner, yeni kentli, orta yaşlı)

Güven;

En önemlisi güven. Şüphe girdi mi bitti. (Ilgar, yeni kentli, yaşlı)

İlk başta güven ve dürüstlük olacak. Para da olacak. Para saygıyı da getiriyor. Parayı verince susar. (İnanç, kentli, orta yaşlı)

Mutluluk;

En temeli mutluluk olması lazım. O olursa diğerleri gelir. (Aktan, köylü, genç)

Eşin bizzat varlığı;

En temeli hanımdır. Evin direği hanımdır. (Rüzgar, köylü, yaşlı)

Sağlık;

Ha bu arada unuttum ama önce her bir şeyin başı sağlık yavrurum. O olmazsa olmaz. (Sancak, köylü, yaşlı)

Vefakârlık;

En temeli vefakârlık. Kıymet bilen her şeyi bilir. (Ünal, köylü, orta yaşlı)

Anlaşmak (eşlerin uyumu);

En önemlisi anlaşmak ve kaynaşmak. Böyle olunca sevgi ve saygı oluşur. (Volkan, köylü, orta yaşlı)

Karı koca ilişkisi ve uyumu en önemlisi. (Gökben, yeni kentli, genç)

Paylaşmak;

Hep birlikte sofraya oturmak ve neşeyle yemek yemek. (Yalman, köylü, genç)

Aileyi aile yapan birlikte yaşanmışlıklar. Bir araya geldiğinde anlatacak güzel anıların olması. (Zaman, kentli, yaşlı)

İtaat;

En başta beye itaat gelir. Aile böyle başlar. Yoksa olmaz. Aileyi kuramazsın. (Elvan, köylü, yaşlı)

Fedakârlık;

En temeli fedakârlık. Sonra da sevgi ve saygı olacak. (Şahin, yeni kentli, genç)

En zor olanı fedakârlık. Çünkü aileyi geçindirmek zor. Türkiye'nin ekonomik şartları belli. Her şey ateş pahası. Giyimi, kuşamı, faturalar cabası. Bu sıkıntılar sadece fedakârlık ile aşılabılır. Bak istemiyorum ama hanım bazen gündeliklere gidiyor. Çünkü ben tek başıma yetemiyorum. (Yamaç, yeni kentli, orta yaşlı)

Anlayış;

Anlayışı birinci sıraya koymak lazım. (Handan, yeni kentli, orta yaşlı)

Karşılıklı anlayıştır bu. Sen eşinin tarafına, o senin tarafına anlayış gösterecek. Şimdi yeni ameliyat oldum ben. O, bana yardım etmezse aile olmaz. Karşılıklı sevgi saygı önemli. Son senelerde kadına şiddeti görüyoruz. Birini şiddetle aileye bağlayamazsın. Sevgi ile bağlarsın. Anlayışla bağlarsın. Yardım sever olması lazım. Bir ailede erkek işi, kadın işi olmaz. Karşılıklı anlayış lazım. Mesela güldüreyim seni bir enişte vardı.

Genç evliyken anne baba da kalıyoruz. Kız daha küçük. Yan tarafta mevlüt var. Eşimi de çağırdılar. Gittiler. Kız sana emanet dediler. Kız da büyük abdestini yaptı. Ben tam temizlerken enişte geldi. Ben temizlemem o kadın işi dedi. Mesela hastalık durumları var. En güzel sevgiyi yanındaki birinci derece insan verir. Aile sıkı sıkıya bağlanır, birbirine bakar. (Ahmet, yeni kentli, yaşlı)

Hoşgörü;

Hoşgörü temel olan. (Lamia, yeni kentli, genç)

Alışkanlık;

En başa alışkanlığı koyarım. (Ekrem, kentli, genç)

Sahiplenme;

Sahiplenme, dürüstlük, sadakat. Zaten onların üzerine sevgi, saygı... Deli dolu gençlik gibi yaşamamak, kendi evinde oturaklı olmak, ailece yemek yenecek, ailece sofraya oturulacak. (Galip, kentli, orta yaşlı)

Sorumluluk;

En temeli sorumluluk. Kendisini bir şeyden sorumlu hissetmeyen insan başarıya ulaşamaz. (Verim, kentli, yaşlı)

Burada elde edilen verilerden bağlılık konusuna ayrı bir parantez açmak gerektiği düşünülmektedir. Geçmişte ne bugünün ulus devletleri ne de tüketim çılgınlığına dayalı toplumsal kimliklerimiz ön planda değildi. Harari (2016)'ye göre Ortaçağ'da Nürnberg'de oturan biri, Alman ulusuna karşı kısmen bağlılık hissetmiş olabilir, ama kendi ailesine ve yerel topluluğuna olan bağlılığı bundan çok daha fazlaydı. Çünkü ihtiyaçlarını bu yapılar karşılıyordu. Bu bağlamda ailede bağlılığın azalmasının bir nedeni de artık ihtiyaçlarının aileden daha az karşılanması olabilir. Çocuklar, küçük yaşlarda bakıcı veya kreşle tanışmakta, erkenden okula giderek sosyalleşmeye başlamaktadır. Uzayan iş saatleri dolayısıyla aile ile daha az görüşme sıklığı, çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla dışarıya bağımlı olmasını beraberinde getirmektedir.

Ailenin anlamı ve özü, aile bireyleri ile diğerleri arasında gözle görülmeyen ama ilişkilerde rahatlıkla hissedilen ve kimi zaman geçirgen olan bir sınır inşa etmektedir. Sonraki başlıkta bu konuya ilişkin açıklamalar ve yorumlar dile getirilecektir.

5.1.2. Aile İçi ile Dışı Arasındaki İlişkilerin Sınırlarının İnşası

Değerler, sadece aile üyeleri ile ilişkilerimizde değil, aynı zamanda temas ettiğimizi tüm diğer bireyler ile ilişkilerimizde kullandığımız, hatta çoğu zaman ulusal ve evrensel nitelikler gösteren olgulardır. Halbuki aile üyeleri olanlar ile diğer bireyler ile olan ilişkilerimizde kullandığımız değerlerin sınırları aynı büyüklükte ve geçirgenlikte değildir. Bu bölümde bireyler açısından aile üyeleri ile aile dışındakiler arasındakileri farklı kılanın ne olduğunu anlamak amaçlanmıştır. Katılımcılara bu maksadın tahakkuku için mülakat cetvelinin dördüncü bölümünün üçüncü sorusu sorulmuştur. Cevaplardan elde edilen sonuçlar Tablo 15'de gösterilmiştir. Buna göre, her üç yerleşim yerinde de "kan bağı" ve "sorumluluğun" hem ortak bir kesişim kümesine sahip bulunduğu hem de katılımcıların yarısının (yirmi üç) cevabı olduğu görülmektedir.

Tablo 15. Aile İçi ve Dışı İlişkileri Farklılaştıran Gerekçeler Tablosu

Aile İçi ve Dışı İlişkilerini Farklılaştıran Şeyin Ne Olduğu	Kırsal (Köy)	Yeni Kentli	Kentli	Toplam
Kan Bağı	5	4	5	14
Sorumluluk Duygusu	2	4	3	9
Paylaşım	-	3	4	7
Karşılık Gözetmeme	4	1	-	5
Sevgi (Kalben)	-	-	3	3
Yetişme Tarzı (Kültür)	-	2	-	2
Yakınlık	1	-	-	1
Samimiyet	1	-	-	1
Zaman darlığı	1	-	-	1
İletişimsizlik	-	1	-	1
Güvensizlik	-	-	1	1
Yozlaşma	1	-	-	1
Toplam	15	15	16	46

Kan bağı ve sorumluluk, her üç yerleşim yeri için de hemen hemen eşit bir dağılım göstermiştir. Bundan dolayı aile üyelerinin, aile dışındakiler ile sınırlarını çizirken özellikle bu iki etkenden faydalandığını söylemek çok da iddialı bir varsayım olmaz. Bu tespitimiz aslında kişilerin, aileyi kan bağı ve sorumluluk ekseninde inşa edilen bir akrabalık sistemi uzantısı olarak gördüğü değerlendirmemiz ile de örtüşmektedir. Kan bağının aile içi ile dışı arasındaki sınırı çizmede etken olduğunu ifade eden katılımcılar kendi görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

Aile bağı insanların birbirini sahiplenmesini sağlar. Kan bağı ile bu kuvvetlenir. Diğerleri ise yabancıdır. (Pars, köylü, orta yaşlı)

Yakınlarıma daha farklı sevgi ve saygı gösteririm çünkü onlar benim canımdan, kanımdan. Diğerlerine de daha uzak olduğum için yeterince gösteririm. (Sancak, köylü, yaşlı)

Dışarıdaki adamı kendinden gibi görmene imkân yok. Öncelik tabii ki kendi ailende. Onlar senin canından ve kanından. (Volkan, köylü, orta yaşlı)

Sonuçta onlar senin canın, kanın. Onlarla eli bir tutamazsın ya? Ayrıca her türlü derdine koşan da onlar. Onları diğerleriyle bir tutarsan bu yüzsüzlük olur. (Yalman, köylü, genç)

Çok yakının her zaman yanında onun bilincindesin. Biraz uzağındakilerin ise yardıma muhtaç olanlara yardım edersin. Önemli olan yardıma muhtaç insana yardım etmek. Onu ayakta tutabilmek. Yakınından zora düştüğünde geleceğini bildiğin için, bu bir insan iç güdüsü olduğu için ona daha farklı davranırsın. Diğerleri gelmeyebilir, uzakta kalabilir. Biyolojik, kan bağı burada etkili oluyor. Kan çekiyor işte. (İskender, yeni kentli, yaşlı)

Dışarı el demek ağabey. Evin içindeki başka. Beraber sofraya oturduğun, yüz yüze baktığın insanlar. Derdine ortak olurlar. Ama dışarı bir kurt kaparı. Acımasız. Onlara karşı dikkatli olmak zorundasın. Hiç öz ile üvey bir olur mu? Bu da onun gibi bir şey. (Şahin, yeni kentli, genç)

Ailedekiler ile hep birlikte olduğumuz için onlarla daha sıkı ilişkiler kurmamız gayet normal. Aslında biz kan bağı olan insanlar ile birbirimize görünmez iplerle bağlıyız. Birbirimizi itiyoruz, çekiyoruz. Birbirimize karşı bazı sorumluluklarımız var. Bu sorumluluklar alttan almamıza neden olabiliyor. Halbuki dışarıdaki insan ile öyle değil. (Gökben, yeni kentli, genç)

Aile başka tabi. Onunla devamlı yüz yüze bakacaksın. Onunla küstüğün zaman başka kiminle dost olacaksın. Yedi kat yabancı ile dost olacak değilsin ya? (Ufuk, kentli, genç)

Bütün özelinin tek göz önüne serildiği yerdir aile. Zaten bundan özel değil midir? Özelini paylaştığın insanlara biraz daha müsamahakâr olman bence gayet normal. Dışarısı dışarısı. El sonuçta. Diyeceksin ki bir zamanlar eşin veya onun ailesi de el değil miydi? İşte yaşanan ve paylaşılanlardan sonra o durum ortadan kalkıyor. Et ve tırnak oluyorsun. Araya bir şey girmesine izin vermiyorsun. (Zaman, kentli, yaşlı)

Parsons (1991), her türden insani ilişki biçiminde bireyin seçmek durumunda kalacağı zıtlıkları değerlendirmiş ve bunları *kalıp değişkenler* olarak tanımlamıştır. Bunlardan birisi de *evrensellik* ve *özüllük* (universalism, particularism) ikilemidir. Bu ikilimde, etkileşimde bulunulanların değerlendirilmesinin tüm aktörlere uygulanıp uygulanmadığına ya da tüm aktörlerin aynı standartlara göre değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine bakmak gerekir. Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere aile, özgül bir iletişim ağı barındırmaktadır. Bu bağlamda bireyler aile bireylerini diğer tüm bireyler gibi evrensel olarak değil özgül olarak değerlendirmekte ve buna göre davranmaktadır.

Sorumluluğun, aile içi ve dışı ilişkilerinde sınırı inşa ettiğini düşünen katılımcılar ise fikirlerini şu sözlerle açıklamışlardır:

Aile içi başka olur, dışı başka olur tabi. Aileye karşı sorumluluğumuz var. Diğerinden ben mesul değilim ki... (Kıvanç, köylü, yaşlı)

Diğerleriyle ipi, bağı koparmak biraz daha rahat olabilir. Gönül ister, arzu edilen şey diğerlerine karşı da aynı hassasiyeti göstermek ama diğerlerine karşı daha esnek olabiliriz. Orda da kopmasın toplumun huzuru için. Bir baba olarak çocuklarımı yetiştirmek benim görevim ama bir yakın akraba için böyle bir görevim yok. Nasıl ölçü koyabilirsin? Bir ölçüsü yoktur onun. (Caner, yeni kentli, orta yaşlı)

Diğerlerine karşı bir sorumluluğum yok. Saygı, sevgi olmak zorunda ailede. Olmazsa aile olmaz. (Davut, yeni kentli, orta yaşlı)

Kendi ailenden başka biri kendi ailen gibi olur mu? Diğerlerine karşı sorumlu değilim ki. Ama kendi ailen öyle mi? (Ogün, yeni kentli, yaşlı)

Çocuğum olduktan sonra ailemin bize ne kadar emek verdiğini daha net gördüm. Onlar bizim için çok fedakârlık yaptı. Bu emekler kolay değil. O yüzden onlara karşı sonsuz bir hoşgörü sahibi olmamız gerekir. Onlarla dışarıdan bir kimseyi eş değerde tutmanın imkânı yok. (Lamia, yeni kentli, genç)

Sen birebir onlara bakmakla yükümlüsün. Evlenmişsin niye? Bakamayacaksan evlenmeyeceksin. Şimdi çoluğun, çocuğun olmuşa bakacaksın yani. Onları ortada bırakacak halin yok ya. Bütün çabam kendim değil yani. Dışarıdan gelen adama ise ben gelinen bir adıma iki adım gelirim. Ama sen bana kötülük yaparsan ben uzaklaşıyorum. (İnanç, kentli, orta yaşlı)

Herkes olumsuzlukların dıştan geleceği düşüncesiyle daha çok içe döndüğü düşüncesine sahip olduğu için, kaleyi sağlama alıp dışa karşı savunmasız kalmamak ister. O yüzden ev içinde olumlu bir ortam yaratmak ana gayedir. (Verim, kentli, yaşlı)

Bauman (2016), biz ve onlar ayrımı yaparken "ot" örneğini kullanmıştır. Aynı örnek aile içi ve dışı için de kullanılabilir. Acımasızca zehirlediğimiz, çıkmamaları için uğraş verdiğimiz, biçtiğimiz "ot"u diğer çimenlerden ayıran şey vahşi doğa ile bahçemiz arasına çektiğimiz sınırdır. Aynı ota kırdı, doğada rastlasak bizi rahatsız etmez; hatta gözümüze hoş gelir. Onların "hatası" kesin çizgileriyle çim alanı, çiçek tarhı, sebze bağı ve gül bahçesi olarak ayrılması gereken bir yerde davetsiz bitmeleridir. Aile içi ve dışındakilerde de sınırları çizerken buna benzer bir örüntü ortaya koyarız. Bu inşa ettiğimiz örüntüyü Erving Goffman'ın *sivil dikkatsizlik* olarak ifade ettiği teknikle açıklamak mümkündür. Sivil dikkatsizlik, kişinin bakmıyor ve dinlemiyor gibi yapmasıdır; ya da en azından kişinin bakmadığı, işitmediği ve hepsinden önce çevredekilerin ne yaptıklarıyla ilgilenmediği havasını verecek bir tavır takınmasıdır (Bauman, 2016, 79). Dışarıya karşı sorumlu olmadıklarını düşünen bireyler, fiziksel yakınlık hissetmediği kimselere karşı bir sınır oluşturmaktadırlar. Sivil dikkatsizlik ile birlikte evrensel yabancılaşma koşullarında fiziksel yakınlık ahlaki boyutundan sıyrılmaktadır. Böylece bireyler ahlaki yakınlık yaşamadan birbirlerinin hayat koşullarını etkileyebilmektedirler. Bu sivil dikkatsizlik ile ahlaki ilgisizlik, kalpsizlik ve

başkalarının ihtiyaçlarını göz ardı etme arasında bir adımlık mesafe olduğunu göstermektedir. Katılımcıların yukarıdaki aile dışını betimleyen ifadeleri de bu duruma karşılık geliyor gözükmektedir.

Kan bağı ve sorumluluk haricinde "paylaşım" ve "karşılık gözetmeme" etkenleri de aile içi ile dışı arasındaki sınırların belirlenmesinde bireylere yol gösterici olarak düşünülmektedir. Paylaşım, insanların birlikte hayatı yaşamak yoluyla deneyimledikleri geçmiş tecrübe ve birikimleri ifade ederken; karşılık gözetmeme ise bireylerin toplumdaki diğer insanlar ile ilişkilerini düzenlemek için gösterdiği çabaların gerekli karşılığı bulmaması sonucu kişinin çoğu zaman kendini geri çekmesi durumunu betimlemektedir.

Hep beraber yaşamadan, birbirlerini daha iyi tanımadan dolayı bireyler ya uzaklaşıyor ya da bağılıkları artıyor. Önce paylaşım olacak, çözüm evde aranacak. Toplumun diğer kesimlerinden farklı kılan paylaşımındır. Seni en iyi bilen eşindir. Önce onunla paylaşabilirsin. Her şeyi açığa çıkarırsan dedikodusu çok olur. (Ahmet, yeni kentli, yaşlı)

Birlikte yaşadığın için, her şeyi paylaştığın için. Sokakta adamı belki bir daha göremezsin. Ona da saygın olacak ama bir selam verip çekip gidebilirsin. (Ilgar, yeni kentli, yaşlı)

İnsan sevdiğine karşı daha anlayışlı. Hatalarını göremeyebiliyor. Ailesine karşı bu yüzden toleranslı. Aile ile ilgili özel paylaşımları var. Aynı tolerans dış çevreye baktığımız da ise azalıyor. (İmge, yeni kentli, genç)

Bir kere ailenizle her şeyi paylaşıyorsunuz. Her ne kadar bu değerler geneli de ilgilendirse aile içindeki bireyler ile iş arkadaşlarınızla paylaştıklarınız farklı. Her şeyi onlarla paylaşıyorsunuz, her şeyi onlarla yaşıyorsunuz. Dolayısıyla o sevgi daha üstün. (Bahadır, kentli, orta yaşlı)

Aslında kiminle daha çok vakit geçirirsen onunla da bu ilişkileri kurmak zorundasın. Örneğin ben işime adam alıyorum. Günde 12-13 saat beraber çalışıyorum. Ailemden daha çok onları görüyorum. Bundan dolayı kiminle ilişki sürem fazla ise onunla da bu ilişkileri oluşturmak zorundayım. (Melih, kentli, orta yaşlı)

Yabancı biriyle günübürlük ilişkiler yaşanabilir. Onu bir daha görme zorunluluğu olmadığı için dikkat etemeye gerek duyulmayabilir. İlişkilerde günü kurtarma çabasına düştük hepimiz. Eski samimiyet kalmadı. İnsanlar daha çok bireyselleşiyor. (Tayfun, kentli, yaşlı)

Karşılık gözetmeme konusunda dikkate değer başka bir tespit de bu etkenin daha çok kırsal kesim yerleşimli katılımcılarda gözükmesidir. Kırsal kesimde yaşayan insanların geçmiş deneyimleri, gündelik pratikleri anladığımız kadarıyla iletişim konusunda tek taraflı olarak istekli olmuş ama karşı tarafın hal ve hareketleri onların beklentilerini karşılamamıştır.

Sevgi, saygı karşılıklı. Sen ona saygı göstereceksin ki o da sana saygı gösterecek. Köy yerinde kim böyle yaparsa ona aynı aynısını yaparız. Saygı gördüğümüz yere saygı gösteririz. (Poyraz, köylü, yaşlı)

Dışarda aynı sevgi, saygıyı göstermezsek aynı ilişkileri bulamayız. Burası köy yeri. Ufak yer. Burada sevgi, saygı karşılıklı. Birbirimizin sürekli yüzüne bakıyoruz. O yüzden de tavuklarımıza kış demiyoruz. Ama büyük yerlerde kendi sınırlarını çizeceksin. Sevgi ve saygıyı bitirmeyecek sınırları çizeceksin. Yoksa her şey biter. (Rüzgar, köylü, yaşlı)

Dışarıya karşı daha temkinli davranmamızın nedeni muhtemelen karşıdakilerin davranış biçimleri. Sen iyilikle yaklaşırın. Samimi olmaya çalışırın. O itici olabilir. Sende ona göre kendini ayarlarsın. Hatta bazen evin içinde bile olabilir bu. (Ünal, köylü, orta yaşlı)

Sen bunu ayarlayacaksın. Bazıları kendisini kaynatasına kabul ettiremez. O zaman güleç olacaksın. Sen onlara yaklaşıyorsun. O zaman hem sen kazanırsın hem de beyini kazanırsın. Yani her şey sana kalmış. Dışarıyla da duruma bakacaksın. Sevilecek adam var, sevilmeyecek adam var. Kendini ayarlayacaksın. (Elvan, köylü, yaşlı)

İnsanlar arası etkileşim çoğu zaman Bauman (2016, 102)'in eşdeğerler mübadelesi ve armağan olarak isimlendirdiği ilkeler üzerinde cereyan etmektedir. Eşdeğerler mübadelesinde asıl olan özçıkardır. Bu durumda birey karşısındakinin çıkarlarını karşılama da aslında verdiği hizmetlerin karşılığında adil bir ödeme alıp almadığını düşünerek hareket etmektedir. Armağanda ise bireyi güdüleyen karşı tarafın ihtiyaçlarıdır. En saf haliyle armağan tamamen çikarsızdır. Kişinin akrabalarına ve

yakın dostlarına karşı cömertliği saf armağan koşullarını karşılamasa da yine de özel muamele için seçilmiş kişileri işaret etmektedir. Özellikle kırsal kesimdeki katılımcıların aile konusundaki karşılık gözetmeme davranışları bu bağlamda değerlendirilebilir.

Öte yandan Weber'e (2014, 142) göre iş ve ev hayatının ayrılmasıyla modern toplumun en bariz niteliği oluşmuştur. Birey iş yaşamını sürdürürken aile bağlarını ikinci plana iter, başka bir ifadeyle, ahlaki görevlerin baskılarından kurtulmuş olur. Başarılı bir iş yaşamı için dikkat edilmesi ve kovalanması gereken tek şey kazançtır. Aile hayatına döndüğünde ise, iş hayatının acımasız ve soğuk hesapları unutulabilir ve kazanımlar aile üyeleri arasında her bir üyenin ihtiyacına ve önceliğine göre paylaştırılabilir. İdeal olarak aile hayatı kazanç güdülenimlerinden uzakta olmalıdır. Karşılık gözetmemeyi ön plana çıkaran katılımcıların Weber'in ideal aile tanımı ile örtüştüğü vurgusu yapılabilir.

Bir katılımcı ise aile içi ile dışı arasında ilişkileri aynı esaslarda inşa etmeye çalıştığını belirttiği için Tablo 16'daki değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

Ben aile içinden veya dışından olsun tüm insanlara aynı mesafeli durmaya çalışıyorum. Bazen tatsızlıklar oluyor. Ama su akar yolunu bulur. Bunlar da geçer. Aynı hassasiyette olmaya özen gösteriyorum. (Aygün, köylü, genç)

Burada özellikle bir noktaya dikkat çekilmesi gerekmektedir. Eğer birinci bölümde kuramsal çerçeve çizilirken ifade edildiği üzere aile bir grup olarak algılansa idi, bir grubun "içerisi" ile "dışarı" arasında gerçek anlamı vermek için iç grup hayatının hayali fakat elzem kuralları olarak Bauman (2016, 53) tarafından ifade edilen karşılıklı yardım, kollama ve arkadaşlığın katılımcılar tarafından daha sıklıkla ifade edilmesi beklenirdi. Bu cevapların verilmeyişi ve bunlarla ilintili olabileceği değerlendirilen "karşılık gözetmeme"nin ise popüler ifadelerde yer almaması tezin birinci bölümünde belirtilen ailenin yalın bir grup olarak algılanmayışi ve daha çok ortak bir bağ olarak görülen akrabalık sistemi içerisinde ben merkezli olarak değerlendirildiği savını destekler niteliktedir.

5.1.3. Aile İlişkilerini Zedeleyenler

Şu ana kadar ailenin inşasına olumlu katkısı olan değerlerden bahsedilmiştir. Bu inşaya olumsuz tesirlerde bulunan etkenlerin ortaya çıkarılması da ailenin gelecek nesillere daha sağlam bir şekilde aktarılması için elzem gözükmektedir. Bu bölümde bireylerin aileyi inşa ederken hangi olgulardan olumsuz yönde etkilendikleri açıklanmaya çalışılacaktır. Bunu anlamak maksadıyla katılımcılara aile ilişkilerini zedeleyen, bozan davranışların neler olabileceği mülakat cetvelinin dördüncü bölümündeki dördüncü soru ile yöneltilmiştir. Katılımcılardan bu konuda alınan cevapların konu başlıklarına göre tema analizi sonuçları Tablo 16'da sunulmuştur. Tabloda görüleceği üzere en çok saygısızlık ve güvensizlik konularının (her üç yerleşim yeri temelinde) aile ilişkilerini olumsuzlaştırdığı görülmüştür.

Saygısızlık bütün ilişkileri öldürür. Karı koca arasında olsun, baba evlat arasında olsun saygısızlık kötü. (Poyraz, köylü, yaşlı)

Saygı, güven, sadakatte zafiyet olunca aileyi de bozar. Değerlerdeki eksilmeler ilişkileri olumsuzlaştırır. (Caner, yeni kentli, orta yaşlı)

Sevgi, saygı olmaması bozar. Uyarıyorsun, anlamıyorsa onun neyini seveceksin? Mesela alkol alıyor. Oğlum on beş günde bir al, haftada bir al diyorsun. O her gün alıyor. Ben ne yapayım öyle adamı? Ona yaptığım uyarı aslında ona verdiğim değeri gösteriyor. (İskender, yeni kentli, yaşlı)

Kendi çocuklarımla alakalı saygı eksilmesi olduğunu söyleyebilirim. Ataerkil bir ailede büyüdüğüm için ve ataerkil bir toplum olduğumuz için babamdan gördüklerimi ve öğrendiklerimi uyguluyorum. Aslında çok rahat bir yapım var ama ataerkilliğin getirdiği bir altyapı da var. Son kararı büyük olarak ben vereyim diyorum. Ama olmuyor. Çocuklar kendi kararlarını kendi vermek istiyor. (Tayfun, kentli, yaşlı)

Anlayış ve saygı. Bunların eksik kalması aileyi yıkıma doğru getiren sebepleri hazırlayabilir. Örneğin babam ve kardeşlerim son derece kaba ve anlayışsızlar. Bir yerde oturup beş dakikadan fazla konuşamazlar. Bu da aile üyeleri arasındaki ilişkileri bozuyor. (Firuze, kentli, genç)

Bağlılık ve güvenin azalması aile ilişkilerini bozar. (Ayhan, köylü, genç)

Yalan ve güvensizlik. Bunlar olursa evin neşesi kaçır. (Yamaç, yeni kentli, orta yaşlı)

Güvensizlik, kıskançlık eşler arası ilişkiyi bozuyor. Sadakatsizlik yine işi bitirir. (İnanç, kentli, orta yaşlı)

Tablo 16. Aile İçi İlişkileri Zedeleyen Gerekçeler Tablosu

Aile İçi İlişkileri Zedeleyen Gerekçelerin Ne Olduğu	Kırsal (Köy)	Yeni Kentli	Kentli	Toplam
Saygısızlık	3	4	4	11
Güvensizlik	1	3	4	8
Yalan	4	2	1	7
Maddiyat	3	-	1	4
İletişimsizlik	-	2	2	4
Norm dışı davranışlar	2	-	1	3
Kavga	-	3	-	3
Yüz kızartıcı suçlar	2	-	-	2
Kişinin kendini bilmemesi	-	1	-	1
Sevgisizlik	-	-	1	1
Haset	-	-	1	1
Sorumsuzluk	-	-	1	1
Toplam	15	15	16	46

Bulgularda dikkat çeken bir nokta da maddiyat konusunun kırsal yerleşimli katılımcılarda daha fazla dile getirilmesidir. Her ne kadar maddi ilişkiler daha çok kentleşme ile iç içeymiş gibi düşünülse de kırsal yerleşimde yaşayan bireylerin çektikleri geçim sıkıntılarının aile düzenine, birliğine ve ilişkilerine daha çok yansıdığı söylenebilir. Belki de kent yerleşimli bireyler, maddi zorluklar ile başa çıkabilmek için daha iyi alternatif stratejiler geliştirmiş olabilirler. Bu konuya daha önce dördüncü bölümde Tönnies'in cemaat ve cemiyet ayrımı tabirlerini açıklarken de değinilmiştir.

Maddiyat bozabilir. Para olunca her şey düzgün olur. (Aktan, köylü, genç)

Burada ayrıca yetersiz aile/hane içi kaynağa atıfta bulunmaktadır. Aile içi ilişkilerin sağlam temeller üzerine inşa edilebilmesi için maddi kaynakların önemli olduğuna vurgu yapılmakta olup paranın yetersizliğinin aile ilişkilerini bozacağı belirtilmektedir. Gündelik yaşamda gazetelerin üçüncü sayfa haberleri olarak tabir edilen sütunlarında bununla ilgili pek çok örnek görmek mümkündür.

En başta mal kavgası aile düzenini bozuyor. (Ünal, köylü, orta yaşlı)

Menfaat ilişkisi ve mal-mülk paylaşımı en çok aileyi bozan nedenler. (Volkan, köylü, orta yaşlı)

Maddiyat başlığı altında irdelediğimiz diğer iki örnekte ise mal, mülk, para gibi miras yoluyla intikal eden nesnelere paylaşımından kaynaklı sıkıntılara vurgu yapılmaktadır. Bir önceki aile/hane içi yetersizliğe vurgu yaparken bu iki örnek mal paylaşımını betimlemekte olduğundan aralarında niteliksel bir fark olduğu iddia edilebilir. Fakat burada ön plana çıkarılan husus, her üç örnekte de soyut nesnelere daha çok para gibi somut nesnelere yönelmiş olmasıdır. Bazı bireyler, aile ilişkilerini inşa ederken materyalist bir zihniyet ile düşünmektedirler ki, bu durum her üç örneğin aynı başlık altında toplanmasına neden olmaktadır.

Analiz esnasında yalan, güvensizlik ile ayrı olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Güvensizlik içerisine sadakatsizlik dahil edilmiştir. Yalan, aslında güvensizliğin temeli olarak da değerlendirilebilir. Çünkü sağlam aile ilişkilerinde karşılıklı güven duygusunun oluşması için tarafların birbirlerine karşı dürüst ve açık olmaları gerekmektedir. Fakat modernleşme ve bireyselleşme ile birlikte, bireylerin ontolojik güven duygusunda yoğun bir zedelenme yaşanmış; bireyler, mekânsal olarak da yalıtılmış ve güvenliği sağlanmış yerleri seçer duruma gelmiştir. Güvensizliğin kırsaldan kente doğru gittikçe artan bir etken olarak ortaya çıkmasının gerisinde bu ontolojik güven eksikliği duygusunun yattığı değerlendirilmektedir. Duman (2012, 19)'ın da ifade ettiği üzere, yaşama ilişkin derin bir güvensizlik ve kaygının yaşandığı günümüz modern toplumlarında özellikle bireyselliğin özendirilmesi beraberinde kültürel bir yozlaşmayı ve yabancılaşmayı da getirmiş olup bu da bireyin ontolojik güvenliğini tehdit etmekte ve yaşamsal kaygılarını artırmaktadır. Bora (2005, 63-64) ve

Zengin (2008, 111) de, kentsel-kırsal ayrımına benzer şekilde merkez-taşra kavramlarını irdelerken ikinci kavramların saflığı, güzelliği ve belirginliği ifade ederken birinci kavramların muğlaklığı ve göreceliliği işaret ettiğini söylemektedirler ki bu durumun da kent ve merkezlerde birey açısından ontolojik bir güvensizlik duygusu yarattığını değerlendirmektedirler.

Yalan, ailenin oluşumunu ve inşasını olumsuz yönde etkileyen bir etkidir. Bu konu ile ilgili olarak Cüceloğlu (2016), facebook'ta paylaştığı bir yazısında şunu anlatmaktadır.

İçinde büyüdüğü ailede tanıklık çocuğun hamurunu mayalar. Anne ve babanın çocuklarına nasıl tanıklık yaptıklarını bilmeleri çok önemlidir. Bir arkadaşımın çocukluk öyküsünü sizlerle paylaşmak istiyorum. Bursa'nun bir köyünde büyümüş olan arkadaşım şöyle anlattı: "Altı yaşındayım, ama ailenin önemli bir bireyiyim, koyunlar bana emanet, koyun güderim, yani sorumluluk verilir. Bir gün annem evde aradığı bir şeyi bulamayınca, oğlum sen mi aldın, diye sordu. Anne ben almadım, dedim. Annem yine aradı bulamadı, oğlum emin misin, diye yine sordu. Yine, anne ben almadım, dedim. Aramaya devam eden annem, oğlum almadığından emin misin, diye yeniden sorunca kızarak sesimi yükseltip, ANNE BEN ALMADIM!!!, dedim. Oradan geçen babam beni duymuş, babamdan da çok çekinirim; ne oluyor, diye anneme sordu. Annem dedi ki, arıyorum bulamıyorum, İhsan'a soruyorum, oda ben almadım, diyor. Babam bana döndü, gözümün içine bakarak, sen mi aldın oğlum, dedi. Ben almadım baba, dedim. Babam yürümeye devam ederken anneme baktı ve, ya bilmiyor musun, İhsan yalan söylemez, dedi ve çıktı gitti. O an benim için çok önemliydi. Öyle bir şey oldu ki içimde, anlatması zor. "Babam bana güveniyor, babam bana inanıyor, ben yalan söylemem!" Biliyor musunuz, Hocam, aklımdan yalan söylemek geçse, mezarında babamın kemikleri sızlar diye düşünürüm ve yalan söyleyemem. Babam bana güvendi. Babamı hayal kırıklığına uğratmak istemem. Babamı hayal kırıklığına uğratmak hem benim hem babamın ruhumu yaralar."¹⁷

Yalan etkeni ile ilgili olarak katılımcılar şu tespitlerde bulunmuşlardır:

Yalan olabilir. En büyük şey yalan... (Ferah, kentli, genç)

Yalan söylemek bu konuda en tahrip edici etken olsa gerek diye düşünüyorum. (Lamia, yeni kentli, genç)

¹⁷ <https://tr-tr.facebook.com/DoganCuceloglu/posts/10154061014978041>, 15 Ekim 2016

Yalan birinci sıradadır. Yalan dolan üzerine hiç bir şey inşa edilemez. (Handan, yeni kentli, orta yaşlı)

Birincisi yalancılıktır. Doğru olmayan temele bina kondurulmaz. İkincisi ise saygısızlıktır. Bu ikisi olmazsa o evde gün yüzü görülmez. Mutluluk ve huzur olmaz. (Sancak, köylü, yaşlı)

Yalan söylemek. Babamın bize sürekli tekrarladığı bu. (Yalman, köylü, genç)

Ayrıca katılımcıların geçmişten bugüne kadar aile değerleri ile ilgili görüşlerinin değişip değişmediğini anlamak amacıyla mülakat cetvelinin dördüncü bölümünün beşinci sorusu sorulmuştur. Alınan cevapların analizi neticesinde Tablo 17'de belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır. Bu tabloda da görüleceği üzere ailenin anlamı görüşlerinin değişip değişmeme durumu ile paralellik gösteren bir şekilde en çok yeni kentli kesimin görüşlerinde değişiklik olmuş; kırsal kesimde oturan katılımcıların görüşleri genel olarak değişmemiştir. Bu bağlamda sosyo-kültürel değişimlerin insanların dünya ve hayat görüşlerini değiştirdiği aşikârdır.

Tablo 17. Aile Değerleri Görüşleri Tablosu

Aile Değerleri Görüşleri	Yerleşim Yeri						Toplam	
	Kırsal (Köy)		Yeni Kentli		Kentli			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Değişmedi	12	80	5	33	7	44	24	52
Değişti	3	20	10	67	9	56	22	48
Toplam	15	100	15	100	16	100	46	100

Değişmez olur mu? Toplum, artık popüler kültüre teslim oldu. İletişimsizlik ve tüketim alışkanlığı çağın ve toplumun hastalığı oldu. Bunlar değerleri kaybetmemizin en büyük nedenleri. Her yaş grubuna baktığımızda tatminsiz bir toplum olduk. Dolayısıyla da ortada değer meğer kalmadı. (Levent, yeni kentli, orta yaşlı)

Evlenceye kadar ailemin her şeyine koştum. Otuz yaşına kadar bu devam etti. Yirmi yaşında evlendim ben. Ama çocuklar arka arkaya olmaya başlayınca amca, hala, dayı çocukları ile bağlar azaldı. Ondan sonra

sülaleme yaptığım her şeyi çocuk ve torunlara yapmaya başladım. Demek ki geçmişteki aile yapısı yavaş yavaş değişiyor. Eskiden önemli günlerde babam en büyük diye bütün amcalarım bizim evde toplanırdı. (İskender, yeni kentli, yaşlı)

Gençken bir başkaydık. İnsan birbirine zamanla alışıyor tabi. Unutkanlık, görmemezlik oluyor. Eskiden kızdığım şeye şimdi gülüp geçiyorum. (Ogün, yeni kentli, yaşlı)

Gençken biraz daha vurdum duymazdım. Bekâra karı boşamak kolay derler ya öyleydi. Şimdi sorumluluklarımın daha bilincindeyim. (Yamaç, yeni kentli, orta yaşlı)

Çevremde gördüğüm aileler, onları gözlemlemek bir fikir sahibi olmamı sağlıyor. Ama çoğunluğu düşünerek değil, spontane gelişen şeyler. En çok çevreden farkında olmadan bir etkilenme olmuş olabilir. (Açelya, yeni kentli, genç)

Bencil olmamayı öğrendim. Ben merkezli olmamayı öğrendim. Aile olmak için durumu her zaman kabullenmek gerekiyor. (Handan, yeni kentli, orta yaşlı)

Aile bağları daha çok yıllar içerisinde önem kazandı. Aile ile maddi ve manevi bağların daha da arttığını gördüm. Böylece neden ailenin ayakta durduğunu daha iyi anladım. (İmge, yeni kentli, genç)

Değişen sadece eskisi kadar çok zaman geçiremediğimiz için birlikte ve mutlu olduğumuz zamanların azalması. (Lamia, yeni kentli, genç)

Aidiyet ihtiyacı bireyleri diğerleri ile güçlü ilişkiler kurmaya sevk eder. Fakat bireysellik ihtiyacı ise kişinin kendi benliğini ifşa etmesini, kayda değer gördüğü şeyi yapmasını sağlar. İki ihtiyaç da dayatıcı ve güçlüdür. Birey, topluluğu nirengi olarak aldığı anda aidiyeti; kendi dünya görüşünü ön plana aldığı anda ise bireyselliği uygular. Özne merkezli bir aile inşasında aile bireyleri ile ilişki kurmak için aidiyet duygusu kadar bireyselliğe de ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla birey, hem kendi öznelliğini hem de toplumsal gereksinimleri dikkate alarak bir aile değerler ölçeği geliştirir ve kullanır. Bunun sınırlarını çizerken de aile ile diğerlerini birbirinden ayırt eden hassas bir terazi kullanır. Bu değerler de yaş ve yerleşim yeri temelinde zaman içerisinde değişiklik gösterebilir. Böylelikle de bireylerin aile anlamına ve kavramına atfettikleri

anlam da değişebilir. Mütetkip bölümde bireylerin bu bağlamda değişen görüşleri sorgulanacaktır.

5.2. GEÇMİŞTEN BUGÜNE AİLE GÖRÜŞLERİ

Bu kısımda amaç, bireylerin aile hakkındaki görüşlerinin değişmesine hangi etkenlerin yol açtığından tesptinden ziyade genel olarak olumlu ve olumsuz olarak görülen görüşlerin neler olduğunun anlaşılması ve ortaya konulmasıdır. Bu maksatla katılımcılardan, kendi deneyim, birikim ve hayat görüşleri doğrultusunda aile açısından bakıldığında yolunda giden ve gitmeyen şeyler olarak düşündükleri olgu ve olayları paylaşımları istenmiştir.

5.2.1. Geçmişteki Olumlu Görülenler ve Özlem Duyulanlar

Katılımcıların geçmişte olumlu gördükleri, şimdi ise azalan veya değişen etkenleri anlamak için mülakat cetvelinin beşinci bölümünün ilk sorusu sorulmuştur. Yapılan tema analizi sonuçları Tablo 18'de gösterildiği şekilde gruplanmıştır. Katılımcılar en çok bağlılığın azaldığını, eskiden birlikteliğin daha yüksek olduğunu, bu konuya ciddi anlamda özlem duyduklarını belirtmişlerdir. Bağlılığın azalmasında gelişen teknolojik araçların, özellikle internet, televizyon gibi cihazların yanlış ve bilinçsiz kullanımının, televizyonlarda evlilik adı altında yayınlanan uygunsuz programların büyük pay sahibi olduğunu düşündüklerini beyan etmişlerdir.

Şehrin büyümesiyle, apartman dediğimiz olayın her tarafa yayıldı. Eskiden gecekondu vardı, akraba olmanıza gerek yoktu, komşu komşuya da gidip gelirdi. Büyük şehir stresi yoktu. Ayağınız toprağa değiyordu. Geçim sıkıntısı daha azdı. Bu kadar kavga da olmuyordu. Artık insanlar stresi kaldıramıyor. Bırak arkadaşı kardeşler bile birbirini kaldıramıyor. Bayramlardaki gezmeler yok. Kimse kimseye gitmiyor. (Galip, kentli, orta yaşlı)

Evvelden evlerde oturup sohbet edilirdi. Sonra televizyon çıktı. Yapılan muhabbetler azaldı ve sohbetlerin konusu da televizyonla ilgili oldu. Sonra cep telefonu denen nesne çıktı. Bazen hanımla aynı evin içinde ellerimizde telefon sohbet etmeden vakit geçirdiğimiz oluyor. (Tayfun, kentli, yaşlı)

Tablo 18. Geçmişte Olumlu Görülenler Tablosu

Geçmişte Olumlu Görülenlerin Ne Olduğu	Kırsal (Köy)	Yeni Kentli	Kentli	Toplam
Bağlılık	4	8	6	18
Saygı	5	2	3	10
Maneviyat	1	-	1	2
Disiplin	1	-	-	1
Görüşlerim Değişmedi	4	4	5	13
Karşılaştırma Yapılmamalı	-	1	1	2
Toplam	15	15	16	46

Eskiden daha birliktelik vardı. Ana baba misafirlğe gidince sen de giderdin. Gitmem diyemezdin. Şimdiki çocuklar gelmiyor. Ortama karışmıyor. İki kelam edilmiyor. İlişkiler resmileşti. Samimiyet kalmadı. (Ufuk, kentli, genç)

Akrabalık ilişkilerimiz eskisi kadar iyi değil. İnsanlar bireyselleşmeyi tercih ettiği için akrabalar ile vakit geçirmek yerine yalnız takılmayı tercih ediyor. (Gökben, yeni kentli, genç)

Erken yaşlardan beri çalışıyorum. Önceden kazandığımı babama götürürdüm. Şimdi evime bakıyorum. Yani benim açımdan değişen bir şey yok. Ama eskiden akraba, hısım, konu, komşu dara düştüğünde yardıma koşardı. Şimdi yalnızsın. (Yamaç, yeni kentli, orta yaşlı)

Geçmişte ataerkil aile vardı. Şimdi hiç bir erkil aile kalmadı. Herkes başına buyruk. Dede, büyükbaba gibi aileyi bir araya getiren ve bir arada tutan aile büyükleri vardı. Fakat şimdi bunların hiç birisi kalmadı. (Nedim, yeni kentli, yaşlı)

Biz eskiyi özliyoruz. Ama yeni neslin kendi dünyaları, tabletleri, bilgisayarları var. Misafirlkte çocuklar beş dakika bir hoşgeldin diyor, sonra herkes odasına gidiyor. Biz o zaman daha mutluyduk. Beraber oturup her şeyi beraber yapıyorduk. Yüz yüze iletişim güzeldi. Mimikler telefonda gözükmüyor ki. Sana verdiği gerçek değeri telefonda anlayamıyorsun. (İskender, yeni kentli, yaşlı)

En başta tepemizde aile diye bir şey koymadılar. Yalan tepemizde, çalıntı bizde... Bizim halkımızı bozan siyaset. Evin reisi babadır, bir devletin reisi

askerdir. Evin namusunu koruyan baba, devletin namusunu koruyan askerdir. Ar, namus sahibi içeriye gidiyor. Biz de din, iman mezhep, ahlak, huzur kalmadı. Bizim zamanımızda yanımızdan çavuş geçerken ayağa kalkardık. Şimdi nerde... Birlik beraberlik yok. Eskisi güç yok. Keşke o günlere geri dönsek. Güçlü olan devlette ne boşanma davası olur, ne kavga olur. Ekonomik olarak güçlü olmadığımız için kavga, gürültü çok. (Ilgar, yeni kentli, yaşlı)

Şimdi ben onu şuna da bağlıyorum. Eskiden yaşamlar daha çok köy ağırlıklı olduğu için, evlenilince çocuklar aileden çıkmayıp babanın işini devraldığı, kardeşlerin evlenip bir arada yaşadığı büyük aile tipi vardı. Dolayısıyla şehirleştikçe, şehre göç fazlalıştıkça, gelir arttıkça, tarımdan geçinirken şimdi farklı iş kolları meydana geldikçe, maddi sıkıntılar cereyan etmeye başladı. Şimdi adımını attın para. Ankara Çayyolu'nda oturan kardeşime gidemiyorum. Köy yerinde olsaydık hep beraber olsaydık, her gün görüşebilirdik. Buna özlem var. (Caner, yeni kentli, orta yaşlı)

Biz eskiyi özliyoruz. Eskiden daha bir birliktelik bağlılık vardı. Şimdi herkes işine gidiyor. Kimse kimseyi tanımıyor, görmüyor. Ama eskiden hep birlikteydik. Akşam düğündeydik mesela Suna hanımın kızları. İsmi bile bilmiyoruz. Eskiden otorite vardı. Şimdi yok. Eskiden çocuk çocuğu, anne, baba da anne ve babaydı. Şimdi çocuklar anne, baba oldu. Bizim çocuklar bizi dinlemez oldu. (Kıvanç, köylü, yaşlı)

Özlediklerim var. Mesela eski bayramları özliyorum. Biz çocukken bütün köyü dolaşır, bütün evleri tek tek gezerdik. Dedelerimizin vakur bir duruşu vardı. Aileyi bir araya toplarlardı. Şimdi herkes kendi derdine düştü. (Volkan, köylü, orta yaşlı)

Eskiden aileler daha iyiydi tabi. Birbirimize hem maddi hem de manevi destek vardı. Daha içli dışlıydık. (Canan, köylü, yaşlı)

Özellikle yaşlı katılımcılar yeni neslin ve gençlerin saygılarından memnun olmadıklarını, bu olumsuzluğun onlarda eskiye ve eski aile ilişkilerine karşı özlem duyguları beslemelerine neden olduğunu belirtmişlerdir.

Saygı maalesef çok eksildi. Özellikle bireyden başlayan ve bireysellikten kaynaklanan bir tahribat söz konusu. (Verim, kentli, yaşlı)

Geçmişe gideceğim yine. Bizim çocukluğumuzda büyüklerimizle ilişkimiz çok farklıydı. Korku demeyim de saygıdan dolayı bir korku vardı. Babamızın karşısında bacak bacak üstüne atamazdık, o sofraya oturmadan

oturmazdık, o eve gelmeden biz eve gelirdik. Bu tür şeyler şimdi yaşamadığımız, kendi çocuklarımızda görmediğimiz şeyler. Yani bu teknoloji, cep telefonları, televizyonlar çocukları çok bozdu. Eskiden bunları hiç biri bizde yoktu. daha çok birlikteydik, iç içeydik, paylaşımda sohbette bulanabiliyorduk. Şimdi herkes eline bir telefon alıyor, her odada bir televizyon var. (Bahadır, kentli, orta yaşlı)

Aileler için çok güzel programlar yok. Şiddete dayalı programlar var. Mesela evlendirme programları psikolojik, sosyolojik olarak çok etki yaptı. Üst yapıdan ailenin temelini sarsmak için yapılan şeyler benim kanaatimce. Gelenek ve görenekleri, örf ve adetleri kötü göstermek iyi değil. Anne babaya saygıyı bazı dizilerde çok kötü gösteriyorlar. "Çocuklar Duymasın" dizisi mesela aileyi geliştirecek bir programdı. Şimdi geçmişe bakarsak insanlardan köyde aç yatan yoktu bizim köyde. İnsana insan olarak bakılıyordu. Hırsızlık, yalan çok arttı. Çok yokluk vardı ama, insanlık unutulmamıştı. Bu da aile değerlerini götürdü. Büyüklere saygı kalmadı. (Ahmet, yeni kentli, yaşlı)

Çocuklar beyim sağken daha çok söz dinlerlerdi. Şimdi o kadar dinlemiyorlar. Bu da beni üzüyor. (Elvan, köylü, yaşlı)

Bugün saygı kalmadı, sevgi kalmadı. Büyük kalmadı, küçük kalmadı. Küçüğüne, evladına söz geçiremez oldun. Sizin zamanın akli kalmadı diyor bana çocuklarım. Halbuki akıl yaşta değil, baştadır demiş atalarımız. Onlara lafımızı geçiremiyoruz. (Sancak, köylü, yaşlı)

Gençliğime, bana nasihat edecek ana ve babama özlemim var. Onlara sorduğum sorulara aldığım cevaplara özlemim var. Şimdi onları çok daha iyi anlıyorum. (Rüzgar, köylü, yaşlı)

Saygı azaldı. İlgi ve alaka azaldı. İnternet her şeyi mahvetti. Çocuklar azıcık para bulsa internet kafeye koşuyor. (Pars, köylü, orta yaşlı)

Bugün geçmişle kıyaslandığında devlet, aile ilişkilerini, özellikle de çocukla ebeveyn arasındaki ilişkiyi çok yakinen izlemektedir. Ebeveynler çocuklarının devlet tarafından eğitilmesine izin vermek zorundadırlar. Çocuklarına kötü davranan, şiddet uygulayan aileler devlet tarafından sınırlandırılabilir ve hatta cezalandırılabilir. Çocuklar biyolojik ailelerinden alınıp yurtlara konulabilmektedirler. Yakın bir zamana kadar, devletin ailelerin çocuklarını dövmesini ya da aşağılamasını engellemesi gerektiği fikri akla gelmezdi. Ebeveyn otoritesi kutsal olarak düşünülürdü. Çocuklar

ebeveynlerine saygı göstermek ve itaat etmek zorunda idiler. Ebeveynler ise çocuklara ne istiyorlarsa yapabiliyorlardı. Yeni doğan bebekleri öldürmek, çocuklarını köle olarak satmak ve küçük kızlarını yaşlı adamlarla evlendirmek (ki bu durum Türkiye'de hâlâ görülmekte) de buna dâhildi. Bugünse ebeveyn otoritesi büyük gerileme yaşamaktadır. Gençler anne ve babalarına daha az itaat etmektedirler. Yukarıda verilen ifadelerde yaşlılar sevgi ve saygı konusunda azalma olduğunu belirtmiş olsalar dahi, ailenin özü ve ruhu bölümünde de görüleceği üzere sevgi ve saygı konusu hâlihazırda aile olmanın anlamında ilk sırayı almaktadır.

Maneviyatın maddiyata dönüştüğü günümüzde bu konunun eksikliği çeken katılımcılarımız, ailenin soyut öğelerine ve değerlerine dikkat çekmekte, karşılıklı çıkara dayalı aile ilişkilerinin aileyi bozacağını belirterek geçmişe özlem duymaktadırlar.

Menfaat ilişkisi ön plana çıktı. Eskiden bu kadar değildi. (Ünal, köylü, orta yaşlı)

Her evde geçim sıkıntısı var. Herkes koptu. Daha önce akşam olunca uzakta da otursak gidip, gelirdik. Şimdi insanlar geçim derdine düştüğü için gidip gelmiyor. Herkes işi hırs yapmış. Kiminin şansı yaver gidiyor, kimininki ise gitmiyor benim gibi. Ben zamanında kız kardeşimin eşine araba vermiştim. Şimdi adamda iki tane var. İstesem vermez. Her şey para yani. Para keşke olmasaydı. Eskiden annem anlatırdı. Parayı babam halının altına atarmış. Kimse almazmış. Çünkü değer verilmezmiş. Şimdi ise tam tersi. İnsanlar artık paraya endeksli. (İnanç, kentli, orta yaşlı)

Ayrıca ailenin her daim var olabilmesi için belirli bir kurallar bütünü içerisinde hareket etmesi gerektiğini düşünen katılımcımız Ökten, bunun sadece aile üyelerinin kendi çabaları ile gerçekleştiremeyeceğini, devletin ve medyanın da bu sürece destek vermesi gerektiğini ima etmektedir:

Televizyon ve internet bizi çok bozdu. İnterneti insanlar akıllıca kullanmıyor. Televizyonda çıkan evlendirme programları aile düzenini bozuyor. Bu programlar resmen pezevenklik yapıyor. TRT'de program yapan bir profesör gelmişti buralara. "Aile düzenini nasıl sağlıyorsunuz?" diye soruyordu. Ben ona "Biz sağladık ama siz sağlayamayacaksınız"

dedim. "Neden?" diye sordu. "Bu saçma sapan televizyon programlarından" demiştim. Eskiden biz hanımla sabahın köründe tarlaya giderdik, akşama kadar çalışır dönerdik. Akşam da yemeği yiyince bir iki sohbet eder, yatarlık. Böyle garip şeyler izlemeye vaktimiz yoktu. Bir de köy yerinde pek görünmezdi ama şimdi burada da başladı. Evleneli üç ay olmuş boşanıyor. Üç çocuk yapmış boşanıyor. Böyle bir şeye eskiden biri tenezzül edecek olsa çağırırdı büyükler. "Hadi yürüyün lan evinize" derlerdi, olur biterdi. Eskiden bir de sıpalar eşekleri takip ederdi. Şimdi eşekler sıpaları takip ediyor. Ailede disiplin şart. Otoriter düzen şart. Her ailenin kendi disiplini olacak. (Ökten, köylü, orta yaşlı)

On üç katılımcı, geçmiş ile bugün arasında pek de özlemini duydukları, hasretini çektikleri şeyler olmadığı ifade ederken; iki katılımcımız ise olayların kendi bağlamlarında değerlendirilmesi gerektiğini, geçmişin ve günümüzün farklı sosyolojik, siyasi ve kültürel zeminleri olduğunu belirterek karşılaştırma yapılmamasının uygun olacağını belirtmişlerdir.

Bence devir değiştiği için bu tür bir kıyaslama yapmak çok da mantıklı değil. Eskiden bir evde üç tane laptop yoktu. Şimdi durum böyle olunca yaşanan değişiklikleri kendi döneminde incelemek lazım. (Handan, yeni kentli, orta yaşlı)

Yaşla alâkalı. Büyük ihtimalle benim de ilerde çocuğum olduğunda ben çocukken ailemde ne geçiriyorsam benim çocuğum da bunları geçirecek. Ama benim çocuğumda benim yaşıma geldiğinde şu an nasıl geçiriyorsam öyle geçirecek. Yaş büyüyor, sevgiliniz oluyor, nişanınız oluyor, para kazanmaya başlıyorsunuz, tatile gitmek istiyorsunuz, herkes farklı planlar yapıyor. O yaşla alâkalı bence. (Ekrem, kentli, genç)

Birey, doğumuyla birlikte kendisini heterojen bir çevrede bulur. Bu çevrede ister Mead'in "Ben ve Beni/Bana" sı olarak isterse Freud'un "Ego/Süperego"su olarak kavramlaştırılın içgüdülerinin bastırılması ve toplumsal normların kabul ettirilmesi süreci olan sosyalleşme ile karşılaşır. Burada bazı sosyologlar birincil ve ikincil sosyalleşme süreçlerinden bahsetse de aslında ortada bitimsiz bir sosyalleşme süreci bulunmaktadır. Birey, yaşam döngüsü içerisinde ilgi kurma kıstası ve özgür seçme iradesi ile kendi dünyasının bilişsel haritasını inşa eder. Burada seçerken yaptığı en önemli şey dış dünyanın paradokslarından ve çelişkilerinden hareketle kendisine rol model olarak alacağı bireyleri ya da grupları seçer. Yani kendisine bir referans noktası

belirler. Burada katılımcıların genel olarak şikayet malzemesi yaptığı kitle iletişim araçları aslında karşılaştırmalı referans gruplarının artan rolüne de işaret etmektedir. Çünkü Bauman (2016, 44)'ın da ifade ettiği üzere kitle iletişim araçları ve televizyon sayesinde herkes farklı hayat biçimleri hakkında giderek daha fazla bilgi akışına maruz kalmaktadır. Bunun sonucunda oluşan durumu Bauman, şu şekilde ifade etmektedir:

Aynı şekilde, bu medya görsel olarak erişilebilir kıldığı kalıplar üzerinde otoritesini de kurar; kuşkusuz medyada gösterilmeye değer bulunan ve dünyanın her tarafında milyonlarca insan tarafından seyredilecek olan hayat tarzları, dikkate alınmaya ve eğer mümkünse taklit edilmeye değer tarzlardır... (Bauman, 2016, 44)

Dolayısıyla televizyon programlarının hafife alınması gelecek nesillere aktarılacak sağlam aile ilişkilerini önemli ölçüde sekteye uğratacaktır. Bu konuya aile ile ilgili çalışmalar yapan tüm kamu ve özel kuruluşlar tarafından ehemmiyet verilmesi gerekmektedir.

5.2.2. Günümüzdeki Olumlu Gelişmeler

Bu kadar yoğun tempoda yaşadığımız değişimin sonucunda aile açısından olumlu giden bir şeylerin olup olmadığını anlamak maksadıyla katılımcılara mülakat cetvelinin beşinci bölümünün ikinci sorusu sorulmuştur. Bu soruyla katılımcıların hem değişen dünya hem de yenilenen aile ve aile ilişkilerinde onları mutlu ve memnun eden gelişmelerin irdelenmesi istenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların verdiği cevaplar neticesinde oluşturulan sonuçlar Tablo 19'da özet olarak sunulmaktadır. Tabloda görüleceği üzere katılımcılardan on beş kişi (%32'si), aile adına olumlu olarak görülebilecek hiçbir kayda değer gelişme yaşamadıklarını beyan etmişlerdir. Oran olarak irdelendiğinde aslında yaklaşık üçte birlik bir dilime tekabül etmektedir ki bu durum hiç de azımsanacak bir rakam değildir. Buna ilave olarak beş katılımcı, geçmişle bugün arasında olumlu ya da olumsuz bir değişiklik gözlemleyemediklerini, her şeyin eskisi gibi devam ettiğini ifade etmektedirler. Bir katılımcı yine geçmiş ile bugünümüzü karşılaştırmanın uygun olmayacağını söylerken, başka bir katılımcı şimdiki zamanı her açıyla aile adına daha olumlu gördüğünü zikretmiştir. Bir katılımcının cevabı da

sorunun öğrenmek istediğinden farklı ve ilgisiz bir cevap olduğundan dolayı değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Günümüzde olumlu olarak görebileceğim hiç bir şey yok. Her şey kötüye gitti. Özellikle benim yaşlılarım, biz teknolojiyi kullanamadık. Onun hızına ayak uyduramadık. Ayrıca feodal bir toplumdaki geliyoruz. Daha düne kadar babalarımız, dedelerimiz tarımla uğraşılıyor, geçimini bundan sağlıyordu. Ataerkil bir düzen içinde yetiştik. Bu hızlı değişime ayak uyduramayınca başımız döndü ve sendeledik. Koca koca binalarda ruhsuz insanlar olarak oturuyoruz. (Levent, yeni kentli, orta yaşlı)

Arabamız var, yokluk yok ama yokluğun bile tadı vardı. Şimdi pek olumlu bir şey yok. Televizyon kanallarında bize empoze edilen programlar toplum yapısını bozuyor, hep Avrupa'nın kötü örneklerini alıyoruz. Hep ön bahçeyi görüyoruz. Arka bahçeyi görmüyoruz. Aynı programdan otuz tane var. Mecburen bir tanesine denk gelip izliyorsun. Özellikle evlenme programlarında kişilerin özel hayatlarını ayyuka çıkarmaya gerek yok. Tamamen şov programları. Çok ciddi olarak bunlar kaldırılmalı. Eskiden yapılan diziler ailenin yapısını korurdu, şimdi ondan ayrılıyor diğerine gidiyor, çocuklar da bunları erken yaşta öğreniyor. Bak ayrıldı hiç bir şey olmadı diyor kendi kendine. Eskiden toplumda böyle bir şey yoktu. Evlenmelerden çok boşanma var son dönemde. (Galip, kentli, orta yaşlı)

Tablo 19. Günümüzde Olumlu Görülenler Tablosu

Günümüzde Olumlu Görülenlerin Ne Olduğu	Kırsal (Köy)	Yeni Kentli	Kentli	Toplam
İletişim	8	5	4	17
Yaşam koşulları	1	2	-	3
Bireysellik	-	1	-	1
Her şey	-	-	1	1
Özgürlük	-	-	1	1
Olumlu bir şey yok	4	4	7	15
Geçmişle her şey aynı	1	1	3	5
Şimdi daha iyi	1	-	-	1
Karşılaştırma	-	1	-	1
Değerlendirme dışı	-	1	-	1
Toplam	15	15	16	46

Şimdi kardeşler arasında ve sülale içinde birlik ve beraberlik azaldı. Görsel yayınlar her şeyi değiştirdi. Hakikaten her şeyi değiştirdi. Adam minnet etmiyor. Köye gidiyorsun adamı görürsen merhaba diyorsun, görmezsen demiyorsun. Olumluya giden bir şey görmüyorum. (Hakkı, kentli, yaşlı)

Hiç öyle bir şey yok yavrum. Artık gençler kendi ocağını kurdu mu gerisine hiç bakmıyor. (Sancak, köylü, yaşlı)

Katılımcıların yaklaşık olarak üçte birinden biraz fazlası (on yedi katılımcı, %37'si) iletişim konusunda geçmişe nazaran iyi bir mesafe katedildiğini belirtmişlerdir. İletişimden kasıt, özellikle gençlerin kendi düşüncelerini, fikirlerini daha rahat ifade etmesi, kararlarını hür iradeleriyle kendi başlarına verebilmesi, haklı oldukları konuları çekinmeden savunabilmeleridir. Burada bazı katılımcılar yeni durumu olumlu olarak ifade etmekle birlikte, saygı sınırlarının zorlanmaması gerektiği konusuna da dikkat çekmişlerdir.

Teknolojinin faydası olmuyor değil tabi. Kolay ulaşma imkânı sağladı. Evvelden telefonla konuşmak için postaneye giderdik. telefon sırasına yazılırdık. Şimdi bunlara gerek kalmadı. Ama inanır mısın onun bile tatlı bir heyecanı vardı. (Tayfun, kentli, yaşlı)

Eskiden söz hakkı verilmiyordu. Şimdi gençlere ve çocuklara söz hakkı veriliyor. Onlara fikri soruluyor. İlla ana, baba ne derse olmuyor. (Ufuk, kentli, genç)

Teknolojinin insanlara verdiği kolay ulaşım imkânı. Telefondan, bilgisayardan çocuğunla, torununla konuşmak, görüşmek güzel. (Zaman, kentli, yaşlı)

Ha bu teknolojinin olumlu yanları da olmadı değil. Örneğin bana uzaktaki kardeşimle görüşme imkânı sağlıyor. Bu da olumlu bir gelişme. (Firuz, kentli, genç)

Ailenin aslında birbirlerine uzaklığı artsa da teknoloji ve ulaşım sayesinde iletişimi zinde ve sağlıklı tutma imkânına sahip olması güzel. Ama tabi ki isteyene... Aralarında bir saatlik mesafe olup da görüşmeyen çok insan tanıyorum ben. (Nedim, yeni kentli, yaşlı)

Gençlerin kendilerini ifade etmeleri güzel ama saygı sınırında kalmak şartıyla. (Yamaç, yeni kentli, orta yaşlı)

Teknoloji sayesinde ülke dışında, uzakta olanlarla internette yüz yüze görüşme olanağı kazandık. Böylece haberdar olabiliyoruz. Sadece telefonda sesi duymuyoruz. Yüz yüze iletişim yapabiliyoruz. (Gökben, yeni kentli, genç)

Şimdi bence serbestlik daha iyi tabi. Anne babaya oturup bir dert anlatamazdık. Şimdi iletişim iyi. Çocuklar bize rahatça derdini anlatabiliyor. (Kıvanç, köylü, yaşlı)

Diyalog iyi oldu. Eskiden çocuklar babalarının yanında konuşmazdı. Şimdi konuşuyorlar ve dertlerini anlatıyorlar. (Pars, köylü, orta yaşlı)

Eskiden gelinlerin kaynanalarına karşı hiç bir söz söylemeye hakkı yoktu. Şimdi öyle değil. Haklarını savunuyorlar. Köy yerinde çeşme başına giderken yolda bir erkekle karşılaşsak onun geçmesini ya da geç demesini beklerdik. Hamileyken bir erkek görsek önümüzü kapatırdık. Şimdiki kızlar önlerini daha da açıp bir de karınlarını okşuyor. (Elvan, köylü, yaşlı)

Gençlerin özgürlüğü ve kendilerini ifade etmeleri güzel. (Canan, köylü, yaşlı)

Bazı katılımcılar da yaşam koşullarının iyileşmesinin aile ilişkilerine olumlu yansıdığını, aynı iletişim imkânlarında olduğu gibi ulaşım kolaylığı temin ettiğini ve modern çağda insanın zamanla yarışmasında avantaj sağladığını söylemişlerdir.

Gelişen teknoloji ile birlikte yaşam şartları kolaylaştı. Başka bir olumluluk yok. (Aygün, köylü, genç)

Yaşam koşulları biraz daha rahatladı. Çok gerilere gideyim. Elektrik, su yoktu ya da sobayla ısınyorduk. Yani hayat kolaylaştı. Aile ilişkileri açısından çok olumlu bir gelişme olmadı. Eski daha güzel. Ben özlüyorum. Bir de dediğimiz gibi bayramdan bayrama ziyarete gidebiliyorsun. Düğünde ve cenazede görebiliyorsun akrabaları. İş ve çocuklardan vakit ayrılıp gidilemiyor. (Caner, yeni kentli, orta yaşlı)

Geçmişte yirmi yaşına kadar çocuklar mesuliyet alamazdı. Şimdi çocuklar geleceğini düşünüp karar alabiliyor. Çalışan kişi için o kadar çok imkân

var ki... Bizim dönemimizde çalışsan da çok zordu. (İskender, yeni kentli, yaşlı)

Bunun yanı sıra katılımcıların yaklaşık üçte biri (on beş kişi) ise günümüzde aile adına olumlu görülen hiçbir şey olmadığını ifade etmektedir. Bu azımsanacak bir rakam değildir. Geçmişe duyulan özlemin yanında aile değerlerinin ve ilişkilerinin gittikçe zedelendiğini gösteren bir işaretidir. Bireyler aile konusunda, maalesef geleceğe umutla bakmamakta, değerler ve ilişkiler konusunda bir erozyonun varlığını beyan etmektedirler. Geçmişle bugün arasında bir fark olmadığını vurgulayanlar ise tüm katılımcıların yaklaşık dokuzda birine (dokuz kişi) tekabül etmektedir. Bu rakam da aile hakkındaki gelecek adına beslenebilecek umutlara ket vurmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma ana başlıkları itibariyle sekiz önemli sonuca işaret etmektedir. İlk olarak, aile, bireyin akrabalık sistemi içerisinde ve fakat kendisini merkez veya atıf noktası olarak, kendi hayat görüşü, eğitim düzeyi, dünya algısı, sosyo-ekonomik durumu ile etkileşim halinde inşa ettiği özel bir toplumsal yakınlık alanıdır. Bu alan, sosyal olarak karşılıklı ilişkiler ve değerler üzerine inşa edilen bir yapı olup içerisinde grup dinamiklerini barındırmakla birlikte sadece küçük grup sosyolojisi içerisinde irdelenebilecek durumda da değildir.

İkinci olarak, aile, bireyin yaşam döngüsü bağlamında içinde seyahat edilen bir otobüs misali çeşitli duraklarda yolcularını indirip bindiren ama ilerlemesine devam eden bir olgu olarak kavramlaştırılmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, otobüste seyahat eden insanların farklı gözlem ve deneyimleri, farklı özne merkezli hikâyeler oluşturacak; bu hikâyelerin kahramanlarının kesişim kümeleri olduğu gibi birbirinden tamamen bağımsız olarak da cereyan eden olaylar ve anlatılar bulunabilecektir. Katılımcıların dördüncü bölümde izah edildiği üzere, aile denilince farklı bireyleri algılamaları, ailenin özne merkezli olarak inşa edildiği savını desteklerken, beşinci bölümde aileye özünü ve ruhunu veren değerlerin varlığı ailenin aynı zamanda bir grup dinamiğine sahip olmasından kaynaklı sosyal bir kimliğinin de bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Bu iki hususla bağlantılı ve üçüncü bir husus genç yaşta ve bekar olan bireylerin ifadelerinde aile algısı daha çok mekânsal bir öğeye dönüşmüşken evlilik ve yaşın ilerlemesi ile anlamı ve kurgusu birliktelik ve sıcaklık ile iç içe geçmiş mekândan daha çok soyut bir varlığa doğru evriliyor görünmektedir. Gerek kentli gerekse yeni kentli katılımcılarda yaş ilerledikçe üyeleri sayıca kalabalıklaşan ve dolayısıyla toplumsal sınırları genişleyen bir aile tanımlamasına doğru gidilmektedir. Dolayısıyla aile algısında yaş, önemli bir ayırt edici unsur olarak temayüz etmektedir. Aile tanımına vefat etmiş bireyler ile aynı hanehalkından olmayan bireylerin de dâhil edilmesi, ailenin hanehalkından farklı olarak algılandığını göstermektedir. Dolayısıyla aile, sınırları sosyal geçirgenlik gösteren, içsel ve dışsal etkenler ile daralıp genişleyen bir sosyal yakınlık alanı niteliği ve o ölçüde belki bir grup niteliği taşımaktadır. Kişilerin öncelikle

yaşam döngüsünde buldukları evre (yani yaşları veya bununla ilintili ergenlik, gençlik, orta yaşlılık, yaşlılık gibi dönemleri), paylaştıkları sosyo-ekonomik çevreleri bu sınırların inşasında rol oynamaktadır.

Dördüncü olarak, bireylerin aile üyeliğine girip çıkmaları, gerekçeleri açısından farklılık gösterse de bu üyeliğin ve dolayısıyla sınırların daimi değil durumsal olduğu düşün, bayram, cenaze gibi törensel faaliyetler esnasında genişlemeye meylettiği fakat bu genişlemenin hâlâ iletişim ve paylaşımın derecesi ve mahiyetinden bağımsız olmadığı görülmektedir. Bu nedenle ailenin niteliği hakkındaki kuramsal tartışma ve kavramlaştırmalarda ifade edilen sınırları statik ve tek bir yapı içerisine dahil edilebilecek aile biçimi yerine bireyin yaşam döngüsünde değişim ve dönüşüm geçiren bir aile varlığından söz etmek en azından bu çalışmanın alanları dâhilinde daha makul görünmektedir. Öte yandan Özbay (2014)'ın eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin daha çok akrabayı aile üyesinden saydıkları şeklindeki iddiasına karşılık bu çalışmanın sonuçları aksi yönde bir eğilimin mevcut olduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan, beşinci olarak, kırsaldan kent yerleşimine doğru gidildikçe aile üyeliğinden çıkılmayacağına dair olan inanç artmaktadır. Kırsal kesim olarak tarif ettiğimiz topluluk, daha az nüfusa sahip, insanlar arası ilişkilerin, hem resmî hem de gayri resmî gelenek, norm ve kuralların yoğunlaştığı bir gruba işaret ettiğinden dolayı aslında kırsal kesimde oturanların aile üyeliğine daha fazla sahip çıkması ve aile üyeliğinden çıkılmayacağına savunulması beklenirken tersi bir sonuçla karşılaşmıştır. Aile üyeliğinden çıkma gerekçesi olarak yüz kızartıcı suç işleme ön plandadır. Bu anlamda ailenin hâlâ toplumsal bir grup olarak da algılandığı görülmektedir. Birinci bölümde belirtildiği üzere bireyler aidiyet duygularından dolayı bir gruba dahil olmak isterler ve grup üyeliği sonsuza kadar değildir. Katılımcıların aile üyeliğinden özellikle yüz kızartıcı suç işleme gibi gerekçelerle çıkılabileceğini ifade etmeleri, onların aileyi akrabalık sistemi içinde de olsa küçük grup kavramı içerisinde değerlendirdiklerinin bir işaretidir. Bu da araştırmanın giriş bölümünde de kısaca değinilen, ailenin yere ve zamana göre grupsal dinamikler de gösteren özne merkezli bir ilişkiler alanı olduğu şeklindeki yaklaşımla örtüşmektedir.

Altıncı olarak, kan bağı ve akrabalık sistemi aile oluşumunda temel bir etken olarak göze çarpsa da birlikte yaşanmışlıklar, gündelik hayat pratikleri, deneyimler, anlatılar, aile söylemi, aile içinde kullanılan dil, karşılıklı iletişim ve etkileşim de aile inşasında görev alan destekleyici ve tamamlayıcı unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Bütün bu çabaların sonucu aynı zamanda soyut bir kavram olan aile, bireylerin birbirlerine sosyal hafızalarını aktarabilmek, birikimi gözle görülür bir hale sokabilmek ve aile habitusu, sermayesi ve ideolojisi oluşturabilmek için hem sembolleştirilmeye hem de somutlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu çabanın önemli vasıtalarından biri aile fotoğrafları oluşturma diğeri ise ailenin kökü bazen bir efsane veya mitolojide bazen de gündelik hayatta aşına olunan ve özneler arasında anlamı kolayca anlaşılabilir nesnelere veya varlıklara benzetme girişimlerinde kendini göstermektedir.

Yedinci olarak aile, maddi çıkar ve birliktelikten daha ziyade, değerler üzerine bina edilmiş bir sistem olarak görünmektedir. Ailenin anlamının ne olduğu konusunda "saygı" ön plana çıkarken, özü ve ruhu konusunda saygının değer katsayısı azalmış, bağlılık, mutluluk, eşin bizzat varlığı, sağlık, vefakârlık, anlaşma gibi etkenler devreye girmiştir. Bu bulgular bu çalışmanın kuramsal çerçeve bölümünde ifade edilmiş olan aile değerleri ile benzerlik veya aynılık taşımaktadır. Bireylerin anlatımında bu değerlerin ailenin içi ve dışının anlamının da kurucu öğeleri olduğu görülmektedir. Aile içi ve dışı ilişkilerin sınırlarını çizerken en çok faydalanılan iki etken "kan bağı" ve "sorumluluk" olarak bulunmuştur. Akrabalık ile aile ilişkisini oluşturmada "menfaat" ayırt edici bir faktör olarak irdelenmelidir. Araştırmanın kuramsal bölümünde de değinildiği gibi modern hayatın bireyleri, gerek mekânsal gerekse zamansal olarak birbirlerinden uzaklaştırması sonucu kişilerde oluşan ontolojik güvensizlik, özellikle aile dışı gruplar ile meydana getirilen ilişkilerde menfaatin sınır çizici olmasına neden olmaktadır. Yine bireylerin aile içi ve dışı ilişkilerinin sınırlarını inşa ederken özgül bir iletişim ağı kurguladıkları, bunun da Parsons (1991) tarafından ifade edilen kalıp değişkenler ile açıklanabileceği saptanmıştır.

Aile ilişkilerini zedeleyen gerekçeler konusunda maddiyat, kırsal yerleşimli katılımcılarda daha fazla dile getirilmiştir. Her ne kadar maddi ilişkiler daha çok kentleşme ile iç içeymiş gibi düşünülse de kırsal yerleşimde yaşayan bireylerin

çektikleri geçim sıkıntılarının aile düzenine, birliğine ve ilişkilerine daha çok yansıdığı söylenebilir. Belki de kent yerleşimli bireyler, maddi zorluklar ile başa çıkabilmek için daha iyi alternatif stratejiler geliştirmiş olabilirler.

Son olarak, geçmiş ve günümüz ailelerinin mukayesesinde, bağlılık, birliktelik ve beraberliğin azalmış olduğu, bununla ilintili olarak saygı konusunda özellikle yaşlıların beklentilerinin karşılanmadığı görülmüştür. Günümüz aileleri, gelişen ulaşım ve iletişim olanaklarının yerinde ve ölçülü kullanılmasını faydalı olarak mütalaa etmektedirler. Ayrıca beşinci bölümde katılımcıların ifadeleri ile de izah edildiği üzere, evlendirme programı adı altında yapılan televizyon yayınlarının tepkiyle karşılandığı ve aile değerlerini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Son dönemde yapılan aile sosyolojisi çalışmalarının (TAYA, 2006, 2011) bu paragrafın ilk cümlesindeki saptamayla aynı doğrultuda sonuçlar bulunduğu görülmekle birlikte, kuramsal çerçevede genel olarak teknolojinin aile ilişkilerini, bireyleri birbirinden soyutladığı ve iletişimi azalttığı gerekçesiyle bozduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır. Halbuki bu araştırmada elde edilen bulgular yerinde ve ölçülü kullanılmasının yarar sağlayabileceği yönündedir. Aile başlığı altında gösterilen evlendirme programlarının ise Türk aile yapısını zedelediği, aile sosyolojisi çalışmalarında yeni yeni dillendirilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸

Doğal olarak ortada bireyin mensup olduğu tek bir aileden bahsetmek olanaksızdır. Birey aynı zamanda birden fazla aile ile ilişki içerisindedir. Burada hangi aileden olduğu bireyin yaşına, medeni durumuna, sosyo-demografik özelliklerine, gündelik hayatı deneyimlemesine, zamana ve mekâna bağlı olarak değişebilir. Kişi aynı anda birden fazla ailede yer işgal edebilir. Bireyi tek bir ailenin üyesi olarak algılamanın ve bu bağlamda değerlendirmenin yanlış olacağı görülmektedir.

Araştırma, bir genelleme ve buna bağlı stratejiler üretme amacıyla değildir. Fakat örneklem olarak seçilen kitleden elde edilen veriler kimi zaman büyük kısım içinde

---

¹⁸ Bu konuda yapılan aile sosyolojisi literatür taraması sonucu sadece Polat ve Karşlı'nın 2012 yılında Erzurum'da yaptıkları ve EKEV Akademik Dergisi'nde yayınladıkları "Evliliğe İlişkin Türk Televizyon Programlarının Sosyolojik Analizi" isimli nicel çalışması bulunabilmiştir.

meydana gelen oluşumları görmemize olanak sağlayabilir. Mevlâna Celaleddin Rumî'nin, insanların da toplumsal olgulara yaklaşımına benzer deyişiyle deryadan bir katre derya değildir ancak, deryadandır!

Özetle, aile yanlış tanımlandığı veya kavramlaştırıldığı takdirde, bu olguya ilişkin bilimsel tanımlamalar, hem devletin bu birimlere yönelik karar ve tasarruflarını etkilemekte, hem de bireylerin kendi durumlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme açısından bir çerçeve norm oluşturmaktadır. Bu normdan sapmalar da, bütün sonuçları ile birlikte toplum ve birey açısından çözümlenmesi gereken sorunlar haline gelebilmektedir. Bu nedenle bu ve buna benzer araştırmalarda elde edilen sonuçların karar vericiler tarafından iyi okunması ve tahlil edilmesi büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aboim S. and Vasconcelos P. (2009). Differential and Cumulative Effects of Life Course Events in an Intergenerational Perspective: Social Trajectories of Three-Generation Family Lineages, *Swiss Journal of Sociology*, 35(2), 297–319
- Akan, V. (2003). “*Birey ve Toplum*” *Sosyolojiye Giriş*, (Ed.) İhsan Sezal, Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara
- Allan G. (1996). *Kinship and Friendship in Modern Britain*, Oxford University Press, Oxford
- Allan G. (1998). Friendship, Sociology and Social Structure, *Journal of Social and Personal Relationship*, 15(5), 685–702
- Allan G. (2008). Flexibility, Friendship and Family, *Journal of Social and Personal Relationship*, 15(1), 1–16
- Allen, K. R., ve Demo, D. H. (1995). The Families of Lesbians and Gay Men: A New Frontierin Family Research, *Journal of Marriage and the Family*, 57, 111-127
- Altay, H. (2004). Güç Mesafesi, Erkeklik-Dişilik ve Belirsizlikten Kaçınma Özellikleri ile Başarı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(1), 301-321
- Althusser, L. (2006). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İthaki Yayınları, İstanbul
- Anderson, J. (1987). Commentary on Qualitative Research and Mediated Communication in the Family, T. Lindlof (Ed.), *Natural Audiences: Qualitative Research on Media Uses and Effects*, 161–74, Ablex Press, New Jersey

- Aytaç, A.M. (2012). *Ailenin Serencamı: Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması*, Dipnot Yayınları, Ankara
- Ball, D. W. (1972). The ‘‘Family’’ as a Sociological Problem: Conceptualization of the Taken-for-granted as Prologue to Social Problems Analysis, *Social Problems*, 19 (3), 295-307
- Barrett, M. (1980). *Women’s Oppression Today: Problems of Marxist Feminist Analysis*, Verso, London
- Baxter, L. A. (2004). Relationships as Dialogues, *Journal of Social and Personal Relationships*, 11, 1–22
- Baxter, L. A., ve Babbie, E. (2004). *The Basics of Communication Research*, Belmont, Wadsworth, CA
- Bauman, Z. (2016). *Sosyolojik Düşünmek*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (1995). *The Normal Chaos of Love*, Blackwell Publishers Ltd., Oxford
- Beck-Gernsheim E. (1998). On the Way to a Post-familial Family: From a Community of Need to Elective Affinities, *Theory, Culture and Society*,15(3–4), 53–70
- Becker, S.H. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, The Free Press, New York
- Bell, C.R. (2006). *Middle Class Families Social and Geographical Mobility*, Taylor and Francis e-Library

- Belsky, J. (1998). Paternal Influence and Children's Well-being: Limits of and New Directions for Understanding, Alan B. ve Crouter, A.C. (Ed.) Men in Families, 279-293, Lawrence Erlbaum, New Jersey
- Bender, D.R. (1979). A Refinement of the Concept of Household: Families, Coresidence and Domestic Functions, *American Anthropologist*, 69
- Benedict, P. (1976). Aspects of the Domestic Cycle in a Turkish Provincial Town, J.G.Peristiany (Ed.), *Mediterranean Family Structures*, Cambridge University Press, London
- Bengston V.L. (2001). Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Ties, *Journal of Marriage and the Family*, 63(1), 1-16
- Berger, P. L., ve Kellner, H. (1970). Marriage and the Construction of Reality, H.P. Dreitzel (Ed.), *Recent Sociology*, 2, 20-72
- Berger, P. L., Kellner, H. (1971). *Marriage and the Construction of Reality: An Exercise in the Microsociology of Knowledge*, B.R. Cosin (Ed.), *School and Society: A Sociological Reader*, 23-31, Routledge Kegan Paul ve Open University Press, London
- Berger, B. ve P. (1991). *The Family and Modern Society, In The Family Experience / A Reader in Cultural Diversity*, M. Hutter (Ed.), Macmillan Publishing Company, New York
- Berger, P.L. ve Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality*, Penguin Books, London
- Berkes, N. (1942). *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma*, Uzluğ Basımevi, Ankara

- Berkner, L.K. (1972). The Stem Family and the Development Cycle of the Peasant Household: An 18th Century Austrian Example, *American Historical Review*, 77, 2
- Bernard, J. (1973). *The Future of Marriage*, Souvenir Press, London
- Bernardes, J. (1985). "Family Ideology": Identification and Exploration, *Sociological Review*, 33 (2), 275-297
- Bernardes, J. (1986). Multidimensional Developmental Pathways: A Proposal to Facilitate the Conceptualisation of "Family Diversity", *Sociological Review*, 34 (3), 590-610
- Bernardes, J. (1988). Founding the New "Family Studies", *Sociological Review*, 36 (1), 57-86.
- Bernardes J. (1991). We Must Not Define "The Family"!, Paper Presented to the International Sociological Association Committee on Family Research, Norway
- Bernardes, J. (1993). Responsibilities in Studying Postmodern Families, *Journal of Family Issues*, 14, 35-49
- Bernardes, J. (1999). We Must Not Define "The Family"!, *Marriage and Family Review*, 28 (3-4), 21-41
- Beşpınar, F.U. (2014). Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler, Türkiye’de Evlilik, 112-169, *Araştırma ve Sosyal Politika Serisi 07*, İstanbul
- Bora, T. (2005). *Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye, Taşraya Bakmak*, İletişim Yayınları, İstanbul

- Boss, P., Doherty, W. G., LaRossa, R., Schumm, W. R. ve Steinmetz, S. K. (1993). *Sourcebook of Family Theories and Methods*, Plenum, New York
- Bourdieu, P. (1996a). On the Family as a Realized Category, *Theory, Culture and Society*, 13, 19–26
- Bourdieu, P. (1996b). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* (Translator: R. Nice), Routledge, London
- Brighouse, H. ve Swift, A. (2014). *Family Values the Ethics of Parent-Child Relationships*, Princeton University Press, Princeton Oxford
- Burr, V. (2003). *Social Constructionism*, Routhledge, New York
- Canatan, K. (2013). *Aile Sosyolojisi, Aile Sosyolojisi: Bilimsel ve Kuramsal Çerçeve*, K.Canatan ve E.Yıldırım (Ed.), Açılım Kitap, İstanbul
- Cangızbay, K. (1996). *Sosyolojiler Değil Sosyoloji*, Öteki Yayınevi, Ankara
- Carsten, J. (2004). *After Kinship*, Cambridge University Press, Cambridge
- Cashmore, J.A. ve Goodnow, J.J. (1986). Influences on Australian Parents' Values: Ethnicity Versus Socioeconomic Status, *Journal of Cross Cultural Psychology*, 17, 441-454
- Chalfen, R. (1987). *Snapshot Versions of Life*, Bowling Green State University Popular Press, Bowling Green, OH
- Chamberlain, M. (2006). *Family Love in the Diaspora: Migration and the Anglo-Caribbean Experience*, Transaction Publishers, Piscataway, NJ

- Cheal, D. (1991). *Family and the State of Theory*, Harvester, NY
- Cheal, D. (1993). Unity and Difference in Postmodern Families, *Journal of Family Issues*, 14, 5-19
- Cherlin A.J. and Furstenberg F. (1994). Stepfamilies in the United States: A Reconsideration, *Annual Review of Sociology*, 20, 359–381
- Coffey, A. (1999). *The Ethnographic Self: Fieldwork and the Representation of Identity*, Sage, London
- Cohen, G. (1987). Introduction: The Economy, The Family, and the Life Course, G. Cohen (Ed.), *Social Change and the Life Course*, Tavistock, London, 1-32
- Cohen, T.F. (2005). The Meaning of Marriage and the Family, *The Marriage and Family Experience, Intimate Relationships in a Changing Society*, Thomson, USA
- Cooley, C. (1998). *On Self and Social Organization*, Chicago University Press, USA
- Coontz, S. (Ed.) (1999). *American Families: A Multicultural Reader*, Routledge, New York
- Corbier, M. (1991). Constructing Kinship in Rome: Marriage and Divorce, Filiation and Adaption, D.I. Kertzer and R.P. Saller (Ed.), *The Family in Italy from Antiquity to the Present*, New Haven
- Creswell, J.W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Siyasal Yayın Dağıtım, Ankara
- Csikszentmihalyi, M. ve Rochberg-Halton E. (1981). *The Meaning of Things: Domestic Symbols and the Self*, Cambridge University Press, Cambridge, UK

- Davis K. (1949). *Human Society*, The Mac Millan Co., New York
- Demos, J. (1979). Images of the American Family: Then and Now, V. Tufte and B. Myerhoff (Ed.), *Changing Images of the Family*, 43-60, Yale University Press, New Haven
- Denzin, N. (2000). Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research, N.K. Denzin and Y.S. Lincoln (Ed.), *The Handbook of Qualitative Research*, 1–18, CA: Sage, Thousand Oaks
- DeVault, M. L. (1991). *Feeding the Family: The Social Organization of Caring as Gendered Work*, University of Chicago Press, Chicago
- Dikeçligil, F.B. (2014). Aile Sosyolojisi Yazıları, Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu, M. Aydın (Ed.), Açılım Kitap, İstanbul
- Di Leonardo, M. (1998). *Exotics at Home: Anthropologies, Others, American Modernity*, University of Chicago Press, Chicago
- Doğan, İ. (2001). *Osmanlı Ailesi: Sosyolojik Yaklaşım*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
- Downs, H. (2006). *Crafting Culture: Scrapbooking and the Lives of Women*, Ph.D diss., University of Illinois at Urbana-Champaign
- Dönmezer, S. (1999). *Sosyoloji*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul
- Duben, A. ve Behar, C. (1991). Istanbul Households: Marriage, Family and Fertility, 1880-1940, *Cambridge Studies in Population, Economy and Society in Past Time*, 32, 4-42
- Duben, A. (2002), *Kent, Aile ve Tarih*, İletişim Yayınları, İstanbul

- Duben, A. (2013). Generations of Istanbul Families, The Elderly and the Social Economy of Welfare, *New Perspectives on Turkey*, 48, 5-54
- Duman, M.Z. (2012). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1, 4
- Durkheim, E. (2012). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, Dost Kitabevi, Ankara
- Edgerton, R.B. (2016). *Hasta Toplular*, Buzdağı Yayınları, Ankara
- Elder, G.H. (1994). Time Human Agency and Social Change: Perspectives on the Life Course, *Social Psychology Quarterly*, 57, 4-15
- Elder, G.H. ve Hareven, T.K. (1993). Rising Above Life's Disadvantages: From the Great De Personal Relationshipsession to War, G.E. Elder, Jr.J. Modell and R.D. Parke (Ed.), *Children in Time and Place*, Cambridge University Personal Relationshipsess, 47-72
- Elder G.H. ve Johnson M.K. (2002). The Life Course and Ageing: Challenges, Lessons and New Directions, Available online at www.ccsr.ac.uk/rsch/PersonalRelationshipsoj/iplc/Elder.pdf.
- Erkal, M.E. (2006). *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, Der Yayınları, İstanbul
- Fındıkoğlu, Z.F. (1991). Türklerde Aile İçtimaiyatı, Aile Yazıları: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç, B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Ed.), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara

- Finch, J. (2006). Kinship as 'Family' in Contemporary Britain. In: Kinship Matters, F. Ebtehaj, B. Lindley and M. Richards (Ed.), 295–306, Hart Publishing, Oxford, UK
- Finch, J. (2007). Displaying Families, *Sociology*, 41 (2), 165–183
- Fingerman, K. L., ve Hay, E. L. (2002). Searching Under the Streetlight? Age Biases in the Personal and Family Relationships Literature, *Personal Relationships*, 9, 415–433
- Floyd, K., ve Morman, M. T. (2006). Introduction: On the Breadth of the Family Experience, K. Floyd and M.T. Morman (Ed.), *Widening the Family Circle: New Research on Family Communication*, 11-16, Sage, Thousand Oaks, CA
- Firth, R., Hubert, J., Forge, A. (1970). *Families and Their Relatives*, Taylor ve Francis e-Library
- Fliche, B. (2006). Social Practices and Mobilisation of Kinship: An Introduction, *European Journal of Turkish Studies*, Thematic Issue No.4, The Social Practices of Kinship, A Comparitive Perspective
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge*, Tavistock, London
- Foucault, M. (1973). *The Birth of the Clinic*, Vintage, New York
- Foucault, M. (1981). *The Order of Discourse*, Routledge, London
- Galvin, K. M., Brommel, B. J., ve Bylund, C. L. (2004). *Family Communication: Cohesion and Change*, Pearson, New York

- Galvin, K. (2006). Diversity's Impact on Defining the Family: Discourse-dependence and Identity, L.H. Turner ve R. West (Ed.), *The Family Communication sourcebook*, 3–19, Sage, Thousand Oaks, CA
- Gergen, K. ve Gergen, M. (1991). Toward Reflexive Methodologies, F. Steier (Ed.) *Research and Reflexivity*, 76–95, Sage, Newbury Park, CA
- Gergen, K. (1999). *An Invitation to Social Construction*, Sage, London
- Gershuny, J. (1994). Introducing Household Panels. N. Buck (Ed.), *Changing Households*, University of Essex: ESRC Centre on Micro-Social Change, 10-26
- Giddens, A. (1992). *Mahremiyetin Dönüşümü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara
- Giorgi, A. ve Giorgi, B. (2003). *Phenomenology*, Sage Publication, London
- Gittins, D. (2011). *Aile Sorgulanyor*, Pencere Yayınları, İstanbul
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self In Everyday Life*, Garden City, Anchor, NY
- Gonzales, S.N. (1965). The Consanguinal Household and Matrifacality, *American Anthropologist*, 67
- Goodsell, T.L. ve Seiter, L. (2011). Scrapbooking: Family Capital and the Construction of Family Discourse, *Journal of Contemporary Ethnography*, 40(3), 318-341
- Goody, J. (1972). *Domestic Groups*, Addison-Wesley Module in Anthropology, London

- Goody, J. (2004). *Avrupa 'da Aile*, Literatür Yayınları, İstanbul
- Goody, J. (2013). *Yazılı ve Sözel Arasındaki Etkileşim Okur-Yazarlık, Aile, Kültür ve Devlet Üzerine İncelemeler*, Pinhan Yayıncılık, İstanbul
- Gökalp, Z. (1975). *Türk Ahlakı*, Türk Kültür Yayını, Ankara
- Gökçe, B. (1991). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, Aile Yazıları I, Temel Kavramsal Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara
- Göle, N. (2014). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, İstanbul
- Gubrium, J. F. (1987). Organizational Embeddedness and Family Life, T. Brubaker (Ed.), *Aging, Health and Family*, 23-41, Sage, Newbury Park, CA
- Gubrium, J. F., ve Holstein, J. A. (1987). The Private Image: Experiential Location and Method in Family Studies, *Journal of Marriage and the Family*, 49, 773-786
- Gubrium, J. F., ve Holstein, J. A. (1990). *What is Family?*, Mountain View, CA, Mayfield
- Gubrium, J. F. (1992). *Out of Control: Family Therapy and Domestic Disorder*, Sage Newbury Park, CA
- Gubrium, J. F., ve Holstein, J. A. (1993a). Family Discourse, Organizational Embeddedness, and Local Enactment, *Journal of Family Issues*, 14, 66-81
- Gubrium, J. F., ve Holstein, J. A. (1993b). Phenomenology, Ethnomethodology and Family Discourse, P. Boss, W. Doherty, R. LaRossa, W. Schumm, and S.

- Steinmetz (Ed.), *Sourcebook of Family Theory and Methods*, 651-672, Plenum, New York
- Gutman, H. (1976). *The Black Family in Slavery and Freedom, 1750-1925*, Basil Blackwell, Oxford
- Halle, D. (1993). *Inside Culture: Art and Class in the American Home*, University of Chicago Press, Chicago
- Harari, Y.N. (2016). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*, Kolektif Kitap, İstanbul
- Hareven, T. (1982). *Family Time and Industrial Time*, Cambridge University Press, New York
- Heritage, J. (1984). *Garfinkel and Ethnomethodology*, Polity Press, Cambridge
- Hess, R. D., ve Handel, G. (1994). *Family Worlds*, University Press of America
- Hicks, S. (2011). *Lesbian, Gay and Queer Parenting: Families, Intimacies, Genealogies*, Palgrave, Basingstoke
- Holstein, J.A. ve Gubrium, J.F. (1995). Deprivatization and the Construction of Domestic Life, *Journal of Marriage and Family*, 57, 4, 894-908
- Holstein, J.A. ve Gubrium, J.F. (1999). *What Is Family?*, *Marriage ve Family Review*, 28 (3-4), 3-20
- Hopper, J. (1993). The Rhetoric of Motives in Divorce, *Journal of Marriage and the Family*, 55, 801-813

- Hortaçsu, N. (2015). *Zamanda Aile Ailede Zaman*, İmge Kitabevi, Ankara
- Hochschild, A. ve Machung A. (1989). *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home*, Viking, New York
- Husserl, E. (2010). *Fenomonoloji Üzerine Beş Ders*, BilgeSu Yayıncılık, Ankara
- Illich, I. ve Sanders, B. (2015). *ABC Aklın Modernleşmesi*, Tohum Yayıncılık, İstanbul
- Ingoldsby, B.B. (2006). Male Selection and Marriage, Families in Global and Multicultural Perspective, 2, 133-146
- İbn Haldun (1977). *Mukaddime I*, T. Dursun (Çev.), Onur Yayınları, İstanbul
- İnan, A. (2013). *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- James, A. ve Prout, A. (1997). *Constructing and Reconstructing Childhood*, London, Falmer Press
- Jasper, M. (1994). Issues in Phenomenology for Researchers of Nursing, Journal of Advanced Nursing, 19, 309-314
- Jones, C. (2008). What Makes Adoptive Family Life Work? Adoptive Parents' Narratives of the Making and Remaking of Adoptive Kinship, Unpublished Ph.D thesis, University of Durham
- Jones, C. ve Hackett, S. (2011). The Role of 'Family Practices' and 'Displays of Family' in the Creation of Adoptive Kinship, British Journal of Social Work, 41 (1), 40-56

- Jordan, A.B. (2006). Make Yourself at Home: The Social Construction of Research Roles in Family Studies, *Qualitative Research*, 6(2), 169-185
- Jourdian, A. ve Naulin S. (2011). *Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *İnsan ve İnsanlar (Sosyal Psikolojiye Giriş)*, Evrim Basım Yayın Dağıtım, İstanbul
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik ve İnsan Gelişimi, Aile, Kültür*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Kaya, K. (2013). *Küçük Gruplar Sosyolojisi*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta
- Kınalızâde Ali Efendi (1980). *Devlet ve Aile Ahlakı*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul
- Kirkpatrick, J. ve White, G.M. (1985). Exploring Ethnopsychologies, G.M. White and J.Kirkpatrick (Ed.), *Person, Self and Experience: Exploring Pacific Ethnopsychologies*, University of California Press, Berkeley
- Knox, D. ve Schact, C. (2010). *Choices in Relationships: An Introduction to Marriage and Family*, Wadsworth Cengage Learning, USA
- Kongar, E. (1972). *İzmir'de Kentsel Aile*, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara
- Kongar, E. (1976). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Cem Yayınevi, İstanbul
- Kurtkan, A.(1982). *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul

- Langellier, K.M. ve Peterson E.E. (2004). *Storytelling in Daily Life: Performing Narrative*, Temple University Press, Philadelphia
- Leonard, M. (1994). Women's Paid and Unpaid Handiwork in a Belfast Estate, *Journal of Gender Studies*, 3, 187-95
- Levin, I. (1993). Family as Mapped Realities, *Journal of Family Issues*, 14, 82-91
- Litwak, E. (1960). Occupational Mobility and Extended Family Cohension, *American Sociological Review*, 77, 1
- Lull, J. (1985). Ethnographic Studies of Broadcast Media Audiences, J. Dominick and J. Fletcher (Ed.), *Broadcasting Research Methods*, 80-7, MA: Allyn ve Bacon, Boston
- Macionis, J.J. (2008). *Sociology*, Courier Companies Inc., New Jersey
- Mannheim, K. (1951). *Man and Society in an Age of Reconstruction: Studies in Modern Social Structure*, Harcourt, New York
- Marks, Engels ve Lenin (2014). *Marksizm Kadın ve Aile*, Ö. Ünalın (Çev.), Evrensel Basım Yayın, İstanbul
- Marsella, A.J., De Vos, G. ve Hsu F.,L.,K. (Ed.) (1985). *Culture and Self: Asian and Western Perspectives*, Tavistock, New York
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, O. Akinhay ve D. Kömürcü (Çev.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- Mead, M. (1971). *Male and Female*, Punguin, Harmondsworth

- Mead, G.H. (1988). *Mind, Self and Society Vol.1 : From the Standpoint of a Social Behaviorist*, Chicago University Press, USA
- Medick, H. (1976). The Proto-Industrial Family Economy: The Structural Function of Household and Family During the Transition From Peasant Society to Industrial Capitalism, *Social History*, 3, 291-316
- Milardo R.M. (2010). *The Forgotten Kin: Aunts and Uncles*, Cambridge University Press, Cambridge
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods (2nd ed.)*, CA:Sage, Thousand Oaks
- Miller, L. J. (1990a). Safe Home, Dangerous Street: Remapping Social Reality in the Early Modern Era, G. Miller ve J. Holstein (Ed.), *Perspectives on Social Problems*, Vol. 2, 45-66, CT: JAI Press, Greenwich
- Miller, L. J. (1990b). Violent Families and the Rhetoric of Harmony, *British Journal of Sociology*, 41, 263-88
- Miller, G. (1991). Family as Excuse and Extenuating Circumstance: Social Organization and Use of Family Rhetoric in a Work Incentive Program, *Journal of Marriage and the Family*, 53, 609-21
- Morgan, D. H. M. (1985). *The Family, Politics and Social Theory*, Routledge, London
- Morgan, D. (1996). *Family Connections: An Introduction to Family Studies*, Polity Press, Cambridge, UK
- Morgan D. (2010). *Acquaintances: The Space Between Intimates and Strangers*, Open University Press, Maidenhead

- Murdock, G. (1949). *Social Structure*, Macmillan, New York
- Nazio, T. (2008). *Cohabitation, Family and Society*, Routhledge, New York
- Noble, G. (2004). Accumulating Being, *International Journal of Cultural Studies*, 7, 233-56
- Nunnally, E. W. (1988). *Troubled Relationships*, C. S. Chilman, F. M. Cox and E. W. Nunally (Ed.), *Families in Trouble Series (Vol. 30)*, Sage, Newbury Park
- Oinonen, E. (2008). *Families in Converging Europe, A Comparison of Forms, Structures and Ideals*, Palgrave MacMillan, New York
- Ortaylı, İ. (1985). *The Family in Ottoman Society, Family in Turkish Society*, T. Ender (Ed.), Turkish Society Science Association, Ankara
- Ortaylı, İ. (2001). *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul
- Owen, W. F. (1984). Interpretive Themes in Relational Communication, *Quarterly Journal of Speech*, 70, 274–287
- Ögel, B. (1988). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi I.Cilt*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Özbay, F. (2014). *Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri, Türkiye Aile Yapısı Araştırması, Tespitler, Öneriler*, Türkiye Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları, Ankara

- Özyurt, C. (2013). *Aile Sosyolojisi, Değişen Aile, Toplum ve Kültür Yapılarında Çocuk Algıları*, K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), Açılım Kitap, İstanbul
- Pahl R. ve Spencer L. (2004). Personal Communities: Not Simply Families of ‘Fate’ or ‘Choice’, *Current Sociology*, 52(2), 199–221
- Palmer, P. (1986). *The Lively Audience*, Allen ve Unwin Ltd., Sydney
- Parsons, T., ve Bales, R. F. (1955). *Family, Socialization and Interaction Process*, Glencoe, IL: Free Press
- Parsons, T. (1991). *The Social System*, Routhledge, New York
- Pasternak, B., Ember, C. R., ve Ember, M. (1997). *Sex, Gender, and Kinship: A Cross-Cultural Perspective*, Upper Saddle River, Prentice Hall, NJ
- Puig, A., Koro-Ljungberg M. ve Echevarria-Doan, S. (2008). Social Constructionist Family Systems Research: Conceptual Considerations, *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 16, 2, 139-146
- Rapp, R. (1980). Family and Class in Contemporary America: Notes Towards an Understanding of Ideology, Science and Society, 42
- Rosenblatt, P. C. (1994). *Metaphors for the Family*, Guilford, New York
- Roseneil S. ve Budgeon S. (2004). Beyond the Conventional Family: Intimacy, Care and Community in the 21st Century, *Current Sociology*, 52(2), 135–159
- Sanders, P. (1982). Phenomenology: A New Way of Viewing Organizational Research, *Academy of Management Review*, 7, 353-360

- Sayer, A. (1992). *Method in Social Science: A Realist Approach*, Routledge, London and New York
- Schutz, A. (1970). *On Phenomenology and Social Relations*, University of Chicago Press, Chicago
- Sherif, M. ve Sherif, C.W. (1956). *An Outline of Social Psychology*, Harper ve Brothers, New York, 143–180
- Shipman, M. D. (1981). *The Limitations of Social Research*, Longman, Harlow, Essex
- Shove, E., Watson, M., Hand, M. ve Ingram, J. (2007). *The Design of Everyday Life*, Berg, Oxford, UK
- Shweder, R.A. ve LeVine, R. (1984). *Culture Theory*, Cambridge University Press, Cambridge
- Skolnick, A. S. (1979). Public Images, Private Realities: The American Family in Popular Culture and Social Science. V. Tufte ve B. Myerhof (Ed.), *Changing Images of the Family*, 297-315, Yale University Press, New Haven
- Skolnick, A. S. (1987). *The Intimate Environment*, Little, Brown, Boston
- Slattery, M. (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Sentez Yayınları, Ankara
- Smith, R.T. (1978). The Family and The Modern World System: Some Observations from the Caribbean, *Journal of Family History*, 3
- Stacey, J. (1990). *Brave New Families*, Basic Books, New York
- Stack, C. (1997). *All Our Kin*, Basic Books, USA

- Stalp, M. (2007). *Quilting: The Fabric of Everyday Life*, Berg, Oxford, UK
- Steedman, P. (1991). *On the Relations Between Seeing, Interpreting and Knowing*, F. Steier (Ed.), *Research and Reflexivity*, 53–61, CA: Sage, Newbury Park
- Stirling, P. (1965). *Turkish Village*, John Wiley and Sons, New York
- Stockard, J. (2002). *Marriage in Culture: Practice and Meaning Across Diverse Societies*, Harcourt, New York
- Stone, L. (1977). *Family, Sex and Marriage in England 1500-1800*, London
- Stone, L. (2000). *Kinship and Gender: An Introduction*, Boulder, Westview, CO
- Şahinkaya, R. (1960). Türk Aileleri Hangi Yönlerden Birbirlerine Farklılıklar Gösterirler, *Türk Yurdu Mecmuası*, 8, 290, 13-15
- Tarhan, N. (2014). *Bilinçli Aile Olmak*, Timaş Yayınları , İstanbul
- Thompson, L. (1992). Feminist Methodology For Family Studies, *Journal of Marriage and the Family*, 54, 3-18
- Todorova, M.N. (1993). *Balkan Family Structure and the European Pattern: Demographic Developments in Ottoman Bulgaria*, Washington D.C.
- Touraine A. (1977). *The Self Production of Society*, The University of Chicago Press, USA.
- Turner, L.H., ve West, R. (2006). Understudied Relationships in Family Communication Research, K. Floyd ve M. T. Morman (Ed.), *Widening the*

Family Circle: New Research on Family Communication, 193–206, Sage
Thousand Oaks, CA

Ülken, H.Z. (1991). Aile, Aile Yazıları: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç, B.
Dikeçligil ve A. Çiğdem (Ed.), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu
Başkanlığı Yayınları, Ankara

Vetere, A. ve Gale, A. (1987). *Ecological Studies of Family Life*, Wiley, New York

Wall, K. ve Gouveia R. (2014). Changing Meaning of Family in Personal Relationships,
Current Sociology, Vol. 62(3), 352-373

Wallace, R.A. ve Wolf, A. (2006). *Contemporary Sociological Theory*, Prentice Hall,
New Jersey

Walker, A. J. (1993). Teaching About Race, Gender, and Class Diversity in United
States Families, *Family Relations*, 42, 342-350

Warin, M. ve Dennis S. (2005). Threads of Memory: Reproducing the Cypress Tree
Through Sensual Consumption, *Journal of Intercultural Studies*, 26, 159-70

Weber, M. (2014). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, Cem Yayınevi,
İstanbul

Weeks, J. (2001). *Same Sex Intimacies: Families of Choice and Other Life Experiments*,
Psychology Press, Philadelphia, PA

Weston, K. (1991). *Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship*, Columbia
University Press, New York

White, James M. (2005), *Advancing Family Theories*, Thousand Oaks, CA: Sage

- Widmer E.D. and Jallinoja R. (Ed.) (2008). *Beyond the Nuclear Family: Families in a Configurational Perspective*, Peter Lang, Bern
- Widmer E.D. (2010). *Family Configurations: A Structural Approach to Family Diversity*, Ashgate, London
- Wiley, N. F. (1985). *Marriage and the Construction of Reality: Then and Now*, G. Handel (Ed.), *The Psychosocial Interior of the Family*, 21-32, Aldine de Gruyter, New York
- Yasa, İ. (1953). *Hasanoğlan Köyü'nün İctimai-İktisadi Yapısı*, Doğu Ltd.O. Matbaası, Ankara
- Yasa, İ. (1970). Gecekondu Ailesi: Geçiş Halinde Bir Aile Tipolojisi, *AÜSBF Dergisi*, 25, 9-18
- Yasa, İ. (1973). Gecekondu Ailesi Mozayığı, *Amme İdaresi Dergisi*, 6, 41-46.
- Yasa, İ. (1991a). Taygeldi Ailesi (Ayrı Cinsten Çocuklu Dulların Evlenmesi), *Aile Yazıları: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç*, B. Dikeçligil, ve A. Çiğdem (Ed.), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Yasa, İ. (1991b). Gecekondu Ailesi (Geçiş Halinde Bir Aile Tipolojisi), *Aile Yazıları: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç*, B. Dikeçligil, ve A. Çiğdem (Ed.), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Yusuf Has Hacib (1988). *Kutadgu Bilig*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Zengin, H.S. (2008). *Modernleşme Sürecinde İktidar Taşra İlişkileri: Türk Edebiyatında 'Taşra' (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Gazi Üniversitesi, Ankara

EK 1: Mülakat Cetveli Örneği

Merhaba. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde doktora yapan bir araştırmacıyım. Adım Oğuzhan PEHLİVAN. Doktora tezi kapsamında aile ile ilgili düşüncelerinizi öğrenmek amacıyla bir araştırma yapmaktayım. Derlenen veriler sadece bu amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılacak olup, başka hiçbir kişiye veya kuruma verilmeyecektir. Araştırma içerisinde verdiğiniz cevaplara dayanarak yapılan alıntı ve bilgiler takma bir isimle belirtilecek, her türlü şartta özel hayatınızın gizliliğine riayet edilecektir. Sizin bilgi birikiminiz ve deneyimlerinizin bu araştırma içerisinde yer alması bizim için çok büyük önem taşımaktadır.

I. Mülakata ilişkin bilgiler:

1. Mülakatın yeri:
2. Mülakatın tarihi:
3. Mülakatın başlama saati:
4. Mülakatın bitiş saati:
5. İletişim bilgileri:

II. Kendisiyle Mülakat Yapılan Bireyin Sosyo-Demografik Durumu:

Bu mülakat çerçevesinde size öncelikle, sizi tanımamıza yardımcı olacak birkaç hususu sormak istiyorum

1. Adınız, soyadınız:
2. Cinsiyetiniz:
3. Yaşınız:
4. Öğrenim durumunuz (mezun olduğu öğrenim düzeyi):
5. Medeni durumunuz?
6. Kaç yıldır evlisiniz/evli kaldınız?
7. (Evli, dul veya boşanmış ise), kaç çocuğunuz var?
8. Köy, kasaba, kent olmak anlamında ne tür bir yerleşim yerinde doğdunuz?
9. Kaç yıldır kentte yaşamaktasınız?
10. Halen yapmakta olduğu işiniz/mesleğiniz nedir?
11. Sizin ev halkınız (kendileriyle birlikte içinde yaşadığımız hanehalkı) kimlerden oluşuyor?
12. Kendinizin aylık nakdi gelirler toplamı ne kadardır?

13. İçinde yaşadığı hanehalkının aylık nakdi gelirler toplamı ne kadardır?
14. Kendinizin ve hanehalkınızın iktisadi ve toplumsal durumunu birlikte dikkate alarak bir tarif yapacak olsaydınız bugün içinde bulunduğunuz maddi refah ve toplumsal statü durumunuzu nasıl tarif ederdiniz: Örneğin, kentli, orta sınıf, kentli üst sınıf, vb.

III. Aile Hakkındaki Tanımlaması:

Size şimdi aile denildiğinde sizin bundan ne anladığımız, onu nasıl tarif ettiğiniz ile ilgili, bazı sorularım olacak:

1. Bugüne kadar ailenin ne olduğunu veya kimlerden olduğunu hiç düşündünüz mü? “Aile” denilince, siz bu kelime ya da kavramdan ne anlıyorsunuz?
2. Bugünkü anladığımız şekliyle, siz kimleri kendi ailenizin üyesi olarak görmektesiniz? Yani “benim ailem şu kişilerden oluşmaktadır” diye saymak isteseydiniz kimler sizin bugün fiilen ailenizin üyelerini oluşturuyor? Bu kişileri aranızdaki hangi kan veya hısımlık bağından veya hangi sebeplerden ötürü ailenizin üyeleri olarak düşünmekteyiz?
3. Bu saydığınız kişiler sizin halen evinizde birlikte yaşadığımız kişiler mi yoksa bunlar arasında kendilerine ait ayrı bir evi olan kişiler de var mı? Varsa bunlar kimler?
4. Size göre, eş, evlat, erkek evlattan torun, kız evlattan torun, anne, baba, kardeş, erkek kardeşten yeğen, kız kardeşten yeğen, amca, dayı, teyze, bunların çocukları, eşin annesi, babası, kardeşleri, yeğenleri, amcaları, dayıları, teyzeleri, eğer varsa aynı evde yaşayan hizmetçi, çocuk bakıcısı vb. kişiler bir kimsenin ailesinin üyesi midirler yoksa yerine ve duruma göre aileden biri gibi sayılabilecek yakın akrabalar arasında mı sayılmalıdırlar? Neden? Ailenizi hangi nesne veya olayla özdeşleştirirsiniz (nehir, ev vs.) ve neden? Aile fotoğrafınız var mı? Orada kimler var?
5. Size göre, bir kimse ne vasıtasıyla veya neyi yaparsa bir ailenin üyesi olur, neyi yapar veya ne sebeple daha önceden mensubu olduğu ailenin üyesi olmaktan çıkar?
6. Eğer varsa, eşiniz, çocuklarınız, kardeşleriniz veya diğer yakın kan akrabalarınız veya hısımlarınızla konuşurken, “senin ailen”, “benim ailem”, “bizim ailemiz”

tabirlerini kullanarak bir durumu tarif etmek yahut birilerinin tavrı davranışı hakkında konuşmak istediğinizde, bunları her birinde tam olarak ne demek istemektesiniz? Örneğin sizin ailenizle eşinizin ailesi aynı aile midir? Sizin aileniz ile kardeşinizin ailesi, sizin aileniz ile annenizin veya babanızın ailesi aynı aile midir? Neden?

7. Bir kimse, evlenip ayrı bir ev kurduğunda, yahut bir işe girip ayrı bir ev kurduğunda daha önce mensubu olduğu ailenin üyeliğinden çıkmış olur mu, yoksa yine aynı ailenin üyesi olmaya devam mı ediyordur, neden?
8. Bir ailenin ne olduğu, kimlerden oluştuğuna dair görüşlerinizde geçmişten bugüne herhangi bir değişiklik oldu mu? Gerek kendi yaşadığınız deneyimler, gerek şahit olduğunuz olaylar, zaman içinde aile anlayışınızı değiştirdi mi? Bunların neler olduklarını ve sizin anlayışınızda nasıl bir değişikliğe yol açtığını bizimle paylaşabilir misiniz?

IV. Aile Olmanın Anlamı Hakkındaki Görüş ve Değerlendirmeleri:

Çoğu zaman toplumun temel taşı, olmazsa olmazı olarak tanımlanan aileyi aile yapan değerlerdir. Bu bölümde size aile değerlerinden ne anladığınıza yönelik sorular soracağım.

1. “Bir aile olmak” demek sizin açınızdan ne anlama geliyor?
2. Bir aileyi aile yapan yani dışarıdan bakıldığında bir aile olarak görünen yahut öyle oldukları sanılan bireylerin aralarındaki ilişkiyi bir aile ilişkisi kılan ve onları hep birlikte bir aile kılan en temel değerler, davranışlar sizce nelerdir. Yani bir aileye ruh veren, onu sadece biçimsel olarak değil, özü ve ruhu itibariye aile yapan şeyler nelerdir?
3. Sadakat, paylaşma, dayanışma, yardımlaşma, zor günde de kolay günde de beraber olma, sevgi, saygı, şefkat, merhamet, anlayış, koruma vb pek çok değer ve davranış sadece aile üyeleri arasında değil akrabalar, komşular ve bir toplumun üyeleri arasında da olması arzu edilenleri tarif eden değerlerdir. Fakat sizce bir aile üyesi ile gösterilecek dayanışma ile aile üyesi olmayan biri ile gösterilecek dayanışmanın, aile üyesine gösterilecek sevgi ile olmayana gösterilecek sevginin, paylaşmanın, biçimi, sınırı, içeriği nasıl şekillenir, birini diğerinden ayırt etmeyi sağlayan ölçü nedir?

4. Aile üyeleri arasındaki ilişkileri zedeleyen, olumsuzlaştıran yahut o ilişkileri aile ilişkisi olmaktan çıkaran şeyler nelerdir. Bir kimseyi sizin ailenizin üyesi olarak tanımlamanızda dile getirdiğiniz ikili ve çoklu ilişkileri, mesela karı-koca, ana baba-evlat, kardeş-kardeş , amca-dayı ve yeğen vb. ilişki biçimlerini dikkate alarak tarif eder misiniz?
5. Sizin kendi hayatınızda aile ilişkileri ve değerleri nasıl şekillendi, geçmişten bugüne bir değişme, farklılık oldu mu? Hem olduysa hem de olmadıysa bunun neden ve nasıl olduğunu bizimle paylaşabilir misiniz?

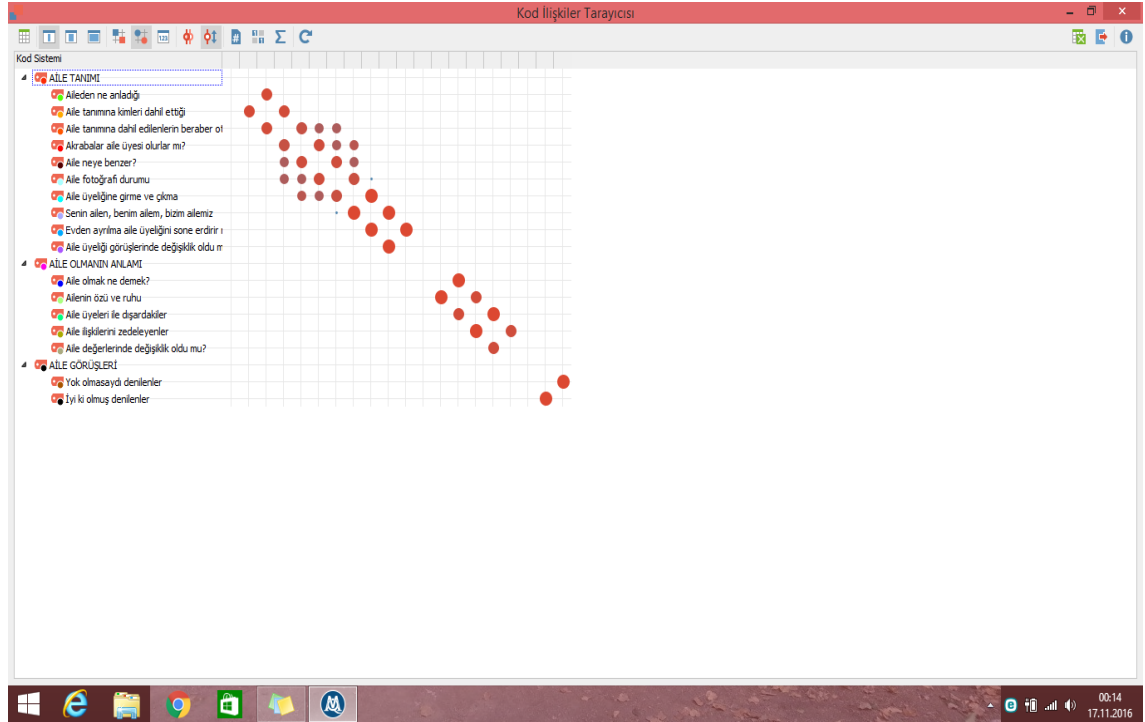
V. Toplumsal Değişme ve Aile Konusundaki Görüş ve Değerlendirmeleri:

Hemen her gün “ bir yandan nerede o eski aile ilişkileri” diğer yandan “olmaz olsun böyle aile ilişkisi” türünden şikayetler hem günlük konuşmalarımızda bizim kendi deneyim ve gözlemlerimizi tarif etmek için hem de basında televizyonda bir özlem veya şikayet konusu olarak dile getirilmektedir. Bu durumu dikkate alarak:

1. Sizin kendi deneyim, gözlem ve kanaatinize göre geride bıraktığımız dünyada aile ilişkileri adına kendisine özlem duyulacak, keşke hiç değişmeseydi, yok olmasaydı dediğiniz şeyler var mı? Varsa bunlar neler ve niçin değişmemiş veya yok olmamış olsalardı?
2. Gerimizde bıraktığımız dünyada aile ilişkileri ve değerleri bakımından değişmiş olmasını olumlu karşıladığınız ve bir daha eskiye dönülmemesini istediğiniz ilişkiler, değerler neler? Neden bunlarda eskiye dönülmemesini arzu ettiğinizi bizimle paylaşır mısınız?

Zamanınızı ayırarak bu mülakatı yapmama yardımcı olduğunuz için çok teşekkür ederim.

EK 2: Kod İlişkiler Tarayıcısı

EK 3: Orijinallik Raporu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>	
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p>	
Tarih:27/02/2017	
<p>Tez Başlığı / Konusu: "Aile Tanımı ve İlişkilerinin Toplumsal Olarak İnşası"</p> <p>Bu araştırmanın konusu ailenin toplumsal olarak nasıl inşa edildiğidir.</p> <p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 257 sayfalık kısmına ilişkin, 27/02/2017 tarihinde ~~şahısım~~/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7 'dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar ~~hariç~~/dâhil 4- 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p>	
Tarih ve İmza	
<p>Adı Soyadı: Oğuzhan PEHLİVAN</p> <p>Öğrenci No: N11243487</p> <p>Anabilim Dalı: Sosyoloji</p> <p>Programı: Doktora</p> <p>Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>	<p>27.02.2017</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"> (Doç.Dr., Abdülkerim SÖNMEZ) </p>	

EK 4: Etik Kurul Muafiyet İzni

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 27/02/2017

Tez Başlığı / Konusu: "Aile Tanımı ve İlişkilerinin Toplumsal Olarak İnşası"

Bu araştırmanın konusu ailenin toplumsal olarak nasıl inşa edildiğidir.

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Oğuzhan PEHLİVAN
Öğrenci No: N11243487
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Programı: Doktora
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

27.02.2017

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Bu çalışmaya Hacettepe Üniversitesi'nin Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerinin yürürlüğe girmesinden önce başlanmış ve bu nedenle Etik Kurul İzni alınmamıştır. Ancak, çalışma 1) Economic and Social Research Council, ESRC Framework for Research Ethics, 2015, 2) Social Research Association, Ethical Guidelines, 2003, 3) UK Research Integrity Office, Promoting Good Practice and Preventing Misconduct, 2009, 4) American Sociological Association, Code of Ethics and Policies and Procedures of the ASA Committee on Professional Ethics, 2008 ve 5) British Sociological Association, Statement of Ethical Practice, 2004 belgelerinde yer alan etik ilke ve kurallar dikkate alınarak tasarlanmış, yürütülmüş ve raporlaştırılmıştır.

(Doç.Dr., Abdülkerim SÖNMEZ)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Oğuzhan PEHLİVAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara, 25.07.1974

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kara Harp Okulu

Yüksek Lisans Öğrenimi : Savunma Bilimleri Enstitüsü

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri : Ödül Sisteminin Meslekî Motivasyona Etkisi:
Kara Kuvvetleri Mensubu Subaylar Üzerine
Uygulamalı Bir Araştırma-Yüksek Lisans Tezi
ve Makale

İş Deneyimi

Stajlar : -

Projeler : -

Çalıştığı Kurumlar : Kara Kuvvetleri Komutanlığında alt ve orta
kademe yöneticilik, stratejik karargâh subaylığı

İletişim

E-Posta Adresi : ozipehlivan@yahoo.com

Tarih : 27.02.2017

